Augustas

Strindbergas

Atviroje jūroje

Augustas

Strindbergas

Atviroje jūroje

Vertė NIDA MATIUKAITĖ

Vilnius
Mintis
1993

UDK 839.7-3
St333

ISBN 5-417-00665-3

© Vertimas į lietuvių kalbą
Nidos Matiukaitės, 1993

PIRMAS SKYRIUS

Vieną gegužės vakarą, pučiant šoniniam vėjui, burinis žvejų laivelis plaukė Gosteno įlankos farvateriu. Saulė jau buvo netoli laidos, ir salų grupė su visuose šcheruose garsiomis trimis piramidėmis skendėjo vakaro mėlyje, o giedrame danguje šen bei ten pasirodė debesys; vis garsiau šniokštė dūžtančios bangos, atsimušdamos į uolėtus nerijos krantus, ir nemalonus rėjos braškėjimas bylojo, kad iš žemyno pučiantį vėją tuojau nustelbs kylantis brizas.

Prie vairo sėdėjo Esterskero muitinės tarnautojas, milžinas ilga juoda barzda. Atrodė, kad jis kartkartėmis reikšmingai susižvalgo su abiem muitinės padėjėjais, sėdinčiais priešais jį ir valdančiais stiebą, kuris pučiant vėjui padėjo išlaikyti burę.

Retkarčiais vairininkas tiriamai pažvelgdavo į nedidelį poną, kuris susirietęs sėdėjo prie stiebo ir atrodė išsigandęs bei sušalęs. Jis vis taisėsi šaliką, kuriuo buvo apsivyniojęs liemenį.

Tas žmogus muitininkui turbūt atrodė juokingas, nes pastarasis vis pasisukdavo pavėjui ir kartu su tabako sultimis išspjaudavo kylantį juoko gumulą.

Mažasis ponas vilkėjo bebro spalvos pavasarinį apsiaustą, papuoštą juodų sagų eilėmis; iš po jo kyšojo plačios samaninės triko kelnės, užleistos ant poros aulinių krokodilo odos batų. Ką jis apsivilkęs po paltu, beveik nesimatė, o ant kaklo turėjo užsivyniojęs kremo spalvos mušto šilko skarą. Jo rankas patikimai saugojo lašišos spalvos laikos pirštinės, papuoštos trimis sagomis. Ant dešinės pirštinės ties riešu buvo užmauta plati auksinė apyrankė - gyvatė, įsikandusi savo uodegą. Ant rankų po pirštinėmis pūpsojo kauburėliai - tikriausiai ponas mūvėjo žiedus. Jo veidas, kiek buvo galima įžiūrėti, buvo prakaulus

ir labai išblyškęs; juoda plona barzdelė į viršų užriestais galais dar labiau pabrėžė veido blyškumą ir suteikė jam egzotiškumo. Skrybėlė buvo atsmaukta atgal, iš po jos kyšojo lygiai pakirpti karčiukai bei truputis viršugalvio.

Atrodė, kad vairininką ypač domino pono apyrankė, barzda ir karčiukai.

Kadangi vairininkas buvo didelis linksmuolis, ilgos kelionės į Dalarę metu jis bandė į gyvą pokalbį įtraukti žuvininkystės inspektorių, kurį buvo įpareigotas nuvežti į Esterskero muitinės stotį, tačiau jaunasis daktaras į vairininko primygtinai peršamus anekdotus visiškai nereagavo.

Toks šaltas abejingumas tik sustiprino muitininko nuomonę, kad "instruktorius" riečia nosį.

Pūtė gaivus priešinis vėjas, kai jie plaukė tolyn nuo Hansteno salos ir burė, nuo kurios priklausė keleivių gyvybė, ėmė pavojingai plaktis. Inspektorius - jis sėdėjo su jūriniu žemėlapiu ir uždavęs vieną kitą klausimą kažką jame pasižymėjo, - dabar įsikišo žemėlapį į kišenę ir kreipėsi į vairininką tokiu balsu, kuris labiau panėšėjo į moters negu į vyro balsą:

- Ar negalėtumėt buriuoti truputį atsargiau!

- Ponas instruktorius bijo? - paklausė vairininkas pašaipiai.

- Žinoma, aš bijau dėl savo gyvybės, nes ji man brangi, - atsakė inspektorius.

- O dėl kitų žmonių gyvybės jūs nebijote? - atkirto vairininkas.

- Ne taip, kaip dėl savo, - pasakė inspektorius. - Buriavimas - pavojingas užsiėmimas, ypač su rėja.

- Taip?! Tikriausiai ponas anksčiau daug buriavote su rėja?

- Nė karto nesu buriavęs! Bet aš vis dėlto žinau, kur padidėja vėjo spaudimas, galiu paskaičiuoti, kokio dydžio pasipriešinimą gali atremti laivelio svoris, ir taip pat labai gerai suprantu, kada burė virsta!

- Na, tokiu atveju sėskitės pats prie vairo! - sumurmėjo muitininkas.

- Ne, tai jūsų vieta! Man nepatinka sėdėti vežiko vietoje, kai keliauju karaliaus pavedimu.

- Žinoma, jūs juk nemokate buriuoti.

- Nors aš ir nemoku, bet to visai nesunku išmokti. Buriuoti

sugeba kas antras paauglys, ir kiekvienas muitinės patarnautojas žino, kaip tai daroma; taigi maža bėda, kad aš nemoku! Tik malonėkite būti atsargus, nes aš nenoriu sušlapti, ir man bus labai nemalonu, jei sugadinsiu savo pirštines.

Atsakymas buvo anaiptol nedviprasmiškas. Muitininkas, šiaip ar taip, svarbiausias žmogus Esterskere, jautėsi pažemintas. Pasukus vairą, burė vėl išsipūtė, laivelio greitis padidėjo, ir jis ėmė plaukti ščhero link. Ten besileidžiančios saulės spindulių nutviekstas aiškiai bolavo muitinės pastatas.

Vidinė ščherų juosta liko jiems už nugaros ir atrodė, kad neliko jokios apsaugos, jokios uždangos, kai reikėjo išplaukti į plačius vandenis, kurie dabar prieš juos atsivėrė - beribiai, rytuose grėsmingai tamsūs.

Priešais nieko nesimatė ir todėl visai nebuvo galima pasiekti muitinės laikantis kranto, kur ščherai ir salelės būtų teikę bent menką užuovėją, taip pat nebuvo galima kilus štormui dreifuoti ir sumažinti burės plotį; reikėjo plaukti tolyn į pražūtį, tolyn per juodą bedugnę prie mažyčio ščhero, kuris atrodė ne didesnis kaip į jūrą įmestas plūduras. Inspektorius, - kaip minėjome, jis brangino gyvenimą, - buvo pakankamai protingas, kad suprastų savo bejėgiškumą prieš neišmatuojamas gamtos jėgas, ir jautėsi labai nejaukiai. Jam ėjo trisdešimt septinti - amžius, leidžiantis blaiviai įvertinti vairininko žinias ir drąsą. Tamsiai įdegęs barzdotas veidas jam visiškai nekėlė pasitikėjimo; jis netikėjo, kad raumeninga ranka gali pasipriešinti vėjui, kuris tūkstančio svarų stiprumo jėga pūtė į linguojančią burę. Inspektorius suprato: tas žmogus drąsus todėl, kad nesugeba įvertinti tikrosios padėties. Kokia kvailystė, galvojo jis, rizikuoti gyvybe, plaukiant menkai apsaugotu laiveliu, kai yra laivų su viršutiniais deniais ir garlaivių. Kaip naivu iškelti burę ant eglinio stiebo, kuris, vėjui stipriau papūtus, lankstosi tarsi žaislinis. Vantai pavėjinėje pusėje, kaip ir priekinis stiebas, buvo atsipalaidavę, taigi vėjas visu stiprumu gulė ant vantų, esančių priešvėjinėje pusėje. Jie atrodė netvirti, ir inspektorius manė, kad pernelyg rizikinga tokiu būdu bandyti keleto kanapinių trosų stiprumą - to jis visai netroško. Vėl papūtus stipriam vėjui, jis kreipėsi į valties padėjėją, sėdėjusį prie troso, ir trumpai, bet griežtai įsakė:

- Nuleiskit burę!

Padėjėjas pasisuko laivūgalio pusėn laukdamas, ką pasakys vairininkas, tačiau žuvininkystės įstaigos tarnautojas dar kartą leido suprasti, kad jo komanda neatšauktina, ir burė nukrito. Tada muitinės tarnautojas, buvęs laivūgalyje, sušuko:

- Po velnių, kas dabar komanduoja mano laive?

- Aš! - atkirto žuvininkystės inspektorius.

Po to jis su nauju įsakymu vėl kreipėsi į muitinės padėjėją:

- Nuleiskit irklus!

Irklai buvo nuleisti, ir valtis keletą kartų įtartinai susiūbavo. Muitininkas supykęs paleido vairą ir pasakė:

- Tegul jis pats ir už vairo sėdasi!

Inspektorius tuojau pat užėmė vietą laivūgalyje ir muitininkui nespėjus nusikeikti vairalazdė jau buvo jo rankose.

Laikos pirštinės tuojau iširo per siūles ties nykščiais, bet valtis ėmė lygiai plaukti į priekį. Muitininkas tuo tarpu sėdėjo šalia ir šypsojosi į barzdą; jis laikė paruoštą vairą, kad pasitaikius progai vėl galėtų atstatyti kursą. Tačiau inspektorius nekreipė dėmesio į sutrikusį jūreivį; jis įdėmiai žiūrėjo į tą pusę, iš kur pūtė vėjas. Netrukus jis pastebėjo seklumą, kurią žymėjo keleto metrų ilgio išilginė banga bei trumpos stačios bangos su neaukštomis kaskadomis. Greitai metęs žvilgsnį laivūgalio link, jis mintyse paskaičiavo, kiek jie buvo nukrypę nuo kurso. Po to jis kilvateryje nustatė srovės stiprumą ir jam pasidarė visai aišku, kokio kurso reikia laikytis, kad pataikytų tiesiai į Esterskerą.

Muitininkas, atkakliai bandęs sugauti juodą deginantį žvilgsnį, kad inspektorius pamatytų pašaipą jo akyse, pavargo. Atrodė, jog tos akys nenori jo pastebėti ir sąmoningai vengia prisiliesti prie to, kas galėtų jį sutrukdyti ar sutepti. Kurį laiką tarsi išmaldos ieškojęs inspektoriaus žvilgsnio ir jo nesugavęs, muitininkas pasijuto nugalėtas bei pavargęs ir galų gale ėmė stebėti manevrą.

Saulė jau artėjo prie horizonto, ir ties žemutiniu laivūgaliu dužo didelės juodo purpuro bangos, virsdamos ryškiai žaliomis. Kai bangų keteros pakildavo labai aukštai, jos sušvisdavo tarsi smaragdas, o ištykštanti banga sužaižaruodavo saulėje kaip ugnis, po to jos spalva darydavosi žalzgana kaip šampanas. Laivelis su komanda atsidurdavo tai apačioje, kur buvo tamsu, tai iškildavo ant bangos keteros; tada keturi veidai trumpam

nušvisdavo ir vėl panirdavo į tamsą.

Tačiau ne visos bangos lūždavo. Kai kurios besisūpuodamos priartėdavo ir lengvai palinguodavo valtį, pakeldavo ją aukštyn ir trūktelėdavo į priekį. Atrodė, kad mažytis vairininkas iš tolo sugeba apskaičiuoti, kada atplauks didelė ir pavojinga banga; kai tokia banga priartėdavo, jis lengvai spustelėdavo vairalazdę ir taip išsisukdavo nuo grėsmingos žalios sienos, kuri taikydavosi tėkštis išgaubta ketera į valtį, arba praslysdavo jai pro šalį.

Buvo aišku viena - nuėmus burę, pavojus sumažėjo, nes valtis ėmė plaukti lėčiau, be to, burė prarado keliamąją galią. Muitininkas, su nuostaba stebėjęs nepaprastai lanksčius manevrus, negalėjo slėpti susižavėjimo.

Inspektoriaus blyškaus veido ir juodų akių išraiška nuolat keitėsi. Tai rodė, kad mintyse jis atlieka sudėtingas matematines operacijas. Muitininkas, nenorėdamas jaustis nereikalingas, paėmė į rankas irklą, ir dabar jam dingtelėjo mintis, kad pats laikas pareikšti savo, kaip patyrusio jūrininko, pripažinimą, nelaukiant, kol to bus paprašyta:

- Tas žmogus, matyt, yra buvęs jūroje!

Inspektorius nieko neatsakė. Pirmiausia todėl, kad buvo labai įsitraukęs į darbą; kita vertus, jis vengė bet kokio kontakto, kad netikėtai užėjus silpnumui nepatikėtų tariamu, vien tik išoriniu milžino pranašumu.

Inspektoriaus dešinioji pirštinė buvo suplyšusi išilgai viso nykščio, apyrankė nusmukusi. Kai ant bangų keterų užgeso ugnies šviesų žaismas ir priartėjo sutema, jis kariąja ranka išsitraukė monoklį, įsidėjo jį į dešinę akį ir ėmė greitai sukiotis į visas puses, tarsi mėgindamas sukurti žemę ten, kur jos nebuvo galima įžiūrėti. Netrukus jis paklausė:

- Ar Esterskere yra švyturys?
- Deja, ne! - atsakė muitininkas.
- Ar čia nėra kokių nors seklumų?
- Ne.
- Bet gyvenviečių šviesas galima matyti?
- Sandhamno - tik truputį, Landsorto - šiek tiek daugiau, - atsakė muitininkas.
- Jeigu jūs visi ramiai sėdite, vadinasi, mes plaukiame teisingai, - konstatavo inspektorius; rodos, jis pagal trijų vyrų

galvas ir keletą stabilių taškų tolumoje nustatė laivelio buvimo vietą.

Danguje padaugėjo debesų, vis labiau temo. Atrodė, kad valtis, supdamasi tamsoje, juda į priekį plonõs, tačiau tvirtos medžiagos paviršiumi. Bangos dabar buvo kaip tamsūs šešėliai, tamsesni už oro šešėlius, kurių gaubiama plaukė valtis. Jos pakišdavo galvas po valtimi, pakeldavo ją ant nugaros ir vėl išlindusios kitoje valties pusėje ramiai nubanguodavo tolyn.

Vis sunkiau buvo atskirti, kas draugas, o kas priešas. Apskaičiavimai darėsi vis mažiau patikimi. Pavėjinėje pusėje buvo irkluojama dviem irklais, priešvėjinėje - vienu; nuo irklavimo stiprumo priklausė valties judėjimo greitis.

Netrukus inspektorius nieko daugiau nematė, tik švyturius šiaurėje ir pietuose. Akis jam dabar turėjo pakeisti ausys. Tačiau kol jis priprato iš gaudimo, dejavimo ir šnypštimo atskirti lūžtančią bangą nuo vėjo gūsio, į laivelį pribėgo vandens. Inspektoriui reikėjo gelbėti savo prašmatnius ilgaaulius, užkeliant kojas ant valties borto.

Tačiau netrukus jis perprato bangų judėjimo harmonijos dėsnius ir netgi pagal bangavimo greitį galėjo nustatyti, kada artėja pavojus; dešinės ausies būgneliu jis jautė, kada vėjo spaudimas yra didesnis ir kada vanduo gali stipriau subanguoti. Atrodė, kad jautrūs jo jutimo organai pavirto navigaciniais bei meteorologiniais instrumentais, sujungtais su galinga smegenų baterija, kuri buvo paslėpta po komiška skrybėle ir šuniška maniera pakirptais karčiukais.

Kai į valtį pribėgo vandens, vyrai kurį laiką keiksnojo, tačiau nutilo pamatę, kad valtis plaukia tolyn, ir su kiekviena komanda *"luv"* ir *"lee"** jiems buvo aišku, kurioje pusėje merkti į vandenį irklus.

Inspektorius pastebėjo dvi šviesas ir keturkampiu monoklio stiklu pamatavo atstumą iki jų; tačiau laikytis kurso buvo sunku, nes ščeruose nesimatė trobelių langų šviesos, kadangi namai buvo pastatyti uolų užuovėjoje.

Maždaug po valandą ar daugiau trukusios pavojingos kelionės priešais horizonte ėmė ryškėti tamsus iškilumas. Vairininkas nenorėjo, kad jį blaškytų abejotinos vertės patarimais, ir vadovavosi savo intuicija, nes ja labiausiai pasikliovė. Jis

*Pavėjui, prieš vėją *(vok.)*.

tylėdamas plaukė link to, kas jam atrodė panašu į ščherus ar priešuolius, guosdamasis mintimi, kad bet kokiu atveju geriau pasiekti atramos tašką negu toliau kyboti tarp dangaus ir vandens. Tačiau tamsi siena artėjo greičiau, negu plaukė laivelis; taigi žuvininkystės inspektoriui ėmė kilti įtarimas, ar jie nebus nutolę nuo kurso. Norėdamas įsitikinti, kas tai galėtų būti, ir duoti signalą, jei išaiškėtų, jog tamsus daiktas - pamiršęs įspėjančius žibintus uždegti laivas, jis išsitraukė dėžutę vėjyje negęstančių degtukų, jų visą saują brūkštelėjo į sierą ir iškėlė deglą aukštyn. Kiek palaikęs jis sviedė deglą tokiu atstumu, kad ugnis keleto metrų spinduliu apšvietė vandens paviršių aplink valtį.

Šviesa tik akimirksnį perskrodė tamsą, tačiau vaizdas, kuris išniro tarsi stebuklingam žibintui pašvietus, dar keletą sekundžių stovėjo inspektoriui prieš akis. Jis pamatė seklumoje įstrigusią dreifuojančio ledo lytį, į kurią atsimušdamos dužo didžiulės bangos, panašios į milžiniškos kalcito ir drūzos uolos skliautą. Inspektorius dar pamatė pulką ančių ir žuvėdrų, plasnojančių aukštyn ir vėl panyrančių į tamsą. Buvo girdėti tik daugiabalsis klyksmas. Didžiulė artėjanti banga jam pasirodė panaši į karstą, kuriame turėjo gulėti sužalotas pasmerktojo mirti kūnas. Ši vizija jam sukėlė dvigubą mirties baimės pojūtį, nes mirtis galėjo ištikti sušalus ar uždusus. Tačiau baimė, užuot suparalyžiavusi raumenis, pažadino visas slaptąsias sielos jėgas taip, kad jis per vieną akimirką tiksliai nustatė pavojaus dydį, surado vienintelį tinkamą gelbėjimosi būdą ir garsiai sušuko: stop!

Vyrai sėdėjo nugara į bangą ir jos nematė; jie pakėlė irklus. Laivelį banga pasičiupo ir iškėlė į trijų keturių metrų aukštį; ji dužo aukštai virš valties kaip butelinio stiklo kupolas ir su visa didžiule vandens mase nugriaudėjo anapus valties žemyn. Laivelis buvo tarsi išspjautas kitapus bangos, tačiau iki pusės pilnas vandens. Keleiviai vos neužduso nuo stipraus oro spaudimo.

Pasigirdo trijų žmonių balsai, panašūs į košmarus sapnuojančiųjų riksmą; tačiau ketvirtojo valties įgulos nario, vairininko, balso nebuvo girdėti. Jis ranka parodė į ščhero pusę, kur dabar per kelis inkaro lyno ilgius priešvėjinėje pusėje, atrodė, mirgėjo šviesa, ir paslikas susmuko laivūgalyje.

Laivelis nustojo suptis, nes atsidūrė ramiame vandeny; irkluotojai tebesėdėjo tarsi apsvaigę ir irklavo, nors dabar to jau nereikėjo daryti: vėjas pamažu nešė valtį į uostą.

- Ką jūs čia laivelyje turite, gerieji žmonės? - pasveikino juos senas žvejys, sušukęs vėjo pasigautą "labas vakaras!"

- Čia gi žuvininkystės instruktorius, - šnibžtelėjo jam muitininkas, traukdamas laivelį žeme į valčių saugojimo pašiūrę.

- A, tai tas tipas, kuris nori kišti nosį į mūsų tinklus! Na, jam čia patiks, be to, sergančiam! - pamanė žvejys Emanas; jis atrodė esąs nedidelės vargingų šchero gyventojų grupės vyresnysis.

Muitininkas laukė, kol inspektorius išlips į krantą. Tačiau mažas ryšulys, gulintis užpakalinėje valties dalyje, visiškai nejudėjo, ir tada sunerimęs muitininkas įsiropštė į valtį, pakišo abi rankas po susmukusiu kūnu ir nunešė jį į krantą.

- Ar jam labai blogai? - beviltišku balsu pasiteiravo Emanas.

- Tikrai nekas, - atsakė muitininkas ir šlapią naštą nubogino aukštyn į namus.

Kai aukštaūgis muitininkas įžengė į savo brolio virtuvę, kur prie viryklės stovėjo brolienė, vaizdas buvo kaip pasakoj apie milžiną ir nykštuką. Muitininkas paguldė ant miegamojo suolo smulkų kūną, ir jo didelėje, iš po žemos kaktos kyšančioje barzdoje sušvito kažkas panašaus į užuojautą silpnesniajam.

- Pažiūrėk, Mari, čia mūsų žuvininkystės inspektorius. - Po to jis pasisveikino su broliene ir apkabino ją per liemenį. - Padėk mums. Žiūrėk, kad jis gautų ką nors sausa viršun ir ką nors skysta vidun. Paskui inspektorių bus galima nunešti į jo kambarį.

Inspektoriaus kūnas, paguldytas ant kieto medinio suolo, atrodė labai varganai ir juokingai. Balta apykaklė buvo panaši į purviną skudurą, apvyniotą aplink kaklą; iš suplyšusios pirštinės, virš kurios kabojo suminkštėję, išsileidusiu krakmolu aplipę rankogaliai, kyšojo visi dešinės rankos pirštai; nedidukai auliniai krokodilo odos batai buvo visai praradę formą ir muitininkas su broliene vargais negalais nutraukė juos nuo kojų.

Nuvilkę nuo nukentėjusiojo kūno didžiąją dalį drabužių,

šeimininkai užmetė ant jo vilnonę antklodę ir atnešė virinto pieno bei degtinės.

Tada jie vienas po kito paspaudė jam ranką. Muitininkas, beveik pasisodinęs nedidelį kūną ant rankų, pamažu ėmė pilti pieną į pravertą burną žemiau poros užmerktų akių. Tačiau kai brolienė bandė pilti į burną degtinę, jos kvapas, rodos, trenkė inspektoriui kaip stiprūs nuodai. Rankos judesiu jis nustūmė stiklinę, atmerkė akis ir guviai, tarsi būtų ką tik pabudęs iš gaivinančio miego, paklausė, kur jo kambarys.

Kambarys, žinoma, dar neparuoštas, tačiau jeigu inspektorius čia ramiai pagulės ir palauks, viskas bus sutvarkyta.

Taigi inspektorius gulėjo, ir jam neliko nieko kito, kaip tik dar vieną be galo ilgą valandą stebėti namo vidų ir jo gyventojus. Tai buvo medinis valdiškos muitinės stoties prižiūrėtojo Esterskero saloje būstas. Viskas jame buvo detaliai apskaičiuota: vietos kaip tik tiek, kad gyventojai turėtų stogą virš galvos. Baltos, plikos sienos, abstrakčios kaip valstybės sąvoka - keturi balti stačiakampiai, ribojantys patalpą, uždengti dar vienu stačiakampiu. Beasmenis, šaltas būstas kaip viešbučio kambarys, nepritaikytas nuolatiniam gyvenimui. Nei dabartinis muitininkas, nei jo pirmtakai nemanė, kad reikia išklijuoti sienas tapetais tiems, kurie gyvens po jų, ar bent karūnos garbei. Negyvo baltumo viduryje stovėjo tamsūs, pusiau modernaus stiliaus, prasto fabrikinio darbo baldai. Apvalus valgomasis stalas iš šakotos pušies medžio, nudažytas riešutmedžio beicu, visas apkrautas baltais lėkščių skrituliais; tos pačios medžiagos ir to paties stiliaus kėdės su aukštomis atkaltėmis, vos besilaikančios ant trijų kojų; į akis krito miegamasis suolas, ant karties kabojo prastos medžiagos pigūs vyrų drabužiai. Čia viskas buvo ne pagal paskirtį, baldai nekvietė patogiai įsitaisyti ir pailsėti, viskas negražu, nors ir apklijuota ornamentais iš popjė mašė.

Kai muitininkas plačiu užpakaliu sėdosi ant pintos kėdės, galinga nugara atsiremdamas į kėdės atkaltę, ji taip subraškėjo, kad brolienė pažvelgė į jį įspėdama, jog su svetimais daiktais reikia elgtis atsargiau. Užuot ką nors atsakęs, muitininkas be ceremonijų apkabino brolienę ir pažvelgė į ją anaiptol nedviprasmišku žvilgsniu.

Tai pastebėjęs inspektorius dar stipriau pajuto diskomfortą

ir disharmoniją, tvyrančius toje patalpoje. Kaip gamtos tyrinėtojas, jis nebuvo linkęs griežtai skirti leistinų ir neleistinų dalykų. Tačiau jis buvo tvirtai įsitikinęs tam tikrų gamtos dėsnių tikslingumu, todėl dabar jam buvo labai nemalonu matyti, kad tų dėsnių nepaisoma. Inspektorių apėmė jausmas, tarsi jis savo laboratorijoje būtų suradęs rūgštį, kuri nuo pasaulio pradžios jungėsi su vienu iš šarmų, o dabar - prieš savo prigimtį - ėmė jungtis su dviem.

Tai sukėlė jo pažiūrų sumaištį. Inspektorius manė, kad evoliucija yra pažengusi tolyn nuo visuotinio lyčių maišymosi monogamijos link. Jam atrodė, kad jis atsidūrė gilioje senovėje tarp laukinių žvėrių, gyvenančių bendruomenėje tarsi koralai - atrankos ir variacijų būdu atskiros individualybės ir jų palikuonys dar nebuvo išsirutulioję. O kai jis išvydo mergaitę per didele pagal kūną galva ir žuvies akimis, kuri kaip katė lakstė po kambarį tarsi bijodama, kad jos kas nepamatytų, jam iš karto paaiškėjo, kad ši išsigimėlė - neleistinų, gamtos dėsniams prieštaraujančių santykių išdava, jų atpirkimas; inspektorius tuoj pat pagalvojo, kad ateis metas, kai šis gyvas liudininkas turės sumokėti už visas ne savo noru padarytas pavojingo liudininko klaidas. Šitaip mąstant atsidarė durys ir pasirodė namų šeimininkas.

Tai buvo muitininko brolis, kol kas einantis muitininko padėjėjo pareigas. Jis buvo blondinas, fiziškai sudėtas dar geriau už brolį, ir atrodė esąs atviras, draugiškas bei patiklus žmogus.

Visiems žvaliai palinkėjęs labo vakaro, jis atsisėdo už stalo šalia brolio, paėmė ant kelių vaiką ir pabučiavo.

- Pas mus svetimas žmogus! - pranešė muitininkas ir parodė į suolą, ant kurio gulėjo inspektorius. - Žuvininkystės inspektorius, jis gyvens pas mus viršuje!

- Taip? Ar tai šitas? - paklausė Vestmanas ir atsistojo norėdamas pasisveikinti.

Laikydamas vaiką ant rankų, jis priėjo prie suolo ir kadangi jautėsi esąs čia šeimininkas, - brolis kaip viengungis buvo jo nuomininkas, - manė, jog reikia pasisveikinti su atvykėliu.

- Mūsų pajūryje čia viskas labai kuklu, - pasakė jis pasisveikinęs, - tačiau mano žmona neblogai išmano virėjos darbą. Prieš ištekėdama už manęs ir patekdama čia, Mari tarnavo

geresniuose namuose. Bet nuo to laiko, kai mes turime mažąją, jai pakanka kitokių rūpesčių - taip taip, kai vienas kitam padedi, atsiranda vaikų: tai nereiškia, kad man būtų reikalinga kokia nors pagalba, kaip sakoma!

Inspektorių nustebino šis staigus ilgo sakinio minties posūkis, ir jam kilo klausimas, ar tas žmogus žino, ar jis iš viso nujaučia, kad čia kažkas ne taip. Jis pats viską suprato per dešimt minučių. Ar įmanoma, kad vyras, kurį visa tai tiesiogiai lietė, keletą metų nieko nepastebėtų?

Inspektoriui pasidarė šlykštu, ir jis nusisuko į sieną. Jis užsimerkė ir pasinėrė į savo apmąstymus, tikėdamasis tokiu būdu maloniau praleisti likusį pusvalandį.

Tačiau ausų užsikimšti jis negalėjo ir prieš savo valią klausėsi pokalbio, kuris iš pradžių buvo gyvas, o dabar sulėtėjo, tarsi žodžiai prieš ištariant būtų matuojami muitinės liniuote. Pokalbiui ėmus gesti, muitininko brolis visaip bandė jį palaikyti. Atrodė, kad jis negali ištverti tylos ir nusiramina tik svaigindamasis savo paties žodžių srautu.

Kai praėjus valandai nebuvo nieko girdėti apie kambarį, inspektorius pakilo ir paklausė, ar jis paruoštas.

- Taip, - tarė šeimininkė, - tiesą sakant, jau paruoštas, tačiau...

Inspektorius įsakmiu tonu pareikalavo tuojau pat nuvesti jį į jam skirtą kambarį ir rinkdamas žodžius priminė, kad atvyko čia ne šiaip apsigyventi ar į svečius, o atlikti tam tikrų karaliaus pavedimų, ir kad jis turi teisę reikalauti. Tą teisę jam suteikia leidimas, kurį vidaus reikalų ministerijos generalinis muitinių direktorius nusiuntė karališkajai Dalarės muitinei.

Taigi situacija tapo aiški. Vestmanas, laikydamas rankoje lajaus žvakę, palydėjo griežtąjį poną į kambarį ant aukšto. Kambarys buvo visai normaliai sutvarkytas. Keista, kodėl reikėjo visą valandą laukti.

Tai buvo gana didelė patalpa baltomis sienomis kaip ir apačioje, su tamsiu langu išilginės sienos viduryje, panašiu į juodą skylę. Pro tą skylę į kambarį skverbėsi tamsa, nes užuolaidos, galinčios ją bent kiek sulaikyti, niekas nepakabino.

Kambaryje stovėjo paklota lova. Labai kukli, daugiau panaši į grindų paaukštinimą, sulaikantį skersvėjį virš lentų, negu į lovą. Čia dar stovėjo stalas, dvi kėdės, prausykla. Inspektoriaus

akys buvo pripratusios mėgautis įvairesniais reginiais, todėl pamatęs tik keletą būtinų rakandų, išdėliotų tuščioje erdvėje, jis beviltiškai apsidairė. Tačiau lajinė žvakė jau iš paskutinių jėgų kovojo su tamsa. Didžiulis langas buvo bepraryjąs menkutę šviesą, skleidžiamą degančio lajaus.

Inspektorius jautėsi sugniuždytas. Atrodė, kad nepaisant pusę amžiaus trukusios kovos dėl pažangos, geros padėties visuomenėje, komforto, jis atsidūrė žemuosiuose visuomenės sluoksniuose. Grožį ir mokslą mylinti jo siela buvo tarsi įmesta į kalėjimą. Jis jautėsi taip, tarytum iš jo būtų atėmę įprastą kasdienį maistą ir uždarę į pataisos namus. Šios plikos sienos - tai vienuolyno celė, kur išvis atsisakoma paveikslų, kad tuštuma sužadintų išalkusią fantaziją, nukreiptų vidinį žvilgsnį į sielos gelmes ir sukeltų šviesesnes ar tamsesnes vizijas. Tos vizijos turėjo padėti atsikratyti nykuma. Baltas, beformis ir bespalvis sienų plikumas sukėlė jam vaizdą - troškimą, kokio niekada nebūtų galėjusios sukelti laukinio žmogaus olos ar trobelės sienos, nes ten mirgėjo besikeičiančios miško spalvos, judrūs jo kontūrai. Tuščios būsimo būsto sienos sužadino inspektoriui vaizduotę kur kas geriau, negu tai būtų galėjusi padaryti lyguma, pieva, pilna spalvų žaismo ore, ar niekada nepavargstanti jūra.

Staiga jis pajuto stiprų norą vienu ypu išmarginti sienas saulėtais peizažais su palmėmis ir papūgomis, lubas uždengti persišku kilimu, grindis, panašias į liniuotą kontoros knygą, užtiesti žvėrių kailiais, kampuose pastatyti minkštas sofas su mažais staliukais priešais; virš stalo, apkrauto žurnalais ir knygomis, jis panoro pakabinti sieninę lempą, prie vienos iš galinių sienų pastatyti pianiną, o šoninę sieną papuošti knygų lentynomis; padaręs visa tai, jis troško matyti sofos kampe pasodintą moters - nesvarbu kokios - figūrą.

Inspektoriaus fantazija, panašiai kaip tirpstanti lajaus žvakė, kovojo su kambario apstatymo nykumu, tačiau ilgainiui ji pavargo, vaizdiniai išnyko ir šlykšti aplinka nuginė jį į lovą. Jis užgesino šviesą ir užsitraukė ant galvos antklodę.

Vėjas smarkiai drebino priekinę palėpės dalį, grafinas su vandeniu skimbčiojo atsidauždamas į stiklinę. Skersvėjis, traukiantis nuo lango per durų apačią, kilojo plaukų sruogas, gerokai padžiovintas ilgos kelionės jūra. Inspektoriui atrodė,

kad kažkas glosto jam galvą; buvo girdėti, kaip didžiulės bangos tarsi būgno smūgiai orkestre daužosi į uolų išgraužas pietiniame šchero kyšulyje. Vargais negalais inspektorius priprato prie monotoniško vėjo ir bangų ūžimo. Prieš užmigdamas jis girdėjo, kaip apačioje vyro balsas skaito vaikui vakaro maldą.

ANTRAS SKYRIUS

Išvargintas vakarykštės kelionės ir aštraus jūros vėjo, žuvininkystės inspektorius miegojo kaip užmuštas. Rytą, pabudęs iš gilaus miego, jis iškišo iš po antklodės galvą ir pajuto keistą tylą. Jis pastebėjo, kad ausis fiksuoja tokius garsus, kokių anksčiau niekada negirdėdavo. Inspektorius jautė, kaip šnara ir kilnojasi antklodė, jam kvėpuojant, kaip šiugžda plaukai, trindamiesi į pagalvės užvalkalą, jautė kaklo arterijų pulsavimą, girdėjo silpnus širdies dūžius, atsimušančius į išklibusius lovos rėmus. Tylu buvo todėl, kad nurimo vėjas, tik retkarčiais pasigirsdavo suspausto oro ūžimas krantų išgraužose. Lova stovėjo tiesiai priešais langą, ir apatinėje lango rėmo dalyje jis pamatė kažką panašaus į mėlynas žaliuzes, truputį mėlynesnes negu oras; jos lengvai pleveno kambario pusėn, tarsi norėdamos įlipti pro langą ir tuščią erdvę užpildyti švelniu mėlynumu. Inspektorius suprato, kad tai jūra, tačiau ji buvo tokia maža ir atrodė labiau panaši į vertikalią sieną negu į horizontalią plokštumą, nes saulės apšviestos mažos bangelės nemetė šešėlių, todėl akis nepajėgė įžvelgti vaizdo perspektyvos.

Inspektorius atsikėlė, užsimetė rūbus ir atidarė langą. Nemalonus drėgnas kambario oras plūstelėjo lauk, ir nuo jūros padvelkė švelnus, tarsi tyčia pašildytas vėjelis, nes lauke jau keletą valandų švietė kaitri gegužės saulė. Apačioje po langu jis pamatė vien suskaldytų uolienų masę; tarp jų skeveldrų kyšojo dulkėti sniego kauburėliai, o šalia minkštose samanose žydėjo smulkios baltos svidrės ir kuklios našlaitės, kurios tiesė ankstyvos pavasario saulės link skurdžias savo vargano krašto spalvas - šviesiai geltoną tarsi iš bado ir melsvai violetinę tarsi

nuo šalčio. Toliau apačioje kerojo viržiai, žvalgydamiesi nuo stačių skardžių, kurių papėdėje bolavo smėlis. Smulkiame tarsi miltai smėlyje stirksojo smėlį sulaikantys krūmokšniai; už jų tęsėsi dumblių juosta, kuri balto smėlio fone atrodė kaip tamsus pastandintas suknelės kraštas: arčiau kranto juodas kaip anglis nuo praeitų metų dumblių, susimaišiusių su kriauklėmis, eglių spygliais, žuvų kaulais; arčiau jūros - rudas kaip muilas nuo šviežių, ką tik išplautų dumblių krūvų, suveltų ir grūdėtų - tarsi papurtęs frotinis suknelės apvadas. Pačiame viduryje gulėjo nulaužta pušies viršūnė be žievės, nulupta iki baltumo, išplauta vandens, vėjo nugludinta, išbalinta saulėje, panaši į mamuto krūtinės skeletą. Aplinkui buvo ištisas osteologinis panašių skeletų ar jų fragmentų muziejus. Čia mėtėsi jūros išplautas strypas, kitados žymėjęs seklumą. Plati apatinė strypo dalis buvo panaši į žirafos šlaunikaulį ties sąnariu; toliau matėsi kadagio krūmas, panašus į nuskandintos katės griaučius; jo balta plona šaknis styrojo kaip katės uodega.

Priešakinėje paplūdimio dalyje kyšojo rifai ir uolos, kurie akimirksnį, apipilti vandens, sušvytėdavo saulėje, tačiau juos tuoj pat paskandindavo bangos: jos putodamos užvirsdavo ant jų arba, pritrūkusios kvapo, duždavo ir šaudavo į viršų putų fontanais.

Toliau plytėjo balzgana jūra; iš čia buvo galima patekti į didžiąją seklumą, kaip ją pavadino žvejys. Dabar, ryto valandą, jūra atrodė tarsi lygios, mėlynos, plazdančios kaip vėliava medžiagos gabalas. Didelis apskritas plotas galėjo pasirodyti nuobodus ir varginantis, jeigu jūroje priešais rifą nebūtų supęsis raudonas plūduras - cinoberio dėmė, panaši į lakinį antspaudą, pagyvinanti monotonišką plokštumą.

Atvirai tariant, jūra nebuvo naujiena žuvininkystės inspektoriui Borgui, pabuvusiam įvairiose pasaulio šalyse, tačiau dabar su šia jūra, vieniša jūra, jis susidūrė akis į akį. Jūra - tai ne miškas su niūriais tankumynais. Tai didelis atviras plotas, ramus, spindintis, tarsi atmerkta didelė mėlyna, ištikima akis. Žvilgsnis aprėpė viską vienu ypu; jokių užkaborių, jokių tamsių kerčių! Žiūrovas bet kurioje pakrantės vietoje jautėsi esąs apskritimo viduryje, ir tai glostė jo savimeilę. Didžiulis vandens plotas tapdavo formą įgavusiu vidiniu stebėtojo spindesiu, jis egzistavo tik jame ir tik su juo, kol stebėtojas stovėjo

ant kranto, susiliejęs su šią akimirką nepavojinga jėga, jausdamasis pranašesnis už ją, nes dabar ji negalėjo pasiekti jo.

Prisiminęs vakarykštį gyvybei iškilusį pavojų, pagalvojęs apie baimę ir pyktį, apie tai, ką jautė kovodamas su brutaliu priešu, kurį pagaliau pergudravo, žuvininkystės inspektorius kilniadvasiškai nusišypsojo nugalėtam ir sutriuškintam aklam audrų įrankiui, kuris dabar ilsėdamasis tįsojo saulės atokaitoje.

Esterskeras - klasikinio tipo ščeras, turintis seną istoriją, daugelį amžių klestėjęs ir sunykęs, senas rytinis ščeras, viduramžiais garsėjęs kaip didelė žvejų gyvenvietė, kur buvo gaudoma strimelė - vertinga prekė. Šioje gyvenvietėje nuo seno buvo įsigalėjusi cechų tvarka, ji dar ir šiandien tebegyvavo.

Strimelė šiaurinei Švedijai ir Norlandui turėjo tokią pačią reikšmę, kaip vakarinei pakrantei ir Norvegijai silkė; strimelė - tai ne kas kita, kaip tam tikra silkių rūšis, prisitaikiusi prie nedidelės Baltijos jūros sąlygų, jos produktas. Strimelę ypač vertino, kai silkė būdavo reta ir brangi, truputį mažiau - kai jos pakakdavo. Ilgus amžius strimelė buvo pagrindinis vidurio Švedijos žiemos maistas. Iki šiol tebėra žinoma daina apie karalienės Kristinos į šalį prisiviliotų prancūzų skundą, kad čia nieko neduoda, tik sausos duonos ir strimelių. Ne ką seniau, negu gali siekti vieno žmogaus amžius, dvarininkai silkėmis mokėdavo algą savo padieniams darbininkams; tačiau kai žūklė darydavosi ne tokia sėkminga, šį mokestį natūra jie pakeisdavo rūkyta strimele. Kainos kilo, ir žvejyba, kadaise tenkinusi pagrindinius gyventojų poreikius, tapo vis didėjančios spekuliacijos objektu. Esterskeras, buvusi žuvingiausia vieta visuose ščeruose, prarado ankstesnę reikšmę, nes buvo nuniokotas; žuvis trikdė neršto metu, tinklų akutės darėsi vis mažesnės, ir, žinoma, dėl šių priežasčių žuvų buvo sugaunama vis mažiau. Žuvies sumažėjo galbūt ne todėl, kad buvo pernelyg intensyviai žvejojama, o todėl, kad ji ėmė trauktis iš įprastinių nerštaviečių į gilesnes vietas. Kol kas nė vienas žvejys nesiryžo vytis sprunkančio priešo.

Ilgą laiką mokslininkai ieškojo žuvininkystės nuosmukio priežasčių, kol pagaliau Žemės ūkio akademija ėmėsi iniciatyvos ir pavedė patyrusiems žuvininkystės inspektoriams ištirti nesėkmės priežastis bei surasti būdus jų pašalinimui.

Kaip tik su tokia užduotimi inspektorius Borgas atvyko šią vasarą į Esterskerą. Tai gana atkampi vieta, nes visi pagrindiniai keliai, vedantys į Stokholmą, ėjo toli nuo šchero. Iš pietų didieji laivai pro ščerus dažniausiai plaukdavo iš Landsvorto per Dalarę ir Vaksholmą; iš rytų - ir pučiant palankiems vėjams taip pat iš pietų - laivų kelias eidavo per Sandhamą-Vaksholmą; iš Norlando ir Suomijos prekybiniai laivai atvykdavo per Furusundą-Vaksholmą.

Pro Esterskerą einančiu keliu naudojosi, tik esant būtinybei, dažniausiai estai; jie paprastai atvykdavo iš pietryčių. Tačiau šiuo keliu kartais pasinaudodavo ir kiti, dėl vėjo srovių ar audros įstrigę aukščiau Landsvorto ar žemiau Sandhamo. Todėl šioje vietovėje buvo tik trečios klasės muitinė, kurią prižiūrėjo jos viršininkas, ir nedidelė locmanų brigada su vadovybe Dalarėje.

Esterskeras - pasaulio pakraštys: ramus, tylus, apleistas, išskyrus žvejojimo periodus rudenį ir pavasarį; jei čia vasaros dieną užklysdavo iškylaujanti jachta, ją sutikdavo kaip šviesesnio, linksmesnio pasaulio pasiuntinę.

Žuvininkystės inspektorių Borgą, atvykusį čia kitais reikalais - "šnipinėti", kaip tai vadino vietiniai, - žmonės sutiko su neslepiamu šaltumu; tas šaltumas praėjusį vakarą pasireiškė abejingumu, o šiandien buvo jaučiamas prastoje, šaltoje kavoje, kurią jam atnešė į kambarį.

Apdovanotas nepaprastai subtiliu skoniu, Borgas griežtomis valios pastangomis išmoko nepaisyti nemalonių pojūčių. Jis nurijo gėrimą taip, kad nesuvirpėjo nė viena jo blakstiena, ir nusileido žemyn, norėdamas apžiūrėti vietovę ir pasikalbėti su gyventojais.

Jam einant pro muitininko virtuvę, visi nutilo, tarsi norėdami tapti nematomais, užsidarė duris ir nutraukė pokalbį, kad liktų nepastebėti.

Pajutęs, jog čia jo niekas nelaukia, Borgas pratęsė pasivaikščiojimą po ščerą ir patraukė žemyn uosto link. Ten stovėjo eilė mažų, primityviai pastatytų trobelių; jos buvo tarsi surinktos ir sudėliotos iš akmenų, šen bei ten sulipdytų kalkėmis; tik kaminas buvo iš plytų ir styrojo virš kaitinamos sienos. Viename gale buvo pristatyta malkinė, o kitame - tik pašiūrė iš pagalių ir žabų, kurioje laikydavo žūklės metu atšeriamas

kiaules. Langai, matyt, buvo padaryti iš laivų nuolaužų, o stogas apdengtas viskuo, kas galėjo bent kiek apsaugoti nuo lietaus: dumbliais, pajūrio viksvomis, samanomis, durpėmis, žemėmis. Šie būstai dabar stovėjo tušti, tačiau prasidėjus žūklei kiekvienas jų galėjo apnakvinti dvidešimt žmonių, ir tada kiekviena trobelė pavirsdavo smukle. Dabar priešais pačią gražiausią trobą stovėjo škhero seniūnas žvejys Emanas ir vytele valė plekšnių tinklus. Nors jis nesijautė esąs pavaldus žuvininkystės inspektoriui, tačiau šiojo akivaizdoje pasijuto nejaukiai ir pasiruošė gintis, o prireikus netgi aštriai atsikirsti.

- Na, kaip sekasi žvejoti? - pasveikino jį inspektorius.

- Kol kas nekaip, tačiau viskas bus gerai, kai iš čia išsineš-dins valdžia! - gana nemandagiai atkirto Emanas.

- Kur yra pačios žuvingiausios jūsų vietos? - vėl paklausė inspektorius, užuominą apie valdžią praleisdamas negirdomis.

- Žiūrėk tu man, o mes manėm, kad ponas inspektorius tai žino geriau už mus. Be to, jis gauna algą už tai, kad mus ko nors išmokytų, - pasakė Emanas.

- Mat jūs težinot, kur yra sekliausios vietos, o aš žinau, kur laikosi strimelės, ir tai kur kas daugiau!

- Ak taip, - išsišiepė Emanas, - mes turėsime plaukti į atvirą jūrą, kad pagautume žuvies! Taigi, kad ir koks senas būtum, vis gali ko nors pasimokyti!

Iš trobos išėjo Emano žmona ir ėmė gyvai kalbėti su savo vyru, tad inspektorius pamanė, jog netikslinga tęsti pokalbį su priešiškai nusiteikusiu žveju, ir patraukė tolyn uosto link.

Ten ant molo nuobodžiavo keletas locmanų. Jų vangus pokalbis netikėtai pagyvėjo; atrodė, kad jie nenusiteikę sveikintis su inspektoriumi.

Jis nenorėjo grįžti atgal, todėl nuėjo pakrante tolyn, tačiau gyvenamoji salos dalis greitai baigėsi, ir prieš jo akis atsivėrė plikas škeras, tuščias, be jokio medelio ar krūmo, nes viskas, ką gali įveikti ugnis, buvo išdegę. Jis žingsniavo palei patį krantą, kartais per smulkų baltą smėlį, kartais - akmenimis; po valandos kelio, eidamas vis tolyn į dešinę, jis atsidūrė toje pačioje vietoje, kur pradėjo savo kelionę, ir jį staiga apėmė jausmas, kad jis uždarytas. Uolinė dantyta mažo škhero siena jį slėgė, apskritimo formos jūros horizontas spaudė tarsi lankas. Jis patyrė seniai pažįstamą erdvės ankštumo jausmą ir

ėmė kopti į uolinį šlaitą, kol pasiekė aukščiausią tašką, iškilusį maždaug penkiasdešimt pėdų virš jūros.

Ten jis atsigulė ant nugaros ir pažvelgė aukštyn į dangų. Kadangi akis ničnieko nematė, tik žydrą kupolą viršuje, jis pasijuto laisvas, izoliuotas kaip kosminė skeveldra, plūduriuojanti erdvėje, veikiant gravitacijai. Jam atrodė, kad jis visiškai vienas žemėje, kad pasaulis - vežimas, kuriuo jis rieda žemės keliu. Klausydamasis tylaus vėjo švilpesio, jis įsivaizdavo oro trauką, sukeliamą planetų judėjimo kosminėje erdvėje; bangų mūša jam buvo panaši į vandens teškenimą, kurį sukelia didysis vandens indas - žemė, sukdamasi apie savo ašį. Tarsi vėjui papūtus, dingo prisiminimai - jis užmiršo žmones, visuomenę, įstatymus, papročius, kadangi akis nematė nieko materialaus, galinčio prikaustyti dėmesį, ir jis paleido savo mintis laigyti kaip veršelius, kuriems nėra jokių kliūčių, jokių apribojimų. Taip jis mėgavosi iki apsvaigimo tarsi Indijos jogas, kuris, žiūrėdamas į savo bambą, nereikšmingą savojo Aš išorinę dalį, pamiršta ir dangų, ir žemę.

Inspektorius nebuvo linkęs sudievinti gamtos, juo labiau jis nebuvo indas, garbinantis savo bambą; priešingai - orus, stovintis aukščiausiame žemiškosios kūrybos taške, jis jautė savotišką panieką žemesnėms egzistencijos formoms, ir jam buvo visai aišku, kad sąmoningos dvasios kūriniai iš dalies yra daug prasmingesni ir visų pirma naudingesni žmogui negu nesąmoningos gamtos padarai. Žmogus, kurdamas daiktus, atsižvelgė į naudą ir grožį, kuriuos jie gali teikti savo kūrėjui. Tačiau gamta tiekė žaliavos jo kūriniams, ir nors šviesą bei orą taip pat buvo galima pagaminti mašinomis, jis vis dėlto labiau vertino su niekuo nepalyginamus eterinius saulės virpesius ir neišsenkančias atmosferos deguonies atsargas. Jis mylėjo gamtą kaip pagalbininkę ir tarnaitę, kurios pareiga - tarnauti jam; Borgui buvo malonu, kad jis sugeba pergudrauti šią galingą priešininkę ir priverčia atiduoti jam savo jėgas.

Ilgokai pagulėjęs, pajutęs absoliučios vienatvės ir išsivadavimo iš visokios įtakos ar prievartos palaimą, Borgas pakilo ir ėmė leistis žemyn, ketindamas grįžti į savo kambarį.

Įėjęs į apytuštę patalpą, kurioje skambėjo žingsnių aidas, jis pasijuto tarsi sugautas; balti kvadratai bei stačiakampiai, ribojantys erdvę, kurioje jis dabar turės gyventi, priminė žmo-

nių rankas, - tie žmonės buvo daug žemesnio lygio negu jis ir sugebėjo manipuliuoti tik primityviomis neorganinės gamtos formomis. Jis jautėsi įspraustas į kristalą, kubą ar ką nors panašaus; tiesios linijos ir vienodo dydžio plokštumos tam tikru mastu dalijo į kvadratus jo mintis, brėžė linijas per jo sielą, ginė ją iš organinio pasaulio laisvės į formų karalystę; jo galingą tarsi pirmykštis miškas smegenų vegetaciją, sugebančią fiksuoti kintančius pojūčius, vedė atgal - skatino vaikiškas pastangas visur gamtoje įvesti tvarką.

Jis pakvietė tarnaitę, liepė atnešti dėžes su daiktais ir tuojau pat ėmėsi pertvarkyti kambarį.

Pirmiausia jis norėjo tinkamai sureguliuoti dienos šviesos srautą ir tai padarė pakabindamas dvi sunkias persiškas mėsos spalvos užuolaidas. Kambario šviesa iškart sušvelnėjo. Po to ištraukė abidvi didelio sudedamojo valgomojo stalo plokštes, ir tuščia baltų grindų erdvė tuojau užsipildė. Tačiau erzino baltas stalo paviršius, ir jis apdengė jį ceratine švelnios samanų spalvos staltiese, kuri tiko prie užuolaidų ir veikė raminamai. Tada prie šlykščios sienos jis pastatė knygų lentyną, bet vaizdas nepagerėjo, nes dabar siena buvo suskirstyta į langelius tarsi skaičiavimo lenta, ir baltas tinkas bjauriai kontrastavo su riešutmedžio spalvos mediniu karkasu; tačiau pirmiausia jis norėjo susidaryti visumos vaizdą ir į smulkmenas nekreipė dėmesio.

Ant vinies lubose jis pritvirtino lovos uždangalą, ir tokiu būdu atsirado, kaip sakoma, kambarys kambaryje; guolis buvo atskirtas nuo darbo vietos ir atsidūrė tarsi po palapine. Ilgas baltas lentines sienas su juodais plyšiais, pilnais batų purvo, baldų, rūbų, tabako pelenų dulkių, pašlakstomų šluojant ir sudarančių itin palankias sąlygas medžio grybams ir graužikams veistis, jis apdengė šen bei ten besimėtančiais įvairių spalvų ir raštų kilimėliais, kurie tarsi žaliuojančios ir žydinčios salos plaukė baltu dideliu plokštumos paviršiumi.

Kai tik tuščia patalpa prisipildė spalvų ir šilumos, jis ėmėsi smulkesnių darbų. Pirmiausia jam reikėjo įrengti namų židinį, darbo altorių, turintį tapti centru, aplink kurį viskas telktųsi, nuo kurio sklistų šviesa į aplinką. Tuo tikslu jis pastatė savo didelę lempą ant rašomojo stalo. Ji buvo dviejų pėdų aukščio ir riogsojo ant žalios staltiesės tarsi švyturys; keistomis arabes-

komis, gėlėmis ir žvėrimis papuoštas porcelianinis lempos stovas džiugino spalvų žaismu, o jos ornamentai priminė žmogaus dvasios jėgą, kuri užsigeidusi sugebėjo perdirbti monotoniškas gamtos formas. Vienur dailininkas iš dagio padarė vijoklinį augalą, kitur privertė kiškį išsitiesti kaip krokodilą ir su šautuvu, įspraustu į priekines letenas, labiau panašias į tigro nagus negu į kiškio letenėles, nusitaikyti į medžiotoją lapės galva.

Po lempa ir aplink ją jis pastatė mikroskopą, dioptrą, svarstykles, gelmių svambalą ir lazdas vandens gyliui matuoti, kurių poliruotas žalvaris spinduliavo šiltą geltoną kaip saulė šviesą.

Rašalinė, didelis šlifuoto stiklo kubas, panašiai kaip ledas ar vanduo, skleidė blyškią melsvą šviesą; tirštų, nenusakomos spalvos tonų plunksnakočiai iš dygliuotosios kiaulės šerių suteikė visam kam gyvuliškumo atspalvį; ryškus antspaudinio lako lazdelių cinoberio raudonis, margos plunksnų dėžučių vinjetės, šaltas žirklių metalas, lakas ir peleninės auksas, popieriaus peilio bronza - daugybė naudingų ir gražių daiktų greit išmargino stalą įvairių spalvų dėmėmis, kurios keletą sekundžių pritraukdavo dėmesį, kad sukeltų įspūdį, sužadintų prisiminimą ar įkvėptų mintį. Visa tai padėjo išlaikyti dėmesį nuolat įtemptą ir kartu visai nevargino.

Dabar atėjo metas pripildyti knygų lentynas ir įkvėpti gyvybę tuščiam plotui tarp tamsių lentų. Čia viena po kitos išsirikiavo margos informacinių leidinių ir parankinės literatūros serijos, iš kurių jų savininkas galėjo gauti informacijos apie viską, kas tik buvo atsitikę praeityje ar dabartyje. Toliau - enciklopedijos, kurios atsakinėjo kaip telegrafas, pirštu užčiuopus teisingą raidę, istorijos vadovėliai, filosofija, archeologija ir gamtos mokslai, kelionių po visas pasaulio šalis aprašymai su žemėlapių priedais, netgi pilnas kelionių maršrutų rinkinys. Taigi knygų savininkas čia sėdėdamas galėjo suplanuoti trumpiausią ir pigiausią kelionę į tą ar kitą vietovę, išsirinkti viešbutį ir sužinoti, kiek jis turės duoti arbatpinigių. Kadangi visi šie veikalai turėjo ydą neišvengiamai senti, atskirą lentyną jis paskyrė specialybės žurnalams, iš kurių buvo galima sužinoti apie visus mokslo laimėjimus, nes žurnalai fiksavo net ir pačius nereikšmingiausius atradimus. Ir pagaliau bibliografinių straipsnių, leidyklų katalogų ir knygynų biuletenių pavidalu

jis turėjo čia viso šiuolaikinio mokslo paslapčių raktą. Tokiu būdu Borgas, nors ir uždarytas savo kambaryje, tiksliai žinojo, kyla ar krinta jį dominusių mokslo šakų barometras.

Kai jis pažvelgė į sieną su knygų lentyna, jam dingtelėjo mintis, kad kambarys tik dabar prisipildė gyvų būtybių. Atrodė, jog knygos - tai atskiri individai, nes tarp jų nebuvo nė vienos, turinčios tą pačią išvaizdą. Vienos, pavyzdžiui, kelionių maršrutų knygos, buvo apsitaisiusios ryškiai raudonai su auksiniais priedais, tarsi žmogus, kuris vieną pirmadienio rytą, pamiršęs visus rūpesčius, pradeda gyvenimą iš naujo; kitos, tarkim, *"Encyclopedia Britanica"*, stovėjo pasipuošusios tarsi iškilminga juodai apsirengusių damų pocesija, arba tos visos šviesiais, gyvais, lengvais vasariniais drabužiais pasidabinusios brošiūros, lašišos raudonumo *"Revue de deux Mondes"*, citrinos geltonumo *"Contemporaine"*, meldų žalsvumo *"Fortnightly"*, žolės žalumo orientalistika. Didelės pavardžių raidės ant nugarėlių sveikino tarsi pažįstami, susirinkę jo kambaryje; čia buvo patys geriausi iš jų, galintys duoti keliautojui daug daugiau žinių, negu jam reikėjo. Borgas žinojo, kad savo draugus lankys tik retkarčiais, sutrukdydamas juos popietinio miego ar pusryčių valandą.

Padaręs tvarką ant rašomojo stalo ir knygų lentynoje, jis pasijuto visiškai atsigavęs po kelionės. Į jo sielą sugrįžo jėgos, nes jis vėl galėjo naudotis savo darbo įrankiais: šie instrumentai ir knygos buvo tvirtai suaugę su jo būtimi tarsi nauji jutimo organai, stipresni ir jautresni už tuos, kuriuos jam kaip tėvų palikimą dovanojo gamta. Trumpas baimės priepuolis, kurį sukėlė izoliacija, vienatvė ir jausmas, kad jis uždarytas tarp priešų - jis pagrįstai galėjo šitaip galvoti apie šchero žmones, - buvo atėmę iš Borgo ramybę - jo atsiribojimo draugę; dabar, galutinai įsikūręs, jis tarsi generolas pilna apranga ėmė mąstyti apie tolesnių karo veiksmų planus.

TREČIAS SKYRIUS

Per naktį pasikeitė vėjo kryptis: vėjas pūtė iš šiaurės rytų nuo Elando salos pusės, atplukdydamas tirpstančio ledo lytis. Inspektorius paprasta valtele, valdoma vien irklais, išplaukė į

jūrą, norėdamas atlikti pradinius jūros dugno savybių, vandens gylio, floros ir faunos stebėjimus.

Locmanui, paimtam vairininku, greitai atsibodo duoti paaiškinimus, juolab kai jis pamatė, kad inspektorius jūriniu žemėlapiu, svambalu bei kitais instrumentais gali nustatyti tokius dalykus, kurie jam niekada nebūtų atėję į galvą. Locmanas žinojo, kur yra seklumos, žinojo, kur reikia užmesti strimelių tinklus. Tačiau inspektoriui to buvo maža, ir jis savo tinklą nuleisdavo skirtingame gylyje, ištraukdavo įvairių gyvūnų ir augalų liekanų dumblo, kuriuo, jo manymu, maitinosi strimelės; jis nuleisdavo svambalą iki pat jūros dugno, išgriebdavo iš ten molio, smėlio, purvo, žemių ir žvyro mėginių, rūšiavo juos, numeravo ir pilstė į mažus stiklinius indelius su prilipintomis kortelėmis.

Galų gale jis išsitraukė didžiulį žiūroną, panašų į garsiakalbį, ir ėmė žiūrėti pro jį žemyn į jūrą. Locmanas nė sapne nesapnavo, kad galima pamatyti, kas yra po vandeniu. Nepaprastai nustebęs, paprašė ir jam parodyti, kas gi yra tenai, kur paprasto žvejo akis niekad nedrįsdavo pažvelgti. Tiesą sakant, inspektoriaus visai nežavėjo raganiaus vaidmuo, tačiau, kita vertus, jis nebuvo linkęs pradėti ilgų aiškinimų apie tai, ko čia ieško. Borgas nenorėjo sužadinti pernelyg didelių vilčių ir išankstinio susižavėjimo bandymo rezultatais. Todėl jis patenkino locmano prašymą, populiariai paaiškindamas gyvuosius paveikslus, atsivėrusius apačioje, jūros gelmėje.

- Žiūrėkit, ten ant smėlio matosi dumbliai su oro burbuliukais, - pradėjo inspektorius savo paskaitą. - Matote - tie, kurie arčiau, atrodo gelsvi kaip muilas, toliau - rudi kaip kepenys, o dar toliau - raudoni? Tai priklauso nuo tolydžio mažėjančio apšvietimo!

Keliais irklo yriais jis atsistūmė toliau nuo seklumos, tačiau stengėsi laikytis arčiau šchero, kad nepakliūtų į ledų sangrūdą.

- O ką jūs dabar matote? - vėl paklausė ant pilvo gulinčio žmogaus.

- O pone Dieve! Ne, čia juk iš tikrųjų strimelės! Ir taip glaudžiai susispietusios, tarsi kortos kaladėje!

- Supraskite pagaliau, kad strimelė laikosi ne vien seklumose. Argi jums neaišku, kad ją galima gaudyti giliose vietose? Ar jūs dabar tikėsite manimi, kai aš sakau, kad jos

nereikia žvejoti seklumose, kur ji būna tik neršto metu, nes ten saulė geriau įšildo vandenį?

Inspektorius irklavo toliau, kol pamatė, kad vanduo dėl molingo grunto pasidarė pilkai žalias.

- O ką dabar matote? - vėl paklausė jis, padėjęs irklus.

- Man regis, jei tik akys manęs neapgauna, jūros dugne pilna gyvačių! Aš gerai matau gyvačių uodegas, kyšančias iš dumblo, o štai - jų galvos!

- Tai unguriai, mano mielas! - pamokė jį inspektorius.

Locmanas nepatikliai pažvelgė į jo pusę, nes apie ungurius jūroje nieko nebuvo girdėjęs. Tačiau inspektorius nenorėjo per anksti atskleisti geriausių savo kortų ir eikvoti jėgų kalboms apie miglotus dalykus. Todėl jis vėl padavė irklus locmanui, paėmė savo žiūroną ir pasilenkęs per bortą ėmė stebėti.

Atrodė, kad jis kažko nepaprastai įnirtingai ieško, kad čia glūdi kažkas, ką jam būtinai reikia surasti. Tas "kažkas" iki šiol nesurastas vien dėl to, kad niekas nėra ištyręs šio vandens.

Inspektoriaus vadovaujami, jie plaukiojo apie porą valandų. Kartkartėmis inspektorius nuleisdavo gelmių tyrimo prietaisą arba svambalą ir imdamas kiekvieną mėginį persisverdavo su žiūronu rankose per laivelio kraštą. Jo išbalęs veidas subliuško nuo įtampos, akys įkrito. Žiūroną laikanti ranka drebėjo, riešas buvo įtemptas - kietas kaip kuolas. Atrodė, kad šaltas, žvarbus vėjas, perpučiantis netgi neperšlampamą locmano striukę, negali įveikti nedidelės figūros, kurią dengė vien prasegtas pavasarinis apsiaustas. Jo akys ašarojo nuo jūros vėjo ir nuo pastangų įsiskverbti į sunkiai prieinamą, beveik tris ketvirtadalius žemės paviršiaus užimančią stichiją, apie kurios gyvenimą likęs ketvirtadalis taip mažai žinojo ir tiek daug iš jos tikėjosi.

Pro žiūroną, išrastą ne jo paties, o tiltų statytojų ir povandeninius sprogdinimus atliekančių darbininkų, jis žvelgė į apatinį pasaulį, iš kurio išsirutuliojo visi dabartiniai sausumos gyvūnai. Dumblių miškas, kaip tik skiriantis neorganinę gamtą nuo organinės, suposi šaltoje gelmių srovėje, panašus į ką tik išleisto kiaušinio baltymą, kuriam formą suteikė bangų mūša; jis taip pat priminė į vandens augalus panašius piešinius ant užšalusio lango. Šis miškas driekėsi ten žemai didžiuliais auksalapiais parkais - jų paunksmėje šliaužiojo ant pilvų jūros

dugno gyventojai, ieškodami tamsos ir vėsos, kad galėtų pasislėpti, nes gėdijosi taip smarkiai atsilikę kelyje, vedančiame į saulę ir orą. Giliausiai molyje tūnojo plekšnė, pusiau įsikasusi į dumblą, tingi, apatiška, nesugebanti išvystyti plaukimo pūslės tiek, kad ši pakeltų ją į viršų. Plekšnė, tarsi nesuinteresuota savo pačios nauda, laukia laimingo atsitiktinumo, kuris atneš grobį panosėn. Iš tingumo ji taip išplero, kad abi akys patogumo dėlei pasiliko dešinėje keistos galvos pusėje.

Ungurio patelė, norėdama pasimankštinti, iškišo porą priekinių pelekų, tačiau kitas jos galas buvo pernelyg sunkus ir trukdė judėti. Tai priminė pirmuosius laivų statybos bandymus; ji pro ryškiaspalvę dumblių lapiją iškiša savo architektonišką galvą su riestais tarsi kroato ūsais ir trumpam išlenda iš dumblo, tačiau tuoj pat smunka atgal. Piktakiukas septyniomis nugaromis plaukia iškėlęs keterą; ši žuvis - tai nosis, ieškanti maisto ir patelių; jos rausvos spalvos pilvas trumpam švysteli žalzganame vandenyje, paskleisdamas tamsoje ryto aušros atšvaitus, tačiau ji greitai čiulptuvu vėl prisisiurbia prie akmens ir lauks tenai, kol praeis milijonai metų ir begaliniam evoliucijos kely atsilikusiajam atneš išlaisvinimą.

Jūros skorpionas - formą įgavęs pyktis, slėpdamas pagiežą veido spygliuose, guli išsikėtojęs ant šono ir nariuota uodega glamonėja savo paties kūną. Jo pelekai pavirto nagais ne tam, kad padėtų užpulti ar apsiginti, o tam, kad galėtų kankinti.

Aukščiau, šviesesniame ir šiltesniame vandenyje plaukia gražus, bet susimąstęs ešerys - turbūt dažniausiai Baltijos jūroje sutinkama žuvis. Dailus ir gracingas, nors truputį nerangus kaip keltas, ešerys yra melsvai žalios Baltijos jūros spalvos ir visai atitinka šiaurietišką jos būdą; truputį filosofas, truputį jūrų plėšikas, draugiškas kaimynas, paviršiaus vandenų žuvis, mėgstanti ieškoti gilumos ir kartais ją pasiekianti, ekscentriškas dykaduonis, kuris valandų valandas tūno sustingęs, įsistebeilijęs į pakrantės akmenis, paskui staiga pabunda ir kaip strėlė neria atgal; tironas saviesiems, tačiau greitai sušvelnėja, grįžta į savo pamėgtas vietas ir virškina įvairiausias smulkias kirmėlaites.

Ir pagaliau jūros erelis, Baltijos jūros žuvų karalius, lieknasis lydys, tarsi burinis kateris; jis mėgsta saulę ir - kadangi

yra stipriausias - nesibijo rodyti savo šviesaus apdaro. Nosį jis laiko iškišęs virš vandens, miega su saule akyse ir sapnuoja žydinčias pievas ir beržynus, kurių niekada nepamatys, taip pat vaiskų mėlyną kupolą, gaubiantį jo šlapią pasaulį, po kuriuo jis tuoj pat užtrokštų, nors paukščiai su plunksnuotais krūtinių pelekais taip lengvai jame nardo.

Laivelis pateko į ledų sangrūdą, ir ledo lyčių šešėliai tarsi klajojantys debesys uždengė jūros dugno dumblių parkus. Inspektorius, ilgai ieškojęs ir neradęs to, ko norėjo, ištraukė žiūroną iš vandens ir padėjo į šalį.

Tada jis trumpam išsitiesė laivūgalyje, ranka prisidengdamas nuo saulės akis, tarsi norėdamas, kad nusistovėtų įspūdžiai. Regis, jis minutėlę snustelėjo, paskui davė locmanui ženklą irkluoti toliau.

Atrodė, kad inspektorius, visą priešpietę paskyręs gelmei, tik dabar pamatė puikų vaizdą, atsivėrusį jam virš jūros. Prieš akis plytėjo didelis jūros plotas iki pat dreifuojančių ledų, panašių į arktinį peizažą. Vanduo švytėjo ultramarinu. Aiškiai tarsi žemėlapyje matėsi salos, įlankos, sąsiauriai, o ten, kur ledas buvo užslinkęs ant rifų ir ledų blokai susigrūdo viens ant kito, išaugo kalnai. Tokie kalnai susidarė ir ties uolų salomis. Jos pasipuošė skliautais ir grotais, bokštais, bažnyčių griuvėsiais, kazematais ir tvirtovėmis; keisčiausia, kad visas šis grožis atrodė sukurtas žmogaus, nes tos formos nedaug tepriminė nesąmoningą gamtos kūrybą. Jos veikiau atrodė panašios į senovinius statinius. Vienur blokai susisluoksniavo tarsi kiklopų sienos, terasomis kaip asirų-graikų šventyklose; kitur nesiliaujanti bangų mūša atkasė romantiškus molinius statinius, išgraužė žiedą, panašų į arabišką pasagos formos lanką, kuriame saulės spinduliai ir bangų purslai nulipdė stalaktitus ir bičių landas; čia bangos iš jau pastatytos sienos išliejo liniją, panašią į romėnų vandentiekio įrenginius, o štai ten stovėjo viduramžių pilies fragmentai su bokštų, bokštelių, kuorų liekanomis.

Mintimis skrajodamas nuo arktinio peizažo iki senovės architektūros, jis pasijuto tarsi nesvarumo būsenoje, tačiau triukšminga gyvybė aplink, paukščių klyksmas ant ledo salelių, plūduriuojančių skaidriame, žydrame vandenyje, vėl grąžino jį į tikrovę.

Jūroje plaukiojo tūkstantiniai gagų būriai, jos čia ilsėjosi laukdamos, kol atsivers kelias į Norlandą; neišvaizdžias rusvas pateles saugojo margaplunksniai patinai. Plaukdami jie išriesdavo sniego baltumo nugaras ir retkarčiais trumpam iškildavo į orą, tada matydavosi jų juodos kaip suodžiai papilvės. Ledo narai, būriavęsi mažesnėmis grupelėmis, rodė margus pilvus ir panašius į reptilijų kaklus - kai jie nerdavo į vandenį, išsiskleisdavo languoti tarsi šachmatų lenta sparnai. Ištisi legionai guvių ledo paukščių plaukiojo, nardė, skraidė; švytravo nedideli jūros kregždžių ir jūros papūgų pulkeliai, suposi niūrių, juodų kaip anglis jūros vištų kuopa, kontrastuojanti su šalia plaukiančiais didžiaisiais dančiasnapiais, pasipuošusiais margaspalviais kuodais. Virš visos šios plasnojančios ir klegančios paukščių armijos, gyvenančios amfibijų gyvenimą, sklandė žuvėdros, pasirinkusios orą savo tikrąja tėvyne, - vanduo joms tebuvo reikalingas kaip medžioklės plotas ir maudymosi vieta.

Į nerimastingą, triūsiantį pasaulį vogčia prasmuko varna. Ji slėpdamasi tupėjo ant šchero. Žema kakta, įtartinos spalvos plunksnomis, vagies manieromis, išdaviko elgesiu, visa savo purvina, vandens bijančia išvaizda ji buvo darbščiųjų paukščių neapykantos objektas, nes visi žinojo, kad būtent varna plėšia lizdus ir geria kiaušinius.

Plunksnuočių gerklės drebino nebyliuosius, esančius po vandeniu, ir visas šis jų pasaulis skambėjo tarsi vientisa simfonija: nuo silpnų garsų, kuriuos sukėlė iš pykčio šnypščiančios reptilijos, iki harmoningų žmogaus balso virpesių. Čia tarsi žalčiai šnypštė gagos, kai patinėliai norėdavo įgnybti joms į sprandą ir panardinti po vandeniu, ten kaip varlė kvarkė dančiasnapis naras, šaižiai klykė jūros kregždės, žuvėdros klegėjo panašiai, kaip klega žaidžiantys vaikai, gagų patinėliai burkavo it katinai per morčių. Tačiau toje simfonijoje garsiausiai ir gal todėl gražiausiai, tarsi puiki muzika skambėjo žuvininkėlių balsai, nors tai buvo dar ne giesmė. Negryna tercija buvo panaši į piemens rago skambėjimą, viena tercija su trim kitais balsais sudarė nepilną akordą, kanoną miško ragui be pradžios ir be pabaigos. Visa tai buvo tarsi žmonijos vaikystės metų, pirmykščių piemenų ir medžiotojų laikų reminiscencijos.

Stebėtojas buvo įsijautęs į visa tai ne kaip svaičiojantis

poetas, apimtas paslaptingų ir todėl nerimastingų jausmų bei nenusakomų pojūčių. Jis žvelgė į gamtą ramiu tyrinėtojo žvilgsniu. Kaip realiai mąstantis žmogus, stengėsi tariamoje sumaištyje įžvelgti dėsningumus. Tik gausi atmintyje sukaupta medžiaga padėjo jam susieti matytus dalykus vieną su kitu. Borgas pajuto begalinę palaimą, kai pamėgino ieškoti gamtos sukelto įspūdžio priežasties ir ją surado. Tokią palaimą tegali jausti žmogus, pasiekęs aukščiausią evoliucijos pakopą, nukritus paslaptingumo šydui. Tai buvo laimė, lydinti visa, kas drįsta eiti begaliniu keliu aiškumo link. Ši laimė, matyt, ir bus varomoji jėga, vedanti nuo sapnų ir svajonių į tikrą žinojimą. Tai palaima, kurią tikriausiai jautė įsivaizduojamas sąmoningas pasaulio kūrėjas, žinantis, kokią tobulybę jis sukūrė.

Jūros gamtovaizdis grąžino jį į senovę, į tuos laikus, kai žemė buvo po vandeniu ir aukščiausios kalnų viršūnės ką tik pradėjo kilti į paviršių; ščerai su šaunančiomis į šviesą pagrindinėmis uolomis kaip tik priminė pradinę pasaulio formavimosi stadiją.

Tačiau apačioje po vandeniu, kur galima aptikti atšalimo periodui būdingų dumblių, kartu plaukiojo ir pirminės žemės formavimosi stadijos žuvys, tarp jų seniausias palikuonis - silkė, tuo tarpu ščeruose tebeaugo akmens amžiaus laikų paparčiai ir pataisai. Toliau į sausumos pusę didesnėse salose buvo galima išvysti antrinės stadijos spygliuočių ir reptilijų, dar toliau ėmė rastis terciaro periodo lapuočių ir žinduolių. Tačiau čia, jūroje - pirmykštėje formavimosi stadijoje, kaprizinga gamta, atrodo, tyčia bus peršokusi kvartero periodą ir ruonius bei ūdras palikusi kartu su tebesančiais pirminėje stadijoje. Atrodė, kad ledynmetį ji šįryt nukėlė į kvartero periodą, tarsi paprastą dirvožemį paversdama kalnu, ir pats inspektorius sėdėjo dabar kaip senovės laikų reprezentantas ir netrikdomas tariamo chaoso mėgavosi gyvais kūrinijos paveikslais. Malonumą didino tai, kad jis, žiūrint plačiu mastu, jautėsi esąs aukščiausia pasaulio raidos grandis.

Šis peizažas atspindėjo istorinę pasaulio raidą su visais kelio vingiais. Tai ir buvo didžiausia gamtovaizdžio žavesio paslaptis. Čia per kelias valandas galėjai pereiti visus žemės formavimosi etapus, kol atsidurdavai aukščiausioje šio proceso fazėje - ties pačiu savimi; čia turėjai galimybę dar kartą

pasimėgauti dieviškais pojūčiais, vedančiais mintį prie pradžių pradžios; buvo galima gilioje praeityje, pavargus nuo įtampos, lipti vis aukštyn ir aukštyn kultūros skale, čia galėjai pailsėti ir pajusti visiško susiliejimo su gamta būseną. Inspektorių apėmę jausmai netgi priartėjo prie religinės ekstazės, nors jo gyvenime to jau seniai nebebuvo. Mintis apie dangaus karalystę tėra kita sielos veržimosi į aukštį forma, o nemirtingumo idėja - tai transformuotas tikėjimas materijos amžinumu.

Koks malonumas jausti, kad žemė - tavo namai, nors vaikystėje jam buvo teigiama, kad žemė - ašarų pakalnė, tarpinė stotis pakeliui į tikrąją tėvynę. Kokia atrama, kokia paguoda - mąstė inspektorius - šiuolaikinės mokslo žinios. Jis manėsi perpratęs paslaptingą vadinamąją Dievo valią, suvokęs jos esmę. Daugelį reiškinių žmonės anksčiau laikė paslaptingais, nepaaiškinamais vien dėl to, kad jų nepažino, o dabar mokslas išaiškino žmogaus kilmės paslaptį, atvėrė jo egzistencijos tikslą. Tačiau šiuolaikinė karta, užuot nurimusi, kaip nurimsta nacija, pasiekusi gerovės apogėjų, nešantį pražūtį jai pačiai, susitaikė su mintimi, jog ji - aukščiausią raidos laipsnį pasiekęs organizmas, ir pradėjo kurti rojų žemėje; todėl šis metas - pats geriausias ir pats didingiausias iš visų praėjusiųjų, nes žmogus dabar pasiekė tobulybės viršūnę.

Šią šventą valandą, mintimis pasinėręs į pradžių pradžią, iškilmingai mąstydamas apie gyvenimo tikslą, inspektorius vidiniu žvilgsniu pabandė užčiuopti savo paties istorijos giją, kad galėtų iš anksto numatyti savojo Aš vystymosi galimybes. Vieną po kito išdėliojęs praeities epizodus, jis manė galėsiąs nustatyti tolesnį savo likimą.

Pirmiausia prieš akis iškilo tėvas, miręs gynybinės artilerijos majoras, vienas tų sunkiai apibūdinamų šimtmečio pradžios žmonių tipų, įvairių įtakų konglomeratas, susidedantis iš praėjusių epochų nuolaužų, atėjęs pabandyti laimės šiame pasaulyje neramioje XVIII amžiaus pradžioje. Jis niekuo netikėjo, nes matė, kaip viskas griūva, kartojasi, matė, kaip buvo išbandytos visos valstybės valdymo formos - iš pradžių jas liaupsino, o po kiek laiko nurašydavo kaip netikusias, vėliau vėl grįždavo prie to paties ir vėl džiaugdavosi suradę universalų variantą. Inspektoriaus tėvas visada rėmė esamą tvarką kaip vienintelį realiai egzistuojantį dalyką, nesvarbu, ar ji buvo pasiekta vienvaldžio

diktatoriaus valia, kas sunkiai įtikėtina, ar dėl daugelio atsitiktinumų, apie ką garsiai nederėjo kalbėti. Studijuodamas universitete, tėvas palinko į rafinuotai valdžios problemą sprendžiančių jaunųjų hėgelininkų panteizmą, kuris jo laikais klestėjo, nes individus imta traktuoti kaip vienintelius realiai esančius, o Dievas tapo žmonijos individualumo simboliu. Šis gyvas tikėjimas žmogaus ir gamtos ryšiu, kai žmogus suvokiamas kaip aukščiausias pasaulio raidos taškas, sudarė sąlygas atsirasti elitui, kurio atstovai slapčia šaipėsi iš nuolat pasikartojančių politinių idealistų pastangų veikti kitapus gamtos dėsnių ir dirbtiniu būdu, remiantis filosofija ir reichstago nutarimais, kurpti naujas pasaulio tvarkas. Niekieno nepastebėti, jie ėjo savo keliu į priekį. Jų veikla neteikė naudos nei aukštai stovintiems, nei prispaustiesiems. Jie matė viršūnėse susitelkusias vidutinybes, natūralios atrankos būdu besiburiančias apie dar vieną vidutinybę - monarchą; visuomenės apačiose jie susidurdavo su nemokšiškumu, lengvatikyste ir aklumu. Tarp jų ir anų klestėjo miesčionija, suinteresuota vien pelnu. Kadangi panteistai nebuvo verteivos, jie negalėjo šlietis nė prie pastarųjų. Kaip gabūs, protingi ir dori vyrai, jie buvo visur laukiami. Tačiau jie nenorėjo susidėti nė su viena grupuote ir nejautė malonumo sudaryti pavienę, mažai naudos teikiančią opoziciją, nes jų buvo nedaug. Būdami užkietėję individualistai, jie nenorėjo tapti jokio vadeivos pakalikais, todėl pasirinko ramų egzistavimo būdą, o savo nepasitenkinimą slėpė po didžiaisiais kryžiais bei ordinų žvaigždėmis. Susitikę rotušėje prie stalo ar riterių taryboje, jie juokaudavo kaip augūrai ir leido pasauliui eiti savo keliu.

Tėvas negalėjo pasigirti esąs labai senos aristokratų giminės palikuonis. Ši giminė buvo apdovanota bajoro herbu ir turėjo keletą kuklių privilegijų, pavyzdžiui, leidimą nešioti bajoro uniformą ir *gratis** kas ketvirtį dalyvauti sunkiame valstybės valdymo darbe; šias privilegijas ji gavo ne už menkaverčius nuopelnus kare, pasiektus per atsitiktinumą ar priešo klaidą, o už savo indėlį plėtojant kasybos pramonę. Taigi tėvas save laikė bajoru pagal nuopelnus. Žinojimas, kad esi kilęs iš gabių protėvių, įkvėpė ir dar tebesančio gyvo giminės atstovo dvasią. Protėvių talentu ir darbu sukrautas turtas padėjo tėvui įsigyti profesiją. Jis tapo puikiu topografu ir dalyvavo kasant Gotos

* Be užmokesčio, nemokamai *(lot.)*.

kanalą bei tiesiant pirmąją geležinkelio liniją. Šis darbas, apimantis visą karalystę, išmokė žiūrėti į viską plačiu mastu. Karalystė žemėlapio pavidalu gulėjo ant jo darbo stalo, ir jis akies mirksniu galėjo ją aprėpti. Jis sėdėjo namuose ir liniuote braižė kelio liniją, ardančią visos vietovės vaizdą, griaunančią senus miestus, statančią naujus, keičiančią prekių kainas ir atveriančią naujas gamybos plėtojimo galimybes. Žemėlapį reikėjo keisti, reikėjo pamiršti senuosius vandens kelius. Didžiausią reikšmę dabar turėjo įgyti naujos geležinkelio linijos, pavaizduotos tiesiu juodu brūkšniu. Geležinkelis eis ne tik slėniais, bet ir aukštumomis, kova su upėmis bus baigta, atskirų karalysčių ir šalių nebeskirs sienos.

Šitaip manipuliuojant šalių bei tautų likimais, atsirado stiprus pasitikėjimo savo galybe jausmas, ir tėvas neišvengiamai pasidavė polinkiui pervertinti savąjį Aš. Jis pradėjo į viską žiūrėti tarsi iš paukščio skrydžio. Šalys jam virto žemėlapiais, o žmonės - alaviniais kareivėliais. Duodamas nurodymus per kelias savaites išlyginti kalvas, per kurias eis geležinkelis, kad jos nebūtų iškilusios virš slėnio (gamta tokiam darbui būtų turėjusi paskirti keletą tūkstantmečių), jis, topografas, pasijusdavo esąs vos ne pats kūrėjas. Kai liepdavo susprogdinti tunelius, smėlio kalnus suversti į ežerus, užkasti pelkes, jo neapleisdavo jausmas, kad jis pertvarko Žemės rutulį, nes jis griovė visas per amžių nusistovėjusias geologines formacijas; tuo pat metu neapsakomai didėjo jo pasitikėjimas savimi.

Šį jausmą stiprino dar ir tarnyba armijoje: jis kaip karininkas turėjo galybę valdinių ir jiems įsakinėjo. Valdiniai tebuvo jo didžiojo smegenų pusrutulio valios vykdytojai - funkcionuojantys raumenys.

Fizinė ištvermė ir kariškas ryžtas - savybės, be kurių nebūsi geras mokslininkas, - blaivus mąstytojo protas, materialiai nepriklausomo žmogaus pasitikėjimas savimi bei visuomenėje gerbiamo piliečio orumas sudarė prielaidas kalbėti apie jį kaip apie aukščiausios kastos atstovą, kuris puikiai suderino sveiką protą ir meilę grožiui - galima sakyti, jis buvo harmoninga asmenybė.

Sūnui tėvas buvo ir pavyzdys, ir mokytojas, nes motina anksti mirė. Tėvas niekino tuomet paplitusius auklėjimo metodus, kurie buvo pagrįsti knygomis apie piratus ir siaubo isto-

rijomis ir užuot ugdę vyriškumą skatino vaikų infantilumą. Saugodamas sūnų nuo nereikalingų sukrėtimų, jis labai anksti pakėlė uždangą nuo didžiosios gyvenimo šventovės ir palaimino berniuką sunkiam gyvenimo menui. Tėvas mokė sūnų įžvelgti glaudų žmogaus ir jį supančios aplinkos tarpusavio ryšį. Nors žmogaus vieta planetoje pati aukščiausia, tačiau planeta - jo namai. Tam tikru mastu pats modifikuodamas gamtos jėgų poveikį, jis tebėra jų valdomas - taigi į gamtą reikia žiūrėti su protinga pagarba, jei gamta laikai visa, kas egzistuoja, ir stengiesi ją pažinti, nes esi pavaldus jos dėsniams. Tai padėjo jaunajam Borgui atsikratyti krikščioniško viešpatavimo pasaulyje siekimo, saugojo nuo nežinomybės, mirties ir Dievo baimės ir auklėjo jį kaip protingą, savo veiksmus kontroliuojantį vyrą, ugdė už savo veiklos rezultatus visiškai atsakingą asmenybę. Jo žemųjų instinktų tramdytojas buvo organas, dėl savo puikaus išsivystymo skiriantis žmogų nuo gyvulio: būtent didysis smegenų pusrutulis. Individo elgesį turi valdyti visapusišku žinojimu pagrįstas sprendimas - valios aktas, prireikus sutramdantis žemas aistras, kad žmogus pateisintų save kaip tipas. Maitinimasis ir giminės pratęsimas priklauso žemųjų potraukių sferai, nes žmogus šiuo atžvilgiu niekuo nesiskiria nuo augalo; jausmai, traktuotini kaip gyvūnų mąstymo rudimentai - kadangi jie lokalizuojasi tik kraujo induose, periferinėje nervų sistemoje ir kituose žemesniuose organuose, - turi paklusti aukštesniojo tipo organui - didžiajam smegenų pusrutuliui. Tie individai, kurie nepajėgia valdyti savo žemųjų instinktų, priklauso mažiau išsivysčiusioms formoms. Todėl tėvas norėjo apsaugoti vaiką nuo jaunatviško entuziazmo ir nepagrįsto susižavėjimo žabangų, kurios gali skatinti tiek dorybę, tiek nusikaltimą. Tačiau tai nereiškia, kad reikia atsisakyti visapusiškai naudingų, nieko bendra su jausmais neturinčių aistrų - teigiamų kuriančiosios valios apraiškų. Jaunystė negali nuveikti nieko rimta, nes ji nesiremia sava patirtimi, o idėjos, kuriomis ji manipuliuoja, - tai tik ankstesniųjų kartų subrandintos mintys, kurias nusitvėrė jaunoji karta ir efektingai jomis žongliruoja. Originali asmenybė gali subręsti tik tuomet, kai susiformuoja didysis smegenų pusrutulis, taip kaip ir produktyvus dauginimasis bei po jo sekantis auklėjimas įmanomas tik tada, kai visiškai subrendusi tėvo

sėkla ir kai jis gali sudaryti sąlygas vaiko auklėjimui. Aiškus smegenų nebrandumo požymis yra nepraeinanti didybės manija, būdinga jaunuoliams ir moterims. Paprastai sakoma, kad jaunam viskas prieš akis, tačiau šis teiginys kritikuotinas, nes jaunuolių mirtingumas didesnis negu suaugusių vyrų. Ir ne itin sąmojingas pasakymas, kad tokia bėda kaip jaunystė yra laikinas dalykas, nesugriauna taisyklės, kad jaunystė - liga, trūkumas, bėda; teiginys, kad ji praeis, tik patvirtina jos buvimą, nes tai, ko nėra, negali praeiti. Visi jaunatviški išpuoliai prieš nusistovėjusias vertybes tėra silpnųjų nesugebėjimas ištverti spaudimo. Jie proto teturi tiek, kiek vapsva, puolanti žmogų, o tai reiškia visišką jos pražūtį. Kaip aiškų įrodymą, kad jaunystei trūksta logikos ir sugebėjimo daryti sprendimus, tėvas pateikė knygą "Robinzonas Kruzas", kuri, be abejo, buvusi parašyta siekiant parodyti, kaip izoliacija sugadina žmogų, nors visą šimtmetį jaunimas žavėjosi ta knyga, manydamas, kad ji aukština gyvenimą laukinėje gamtoje. "Robinzonas Kruzas" turėjęs parodyti, kaip nubaudžiamas kvailas žmogus, paniekinęs civilizaciją tarsi laukinis. Ši nereikšminga savybė taip pat rodanti, kokiai žemai ontologinei formai priklauso vaikėzas, esą tai liudija jo simpatija indėnams ir kitoms menkai išsivysčiusioms būtybėms; tas pat pasakytina ir apie jausmus - ateis laikas, ir jie taps nereikalingi kaip skydinė liauka, kuri evoliucijos eigoje neteko reikšmės, nors neišnyko.

Kai sūnus nesugebėdavo argumentuotai atremti šių karčių tėvo tiesų ir sakydavo, kad tai prieštarauja jo jausmams, taip - patiems švenčiausiems jausmams, kurie priešinasi sausiems išvedžiojimams, tada tėvas jį pavadindavo vapsva, mąstančia ganglijomis. Tėvas siekė, kad sūnus nepasiduotų tuščioms fantazijoms ir vengtų skubotų išvadų, nesant pakankamai faktų joms pagrįsti. Šito nereikia painioti su netikėtai atsiveriančiomis mokslinėmis tiesomis; tai būna nedaugelio - tariamai nedaugelio, nes nematyti tarpinių proceso grandžių, - logiškai pagrįstų prielaidų rezultatas, kur kaip cheminėje reakcijoje susijungia dvi pirminės sąvokos, ir iš jų gimsta nauja mintis. Ontogenezė rodo, kokiu būdu žmogaus vaisius perėjo visas ankstesnes stadijas, nuo amebos per varlę iki antropomorfinio būvio - argi jaunystė gali paneigti, kad vaikas turi tarsi pakar-

toti visą žmogaus istoriją - nuo gyvulio iki laukinio, - kol kūnas dar tebeauga. Taigi visa rodo, kad vyras yra iškilęs daug aukščiau negu jaunuolis! Visų pirma tėvas stengėsi apsaugoti sūnaus protą ir valią nuo paties žemiausio instinkto - nuo potraukio kitai lyčiai. Šis potraukis, būdamas labai stiprus, ilgą laiką taip temdė sveiką protą, kad net apsišvietę vyrai vis dar tebetiki prietaru, jog moteris prilygsta vyrui, kai kurių nuomone, ji yra netgi aukštesnė už vyrą būtybė, nors iš tiesų moteris užima tarpinę vietą tarp vyro ir vaiko, tai įrodo istorija apie Fetą (Fetas - meilės vaisius). Vyras tam tikroje stadijoje būna moterimi, tačiau moteris vyru - niekada. Siekimas apsaugoti berniuką nuo lytinių impulsų valios prilygo pastangoms mesti šešėlį ant moters paveikslo; taigi sūnus netrukus su ganglijų pagalba - kaip tai vadino tėvas - padarė išvadą, kad vyresnysis leitenantas niekina moteris. Kitaip ir negalėjo atsitikti, nes jis nuolat girdėjo pasakojimus, kaip tas ar anas, įsivėlęs į istoriją su moterimi, sužlugdė savo ateitį, kaip talentingas jaunuolis iššvaistė savo gabumus besimylėdamas, kaip kiti paaukodavo laimę ir profesiją neištikimai žmonai ar vaikams, kurie numirdavo nespėję užaugti. Dauginimasis - tai menkaverčių sielų sritis; didelės sielos turi gyventi savo darbais ir taip toliau.

Šitaip auklėjamas augo sūnus. Kūdikystėje jis buvo nepaprastai jautrus, tačiau jo kūnas buvo harmoningai sudėtas, pojūčiai subtilūs, reakcija greita ir tiksli, protas skvarbus ir taurus. Jis buvo mielas ir aplinkiniams atlaidus berniukas. Gana anksti jis išmoko tvarkyti savo gyvenimą ir sutramdyti augalams bei gyvūnams būdingus instinktus. Įgijęs užtektinai žinių ir surinkęs pakankamai faktų, ėmėsi juos apibendrinti. Greitai paaiškėjo, kad jo protas turi gerą savybę iš kelių duomenų išvesti naujus dalykus, iš turimų teiginių susintetinti naujus; žodžiu, jis turėjo talentą, vadinamą originalumu. Jis buvo betampąs kūrėju ir sugebėjo matyti dėsningumus ten, kur jie buvo neįžvelgiami, mokėjo nustatyti ne tik lengvai užmaskuotas, bet ir giliai paslėptas varomąsias reiškinių jėgas, išaiškinti neva paslaptingus žmogaus elgesio motyvus. Dėl to mokyklos draugai žiūrėjo į jį su nepasitikėjimu; mokytojai jautė, kad jis su nebylia kritika žvelgia į viską, ką jie pateikia kaip neginčijamas tiesas.

Jo įstojimas į universitetą sutapo su dideliais liaudies judėjimais, kurių padarinys buvo parlamento reforma. Borgas laikėsi nuomonės, kad keturių luomų atstovavimas turi trūkumų, kadangi valstybę sudarė mažiausiai dvidešimt sluoksnių, kurių interesai buvo skirtingi. Jų sugebėjimas spręsti tokią sudėtingą problemą, kaip liaudies masių valdymas, buvo toli gražu nevienodas. Kita vertus, Borgas negalėjo laikyti sveikintinu tokio reiškinio, kai buvo griebiamasi senų valdymo būdų, charakteringų klajokliams ar gentinei bendruomenei, kai visi turėjo teisę pasakyti vienodai daug ar vienodai mažai. Jis iškart suprato, kad toks valdymo sistemos suprimityvinimas, kai valdžia atiduodama "į liaudies rankas", visai nėra laiko dvasią atitinkanti reforma, juo labiau kad jis ką tik patyrė, kaip visuotinė rinkimų teisė Prancūzijoje iškėlė imperatorių ir tariamus teisininkų, stambių maklerių ir kariškių atstovus, o darbininkams, valstiečiams, inteligentams ir visiems kitiems mokslo vyrams kelias į valdžią buvo uždarytas, taigi atstovavo tik imperatoriui pageidautini sluoksniai. Borgas su tuo nesutiko ir nusprendė: daug geresnė tokia tvarka, kai labai išplėstas visų luomų atstovavimas, esant proporcingai reprezentavimo teisei, tiksliai pasveriant klasinius interesus, kai atsižvelgiama į pagrindinius interesus, tai yra į protingųjų, sudarančių daugumą, interesus, nes būtent jie, protingieji, o ne kvailiai skatina pažangą. Panašiai mąstė ir parlamentinės sistemos kūrėjai: jie suprato, kad klausimus turi spręsti komitetai, kai kuriuos iš jų - laikinai sudaryti komitetai, kitaip tariant, specialios profesionalų komisijos. Dabar, norint sušaukti visos liaudies susirinkimą, kad būtų galima atsižvelgti į visų interesus, pasverti visų nuomones ir gauti informaciją apie padėtį visoje valstybėje, kiekviena klasė - nuo aukščiausios iki žemiausios - turėtų deleguoti savo atstovus pagal žmonių skaičių ir galimą jų indėlį į šalies vystymą. Dvariškių luomas atstovų neturėtų, mat jis, kaip ir pats monarchas, buvo pavaldus užsienio reikalų ministerijai, kadangi karalius turėjo teisę atstovauti nacijai tik tvarkant reikalus, susijusius su užsienio valstybėmis. Borgas suformulavo, koks turi būti ne įstatymų leidimo, bet patariamojo žodžio teisę turintis parlamentas, kaip antai: pirmoji klasė: stambūs dvarininkai ir dvarų nuomotojai bei sklypininkai, inspektoriai, valdytojai ir t. t. Antroji klasė: pra-

monininkai ir kalnakasiai, įskaitant fabrikantus ir darbininkus. Trečioji klasė: pirkliai, jūrininkai, viešbučių savininkai, nešikai ir vežikai, taip pat bankų, muitinių, pašto, geležinkelio, telegrafo ir laivininkystės personalas. Ketvirtoji klasė: tarnautojai - civiliai ir kariškiai, dvasininkai ir jų padėjėjai, kontrolieriai ir pan. Penktoji klasė: mokslininkai, mokytojai, literatūros ir meno kūrėjai. Šeštoji klasė: gydytojai, vaistininkai, prieglaudų personalas. Septintoji klasė: namų savininkai, kapitalistai, rentininkai.

Klausimą, kiek žmonių turėjo atstovauti kiekvienai klasei, Borgo nuomone, privalėjo spręsti ne bet kas, o nusimanantys, valstybės valdymo patirtį turintys vyrai, taigi atstovavimo įstatymas visą laiką turėjo likti provizoriškas. Viršesnė už visuotinį susirinkimą turėjo būti valstybės valdymo žinovų kolegija, specialiai paruošta šiam sudėtingam reikalui, kad to sunkiausio iš visų menų nesiimtų apsišaukėliai ar uolūs dilетantai, kaip buvo iki šiol. Prieš priimant į valstybės tarnybą, būtina smulkiai žinoti kandidato biografiją, jo privataus, materialinio ir socialinio gyvenimo padėtį. Šie dalykai skatintų jaunų žmonių saviauklą, griežtą savikontrolę, todėl valstybės pagrindą sudarytų rinktiniai vyrai, ne taip kaip dabar, kai pagrindinis motyvas parenkant valdininkus yra vadinamasis nepriekaištingas gyvenimas, nors kartais tie valdininkai net turi neigiamų bruožų ir stokoja gabumų. Turėjo susiformuoti nauja aristokratija, tęsianti senųjų garbingų karo ir dvaro aristokratų tradiciją. Kadangi ši aristokratija atsirastų vien tik natūralios atrankos būdu, ji garantuotų patį geriausią šalies valdymo būdą. Taigi parlamentas, turintis teisę tik pareikšti savo nuomonę, o ne priimti nutarimus, taptų svarbia nuomonių tyrimo įstaiga, o ne legionierių būriu, kurį, įgyvendinant rinkimų teisę, galima papirkti ar kuriam galima įpiršti savo nuomonę.

Tačiau jaunasis ponas buvo pernelyg protingas, kad viešai skelbtų tokias pažiūras. Tai buvo metas, kai žodis "aristokratas" reiškė beveik tą patį kaip išsigimęs, atsilikęs, atgyvenęs ir kai į priekį aklai veržėsi masės, kai pramonės darbininkai artimai bendradarbiavo su būsimais savo klasiniais priešais - valstiečiais; tokiu metu protingam vyriškiui neliko nieko, kaip tik šypsotis ir laukti. Ir jis laukė, kol pamatė, kaip keturių luomų atstovavimą išstūmė vieno luomo atstovavimas, ir buvęs

valstiečių luomas ėmė vienas atstovauti valstybei. Šis įvykis turėjo didelę įtaką jaunojo pono mąstymui ir visam jo vystymuisi. Borgas suprato, kokia netvarka yra daugumos žmonių mąstymo mechanizmuose; ir kai jis skaitė parlamento protokolus bei nagrinėjo įtakingų ir garsių kalbėtojų pasisakymus, jam atrodė, kad tai, ką jis vadino ganglijine argumentacija arba kraujo indų bei širdies susitraukimais, kaip tik ir darė didžiausią poveikį viešajai nuomonei. Be to, jam regėjosi, kad ten niekam nerūpėjo tėvynė ar pažanga, o tik pasiūlymą pateikusiojo triumfas, noras bet kokia kaina, prasilenkiant su logika, klaikiai iškraipant faktus, diktuoti savo valią. Šie stebėjimai kėlė įtarimą, kad svarbiausia visame tame - kova dėl valdžios, siekimas malonumo priversti kito smegenis skambėti unisonu su savosiomis, noras pasėti savo smegenų žievės sėklą kitų galvose, kuri ten parazituotų kaip amalas, tuo tarpu motiniame kamiene tarptų mintis, kad anie viršuje, prie karūnos, yra ne kas kita, kaip niekšai veltėdžiai. Taip mąstant didėjo Borgo garbėtroška. Siekdamas duoti jai peno, jis kaupė žinias ir patirtį, studijavo, keliavo, bendravo su protingais ir garsiais žmonėmis. Tame amžinai besisukančiame priešingų jėgų ir interesų verpete jis ieškojo vietos, kur galėtų nuleisti savo paties egzistencijos inkarą; jį supančios tikrovės rato vidurio jis ieškojo pats savyje. Užuot tikėjęsis, kaip silpni krikščionys, surasti prieglobstį Dievuje, jis daugiausia dėmesio kreipė į realius dalykus, esančius jame pačiame, ir siekė tapti tobulu žmogumi, kuris visa savo veikla nepažeistų kito teisės. Borgas buvo įsitikinęs, kad jo išpuoselėto medžio vaisiai atneš naudos ir džiaugsmo aplinkiniams. Jis matė, kaip apsimeta ir veidmainiauja žmonės, kurie tikina, kad gyvena dėl kitų, o iš tikrųjų egzistuoja kitų sąskaita, todėl vengė svetimos nuomonės, aplinkinių dėkingumo bei pripažinimo ir tiesiai žengė savo keliu. Borgas tikėjo, kad kiekvienas atskiras, stiprus individas, net ir to nenorėdamas, gali būti daug naudingesnis negu daugybė bukapročių, kurių teikiamos naudos dydis tiesiogiai proporcingas jų kiekiui.

Taip nusiteikęs jis reguliavo savo gyvenimą pagal tam tikras taisykles, keliančias didelius reikalavimus jo moralei. Užuot nukėlęs sąskaitų su savimi suvedinėjimą toli į neapibrėžtą ateitį, jis tvarkė savo būtį taip, kad neliktų niekam skolingas,

ir nenorėjo savo nuodėmių naštos užversti niekuo dėtam Kristui. Jausdamasis visiškai atsakingas už kiekvieną savo veiksmą, jis nedarė nieko, kam reikėtų ieškoti atpirkimo ožio.

Be to, jis išmoko pasikliauti tik pačiu savimi, niekad neklausdavo patarimo ir nuolat pasverdavo galimus veiksmo padarinius. Tačiau tai nereiškia, kad jis, priešingai negu visa jo karta, išaugusi garlaivių ir elektrinių epochoje, taigi suaktyvėjusios veiklos epochoje, išvengė nemalonaus nervingumo padidėjimo. Kaipgi jis galėjo būti kitoks, jeigu jam reikėjo sunaikinti milijonus smegenų ląstelių, kuriose buvo sudėtos pasenusios pažiūros, kadangi buvo nutaręs pamažu išgyvendinti visas senas aksiomas, atkakliai besisiūlančias tapti naujų sprendimų prielaidomis. Visiškas atsinaujinimas galėjo vykti tik sukeldamas netvarką nervų sistemoje. Dėl netvarkos reikėjo kaltinti protėvių alkoholizmą ir palaidą gyvenimą; tačiau ligos simptomai taip pat reiškė suaktyvėjusį vitališkumą, kuriam būdingas padidėjęs dirglumas, panašiai kaip vėžiui metant seną kiautą ar paukščiui gaudant pelę. Tai buvo naujos kartos fenomenas ar bent žmogaus variantas, kurį protėviai laikė nenormaliu ar nesveiku, kadangi toks žmonių tipas buvo tik beatsirandąs. Protėviai nenorėjo su tuo taikstytis, nes patys stengėsi likti etalonu, nors jau ėmė aiškėti pirmieji ligos požymiai.

Besivystančio jaunojo žmogaus nervinį jautrumą didino jo asketiškumas valgio, gėrimo bei lytinių santykių atžvilgiu. Jis manė, jog yra žema vartoti alkoholį, paverčiantį žmogų bepročiu laukiniu, o jo siela buvo pernelyg tauri, kad jis leistų sau užmegzti trumpalaikius santykius su kokia prostitute. Dėl šių priežasčių didėjo jo nervinis jautrumas, mažėjo atsparumas nemaloniems įspūdžiams, ir tai kėlė nuolatinio nepasitenkinimo būseną, tuo tarpu ne tokie skrupulingi žmonės leido sau mėgautis kūno geidulių tenkinimu.

Jei rytinė kava būdavo nepakankamai stipri, jį keletą valandų kankindavo prasta nuotaika; pamatęs apsilupinėjusį bilijardo kamuoliuką ar nešvarią lazdą, jis negalėdavo žaisti ir eidavo ieškoti kitos užeigos; blogai iššluostyta stiklinė sukeldavo jam pasišlykštėjimą; paėmęs laikraštį, jis pajusdavo prieš tai jį skaičiusio žmogaus kvapą; ant svetimo baldo politūros jis pastebėdavo žmogaus prakaito pėdsakus; išėjus

tarnaitei, tuoj pat atidarydavo langą, kad išsivėdintų jos kūno dvelksmas. Tačiau Borgas daug keliavo, todėl buvo priverstas nukirsti visus laidus, jungiančius jutimo organus su centrine nervų sistema. Taigi jis kiek pajėgdamas kovojo su savo depresijomis.

Baigęs gamtos mokslų studijas universitete (Borgas pasirinko neutraliausią mokslo šaką, nes čia pasaulėžiūra vaidino kur kas mažesnį vaidmenį negu medžiagos rinkimas), jis gavo asistento vietą Mokslų Akademijoje.

Jis ėjo į šią vietą tikėdamasis, kad turės galimybę apžvelgti čia sukauptus ir suklasifikuotus visų gamtos sričių duomenis ir kiek įmanoma bandys ieškoti jų tarpusavio sąryšio arba universalios "netvarkos", kuri, galimas daiktas, ten viešpatavo.

Tačiau jo ketinimai greit buvo atskleisti, juo labiau kad jis negalėjo atsispirti pavojingai pagundai ir pasiūlė naują paukščių rūšių klasifikavimo būdą, prieštaraujantį iki tol taikytiems dėsniams. Jo vyresnieji kolegos nenorėjo tapti jauno mokslininko parankiniais, be to, jie matė, kaip sensta kartu su savo darbais. Žmogui, kuris tai suprato, jie negalėjo jausti nieko kito, kaip tik antipatiją. Pirmasis išpuolis prieš įsibrovėlį buvo toks, kad jam buvo pavesta atlikti smulkias menkavertes užduotis, žeidžiančias jo estetinį skonį. Pavyzdžiui, šešis mėnesius jis privalėjo keisti spiritą žuvų kolekcijoje. Žuvų kvapas jį pykino. Įveikęs pasišlykštėjimą, jis įnirtingai ėmėsi tyrinėti žuvis ir intensyviai dirbdamas per pusmetį surinko daugybę medžiagos. Tačiau per žiemą jis išstovėjo šaltoje, purvinoje, apytamsėje virtuvėje, kvėpavo prasto spirito garais ir pasigavo sunkiai gydomą šlapimo pūslės uždegimą.

Po to jam buvo pavesta rašyti etiketes dumblių mėginiams. Bet universitete niekas nedėstė dailyraščio, o jo rašysena iš prigimties buvo nekokia, raidės nelygios, todėl popieriukai su Borgo užrašais buvo niekam tikę ir juos reikėjo išmesti - tuojau pasklido gandas, kad jis negabus: net rašyti nemoka! Tačiau per du mėnesius, palankęs ortografijos kursus ir namuose prirašęs pilnus sąsiuvinius gražių raidžių, išmoko tvarkingai ir išskaitomai rašyti. Be to, jis pagilino savo žinias apie dumblius ir pramoko labai vertingo kaligrafiško rašymo meno. Jo viršininkai iš pradžių manė, kad jis vengs juodo darbo, tačiau greit pastebėjo, kad Borgą ne taip paprasta įveikti, kad

jis moka išspausti naudą iš nemalonių dalykų, iš visko sugeba pasisemti žinių. Taip jis išvengė smūgių ir smulkių išpuolių liūties.

Tačiau jo gebėjimas gražiai rašyti tapo naujų pažeminimų šaltiniu, nes dabar iš jo reikalavo rašyti valdiškus dokumentus ir perrašinėti laiškus; buvo manoma, kad taip jis nusiris iki niekingo perrašinėtojo statuso. Jis nesiskųsdamas ėmėsi ir šio darbo. Borgas ne tik pramoko užsienio kalbų, bet ir turėjo galimybę žvilgtelėti į vadovaujančių vyrų paslaptis, o šie manė, kad jis nieko nesupranta. Šitaip jis susipažino su to meto mokslo problemomis, apie kurias buvo kalbama laiškuose. Jis aptiko kelius į slaptus mokslinių draugijų susibūrimus, įgijo žinių apie povandeninius takus, vedančius apdovanojimų link, ir apie galimybes padaryti savo tyrinėjimus vaisingus. Borgo buvo neįmanoma priveikti, ir kai visi manė, kad jam jau galas, jis vėl pakeldavo galvą.

Nors ir turėdamas dvi vertingas savybes - aristokratizmą ir gebėjimą savarankiškai mąstyti, vis dėlto jis pasijuto izoliuotas. Jo vardas mokslo pasaulyje nebuvo žinomas, jo įprotis elegantiškai ir madingai rengtis kitų akyse reiškė, kad jis - ne mokslininko tipas, nors tie kiti su savo nuplyšusiomis kelnėmis atrodė panašūs į Bercelijų. Jo kantrybė ir tariamas paklusnumas kitų akimis buvo ne kas kita, kaip bailumas, o samprotavimai gamtos mokslų klausimais atrodė esą tik poeto svaičiojimai. Po to, kai jam leido patirti, kas darosi užkulisiuose, vėl reikėjo parodyti jo "tikrąją vietą", ir todėl jis gavo darbą, kokio naujokai paprastai nesiimdavo. Šis darbas buvo vadinamas "bandomuoju" arba "šlykščiuoju". Viršuje palėpėje buvo laikomos akmenų nuolaužos ir mineralai, gauti dovanų ar paveldėti testamentu, taip pat surinkti kelionių po pasaulį ir ekspedicijų metu. Tais laikais, kai geologijos mokslas ritosi iš lopšio, jie buvo atidėti kaip dubletai, o dabar, geologijai išsivysčius, juos reikėjo iš naujo peržiūrėti ir surūšiuoti.

Akmenys ir mineralai buvo sukrauti palėpėje į didelę krūvą, kurią dengė dulkės ir voratinkliai. Borgas buvo bekapituliuojąs, nes dabar turėjo susilenkęs stovėti po įkaitintu čerpių stogu ir kvėpuoti dulkes; tačiau antrą dieną aptikęs iki tol, jo manymu, nežinomą mineralą, jis įniko į darbą ir pradėjo nuo rūšiavimo. Borgas padarė išvadas, kurios visiškai sumenkino

jo ir taip prastą nuomonę apie mokslo rūmus. Pirmiausia jis suprato, kad akmenys sudėti ne taip, kaip reikalavo gamtos dėsniai. Gamtos reiškinius čia tvarkė žmogaus smegenys. Ir pagaliau - viską buvo galima sutvarkyti tik sukūrus rūšiavimo principą. Jam iš karto paaiškėjo, kad čia panaudota toli gražu ne pati tobuliausia klasifikavimo sistema; pats klasifikacijos principas rėmėsi abejotina hipoteze, būtent - kad anksčiau atsirado ugnyje išsilydę akmenys, o ne nuogulos, kuo buvo šventai tikima; tuo tarpu pirmieji akmenys buvo taip pat nuosėdų kilmės, kaip ir ankstesnės sedimentų formacijos. Taigi jam atrodė, kad visa sistema dirbtinai sukonstruota ir paremta vien spėjimais. Be to, jis ištyrinėjo savo surastą mineralą ir nustatęs, kad jis tikrai iki šiol nėra žinomas, atidavė jį profesoriui, kuris mineralą nusiuntė į Berlyno akademiją. Atsitiko taip, kad mineralas buvo pavadintas profesoriaus vardu. Borgas nesulaukė net mažiausios padėkos, nebuvo niekur paminėtas, kolegos iš jo tik pasišaipė. Įpykęs jis paėmė kitą nežinomą mineralą ir pats nusiuntė jį Lajeliui; jo straipsnį perskaitė Geologų draugija, ir jis tapo jos nariu. Kolegos ir viršininkai elgėsi taip, tarsi nieko nežinotų apie jo laimėjimus, nes jis, šiaip ar taip, demaskavo aną profesorių, kuris nežinomą mineralą laikė dubletu; antipatija dabar peraugo į neapykantą, ir prasidėjo formalus spaudimas iš visų pusių. Tačiau Borgas sugebėjo išsisukti, tapti nematomu ir dirbti toliau. Kadangi mineralai buvo surinkti įvairiose Europos vietose ir kadangi Borgas sugebėjo savo mokslinius atradimus pritaikyti atskirų šalių kasybos tyrinėjimams, jam pasisekė per kelis metus tapti daugumos Europos geologų draugijų nariu, Itališkojo ordino, prancūzų *Instruction publique*, austrų Leopoldo ordino ir rusų Šv. Anos ordino kavalieriumi. Bet visa tai nieko nereiškė jo kolegoms, kurie po kiekvieno ordino įteikimo vis labiau iš jo tyčiojosi. Kadangi faktų nebuvo galima paneigti, jie stengėsi sumenkinti jų reikšmę arba elgtis taip, tarsi nieko nebūtų įvykę. Kita vertus, Borgo surastus pėdsakus buvo bandoma panaudoti savo pačių naudai. Kai jis pagaliau po septynerių kankinančios tarnybos metų, mirus tėvui, paveldėjo jo palikimą ir išėjo iš darbo, kad galėtų keliauti po užsienį kaip privatus asmuo, vieni sakė, jog jis neva pasirinkęs ne tą profesiją ir, gaila, taip nieko ir nepasiekęs, o kiti teigė, kad jį atleido iš darbo. Taigi savo

tėvynę jis paliko jausdamas begalinę panieką jos žmonėms ir išvyko į užsienį, norėdamas tęsti studijas. Visos Europos viešbučiuose ir pensionuose jis sutiko daug įvairių žmonių, užmezgė ryšių, kurie vėl nutrūkdavo, nes norom nenorom tekdavo išsiskirti. Visur kur būdamas jis matė, kad tos pačios epochos žmonės panašiai mąsto apie tuos pačius dalykus, kad jie daugumos pažiūras laiko savosiomis, o vietoj gyvų minčių vartoja frazes. Be kita ko, jis suprato, jog mintys, gromuliuojamos masių, tebuvo kelių iškilių asmenybių produktas. Jam tapo aišku, kad geologai remiasi 1830-1840 metų Agasi ir Lajelio pažiūromis; visi religiniai laisvamaniai skleidė Renano ir Štrauso idėjas; aštrialiežuviai politikai buvo gyvi Miliu ir Bakliu; visi, kurie kalbėjo apie naujausią literatūrą, mėgdžiojo Teną. Keletas pagrindinių baterijų savo laidais tiekė srovę gausybei varpų ir vertė juos skambėti. Mąstydamas apie tai, jis priartėjo prie psichologijos ir ja susidomėjo - lankėsi pas spiritistus, aiškiaregius, hipnotizuotojus ir tarp įvairių apgavysčių aptiko keletą naujų dalykų, galinčių padėti žmonėms atsikratyti tuščios gyvuliškos egzistencijos. Visa, ko jis išmoko, padėjo jam geriau kontroliuoti savo mąstymo aparatą. Galiausiai jis padarė išvadą, kad pažiūrų kova tėra kova dėl valdžios, siekimas išjudinti kitų smegenis ir priversti mases galvoti taip, kaip tu. Jis pats buvo mokslinių ginčų liudininkas ir matė, jog klaidingos teorijos laimėdavo vien todėl, kad nugalėtojas turėjo didelį autoritetą ir jo pusėje buvo dauguma. Jis stebėjo politines ir religines rietenas, kurios baigdavosi tuo, kad būdavo išleidžiamas neprotingas ir neteisingas įstatymas, įteisinantis visuotinai pripažintą kvailybę, ir tą įstatymą ateities kartos laikys savaime suprantama tiesa.

Ne, tiesą sakant, svarbiausia buvo tai, kaip savo valią primesti kitam, ir tikroji varomoji jėga pažiūrų kovoje buvo suinteresuotumas ir aistros. Suinteresuotumas - tai ne kas kita, kaip maisto ir meilės poreikis. Šiems dalykams pasiekti reikalinga tam tikra valdžia. Nesiekiantis valdžios - tai silpnavalis, gyvybinės energijos stokojantis žmogus, todėl dažnai buvo girdėti, kaip silpnieji reikalavo savo teisių, būtent silpnesniojo teisių, nors nėra kitokio teisingumo, išskyrus matematinį, nėra kitokių tiesų, išskyrus aritmetines. Šiems dalykams įgyvendinti reikia stipraus smegenų aparato, galinčio atsiriboti nuo ap-

gaulingo požiūrio į suinteresuotumą ir aistras. Tyrinėdamas savo paties vidų, gretindamas save su kitais, Borgas nustatė, kad griežtos saviauklos būdu smarkiai emancipavo savo gebėjimą daryti sprendimus ir išsiugdė stiprų potraukį į abstraktų teisingumą, abstrakčias tiesas, glūdinčias realiuose daiktų santykiuose, pačioje dalyko esmėje. Jis save laikė aukščiausios kategorijos tiesos draugu, nors ne visada kalbėdavo tai, ką galvojo, ir prireikus pateikdavo klaidingą atsakymą į primygtinai keliamą klausimą.

Norėdamas geriau pažinti žmogiškosios būtybės sandarą, jis sudarė specialų studijų planą, kuriame numatė ištyrinėti visų žemesniųjų gyvūnų dvasinę sanklodą, pamažu pereidamas prie žmogaus. Paskui jis sudarė visų savo gyvenime sutiktų individų kartoteką: sutuoktinių, vaikų motinų, tarnaičių, taip pat klasės draugų, studijų kolegų, artimų pažįstamų ir viršininkų, žodžiu, visų, kurie pateko į jo stebėjimų akiratį; remdamasis personalijomis, gimimo liudijimais ir pažįstamų pasakojimais, jis surašė tų žmonių formavimosi istorijas, sudarinėjo jų gyvenimo lygtis ir ieškojo jų būties problemų sprendimo būdų. Tai buvo nepaprastai gausi darbinė medžiaga, ir bandydamas tvarkyti visą šią maišalynę jis priėjo prie išvados, kad žmones visai taip pat kaip gyvūnus galima skirstyti į stambias klases, poklasius ir šeimas, taikant tą ar kitą klasifikavimo principą. Kadangi jis naudojo keletą klasifikacijos sistemų, tai visai priartėjo prie tiesos ir įvairiapusiškai nušvietė savo tyrimo objektą.

Tokiu būdu jis nubrėžė schemą, pagal kurią suskirstė žmones į tris grupes: sąmoninguosius, save apgaudinėjančiuosius ir nesąmoninguosius. Sąmoningieji arba išrinktieji stovėjo aukščiausiai, jie buvo žmonės be iliuzijų, niekuo netikėjo ir vadinosi skeptikais; save apgaudinėjantieji jų bijojo ir nekentė; jie tuojau pat atpažindavo vienas kitą minioje ir susitikę paprastai greit išsiskirdavo, išvadinę kits kitą niekšais ir apkaltinę turint piktų kėslų. Save apgaudinėjančiaisiais jis laikė visus tikinčiuosius, hipnotizuotojus mediumus, pranašus, partijų vadovus, politikus, geradarystės apaštalus ir visą armiją garbėtroškų, mėginančių vaizduoti, kad gyvena kitų labui. Nesąmoningųjų grupei priklausė vaikai, dauguma nusikaltėlių, moterų ir tam tikras skaičius psichinių ligonių, gyvenančių

beveik kaip žinduoliai, nesugebančių atskirti subjekto nuo objekto.

Pagal kitą klasifikavimo principą, būtent ontogenetinį, apimantį žmogų nuo embriono iki aukščiausią raidos pakopą pasiekusio vyro, jis skirstė individus į vaikus, jaunuolius, moteris ir vyrus.

Kartu jis tarp savo krašto žmonių nuolat ieškojo paveldėtų rasinių požymių; šiaurės švedą jis skyrė nuo pietų švedo, galėjo atpažinti Vermlenderio norvegą ir Bohusleno gyventoją, nustatė, kad vienoje Norvegijos vietoje gyvena suomiai, ir kreipė dėmesį į imigrantus - vokiečius, valonus, semitus ir čigonus; šie stebėjimai jam vėliau pasitarnavo kaip raktas tam ar kitam neaiškiam charakterio bruožui paaiškinti.

Toliau jis skirstė charakterius pagal vadinamąją dominantę ir sudarė tris grupes. Žemiausiajai priklausė lėbautojai ir gurmanai bei alkoholio ir kitokių svaigalų vartotojai; toliau ėjo sekso mėgėjai ir afektuoti arba emocionalūs žmonės. Aukščiausioje vietoje, jo nuomone, stovėjo intelektualai, arba mąstytojai.

Borgas kruopščiai studijavo šį mokslą ir po kiek laiko galėjo daug pasakyti apie bet kurį žmogų, pavaizduoti jo charakterį lygties pavidalu. Norėdamas pagrįsti stebėjimų teisingumą, jis kaip psichologinį preparatą naudojo pats save - darydavosi pjautines žaizdas, eksperimentavo su savimi, užsidėdavo fistules ir dirbtines votis, dažnai kankino save šlykščia dvasios dieta, vadovavosi tik asmenine patirtimi ir vengė primesti kitiems savo gyvenimo būdą kaip normą.

Pagaliau pavargęs nuo kelionių po užsienius - nes kūnas ėmė reikalauti įprastinių sąlygų, - Borgas grįžo į tėvynę, norėdamas rasti tikrąją savo veiklos sferą. Jam buvo tas pats, kuo užsiimti, todėl jis įsidarbino žuvininkystės inspektoriumi. Kadangi niekas netroško matyti Borgo netoliese, jis buvo išiųstas kaip aukščiausio rango tarnautojas į Stokholmo ščerų juostą.

Šioje vietoje Borgas pabudo iš apmąstymų, tarsi pakartojusių visą jo gyvenimo kelią. Jis pasijuto lyg atgimęs, nes per trumpą laiką patyrė praėjusį gyvenimą ir sugrįžo prie dabarties momento kaip išeities taško. Įvertinęs praeitį, jis galėjo pasverti savo galimybes, nubrėžti ateities kursą ir tolimesnes perspektyvas.

Tuo tarpu locmanas, slėpdamasis nuo vėjo už ledo lyčių, prisiyrė netoli ščhero; jis seniai padarė išvadą, kad ramus tarsi

kolona daktaras, žvelgiantis priešais save tuščiu, nereginčiu žvilgsniu, truputį nevisprotis. Dabar locmanas pagaliau rado progą paklausti, ar jau grįžti į uostą. Žuvininkystės inspektorius linktelėjo galva.

Jis dar kartą pažvelgė į nuostabų jūros reginį. Gan dideliu greičiu plaukė ledo lytys. Jos eižėjo, grūdosi, spraudėsi, iškildavo viena virš kitos ir atsistodavo briauna, tokiu būdu suskaldydamos horizontalią jūros liniją taip, kad ji darėsi panaši į sausumos peizažą - su kalnais, kalvomis ir slėniais. Jam atrodė, kad jis mato žemės plutos formavimąsi; rodės, tarsi įkaitusios jūros paviršiuje skilo pirmasis kietos materijos luitas, kuris galingos jėgos buvo nustumtas į priekį ir iškeltas viršun; iš to luito susiformavo pirmieji kalnai, šcherai, salos, kalvos, nors iš tiesų tai buvo vien ledų sangrūdos, didžiuliai ledo kalnai, kad ir iš kitos medžiagos negu vanduo. Virš šio ką tik įvykusio žemės atsiradimo stebuklo, greta pirmapradės oro ir vandens žydrynės virpėjo primityvi išsklaidyta balta ledo šviesa - tamsos karalystės pabaigos pranašė; ir tada pasirodė kūrinijos pasakos Dievas, atskyręs šviesą nuo tamsos. Jis buvo akivaizdus Borgo mokslinių apmąstymų priežasties įrodymas. Dar kartą pasigirdo pirmieji paukščiais pavirtusių reptilijų bandymai išgauti harmoningus muzikinius garsus; jie suskambo virš vandens rato, ribojančio Borgo vidinį Aš, kuris bet kokiu atveju turėjo likti centre, kad ir kur Borgas atsidurtų...

Šią minutę laivelis jau įplaukė į uostą; iš kaminų kilo vidurdienio dūmai.

KETVIRTAS SKYRIUS

Vieną sekmadienio priešpietį žuvininkystės inspektorius sėdėjo prie atviro lango savo kambaryje. Buvo pati vasaros pradžia, jūra švytėjo permatomu švelniu mėliu, iš uolų plyšių kyšojo švelniai žalsvi negausių kerpių ir samanų likučiai. Paukščių būriai buvo išskridę į šiaurę, tik kelios pavienių gagų poros plaukiojo įlankose. Didžioji vienatvė - taip Borgas vadino Baltijos jūrą - užklupo jį šiandien tuo metu, kai jo žvilgsnį patraukė vienas kitas laivas, plaukiantis į pietus:

nežinia, atsitiktinai ar savaime suprantamai ryškios svetimų vėliavų spalvos buvo kur kas intensyvesnės negu blyškus jūros mėlis ir drumzlinas, taip greit susipurvinantis smėlio geltonis. Inspektorius atpažino provokuojančią brigo trispalvę. Jis buvo neseniai atgabenęs vyno ir apelsinų ir dabar, Norlande pasikrovęs lentų, plaukė šviesiai geltonų, gausiai apgyvendintų pakrančių link; ant daugiastiebio burlaivio, kuris plaukė milžiniško vokiečių pašto garlaivio kilvateriu, buvo matyti nuleista Danijos vėliava. Balta vokiečių pašto garlaivio vėliava buvo su gedulingais pakraščiais ir panašiu į pikų tūzą reicho ženklu rausvame fone; kruvina Anglijos vėliava, ispaniška markizeto drobė ir amerikietiški firmos "King Cotton" skalbiniai - visa tai buvo tarsi tolimų kraštų pasveikinimas; aniems kraštams jis jautėsi esąs daug artimesnis negu šiems, kuriuos privalėjo vadinti savaisiais, nes turėjo teisę puošti savo išeiginį rūbą visomis tomis spalvomis. Jam atrodė, kad mintis, jog jis yra pasaulio pilietis, šiandien suteikia jam kur kas daugiau jėgų negu paprastai, kadangi savo tremties vietoje jis jau keletą dienų jautėsi apsuptas atviro priešiškumo. Prieš kurį laiką Borgas pareikalavo laikytis seniai galiojančio, tačiau nepaisomo įstatymo, nustatančio tinklų akučių dydį, bet sulaukė pasipriešinimo. Viskas baigėsi tuo, kad jis pakvietė pirmosios instancijos teisėjus ir liepė konfiskuoti tinklus, nors jam ir buvo viešai paprieštarauta. Prieš tai Borgas nuodugniai išaiškino, kad valstybė savo įsikišimu siekia gyventojų gerovės. Jis akivaizdžiai parodė, kad žvejai, nenorėdami padalyti savo valdų - tai leistų bent *vienam* sūnui likti pasiturinčiu stipriu giminės tęsėju - ir neprotingai žvejodami nusigyveno taip, kad jų vaikai turės eiti į vargšų prieglaudą. Niekas nepadėjo, į visus jo siūlymus ir priemones buvo žiūrima kaip į piktas liaudies pinigus ėdančių ir ją kankinančių veltėdžių valdininkų govėdos išmones.

Veltui Borgas bandė ginti savo nuomonę pastebėdamas, jog būtent valstiečiai riksdage pasiekė, kad būtų priimtas šis įstatymas. Reakcija į tai buvo tokia, kad žvejai dabar keikė ir valstiečius, ir vyriausybę.

Borgas pastebėjo, kad ši žvejų bendruomenė tebėra pirmykštės visuomeninės santvarkos liekana, kad žvejai, priešingai negu valstiečiai, gyvena nesukdami sau galvos dėl rytdienos

ar ateinančių metų. Tai buvo laukiniai, kurie dvi dienas medžiojo ir aštuonias dienas miegojo! Ir kaip laukiniai šie žmonės turėjo neigiamų bruožų - būtent sugebėjo tenkintis mažu ir kentėti, užuot pasinaudoję pozityviomis galimybėmis ir išradimais, kurie padėtų gerinti padėtį. Jie instinktyviai priešinosi viskam, kas nauja, ir nesugebėjo prisitaikyti prie aukštesnės kultūros raidos stadijos. Visi šie žvejai buvo pirmykštės krašto genties liekanos. Aišku, kad tuo metu, kai virė kova dėl derlingų upių slėnių ir jūros krantų, jie negalėjo išsilaikyti ir pasitraukė arba buvo nustumti į uolynus, ten, kur baigėsi derlingos žemės, ir tik vanduo galėjo pasiūlyti panašų į loteriją žaidimą laimikiui gauti. Žaidėjai jie buvo tokie nepatikimi kaip laimė; jie skrupulingai neskaičiavo savo pajamų, gyveno iš avanso, nuolat vildamiesi, kad galės puikiai pasipelnyti sudužus kokiam nors laivui. Todėl jų neapykanta atvykėliui plykstelėjo iš karto; per savo apakimą jie nematė, kad garbėtroškos skatinamas inspektorius stengiasi pagerinti jų padėtį ir išvaduoti juos nuo sunkaus darbo. Pavyzdžiui, vyriausiajam locmanui, turėjusiam teikti metereologines ataskaitas, jis iš seno medžio grąžto ir supjaustytų skardinių dėžučių nuo sardinių sukonstravo vėjarodį, kurį pats kontroliavo; tačiau prietaisas nebuvo įvertintas ir panaudotas, jį iškėlė ant žemės. Borgas norėjo pagelbėti ligoniams, tačiau jo pagalbos nepriėmė; žvejų moterims jis parodė, ką reikia daryti, kad nerūktų viryklė, būtent kad ant kamino reikia užmauti statinę nuo silkių, kuri taptų gaubtu, tačiau žvejai tik šaipėsi iš jo ir toliau kentė dūmus. Vieną žvejį, nesėkmingai bandžiusį auginti bulves, jis norėjo pamokyti tręšti jūros smėlį dumbliais ir žuvų atliekomis, kaip tai su dideliu pasisekimu buvo daroma kai kuriose Anglijos pakrantėse, tačiau veltui! Matydamas gendantį gausios pavasarinės žūklės strimelių perteklių, nes žvejai neturėjo kuo jų sūdyti, jis norėjo paaiškinti jiems Fererio metodą: prireikus žuvų atsargas sūdyti dumblių pelenais, - šią konservavimo priemonę minėti salų gyventojai naudojo sūrio gamybai.

Visų Borgo pastangų išmokyti naudingų dalykų rezultatas buvo toks, kad jį ėmė pravardžiuoti daktaru visažiniu. Visi jį laikė kvailiu ir su pasimėgavimu taršė sėdėdami prie kavos puodelio ar alaus bokalo; net vaikai, praeidami pro šalį, iš jo juokėsi.

Pernelyg didelis neatitikimas tarp to, kas jis buvo, ir to, kuo jį laikė, iš pradžių atrodė juokingas, tačiau kai priešiškumas pamažu ėmė peraugti į šaltumą, jis pastebėjo, kad šie dalykai turi neigiamą įtaką jo sielos būsenai. Atrodė, kad virš jo pakibo neigiamų krūvių audros debesis ir dirgina nervus, mėgindamas neutralizacijos būdu juos sunaikinti. Jis pajuto, kad visų tų žmonių mintys turi galios po truputį tempti jį žemyn, menkinti jo nuomonę apie save patį; atrodė, kad jie nori priartinti tokį metą, kai jis nebegalės pasitikėti savimi ir savo dvasiniu pranašumu, ir kad galiausiai jų požiūris į jį kaip į idiotą, o į pačius save kaip į sveikuosius užvaldys jo smegenis ir privers jį sutikti su jų nuomone.

Kai Borgas šitaip mąstė, 45° platumos horizonte atsirado naujas objektas, kurį jis galėjo stebėti pro savo kambario langą. Iš tos pusės, kur nebuvo vėjo, prie šchero pamažu priplaukė laivyno kanonierė, ji nuleido burę ir išmetė inkarą. Pro žiūroną jis matė, kaip komanda tariamai bruzdėjo, tačiau iš tikrųjų visi dirbo neskubėdami; tik tada, kai pasigirdo antrojo karininko švilpukas, kiekvienas griebėsi kas kablio, kas lyno galo, kas troso. Laivo šonai buvo dailiai išlenkti, priekis atsikišęs - atrodė, kad jo plokštės tuoj tuoj išsiskirs, tačiau savo suspaustą jėgą jos kreipė viena kryptimi ir tarsi įsiliejo į bušpritą. Energinga vamzdiška garų vamzdžio ir kamino forma, lyno ir vantų link pakrypę stiebai, apvali patrankos vamzdžio kiaurymė, - visa tai rodė jėgų koncentraciją. Jėgos buvo tvarkingai paskirstytos: tramdė viena kitą, veikė viena priešais kitą. Visa tai stebint, jo sielą apėmė palaimingas harmonijos pojūtis. Jam atrodė, kad iš šio pleišto formos metalinio kūno spinduliuoja jėga ir tvarka, kad jame į nedalomą visumą jungiasi tikslingumas, santūrumas, saikas. Mąstydamas apie tai, jis jautė didesnį malonumą, negu jį ne mažiau subtiliam stebėtojui būtų suteikęs meno kūrinys.

Kai Borgas apie tai galvojo, dar kažkas iš tos plaukiojančios, vandens apsuptos valstybės ėmė artėti prie jo. Jis jautėsi padrąsintas, tarsi šis parlamento ir vyriausybės įgaliotos jėgos vaizdas būtų suteikęs jam paramą - jam, visomis pagalbinėmis kultūros ir mokslo priemonėmis kovojančiam su barbarų ir žemųjų visuomenės sluoksnių išpuoliais. Jis su pasitenkinimu stebėjo, kaip keletas egzaminus išlaikiusių protingųjų švilpuku

valdė šimtą puslaukinių, nedrįstančių kišti savo trigrašio ten, kur jie nieko neišmanė. Jam nė karto nekilo pagunda stebint daryti šiais laikais populiarią individualią klaidą ir manyti, kad žemieji sluoksniai kenčia dėl pavaldumo aukštesniesiems ir dėl grubesnio maisto. Jam buvo visai aišku, kad jie pasiekė būtent tą lygį, kokį galėjo pasiekti, kad jie kentėjo dėl savo padėties lygiai tiek, kiek kenčia žuvys, kad jos nėra amfibijos; o dėl grubesnio maisto, tai jis iš patirties žinojo, kad žvejai - kelis iš jų jis kartą buvo pakvietęs pietų - atsisakė nuo viso to, kas neturėjo išskirtinės savybės prikimšti skrandį; jis taip pat matė, kaip jie iš duoninės pasirinkdavo rupesnę ruginę duoną ir neimdavo geresnės kvietinės! Jis niekada nepatikėjo plepalais, kad jie turi badauti, nebent tik kai atsitinka kokia nelaimė, tačiau ir tada jie badauja tik kai kuriais atvejais, nes yra vargšų prieglaudos, kuriomis taip dažnai piktnaudžiauja dykaduoniai ir sukčiai, apsimetantys sergą įvairiomis išgalvotomis ligomis. Jis niekada negarbino žemųjų sluoksnių, niekada nesiklaupė prieš tuos, kurie neturi jokios vertės, nors pats buvo išstumtas iš viršutinių visuomenės sluoksnių, kurie visuotinio nuosmukio metu su uzurpuota garbe buvo iškilę į viršų ir dabar slėgdami gulė ant tų, kurie norėjo augti. Tačiau jis vis tiek nepasidavė pagundai pervertinti miglotą aukštosios visuomenės vaizdą, kuris jam karo laivo pavidalu kėlė tam tikrą susižavėjimą; kita vertus, jis tebuvo liekana tos valstybinės sistemos, kuri suspaustomis dujomis ir Besemerio cilindrais slėgė dvasinį gyvenimą...

Apačioje pas šeimininkus trinktelėjo durys ir įėjo Emanas, kuris dėl inspektoriaus kaltės buvo praradęs tinklus. Tuojau pat įsiliepsnojo neįtikėtinai gyva šneka. Skambėjo naminės stikliukai, ir emocijų verpetai sukosi vis stipriau, nes visus vėl apėmė vakardienos įsiūtis.

Idiotai ir žmonių kankintojai, apsimetantys, kad jie išmano daugiau negu patyrę žvejai! Gauna du tūkstančius kronų už tai, kad vartosi ant sofos ir skaito knygas. Kvaili storžieviai, drįstantys mokyti senus žmones! Valkatos ir prasirūkėliai su kiaulių uodegomis panosėje...

Toliau plūstelėjo žodžių srautas, kurį saistė konkreti informacija, gauta "Jakobo Bagės" laive apie inspektoriaus šeimos kilmę ir nepadorius tėvo lytinius santykius, apie tai, kad jo

motina buvo kilusi iš žemutinių sluoksnių, užuominos apie inspektoriaus pašalinimą iš aukštesnės tarnybos.

Klausytojas bandė būti kaip visada kurčias ir abejingas, tačiau žodžiai skaudžiai smigo į kūną, drėbė purvus ir žeidė sielą prieš jo valią. Vėl pabudo seniai graužianti abejonė dėl tėvo padorumo ir jo paties asmens vertingumo. Jis su nerimu galvojo, ar įmanoma išlikti sausam, kai lyja dumblo lietus, ar galima išvengti kovos, į kurią įstojęs jis pralaimėtų, nes jo išankstinis priešiškumas trukdytų teisingai pasirinkti kovos būdą.

Karo laive pasigirdo varpas, nuvilnijo būgno sukelti virpesiai, ir vasaros vėjas suskambo virš vandens šimto gerklių choralu; rimti, ritmingi, darnūs sąskambiai plaukė tuo metu, kai apačioje vis didėjo triukšmas ir grasinimai, urzgė tarsi žvėrynas ir iš choralo fermatų pamažu peraugo į staugimą, nes iškilus klausimui, reikės jėga atimti tinklą ar ne, buvo pažeista partijų dermė.

Inspektorius, bažnyčias laikęs archeologiniais eksponatais ar architektūriniu požiūriu vertingomis praeitų amžių pagodomis, dabar nejučia prisiminė mintį, vieną naktį išgirstą iš jauno dvasininko, kai jie diskutavo apie krikščionių kultą.

- Aš jokiu būdu netikiu Kristaus dieviškumu ir panašiais dalykais, bet, patikėkit manimi, viso to reikia žmonėms įbauginti.

"Reikia žmonėms įbauginti", - kartojo jis pats sau, tačiau tuojau pametė minties giją išgirdęs, kad apačioje prasidėjo muštynės: virto kėdės, trypė kojos ir trankėsi į baldus; riaumojimas, panašus į gyvulių, susimaišė su reptilijoms būdingu šnypštimu, o garsiausiai griaudėjo moters balsas, sugebantis išrėkti keletą šimtų žodžių per minutę.

Šią akimirką pasigirdo garlaivio švilpukas, inkaras buvo ištrauktas iš vandens, burė pakelta, ir kaminas išmetė į mėlyną ankstyvos vasaros dangų suodžių debesį. Jausdamas savyje tuštumą ir nerimą, Borgas žvelgė į garlaivį ir dailią patranką, pradingstančius pietuose: jam atrodė, kad kažkas atėmė iš jo paskutinį ramstį ir užmovė ant galvos juodą neapykantos maišą. Jis norėjo tik vieno - bėgti, visai nesvarbu kur.

Dabar sukliko vaikas, tačiau Borgas negalėjo suprasti - iš baimės ar iš skausmo, nes viso šio šurmulio metu jis vogčia

prasmuko laiptais žemyn, nuėjo į uostą, atsirišo savo valtį ir su ja tokiu greičiu, koks tik buvo įmanomas, atsiplėšė nuo žemės.

Ščheras, kurį jis paliko, buvo labiausiai į rytus nutolusi tikro mažyčio archipelago dalis. Kitų salų anksčiau jis nebuvo pastebėjęs ir tik dabar, kai jam būtinai prireikė vienatvės, panoro jas aplankyti. Borgas nemėgo staigių kūno judesių, jie jam atrodė nereikalingi, kadangi buvo pakankamai susisiekimo priemonių ir mašinų; be to, jis manė, jog tai kenkia jo nervų sistemai ir mąstymui, nes jautrūs mechanizmai, gaubiantys jo smegenų kapsulę, nepajėgė ištverti sukrėtimų, kaip ir namas, kuriame laikomi tikslūs astronominiai prietaisai; dėl to jis niekada nesimokė irkluoti, tačiau įgimtas ritmo pojūtis ir gerai sureguliuoti judėjimo centrai padėjo jam iš karto tapti puikiu irkluotoju, o jo fizikos žinios išmokė jį patobulinti dar senovėje atrastą gudrybę: jis taupė peties jėgą, paaukštindamas irkluotojo suolą.

Pamatęs, kaip valtis tolsta nuo šchero, Borgas lengviau atsikvėpė, ir kai jis priplaukė prie pirmosios uolos, jį apėmė nuostabus laimės pojūtis. Ši uola buvo šviesi, plokščia, pailga kalva, jos uolėta pilko lauko špato pakrantė sudarė nedidelį uostą, į kurį jis ir įplaukė su savo valtele. Prie kranto vanduo buvo toks skaidrus, kaip sutankintas skystas oras; apačioje ant dugno švytėjo minkštų spalvų dumbliai, tarsi jie būtų pavirtę skysta stiklo mase. Akmenys paplūdimyje gulėjo nuprausti, nuvalyti ir nušlifuoti ir puikavosi tokiu plačiu spalvų spektru, kuris niekada negalėjo atsibosti; visi jie buvo skirtingi. Prie jų buvo prisitvirtinę pajūrio smilgų ir viksvų krūmeliai. Švelniai kilo į viršų uolos, jų plyšiuose ant samanų buvo padėti žuvėdrų kiaušiniai, dažniausiai trys, kavos rudumo su juodomis dėmėmis; aukštai virš jo galvos šaižiai klykė jų savininkės. Jis kilo aukštyn; viršuje prie akmenų krūvos, kurią buvo sukrovę jūros lygio matuotojai ir kuri dabar buvo nubalinta žuvėdrų ir jūros kregždžių, augo keletas kadagių krūmų, išsitiesusių tarsi kilimai; po jais savo improvizuotą buveinę buvo įkūrę pulkai baltų gražių septynikių - jungiančioji grandis tarp vidurio Europos kalnuotų vietovių ir šiaurės miškų pavėsio.

Mažytė akmenė, šmaikšti ir linksma, neramiai sukiojosi virš

tylos drumstėjo galvos, norėdama nuvilioti jį toliau nuo savo lizdo.

Ant plikų uolų neaugo joks medis ar krūmas, ir tai, kad nebuvo jokio šešėlio ir landų, kuriose būtų galima pasislėpti, kėlė šviesią, džiugią nuotaiką. Viskas ant šios uolos buvo atvira, gerai matoma ir blizgėjo saulėje, o vanduo, skiriantis jį nuo pastogės, kurią jam davė laukiniai, atrodė panašus į nepraeinamą skaidrios perregimos substancijos sieną. Pusiau arktinis, pusiau alpinis peizažas su savo pirmykštėmis formacijomis jį gaivino ir ramino. Pailsėjęs jis sėdo į valtį ir nuplaukė tolyn. Jis praplaukė pro tris iki baltumo nušlifuotus uolų masyvus, panašius į tris suakmenėjusias bangas, nuogas kaip plaštaka - be mažiausio organinės gyvybės pėdsako, - jie kurstė mokslininko geologo smalsumą vien dėl savo kilmės; jis apiplaukė lygų plokščią rausvo lauko špato ščerą, kurio pavėjinėje pusėje augo šimto metų senumo šermukšnis, vienišas, samanotas, gumbuotas; jo sutrūkinėjusiame kamiene buvo susisukusi lizdą baltoji kielė, kadangi čia nerasi jokios stogo čerpės ar mūro sienos. Mažytis pasipūtęs paukštelis nuskrido į apačią, prie pakrantės akmenų, ir stengėsi suklaidinti priešą vaizduodamas, kad medyje nėra nei lizdo, nei šviesiai pilkų kiaušinių.

Šermukšnis augo mažytėje kelių kvadratinių metrų ploto pievelėje; jis atrodė gana vienišas, tačiau kartu nepaprastai stiprus, nes neturėjo konkurentų, be to, jam lengviau buvo gintis nuo audrų, druskos ir šalčio negu klausytis pavydžių kaimynų rietenų dėl žemės trupinio.

Borgas pajuto vienišo šermukšnio trauką ir staiga panoro pasistatyti trobelę prie jo kamieno; tačiau jis nuplaukė tolyn, ir anoji nuotaika dingo.

Už smailo nedidelės salelės rago ėmė ryškėti tamsios uolos kontūras. Ji buvo iš juodo kaip anglis diorito - vulkaninės kilmės akmens; priplaukęs arčiau, jis pasijuto nemaloniai prislėgtas. Atrodė, kad juoda susikristalizavusi masė buvo išspjauta aukštyn iš jūros dugno, jai vos tesuspėjus sukietėti, ir dabar iš paskutinių jėgų grumiasi su vandeniu bei audros debesimis. Uola buvo suskilusi į aštuonias dalis, vandens plaunami bei ledo žiodinami plyšiai nuolat didėjo. Stačios, tiesios kaip svambalas juodos blizgančios sienos supo mažytį

uostą; kai valtis įplaukė į jį, Borgas pasijuto tarsi anglies šachtoje ar suodinoje kalvėje.

Aplinka buvo sunki, slegianti. Uolomis užlipęs į viršų, jis pamatė kuolą, ant kurio buvo užmesta baltai dažyta statinaitė. Šis žmogaus rankų pėdsakas čia, laukinėje gamtoje, kur nesimatė jokios protingos būtybės, šis daugialypis vaizdas, primenantis kartuves, sudužusius laivus ir akmens anglį, šis ryškus kontrastas tarp gryno bespalvio juodumo ir baltumo, tarp nevaisingos, laukinės gamtos, kur nerasi organinės gyvybės apraiškų - visame uolų masyve nieko panašaus į kerpes ar samanas, - ir šio staliaus darbo, kuriame nebuvo matyti vegetacinių perėjimų nuo pirmykštės gamtos iki žmogaus rankų darbo, visas šis vaizdas sukrėtė Borgą, pripildė jo sielą kraupaus nerimo. Po jo kojomis nuslinkę blokai sudarė stogą virš plyšių, ir didingoje sekmadienio tyloje jis girdėjo, kaip toli siekiančios bangos per audrą ar po jos įsisiurbia gilyn po ščeru, kaip jos suspaudžia orą plyšiuose ir sukelia garsus, panašius į gurgėjimą, kuris vėliau, bangai atslūgus, virsta šnypštimu ir giliu atodūsiu.

Jis kurį laiką stovėjo ir mėgavosi šiuo keistai slegiančiu jausmu, paskui mintimis grįžo prie ankstesnių įspūdžių, kurie jį nuolat nemaloniai nuteikdavo. Jis jautė akmens anglies kvapą, regėjo fabrikus, juodus, nepatenkintus žmones, girdėjo garo mašinų ir miestų triukšmą, žmonių balsus, tariančius žodžius, kurie per jo ausis skynėsi kelią į jo smegenis, norėdami ten išbarstyti sėklas, kad šios išnaikintų jo paties pasėlius tarsi piktžoles ir jo taip stropiai įdirbtą dirvą vėl paverstų natūralia pieva kaip ir kitų žmonių galvose.

Įlipęs į valtį ir nusigręžęs nuo slogaus vaizdo, jis vėl galėjo mėgautis begaliniu vandens tyrumu, tuščiu mėliu, kuris plytėjo priešais jį kaip neprirašyta lenta ir ramino, kadangi nežadino jokių prisiminimų, įkvėpimo ar stiprių sąmonės impulsų. Dabar jis artėjo prie truputį didesnės ščerų salos ir sveikinosi su ja kaip su nauju pažįstamu, su kuriuo galima kalbėtis apie kitus dalykus, užmirštant ką tik patirtus įspūdžius ir jų sukeltas nuotaikas. Nauji ščerai ir uolų salos plaukė pro šalį, kiekvienas stebindamas vis kitkuo; visi turėjo savo veidą, kartais vos vos tesiskiriantį vienas nuo kito, ir reikėjo labai įgudusios akies, kad tuos skirtumus pamatytum. Neaukšti uolėti krantai,

kurie žmogui, plaukiančiam pro šalį valtimi, atrodė tokie nuogi, tokie monotoniškai vienodi, arčiau priėjus virsdavo įspūdingu reginiu, visai taip, kaip įvairūs tos pačios monetos variantai atskleidžia savo paslaptis numizmatui.

Dabar jis artėjo prie didesnės salos; jį traukė jos netaisyklinga, dantyta forma, be to, jis matė virš uolų vešlią medžių lapiją. Užsiropštęs ant šiaurinio nerijos kranto, kurio juodą cokolį buvo nupoliravusios dūžtančios bangos, jis konstatavo, kad salą sudaro mažiausiai keturios viena prie kitos prisiglaudusios salelės; atrodė, kad tas salos dalis atpūtė skirtingi vėjai, ir dabar vienoje vietoje atsirado skirtingų geologinių formacijų konglomeratas su įvairiais gamtovaizdžiais, būdingais skirtingoms klimato juostoms.

Šiaurinę dalį sudarė kūgio formo raginukės uolienos, apačioje prie kranto jos buvo suskilusios į masyvius blokus, kuriuos uolų siena buvo nustūmusi žemyn, tačiau vanduo dar nebuvo jų nušlifavęs; tarp šių juodų kubų augo gausybė dievaižin kaip čia patekusių juodųjų serbentų krūmų tamsiais lapais, gražiai tinkančiais prie juodai blizgančių akmenų, tarsi juos čia būtų atvedusi slapta simpatija. Buvo nepaprastai keista matyti šiuos išpuoselėto sodo gyventojus čia, dykynėje. Tai atrodė panašu į gamtos pokštą. Galbūt kadaise atskrido čia numirti pavojingai sužeista teterva ir atsinešė snape būsimos kultūros vaisių. Toliau viršuje, nutrupėjusių uolų sangrūdoje, augo šviesiai žalios spalvos lapuočių miškas aplaužytomis viršūnėmis, baltais, tarsi rūpestingomis žmogaus rankomis nudažytais kamienais. Jis bandė iš tolo atspėti medžių rūšį, tačiau jie buvo tokie nepanašūs į visus jam pažįstamus šių platumų medžius, kad jis mintyse ėmė klaidžioti nuo pietų Europoje taip dažnai pasitaikančių akacijų, bukų iki japoniškų lakmedžių ir nepatikėjo pats savo ausimis, išgirdęs gerai pažįstamą paprastųjų topolių ošimą. Kai jis vėliau priėjo artyn - pakeliui pasitraukęs iš kelio žalčiui, kuris tarsi vandens srovė nuvingiavo pro akmenų tarpus, - pripažino, kad klausa jo neapgavo. Tai iš tiesų buvo kerojantis guvus šilų ir gojų topolis, kurį šiaurės vėjas, akmenuota dirva, ledai ir druska buvo neatpažįstamai pakeitę ir pavertę beveik visiškai kita rūšimi. Kovodamas su audromis ir šalčiu, jis buvo viršuje papilkėjęs, nusklembtu vainiku; gyvos buvo tik nuolat ataugančios atžalos

- nors ožkos vis nugrauždavo apsauginę žievę ir iščiulpdavo jų sultis. Šios šviesiai žalsvos gležnos atžalos ant plikų kamienų buvo tarsi amžinos jaunystės simbolis; papilkėjęs kamienas reiškė senatvę, kurios nelaukiama, o brandaus vyro amžius buvo aplenktas. Ši anomalija nuteikė pakiliai, kadangi ji buvo netikėtai nauja ir nebanali.

Kai Borgas lipdamas aštriais akmenimis pasiekė viršūnę, jam atrodė, tarsi jis per dešimt minučių būtų įkopęs į tikrą viršukalnę. Lapuočių zona liko žemai apačioje, o nuo kalno plynaukštės jau buvo matyti alpinė augmenija; kalnų kadagiai augo šalia grynai šiaurietiškų pelkinių gervuogių, kurios laikėsi įsikibusios į šviesias samanas drėgnuose uolų plyšiuose, o tarp jų visų - mažytė, tokia civilizuota kornelinė vyšnia, galbūt vienintelis tik Švedijai ir ščerams būdingas augalas. Per bruknes ir arkliauoges, per vilnūnes ir viksvas, per švylį ir liulančias samanas jis po truputį leidosi žemyn, kol staiga prieš akis atsivėrė bedugnė - salą dalijantis kanalas tarp juodų uolinių sienų.

Šaižiai klykdamos pakilo baltanosės alkos, kai jis gamtos suformuotu tiltu ėjo per negilų kanalą; paskui jis ėmė kopti šviesesnių akmenų kalno šlaitu ir netrukus atsidūrė kitoje šios nuostabios ščhero salos dalyje.

Šviesus elegantiškas eurito akmuo su švelniai rausvo lauko špato bei šviesaus melsvai žalio kvarco priemaišomis, tarp kurių tarsi mikroskopiškai smulkus šerkšnas blizgėjo žėrutis, pagyvino visą nedidelį gamtovaizdį ir būdamas nepaprastai suskeldėjęs kas žingsnis siūlė keliautojui suolą ar fotelį. Visą akmenų masyvą juosė stora grūdėta kalkakmenio juosta, o vidutinio aukštumo uolų tarpuose buvo prisikaupę derlingų akmens dulkių, kurios čia atsirado dėl lietaus ir šalčio poveikio. Priešais plytėjo slėnis, teikiantis vaizdui nepaprastą žavumą. Borgas nustebęs sustojo ir prisėdo ant akmeninio suolo, norėdamas pasimėgauti šiuo netikėtai žavingu reginiu.

Priešais jį tarp statmenų, pievų žemėje pranykstančių uolų driekėsi pievutė, nusėta margomis gėlėmis, kurios buvo daug puikesnės ir vešlesnės už augančias sausumoje. Raudoni kaip kraujas snapučiai nusileido nuo kalnų, ieškodami čia, apačioje, drėgmės ir šilumos; medaus geltonumo mandrauninkė iš smilgų pievos paskyrė pasimatymą melsvai gelsvam miško kūpoliui;

čia taip pat glaudėsi pietų orchidėjos, kurias tikriausiai atnešė vėjas iš vynuogių krašto Gotlando; į jacintus panašus šeivamedis, puikioji gegužraibė, stuomeningasis garbenis, tam tikra tarsi pagerintų pakalnučių rūšis čia, judančiose kalkėse ir drėgname jūros ore, uolų paunksmėje tarp vešliai augančios žolės surado savo tėvynę.

Gerokai toliau uolas dengė beržai ir alksniai - kuklūs žemaūgiai medžiai, tarsi bijantys pakelti galvas prieš vėją; žalioje kalnų pievoje kur ne kur augo putinai, baltos jų žiedų kekės kybojo tarp lapų, panašių į vynuogių lapus; laikydamasi šlaito, tarsi špaleriais augo tamsiai žalia šunobelė, kurios blyškūs lapai šiek tiek priminė dažnai apdainuojamus apelsinmedžio lapus, tačiau jie buvo sultingesni, ryškesni, su smulkesniu piešiniu, kitaip tariant, subtilesnės struktūros.

Čia, šioje atkampioje vietoje, augo parkas, kokį šiaip jau galėjai pamatyti vien žemyne, ir kai Borgas per plyšį ar pro žemesnės uolos viršų išvysdavo mėlyną horizontalią jūros juostą, jį tiesiog priblokšdavo neįtikėtinai kontrastingas vaizdas.

Minutėlę pasėdėjęs ir pasiklausęs pavasarinės kikilio giesmės, kurią nuolat pertraukdavo šaižus žuvėdrų ir poliarinių ančių klyksmas, jis pajuto, kaip jį tarsi miegas apima vienatvė. Kai sekundę nutilo paukščiai ir tebuvo girdėti švelnaus jūros brizo ir beržų viršūnių ošimas, suvirpinantis sielos gelmes, jis netikėtai išgirdo kosėjimą. Išsigandęs pašoko, apsidairė, tačiau nepastebėjo jokių žmogaus buvimo žymių.

Šis gilus, pilnas kančios garsas, išsiveržęs iš žmogaus krūtinės gamtos tyloje, jį nemaloniai prižadino ir sukėlė nepasitenkinimą. Kas tai buvo - vienišas žmogus, kuris kaip ir Borgas ieškojo ramybės, o gal kiaušinių vagis? Šiaip ar taip, jis norėjo išsivaduoti nuo nerimo ir sužinoti, kas jį sutrukdė. Taigi jis natūraliais laiptais, susiformavusiais iš sutrūkinėjusio kalkakmenio, uolos siena pakilo į viršų ir pamatė trečią šios panašios į polipus salos dalį. Per žemą akmenų sieną, matyt, turėjusią saugoti aną gėlių pievą nuo besiganančių gyvulių, jis pateko į spygliuočių, augančių ant lauko špato, karaliją ir ėjo tolyn po eglių šakomis per aukštaūgius paparčius, kurie tarsi sudarė pomiškį ir buvo panašūs į nykštukines palmes, tik šviesesni ir dailesniais lapais; po paparčiais raudonavo miško uogos.

Išėjęs iš siauro slėnio, Borgas pamatė meldais apaugusią įlanką, kurios dumbliname vandenyje mirko pamirštos meš-

kerės. Jis sustojo įsiklausydamas ir dabar išgirdo balsą, kalbantį kitoje uolos pusėje. Balsas buvo aukštas ir švelnus kaip vaiko, tačiau vėliau truputį pažemėjo, taigi jam atrodė, kad kalba jaunas vaikinas, išdrįsęs atplaukti čia burine valtimi. Žodžiai skambėjo taip nuolankiai, taip patraukliai, viliojamai ir kviečiamai, kad Borgas stebėjosi, kaip vaikinas gali taip dailiai kalbėti. Žodynas buvo negausus, jį sudarė įprasti, šnekamojoje kalboje vartojami žodžiai be jokių konkrečių spalvingų posakių ir sakant ką nors apibrėžto - netikslūs. Balsas šnekėjo apie medžių žalumą, neįvardydamas tų medžių, žuvėdra buvo žuvėdra, kikilį jis pavadino paukščiu, lauko špatą - granitu, o meldus - nendrėmis.

Žinoma, tai galėjo būti jaunuolis, kuris nepaprastai pasitikėjo savimi ir norėdamas būti išgirstas taip ilgai kalbėjo neleisdamas, kad jį pertrauktų vyresnio amžiaus vyro murmėjimas, kuris kartkartėmis įsiterpdavo prieštaraudamas ar ką nors paaiškindamas. Dabar jaunatviškas balsas pratrūko juokais; sprendžiant iš pokalbio, tai buvo juokas be priežasties, skambąs vien tam, kad parodytų visą balso grožį ar baltus dantis; juokas, kai juokiamasi be mažiausios dingsties, skambantys garsai, kurių vienintelis tikslas - nukreipti dėmesį nuo ko nors realaus, galinčio pakenkti reikalui: dėmesio signalas, kvietimas! Be jokios abejonės, tai buvo jauna moteris!

Negalėdamas pasipriešinti šiam kvietimui, Borgas pakilo ant aukščiausios pakopos, prieš tai pasitaisęs kaklaraištį ir skrybėlę. Apačioje jis pamatė vaizdą, kuris su mažiausiomis smulkmenomis visam laikui įstrigo jo atmintyje. Ant mažos kietos pievutės po senų šermukšnių guotu sėdėjo pagyvenusi dama gražiais žilais plaukais ir gerai pasiūta suknele; prieš save ji buvo pasidėjusi trinyčio lino servetėlę, ant kurios išdėlioto maisto viduryje stovėjo Kolmaro marmuro sviestinė; šalia damos sėdėjo žvejys atraitytomis rankovėmis su sumuštiniu rankoje. Tiesiai priešais jį stovėjo jauna dama, ji laikė rankoje alaus bokalą ir valiūkiškai nusilenkdama tiesė jį suglumusiam jaunam irkluotojui, o jos lūpose tebevirpėjo ką tik nuskambėjęs juokas.

Borgą iš karto patraukė jaunos moters išvaizda, ir nors jis mintyse nevalingai pastebėjo, kad ji koketuoja su vaikėzu, tačiau pajuto, kaip stipriai jį paveikė tamsi alyvų spalvos veido

oda, juodos akys ir liekna figūra. Žinoma, tai nebuvo pirma moteris, kuri jam padarė tokį staigų įspūdį, bet ji priklausė tai moterų grupei, kurių patrauklumui jis niekada nelikdavo abejingas. Šį žaibišką susižavėjimą lėmė ne vienatvė ir kitų moterų trūkumas. Borgą apėmė panašus jausmas kaip anuomet, kai jis, ieškodamas ypatingos spalvos kaklaraiščio, praradęs viltį ėjo iš vienos parduotuvės į kitą, nejausdamas džiaugsmo, kurį gali suteikti ilgai ieškotas daiktas, ir pagaliau sustojo prieš vitriną, kurioje gulėjo reikalingos medžiagos gabalas; tą pačią akimirką, kai jo mintys jam tyliai ištarė: štai jis! - Borgas pasijuto tarsi išlaisvintas nuo naštos.

Keletą minučių padvejojęs, leistis į apačią ir prisistatyti ar grįžti atgal, jis sujudėjo, ir šis judesys jį išdavė. Pirmiausia jį pastebėjo mergaitė; tą pačią akimirką ji nuleido ranką ir įsistebeilijo į taip netikėtai pasirodžiusįjį su išgąsdinto vaiko išraiška veide. Ramybės drumstėjui tai suteikė drąsos prieiti arčiau ir nuraminti draugiją pasiaiškinimu.

Nukėlęs skrybėlę, jis priėjo artyn ir pasisveikino.

PENKTAS SKYRIUS

Po pusvalandžio inspektorius, savo valtelę lynu pririšęs prie didesniojo laivo, jau sėdėjo mažosios draugijos burlaivyje tarp dviejų damų kaip jų palydovas. Jos buvo atvykusios į Esterskerą taisyti sveikatos ir tokiu būdu tapo jo kaimynėmis. Trys nauji pažįstami maloniai šnekučiavosi, kartais per daug uoliai stengdamiesi atskleisti viens kitam gerąsias savo ypatybes. Ir tai visai suprantama - taip visada būna pirmą kartą susitikus. Mažiausiai kalbėjo senoji dama, kuri prisistatė kaip jaunosios gražuolės motina. Ji atrodė pasiekusi tobulos harmonijos ir rezignacijos būseną, kai visi kampai jau būna nugludinti. Atrodė, kad ji gyvena vien prisiminimais, ir visa, kas vyksta čia ir dabar, ją mažai tedomino. Ji nelaukė jokių išorinių sukrėtimų ir buvo pasirengusi vienodai ramiai sutikti tiek bloga, tiek gera ir dabar džiaugėsi ramia, santūria Borgo laikysena.

Tarp jaunojo vyro ir jaunos moters jau užsimezgė kontaktas; atrodė, kad jai malonu klausyti, ką kalba Borgas, o Borgas džiaugėsi taip seniai turėta galimybe būti išklausytas. Jis jautė, kaip jo jėgos išaugo, kaip jos tarsi pakilęs potvynio vanduo pagaliau prasiveržė pro užtvanką. Per pusvalandį jis dosniai pasidalijo visa savo surinkta informacija, kuri turėjo dominti abi damas, nes jos ketino čia gyventi ir tokių žinių kaip Borgas neturėjo; jis pavaizdavo visus šchero pranašumus ir trūkumus, nupiešė gyvenimą jame labai gražiomis spalvomis, - toks jis Borgui pačiam atrodė dabar, kai jis nebebuvo vienas. Jaunoji dama, kuri šchero niekada nebuvo mačiusi, pirmąjį vaizdą apie jį susidarė būtent iš Borgo pasakojimų; ji įsivaizdavo, kad raudonas namelis, kuriame jos su motina gyvens, nepaprastai svetingas ir mielas. Borgas norėjo, kad ji kaip tik tokį namelį regėtų savo vaizduotėje ir iš anksto gerai nusiteiktų. Kai jis kalbėjo, atrodė, kad jis pats iš savo žodžių semiasi gėrio ir stiprybės, jam atrodė, kad pusiau pravertos lūpos priešais jį ne gaudo, ką jis joms kalba, o pačios išsako naujas mintis ir pažiūras; ir kai patiklios, susižavėjusios ir nuostabos kupinos akys žvelgė į jį, jis tikėjo, kad viskas, ką jis kalba, yra tiesa. Jis jautė, kaip didėja jo pagarba pačiam sau, kaip bunda jo naujos vidinės jėgos, o senosios stiprėja ir tampa vis patvaresnės. Kai laivas pasiekė krantą, jis jautė didelį dėkingumą, tarsi patyręs kieno nors geradarystę sunkiais laikais. Nejučia jis ėmė nuoširdžiai dėkoti damoms, tuo tarpu pats padėjo joms išlipti iš valties ir iškelti sunkų kelionės bagažą.

Jaunoji dama į šį perdėtą mandagumą reagavo ištardama: "Nėra už ką", tačiau taip, tarsi iš savo gausių lobių būtų padovanojusi kažką, kas buvo tik menkniekis, palyginti su visais likusiais turtais.

Inspektorius palydėjo damas į jų naująjį butą; paaiškėjo, kad tai buvo Emano trobelė. Jaunoji dama vis dar tebebuvo užburta susižavėjusio Borgo pasakojimo, todėl neištvėrė ir ėmė atvirai reikšti savo džiaugsmą. Sutręšusio namo išvaizda turėjo kažką nepaprastai vaizdinga, nes čia nebuvo nė vienos tiesios linijos. Audros, sūrus vanduo, šaltis ir lietūs buvo nutrynę visus tiesių linijų kontūrus ir kadangi nuo kamino buvo nusilupinėjęs kalkių skiedinys, jis atrodė panašus į didelį korėtą akmenį. Dar didesnis siurprizas buvo jaukus, senamadiškai komfortiškas

namo vidus. Abipus priebučio buvo du kambariai, o tarp jų - virtuvė. Didžiulis gyvenamasis kambarys buvo išklijuotas tamsiai rudais tapetais, kurie nuo dūmų ir laiko buvo įgavę vienodą švelnią, maloniai nuteikiančią spalvą, tinkančią prie visokių kitų spalvų. Ant žemų lubų, nepaliekančių erdvės fantazijai, matėsi balkiai, laikantys apatinę namo dalį. Du mažyčiai langai su senais aprasojusiais stiklais, tarsi ketvirtis uolekties kvadrate, atvėrė vaizdą į jūrą ir uostą. Pro langus srūvančią šviesą maloniai slopino baltos tiulio užuolaidos, kurios kartu saugojo nuo svetimų akių, neužgoždamos šviesos; jos kaip šviesūs vasaros debesys kabojo virš balzaminų ir snapučių angliškuose fajanso puoduose, ant kurių geltona ir žalia spalva buvo nupiešti karalienė Viktorija ir lordas Nelsonas. Kambaryje stovėjo didelis baltas atlenkiamas stalas, Gustavo stiliaus lova su daugybe gagos plunksnų pagalvių, sukrautų viena ant kitos, baltai nudažytas medinis suolas, Moros darbo laikrodis su švytuokle, komoda iš beržo, pilna porceliano, su tualetiniu veidrodžiu iš alksnio šaknies; veidrodis buvo uždengtas nuotakos šydu. Ant komodos po stikliniu varpu stovėjo papūgos iškamša. Sienas puošė margos litografijos, vaizduojančios scenas iš Senojo Testamento; kai kurios iš jų atrodė tarsi su neslepiama užmačia pakabintos virš lovos, nes viena vaizdavo Samsoną ir Dalilę toli gražu nedviprasmiška poza, kita - Juozapą ir Potifaro žmoną. Kampe riogsojo atviras židinys, ir jis būtų teikęs kambariui nejaukumo, jeigu juodos skylės nebūtų dengusi balta užuolaida, pritvirtinta ant virvutės.

Šis kambarys buvo namų jaukumo ir švarumo idilė.

Antrasis kambarys buvo panašus į pirmąjį, tačiau jame stovėjo dvi lovos ir prausyklė, ir čia buvo visur pridėliota margų takelių, kurių spalvų žaismas žadino gausybę prisiminimų: jie priminė senelio švarką, vilnonį močiutės švarkelį, medvilninę motinos suknelę ir tėvo locmano uniformą. Juose buvo galima įžiūrėti raudonus mergaičių keliaraiščius, geltonus išėjusių į rekrūtus sūnų galionus, žydras vasarotojų maudymosi kelnaites, grubią pusvilnę ir velvetą, medvilnę ir bajų, vilną ir džiutą, tinkančius visokioms madoms, įvairiausiems garderobams, vargšams ir turtingiesiems.

Čia stovėjo balta indauja su paveiksliukais ant durelių: nuostabūs mažyčiai peizažai, įrėminti bronzos spalvų gebenių

virtinėmis, su rugiagėlių mėlynumo jūros įlankomis, meldynais ir buriniais laivais, su rojaus ar akmens amžiaus nežinomų rūšių medžiais, su pasišiaušusiomis jūromis, kurių bangos buvo tiesios kaip vagos bulvių lauke, su švyturiu, kuris tarsi kolona stūksojo ant uolos, panašios į akmeninius laiptus, - viskas taip naiviai nupiešta, kaip begalinę gamtos ir formų įvairovę tegali supaprastintai matyti vaikas arba labai patyrusi akis.

Tačiau visi šie primityvūs senamadiški dalykai buvo geriausias vaistas pavargusioms smegenims, ieškančioms nusiraminimo praeityje. Seniai stovintis laikrodis tarsi priartino praeitį, kuri dabar veikė raminamai, kaip atleista spyruoklė, ir padėjo atsinaujinti išsekusioms jėgoms. Sąlytis su žemaisiais visuomenės sluoksniais neskatino kovoti dėl valdžios, o norom nenorom priminė aukščiau stovintiesiems jų sunkiai pasiektą padėtį, švelnino įtampą, kurią sukelia nuolatinis veržimasis į viršų, ir bylojo, kad visa tai jau kažkada buvo.

Inspektorius iš anksto buvo nuteikęs atvykėles taip, kad jos matytų ir pajustų šiuos dalykus, taigi abi moterys nepaprastai džiaugėsi naująja savo gyvenimo vieta; jos taip įsijautusios apžiūrinėjo patalpas, kad net nepastebėjo, kaip jų palydovas pasišalino nenorėdamas joms trukdyti.

Sekmadienį po pietų inspektorius sėdėjo prie lango ir matė, kaip abi damos tvarkėsi apačioje, savo name. Kai jis žvilgsniu sekė jų švelnius, tačiau netolygius judesius, jam atrodė, kad klausosi muzikos. Tos pačios moduliacijos, kurias sukelia harmoningi tonai, skambantys daužant įtemptą būgno odą, ir kurios išplinta po visą nervų sistemą, tos pačios švelnios vibracijos gimė dabar jo akyse ant baltų stygų, kurios, įtemptos tarp vidinės ausies ir krūtinės ląstos, leidžiančios rezonuoti garsui, virpino visą sielą. Jo kūną užplūdo palaima, kai jis stebėjo banguotus šių moterų rankų judesius, joms kraustant visokias smulkmenas iš kelioninių krepšių ir dedant visa tai ant stalų ir kėdžių, kai matė elastingą klubų ir pečių kilnojimąsi, kurio nebūtų įžvelgusi ne tokia subtili akis. Jaunosios moters eigastis nebrėžė tiesios linijos, tačiau jos judesiai, jai vaikštant ir lankstantis, nebuvo aštrūs ir kampuoti. Borgas taip buvo įsijautęs į savo stebėjimus, kad neišgirdo iš apačios sklindančio triukšmo, laiptų bei atidaromų durų girgždėjimo.

Jis nepaprastai įdėmiai stebėjo jaunąją damą, kurios išvaizda jam atrodė tobulai graži, išskyrus vieną dalyką, ir bandė pripratinti akį prie šio trūkumo taip, kad akis jo nematytų. Jos smakras buvo per didelis ir pabrėžė apatinį žandikaulį, kuris buvo pernelyg išsivystęs turint galvoje žmogų, nesimaitinantį žalia mėsa. Stebėdamas jos smakrą iš profilio, jis įsivaizdavo būsimą raganišką jos fizionomiją, kai ji bus sena ir jos dantys iškris, lūpos įdubs ir sudarys buką kampą, o nosis nulinks virš atsikišusio smakro. Tačiau jis stengėsi nepastebėti šio panašumo į žvėris plėšrūnus; jis sekė veidą žvilgsniu, perpiešinėjo jį vaizduotėje, vertė savo akį, jai stebint veidą, matyti jo visumą.

Dabar jis išgirdo žingsnius ir triukšmą apačioje ant šlaito; ten pasirodė ekstazės apimta Emano žmona su būriu kitų moterų, kurios triumfuodamos džiaustė atgautus tinklus.

Muitinės tarnautojas sėdėjo kambaryje prie stalo, kur paprastai buvo geriama kava, ir kaip visada, kai Vestmano nebūdavo namuose, laikė apkabinęs per liemenį brolienę. Inspektoriui įėjus, ją paleido. Bijodamas, kad jo neišduotų, dabar jis buvo kur kas uolesnis negu paprastai, todėl užsidėjo kutais papuoštą savo kepurę ir išėjo į lauką; staiga apimtas poreikio vaizduoti atsidavusį valdininką, jis pripuolė prie moterų būrio ir griebė tinklą:

- Prakeiktos bobos! Ar nežinot, kas jūsų laukia pasikėsinus į karūnos neliečiamybę?

Žvejų žmonos atsakė jam patyčių choru; patyčias jos po lygiai padalijo inspektoriui ir muitinės tarnautojui, o jų turinys buvo toks, kad joms nusispjaut į karūnos neliečiamybę ir kad abu ponus pačius reikia kuo greičiau įkišti į cypę Longholme.

Tada muitininkas dar labiau įsiaudrino ir liepė vienam savo padėjėjų pakviesti teisėją.

Nuskambėjus žodžiui "teisėjas", atbėgo dar daugiau žvejų; jie lindo iš visų skylių ir kampų kaip skruzdės, pajudinus skruzdėlyną.

Minia buvo pasiruošusi tuoj pat stoti į moterų pusę; skambėjo grasinantys žodžiai. Pagaliau žuvininkystės inspektorius pajuto, kad turi įsikišti, nes jis nenorėjo stovėti savo valdinių priedangoje. Tad jis priėjo prie žmonių ir paklausė, ko tie nori.

Nesulaukęs atsakymo, kreipėsi į moteris ir mandagiu, tačiau

tvirtu tonu pasakė:

- Kaip esu kalbėjęs jums anksčiau, riksdagas, taigi jūsų pačių išrinkti deputatai, nutarė išsaugoti žūklės galimybę jūsų pačių vaikams ir vaikų vaikams. Tuo tikslu buvo uždrausta naudoti žvejybos įrankius, kenkiančius žuvims ir neduodančius jums jokios naudos. Jūs turėjote trejus metus laiko tam, kad sunaudotumėte senus tinklus, tačiau nepaisydami įstatymo pasigaminote naujų. Todėl aš buvau priverstas karūnos vardu atimti žvejybos įrankius, pažeidžiančius įstatymą. Atsisakydami paisyti draudimų, jūs pasikėsinote į karūnos neliečiamybę, o tai gali būti baudžiama kalėjimu. Tačiau aš padėsiu jums to išvengti, jeigu jūs daugiau nemaištausite; taigi klausiu jūsų paskutinį kartą: ar jūs pasirengę savanoriškai atiduoti tinklus?

Žvejų moterys į tai atsakė nauja riksmų ir keiksmų banga.

- Tokiu atveju, - pareiškė inspektorius, - kadangi aš nesu policininkas, o jūsų čia dauguma, pavedu muitininkui kviestis į pagalbą teisėją ir gauti iš karališkosios provincijos valdžios leidimą suimti žvejo Emano žmoną.

Ištaręs paskutinius žodžius, jis pajuto, kaip dvi šiltos minkštos rankos apglėbė jo dešinę ranką ir dvi didelės vaikiškos akys pažvelgė į jo akis; jis išgirdo balsą, panašų į tą, kokiu motina prašo pasigailėjimo savo vaikui.

- Dėl Dievo, pasigailėkite vargšės nelaimingos moters ir nedarykite jai nieko blogo! - maldavo jauna mergina, kuri šios scenos pradžioje buvo išėjusi į kiemą.

Inspektorius norėjo išsivaduoti, nusisukti nuo didelių akių, kurių žvilgsnio jis negalėjo ištverti; tačiau jis jautė, kaip į jo ranką vis stipriau įsikimbama, kol pagaliau ji buvo prispausta prie minkštos krūtinės; jis girdėjo žodžius, skambančius kaip tirpstantis sniegas, ir visai įveiktas sušnibždėjo gražiajai mergaitei:

- Paleiskite mane, ir aš nebesikišiu į šį reikalą!

Mergina paleido jo ranką, ir inspektorius, per vieną akimirką atsisakęs savo plano, paėmė muitininką už parankės ir nusivedė aukštyn į muitinę, tarsi norėdamas jam duoti atitinkamus nurodymus. Kai jie priėjo prie durų, inspektorius trumpai ir ryžtingai, lyg būtų priėmęs naują sprendimą, tarė:

- Aš pats raštu susisieksiu su karališkuoju teismu. Kol kas - dėkui jums už pagalbą.

Tai pasakęs jis nuėjo į savo kambarį.

Vėl likęs vienas ir mėgindamas susigaudyti su savo mintimis, jis turėjo pripažinti, kad paskutiniuosius veiksmus lėmė žemi motyvai; kūniški geiduliai jį taip užvaldė, kad jis leido sau pasielgti priešingai, negu reikalavo įstatymas. Čia negalėjo būti kalbos apie jokį pasigailėjimą, nes jis nejautė pasigailėjimo žmonėms, kurie visai nebuvo vargšai. Jie turėjo namus ir žuvingus vandenis, daugelio šimtų kronų vertės laivus ir žvejybos įrankius, jų žinioje buvo pilnos ruonių sietuvos ir pilnos paukščių uolos, be to, jie mokėjo kapitalo mokesčius ir pajamų mokesčius - pastaruosius už kelių vasarnamių išnuomojimą. Tačiau prisipažinti, kad jį įveikė moteris, jis sau jokiu būdu neleido; šaltu kaip paprastai savo protu jis konstatavo, kad tai buvo pasidavimas savo paties aistrai, siekimas palenkti tą moterį savo naudai. O dėl žvejų, tai jis visai prarado autoritetą jų akyse; žvejų pagarba jam buvo palaidota, ir po šio įvykio kiekviena sena moteris, kiekvienas vaikėzas jausis už jį pranašesnis. Tiesą sakant, tai jį mažai jaudino, nes jam buvo tas pat, ar jis turės valdžią vargšams žmogeliams, ar ne. Tačiau daug blogiau, mąstė jis, kad ši moteris, su kuria, kaip dabar jis jautė, reikės bendrauti, iš pat pradžių galės drįsti manyti, kad jį nugalėjo, ir tokiu būdu bus pažeista jų tolesnio ryšio pusiausvyra. Anksčiau jam patiko daug moterų ir su daugeliu iš jų jis turėjo artimus santykius. Tačiau jis buvo įsitikinęs, kad vyras vis dėlto yra pranašesnis už tą tarpinę formą, esančią tarp vaiko ir suaugusio vyro, kuri vadinama moterimi, ir negalėdavo ilgai slėpti šios savo nuostatos. Todėl jo santykiai su moterimi visuomet būdavo trumpalaikiai. Jis norėjo būti mylimas moters, kuri žiūrėtų į jį kaip į stipresnįjį; jis norėjo, kad jam būtų meldžiamasi, o ne pats melstis; jis norėjo būti kamienu, prie kurio skiepijamas silpnas ūglys. Tačiau jis buvo gimęs dvasinių epidemijų laikais, kai moteriškąją lytį tarsi maras buvo nusiaubusi didybės manija, kurią buvo sukėlę išsigimę ir silpni vyrai bei politiniai menkystės, rinkimų metu negalintys apsieiti be masių paramos; dėl to jis turėjo likti vienišas. Be abejo, jis žinojo, kad mylintis vyras turi būti duodantysis, kad mylint reikia apsimesti kvailiu ir kad vienintelis būdas laimėti moterį - šliaužioti prieš ją keturiomis. Beje, retkarčiais jis šliaužiojo, ir kol jis tai darė, viskas būdavo

gerai, tačiau kai tik jis galų gale išsitiesdavo - viskas baigdavosi; be to, jis dar sulaukdavo gausybės priekaištų, kad neva elgėsi negarbingai, vaidino atsidavusį, niekada iš tikrųjų nemylėjo ir panašiai...

Borgas mokėjo mėgautis pačiais subtiliausiais intelektualiniais malonumais ir laikė save išskirtine asmenybe. Jis niekada nejautė ypatingai stipraus poreikio patirti žemuosius afektus, niekada nebuvo linkęs tapti dirva parazitui, niekada neturėjo polinkio užsiauginti konkurentų. Jo stiprus vidinis Aš atsisakė būti moters giminės pratęsimo priemone, atsisakė imtis vaidmens, kurį - jis tai matė - vaidino beveik visi jo bendraamžiai.

Vis dėlto jam dabar vėl iškilo dilema: asimiliuoti moterį reiškė pačiam būti asimiliuotam. Apsimesti ar bent išoriškai vaizduoti tai, ko jis nejaučia, Borgas negalėjo, tačiau jis puikiai sugebėjo prisitaikyti prie savo partnerio, įsigyventi į kito žmogaus minčių ir jausmų pasaulį, nes kituose jis atrasdavo raidos stadijas, kurias pats jau buvo praėjęs. Jam tereikėdavo pasirausti savo patirtyje ir prisiminimuose, sumažinti įtampą, truputį sulėtinti įvykių raidą. Bendraudamas su moterimis, jis visada patirdavo malonumą, kartu poilsį ir atsipalaidavimą, panašiai kaip atjaunina ir išblaško bendravimas su vaikais, jeigu jis ne per ilgai užtrunka ir netampa varginančiu.

Dabar jis jautė, kaip jį užvaldo noras laimėti šią moterį. Jis kaip mokslininkas žinojo, kad žmogus yra žinduolis, tačiau jam buvo visai aišku, kad žmogiška meilė kaip ir visa kita evoliucionavo, susėmė savin aukštesnės dvasinės rūšies sudedamąsias dalis, neprarasdama instinktyvaus pagrindo. Jis gerai žinojo, kiek daug dar yra nesveikų svaičiojimų, kuriais reikia atsikratyti, tie svaičiojimai atsirado dėl krikščioniškos nuostatos prieš tai, kas žmoguje grynai gyvuliška. Jis netikėjo perdėtu drovumu, kuris buvo tik priedanga tam, ko nebuvo galima rodyti, taip kaip ir to, kad sutuoktinių lova yra vienintelis santuokos tikslas. Jis siekė gilaus visiško sielos ir kūno susijungimo - tokios būsenos, kurioje jis kaip stipresnioji rūgštis neutralizuotų pasyvųjį šarmą: ne tam, kad kaip chemijoje atsirastų naujas indiferentiškas kūnas, o atvirkščiai - kad būtų palaikomas nuolatinis rūgšties kiekybinis pranašumas, leidžiantis suteikti jungčiai jos charakterį ir visada būti pasirengusiai neutralizuoti

visokį bazės prigimtyje slypintį pasipriešinimą. Tačiau žmonių meilė buvo ne cheminė, o psichinė, organinė jungtis, kuri gal šiek tiek ir panaši į cheminę, bet ne visai tokia pat. Taigi jis nelaukė jokio savo vidinio Aš augimo, jokio jėgų antplūdžio, tiktai tikėjosi, kad dar labiau sustiprės jo troškimas gyventi. Užuot ieškojęs paramos, jis pats jautėsi esąs pajėgus pažinti savo paties galią ir pajusti malonumą, perteikdamas savo jėgą kažkam kitam. Jis jautėsi galįs pilnomis rieškučiomis dalinti savo dvasios turtus, dėl to netapdamas nei silpnesniu, nei labiau pažeidžiamu.

Taip mąstydamas inspektorius klaidžiu žvilgsniu dirstelėjo pro langą ir iškart pamatė tai, ko ieškojo: jaunoji mergina stovėjo šalia prieangio, o vyrai ir moterys ėjo prie jos ir dėkingi spaudė jai rankas. Ji glostė vaikų galvas ir, regis, visa buvo atsidavusi jausmams, pažadinusiems tiek daug jos simpatijų.

Kokia keista simpatija nusikaltėliams, mąstė inspektorius, kokia meilė dvasios ubagams! Kaip puikiai jie supranta vienas kito potraukius, kuriuos jie pagyrūniškai vadina jausmais ir mano, kad tai yra kur kas daugiau negu aiškios, santūrios mintys!

Visa ši scena buvo toks absurdo kratinys, kurio visiškai neįmanoma paaiškinti, kadangi čia išryškėjo pirmieji silpni galvos ir nugaros smegenų bandymai mąstyti.

Čia stovėjo jinai, ta, kuri sugundė jį nusižengti įstatymui ir kaip angelas išklausė maldą! Jeigu jau įstatymo pažeidimas, žvelgiant iš žvejų pozicijos, buvo geras, taurus poelgis, tai jis, maloningai sutikęs nusileisti, turėtų gauti už tai atpildą! Tačiau to jis nenusipelnė; lai žmonės žino, kad jo poelgio priežastis - ne geranoriškumas jų atžvilgiu, o veikiau meilės jausmas jaunai merginai, galantiškumas ir viltis ją laimėti. Minia čia vaidino tą patį vaidmenį, kaip publika šokių salėje, kaip praeiviai gatvėje ar turguje. Mergina, prisiliesdama prie jo kūnu, galbūt visiškai nekaltai, galbūt su išskaičiavimu, o gal ir viena, ir kita drauge, paskatino jį blogam poelgiui, ir tai suteikė jai garbę.

Tačiau dabar reikėjo ją laimėti, ir jis turėjo numatyti visus savo ėjimus. Jam čia pat toptelėjo, kad pasinaudodamas šiuo tarpininku jis galės įgyvendinti žvejų bendruomenėje savo

idėjas ir planus, kad su šio laidininko pagalba paims žvejus į savo rankas, privers juos tarnauti savo geriems ketinimams, padarys juos savo vasalais. Paskui jis galės čia sėdėti ir kaip Dievas šypsotis matydamas jų daromas kvailystes, kai žmonės galvos, kad jie patys susikūrė savo laimę; iš tikrųjų jie bus apvaisinti jo mintimis ir planais, maitinsis gausaus jo raugo išspaudomis, o tikro stipraus šio salyklo gėrimo jie taip niekada ir neparagaus! Ir kas jam darbo, ar šie laukiniai ščherai išmaitins pusiau išbadėjusius gyventojus, kurių yra pernelyg daug, ar ne; argi čia galėjo būti kalba apie užuojautą patiems tikriausiems jo priešams, atstovaujantiems bukai masei, kuri smaugte smaugė jo gyvenimą; jie trukdė jo vystymuisi ir patys visiškai nesugebėjo užjausti kito, jie kaip laukiniai žvėrys persekiojo savo geradarius, o šie keršijo jiems, darydami naujus gerus darbus!

Koks bus malonumas sėdėti čia slapta, apsimetus kvailiu, ir valdyti šių žmonių likimus, kai jie galvos, kad patys jį įveikė, nutraukė jo ryšį su visuomene ir surišo jam rankas. Su aklu džiugesiu daužytų jis juos, šituos kvailius, susuktų jiems galvas taip, kad jie manytų esą ponai, o jis - jų tarnas.

Kai jo galvoje brendo panašios mintys ir pagaliau susiformavo sprendimas, kažkas pabeldė į duris. Inspektoriui paprašius įeiti, pasirodė muitininkas, jis perdavė, kad dama kviečia inspektorių išgerti puodelio arbatos.

Inspektorius padėkojo ir pažadėjo ateiti.

Po to, apsirengęs ir apmąstęs, ką jam reikės sakyti ir ko ne, jis nusileido žemyn.

Apačioje ant laiptų Borgas susitiko panelę Mariją; ji perdėtai šiltai suėmė jo rankas, suspaudė jas ir susijaudinusi tarė:

- Dėkui už viską, ką jūs padarėte vargšei moteriai! Tai buvo kilnu, tai buvo didinga!

- Ne ne, mano panele, nieko panašaus, - atsakė inspektorius paskubomis, - aš negerai pasielgiau ir to poelgio gailiuosi. Jį padiktavo tik mano palankumas jums. Aš negalėjau būti nemandagus jūsų akivaizdoje.

- Ir vien tik iš mandagumo jūs kenkiate pats sau. Aš jus vertinčiau daug labiau, jeigu jūs būtumėt bent kiek nuoširdesnis, - atsakė panelė, ir tą pačią minutę priėjo jos motina.

- O, jinai geras vaikas! - pasakė motina, būdama tuo visiškai

įsitikinusi, ir pakvietė inspektorių į didįjį kambarį, kur buvo serviruota arbata.

Nenorėdamas leistis į tolesnes diskusijas, jis pakluso kvietimui. Ir čia jam užteko mesti vienintelį žvilgsnį, kad pastebėtų, kaip keletu atliekamų daiktų iš prabangaus buto mieste buvo pakeista kukli žvejų trobelė. Ant komodos buvo pastatytos pageltusios alebastro vazos, tarp gėlių priešais langą - fotografijos; kampe priešais židinį stovėjo fotelis, aptrauktas gėlėtu kretonu, pritvirtintu varinėmis vinimis; ant stalelio prie sofos šalia žibalinės lempos buvo paskleista keletas knygų.

Viskas buvo dailiai išdėliota, tačiau ne baugščiu matematiniu tikslumu; viskas simetriška, tačiau kartu šiek tiek kreiva ir kaip tik ten, kur tiesumas buvo būtinas. Arbatos servizas iš seno saksoniško porceliano su auksiniais pakraštėliais ir vyšninėmis savininkų pavardėmis buvo vietomis įtrūkęs, o arbatinuko dangteliui buvo pridėtos naujos dalys. Po to Borgas pamatė mirusio tėvo nuotrauką, tačiau nedrįso paklausti, kas jis buvo. Nustatęs, kad jis buvo valdininkas, Borgas suprato, kad priešais jį *pauvres konteux**.

Iš pradžių buvo kalbama apie išorinius dalykus, kuriuos lietė žvilgsnis, vėliau kalba pakrypo prie dienos įvykių ir galų gale prie ščerų gyventojų. Inspektorius tuoj pat suprato, kad damos domisi kitų reikalais ir liguistai rūpinasi žemųjų sluoksnių gerove. Pamatęs, kad anas jo poelgis damas tiesiog pritrenkė, jis staiga pasisuko prieš vėją ir tokiu būdu sulėtino plaukimo greitį, kadangi visai nebuvo linkęs įžeisti jų savo paties pažiūromis. Tačiau jo vidus tam priešinosi, ir jis norėjo šiek tiek prieštarauti; kartu jam dingojosi, kad ant jo lūpų tuojau pat nusileis minkšti delnai, aplink kaklą apsivynios apvalios rankos, ir jo žodžiai užstrigdavo neištarti. Damų įsitikinimai buvo tvirti kaip uola, joms viskas buvo aišku, visi klausimai atrodė išspręsti, ir jos tik draugiškai švelniai bei nuolaidžiai nusišypsodavo, kai jo veide pamatydavo norą suabejoti jų principais. Tada pokalbis perėjo prie gyventojų moralinių ir dvasinių savybių įvertinimo, ir dabar inspektorius pasijuto kaip žuvis vandenyje. Su aukščiau stovinčiojo atlaidumu jis papasakojo, kokie šiurkštūs dalykai dėjosi priešpiet, kalbėjo apie

* Drovus beturtis *(pranc.)*.

girtuokliavimą ir muštynes, apgailestavo, kad žmonės menkai išsilavinę; galiausiai atskleidė tokius faktus, kurie rodė, kad žvejai tebėra beviltiškai atsilikę pagonys. Jis papasakojo, kaip jie aukoja aukas ant akmenų, deda švino pripiltas skardines priešais bažnyčios langus; kaip jie, išgirdę griaudint, sako, kad tai Toro jaučiai, o pavasarį, matydami parskrendančias laukines žąsis, sako, kad tai Vodanas medžioja; kaip šių salų žmonės kartu su viščiukais augina šarkiukus ir saugodamiesi kažkokių nežinomų keršytojų bijo nuplėšti šarkų lizdus.

- Taip, - įsiterpė tarėjo žmona, bent jau šitaip ji buvo tituluojama ant vieno iš kelioninių krepšių, kurie dar tebestovėjo po stalu, - tačiau tai ne jų kaltė, ir jeigu jiems nebūtų taip toli į bažnyčią, daug kas pasikeistų.

Inspektoriaus mintys visai nekrypo ta linkme, tačiau akies mirksniu jis suprato, kokią galią gali įgyti tarp savo sąjungininkų, tad plėtodamas mintį, kuri šįryt jam buvo dingtelėjusi stebint religines apeigas artilerijos laivo denyje, jis kupinu susižavėjimo balsu sušuko:

- Žinoma, juk čia už prieinamą kainą galima pastatyti misijos namus! Ką jūs pasakytumėte, jei aš parašyčiau į misijos valdybą?

Damos tuoj pat entuziastingai jam pritarė, jos siūlėsi jį pačios paremti materialiai ir parašyti į keletą sąjungų, pasiūlė surengti mugę, tačiau prisiminė, kad čia nėra šokančios publikos.

Inspektorius pašalino iš kelio visus sunkumus, pats pareikšdamas norą duoti pradinę pinigų sumą ir pasirūpinti misijos pastatu, kurį galima gauti gatavą iš vienos medžio apdirbimo bendrovės, jei tik damos surastų savamokslį pamokslininką. Tačiau, pridūrė jis, šiam tikslui iš pradžių reikalingas labai tvirtas žmogus, sugebantis suimti žmones į rankas ir kaip reikiant juos išjudinti, nes neryžtingumas šiuo atveju visai netinka.

Damos kelis kartus švelniai paprieštaravo ir siūlė ne tokius griežtus būdus, tačiau inspektorius joms įrodė, kad baimė yra pagrindas, kuriuo remiantis reikės pradėti auklėjamąjį darbą; vėliau gal tiks ir meilė.

Stiprus bendras interesas sujungė šias sielas tuo metu, kai buvo šildomasi didelės meilės ugnyje, ir jų širdys prisipildė

per kraštus trykštančio gailesčio visiems Dievo sukurtiesiems. Jie paspaudė rankas ir išsiskyrė dėkodami vieni kitiems ir linkėdami laimės, nes likimas suvedė tris gerus žmones tam, kad jie santarvėje dirbtų žmonijos labui.

Išėjęs į lauką, inspektorius pasipurtė, tarsi norėdamas nukratyti nematomas dulkes. Jis jautėsi taip, kaip jausdavosi kadaise patekęs į malūną: didžiulis malonumas matyti visus daiktus, padengtus minkštais, beveik baltais miltų tonais, sujungiančiais geležį, medį, drobę, stiklą į vienos spalvos akordą; tas pats neaiškaus pasitenkinimo pojūtis, kuris apima liečiant smulkutėmis miltų dulkėmis nupudruotas durų rankenas, laiptų turėklus ir maišus; tuo pat metu jam darėsi sunku kvėpuoti, ir jis užsikosėjęs turėjo išsitraukti nosinę.

Vis dėlto vakaras buvo malonus. Ši vos juntama šiluma, sklindanti iš motinos ir tirpdanti minčių šaltį, šis nuoširdumo ir vaikiškumo šydas, gaubiantis jaunąją moterį ir suteikiantis Borgui jaunatviško žvalumo, šis vaikiškas tikėjimas tuo, kas jo jaunystės metais naiviai buvo laikoma epochos idealu: iškelti aukštyn visa, kas apačioje, globoti luošus, ligotus ir silpnus, tai dalykai - dabar jis tai žinojo, - prieštaraujantys reikalavimams, kuriuos kėlė tarnavimas laimei ir žmonijos pažangai; tai dalykai, kurių jis instinktyviai neapkentė, kadangi matė, kaip likimo nuskriaustieji puolė ir naikino visa, kas stipru ir pirmapradiška. Dabar jis turėjo su šiais žmonėmis sudaryti sąjungą prieš save patį, prisidėti prie savo paties sunaikinimo, nusileisti į žemesnį lygį, dėtis, kad eina išvien su savo amžinu priešu, perduoti priešininkams ginklą į rankas! Mintis apie malonumus, kuriuos jam suteiks šis jėgų išbandymas, svaigino jį, ir jis įprastu žingsniu pasuko pakrantės link, kad likęs vienas galėtų atsipeikėti. Tylią drungną vasaros naktį jis keliavo tolyn smėliu, kuriame matė savo paties ankstesnių pasivaikščiojimų pėdsakus; čia kiekvienas akmuo buvo jam pažįstamas, ir jis žinojo, kur auga tas ar kitas augalas. Jis dabar jautė, kad viskas įgijo visai kitą išvaizdą, kitą formą ir darė visai kitokį įspūdį negu vakar, kai ėjo čia pro šalį. Įvyko pasikeitimas, per tą laiką atsirado kažkas nauja. Jis jau negalėjo pajusti tos viską apimančios vienatvės, kuri leisdavo jam visiškai izoliuotis nuo gamtos ir žmonijos, nes dabar kažkas stovėjo šalia jo, už jo. Izoliacija buvo suardyta, ir jis pasijuto

esąs tvirtai pririštas prie banalaus kasdieniško gyvenimo; jo sielą apnarpliojo gijomis, jo mintis pradėjo saistyti būtinybė į kažką atsižvelgti, ir baimė turėti kitokias pažiūras negu naujieji jo draugai išskėtė savo nagus. Kurti laimės pastatą ant netikro pagrindo jis nedrįso, nes pasiekus stogo kraigą viskas galėjo iškart sugriūti, tada kritimas būtų tik pavojingesnis ir jo skausmas - didesnis; tačiau visa tai turėjo įvykti, jeigu jis nori ją laimėti, o šito jis norėjo su visa subrendusio vyro jėga, galinčia kalnus nuversti.

Pakelti ją iki savo lygio? Bet kaip tai padaryti? Juk negalima moters paversti vyru, negalima jos išvaduoti iš šiai lyčiai būdingų nesutramdomų instinktų, kaip negalima perduoti jai savo išsilavinimo, kurį jis įgijo per trisdešimt metų, dovanoti jai tą vidinę brandą, kokią vystydamasi įgavo jo siela, kartu ir savo patirtį bei išsikovotas žinias. Taigi išeitis viena - jam reikia nusileisti iki jos lygio; tačiau vien tokia mintis jam atrodė didžiausia nelaimė, kokią tegalima įsivaizduoti. Juk tai būtų reiškę nuopuolį, traukimąsi atgal, būtinybę pradėti viską iš pradžių, o tai jam atrodė neįmanoma. Matyt, jam reikės susidvejinti, vaidinti už virvelės vedžiojamą įsimylėjėlį, išmokti žavėtis jos primityvumu, priprasti prie to vaidmens, kurio jinai iš jo tikėsis. Ir tik likęs vienas visiškoje tyloje jis galės gyventi kitą savo gyvenimą, apie kurį niekas nežinos, išskyrus jį patį. Vadinas, jis turės miegoti su viena užmerkta akimi, kita - atmerkta.

Borgas pats nepajuto, kaip ščeru užkopė į viršų. Dabar jis matė šviesas apačioje, žvejų kaimelyje, ir girdėjo laukinius klyksmus, pergalės šūksnius nugalėjus priešą, kuris norėjo jų vaikus ir vaikų vaikus išgelbėti nuo vargų, palengvinti darbą ir atnešti naujų džiaugsmų! Staiga jis vėl panoro sutramdyti šiuos laukinius; jis norėjo regėti, kaip šie Toro garbintojai klaupiasi prieš baltąjį Kristų, kaip šviesios dievybės nugali milžinus.

Barbarui Krikščionybė buvo reikalinga kaip skaistykla. Jis turėjo išmokti savo silpnais raumenų gniutulais garbinti dvasios jėgą. Tautų kraustymosi laikotarpio liekanos, prieš pasiekdamos mąstymo renesansą ir veiksmo revoliuciją, turėjo atsidurti viduramžių epochoje. Čia reikia ant aukščiausios ščhero kalnų keteros įrengti misijos kopyčią. Jos nedidelis bokštas ir vėliava

viršuje sveikintų žvejus iš tolo tarsi prisiminimas, kad... Čia jis sustojo ir susimąstė. Šypsena nuslinko jo blyškiu veidu, kai jis pasilenkė ir pakėlė nuo žemės keturis lauko špato gabaliukus. Atmatavęs trisdešimt žingsnių į ilgį ir dvidešimt į plotį, jis išdėliojo stačiakampį kryptimi iš rytų į vakarus..

Kokia puiki markiruotė žvejams, galvojo Borgas, leisdamasis nuo kalno žemyn. Jis įėjo į savo kambarį ir atsigulė miegoti.

ŠEŠTAS SKYRIUS

Inspektorius dvi dienas sėdėjo užsidaręs ir dirbo. Trečios dienos rytą, norėdamas pasivaikščioti, jis nusileido žemyn prie jūros ir visai netikėtai sutiko tarėjo našlę. Ji atrodė susirūpinusi. Paklausęs, kaip jaučiasi duktė, Borgas sužinojo, kad ji negaluoja.

- Jai tikriausiai reikia prasiblaškyti, - tarė inspektorius, bandydamas įspėti blogos savijautos priežastį.

- Ką gi čia veikti tokiame užkampyje? - atsakė susirūpinusi motina.

- Panelei reikia plaukti į jūrą, žvejoti, buriuoti, ir ji išsijudins,- pasiūlė inspektorius, pats nesigilindamas į tai, ką sako.

- O taip, - pasigavo jo mintį motina, - tačiau mano vargšė Marija juk negali plaukti viena.

Į tai tegalėjo būti vienas atsakymas.

- Jei damas patenkins mano draugija, aš jūsų paslaugoms.

- O, jūs pernelyg malonus, - apsidžiaugė motina ir priėmė pasiūlymą, po to paaiškino, jog tuojau praneš Marijai, kad ji apsirengtų.

Inspektorius nuėjo žemyn į uostą paruošti valties. Eidamas jis ėmė lėtinti žingsnį, tarsi leisdamasis skardžiu žemyn, kai svorio trauka didesnė negu norėtųsi. Jam buvo nemalonu, kad jis taip greitai pasidavė išorinės jėgos poveikiui, nespėjęs net susimąstyti; jis norėjo priešintis, bet negalėjo. Buvo per vėlu, ir jis leidosi nešamas pavėjui, tačiau nepamiršo, kad visuomet gali paimti į rankas vairą ir pats nustatyti kursą.

Savo valtyje jis iškėlė burę, nuėmė vairinius irklus, atleido lynus ir buvo pasirengęs išplaukti, kai panelė su motina pa-

sirodė ant kranto. Mergaitė buvo apsirengusi ultramarino spalvos suknele su baltu pakraščiu ir užsidėjusi jai labai tinkančią mėlyną škotišką kepurę, kuri suteikė jai berniokiško įžūlumo. Su šia apranga Marija atrodė visai kitaip negu prieš keletą dienų.

Pasisveikinęs ir paklausęs, kaip panelė jaučiasi, inspektorius ištiesė damoms ranką, norėdamas padėti joms įlipti į valtį. Mergaitė paėmė ištiestą ranką ir lengvai įšoko į laivelį. Ji buvo pasodinta laivūgalyje prie vairo; tačiau kai jis norėjo paduoti ranką motinai, ši paaiškino, kad plaukti negali, nes jai reikia paruošti pietus. Inspektorius jau buvo patyręs keletą siurprizų ir vėl pajuto norą pasipriešinti švelniai jėgai, vedančiai jį ten, kur jis nenori. Tačiau baimė pasirodyti nemandagiu jį sulaikė, ir trumpai tarstelėjęs, kad jam labai gaila netekti tarėjienės draugijos, jis atleido lynus ir liepė panelei Marijai padėti į šalį irklą; po to įspraudė jai į rankas didįjį lyną ir pakėlė burę.

- Bet aš nemoku buriuoti, - sušuko mergaitė, - ir niekada gyvenime neturėjau rankose vairo!

- Čia joks menas! Darykite tai, ką aš pasakysiu, ir tuoj pat išmoksite buriuoti, - atsakė inspektorius; jis atsisėdo priešais mergaitę ir padėjo jai manevruoti.

Pūtė silpnas šoninis vėjas, ir valtis išplaukė iš uosto.

Inspektorius laikė fokšotą ir pirmiausia ėmėsi instruktuoti jaunąją buriuotoją, kartkartėmis suimdamas jos alkūnę ir paspausdamas prieš vėją vairalazdę, kol pagaliau jie išplaukė į jūrą, įgavo greitį ir tiesiu kursu ėmė plaukti į Šcherų salas.

Atsakomybė, įtampa ir pojūtis, kad ji valdo valtį, kurioje jie abu sėdi, pažadino trapioje moters figūroje snaudžiančias jėgas. Ji įdėmiai stebėjo burių padėtį, jos akys degė drąsa ir pasitikėjimu, nes ji jautė, kad valtis reaguoja į mažiausią jos rankos spustelėjimą.

Kai ji suklysdavo, jis jai draugiškai paaiškindavo, kas blogai, padrąsindavo ir pagyręs jos dėmesingumą liepdavo vairuoti toliau. Jis stengėsi supaprastinti situaciją, sudarydamas regimybę, tarsi viskas būtų savaime suprantama.

Ji spindėjo laime ir ėmė pasakoti apie savo praeitį, apie savo nugyventus trisdešimt ketverius metus, apie tai, kaip jai buvo bepraeinąs noras gyventi ir kad dabar ji vėl jaučiasi

jauna. Ji pasakojo, kaip nuolat svajojo apie kupiną veiklos gyvenimą, pirmiausia kupiną vyriškos veiklos, kad galėtų savo jėgas atiduoti kitiems. Ji žinojo, kad būdama moteris yra parijė...

Inspektorius klausėsi taip, kaip klausomasi seniai atskleistų paslapčių, nes čia buvo formuluojamas anas beprasmis siekimas sulyginti tai, ką gamta visai tikslingai buvo sukūrusi labai nelygiai, kad to nereikėtų daryti žmogui; tačiau ginčytis jam dabar atrodė beprasmiška, tad jis vaidino dėkingo klausytojo vaidmenį ir leido jai išsakyti liguistas fantazijas, kad jas nupūstų gaivus vėjas. Užuot paėmęs peilį ir nupjovęs susiraizgiusias virves - jos mintis, - jis elgėsi taip, tarsi nieko nepastebėtų.

Kartu jis sekė jos minčių tėkmę, tyčia pakurstydamas ir bandydamas išpainioti senų susipainiojusių siūlų raizgalynę, nes ketino tuos siūlus panaudoti kaip pagrindą, ant kurio jis vynios naujas gijas, verpiamas jo paties nenuilstančio verpsto.

Jis paskubomis kūrė planą, kaip, pasitelkęs ščeruose esančią vaizdinę medžiagą, per trumpą laiką - taip, kad ji net nepajus - leis patirti jai nepaprastų įspūdžių, ir jai atrodys, kad viskas vyksta nepriklausomai nuo jo; tokiu būdu jis slapta siekė užmesti savo sielos tinklus ant jos sielos, suderinti jos stygas pagal savo instrumentą. Galvos judesiu jis parodė, kad dabar reikia pasukti valtį prieš vėją. Jai šiek tiek atleidus šotą, valtis ėmė tolti nuo kranto ir nutekšeno tolyn į žiojėjančią atviros jūros platumą. Beribis horizontas, akinantis šviesos mirgėjimas, nušviečiantis menkiausius daiktus, metė vaiskų atšvaitą ant gražaus Marijos veido. Jos dailūs bruožai, rodės, pastambėjo, vos įžiūrimos raukšlės išsilygino, o veido išraiška tarsi išsivadavo nuo kasdienių rūpesčių, nuo nereikalingų minčių. Atrodė, kad jos žvilgsnis staiga aprėpė didelę Žemės rutulio dalį ir kad ji regi visa to tarpusavio ryšį, o jos mažytė asmenybė tarsi išaugo ir pasijuto stipri. Kai išilginės jūros bangos galingais ritmais ėmė švelniai supti valtį aukštyn ir žemyn, jis matė, kaip jos nuostabą pamažu pakeitė baimė, kurią ji bandė įveikti.

Inspektorius suprato, kad panorama padarė reikiamą įpūdį, ir dabar nutarė tyliai jos jausmų bangų muzikai suteikti tekstą, jos gimstančias minčių užuomazgas nukreipti į didįjį kelią; jis

norėjo pašalinti kevalą nuo dygstančios sėklos, kad netrukdomas išlįstų daigas.

- Čia planeta atsiskleidžia, kokia ji yra iš tikrųjų, - improvizavo jis. - Tokia banali, nuobodi, dulkėta žemė pasirodo esanti dangaus kūnas. Argi nesijaučia žmogus priklausąs dangiškajai sferai, suvokęs, kad didysis prieštaravimas tarp dangaus ir žemės yra tariamas ir kad iš tiesų žemė santykiauja su dangum taip, kaip dalis su visuma! Ar jaučiate, kaip jūs, užuot sutrikusi, išaugate, kai pergudraujate vėją ir priverčiate nešti valtį į kairę, o ne į dešinę? Ar jūs jaučiate, kokia jėga jumyse glūdi, kai raita jojate bangomis ir nepaprastai stiprus vėjas nori spausti jus žemyn į gelmę? Tas, apie kurį manoma, kad jis sukūrė paukščio sparnus, ir kuriam prireikė penkiasdešimt tūkstančių metų, kad iš roplio padarytų skraidantį gyvūną, buvo ne greitesnis už tą, kuris pirmasis pritvirtino medžiagos gabalą ant lazdos ir per akimirksnį išrado laivininkystę. Argi nenuostabu, kad žmogus sukūrė Dievą pagal savo paveikslą ir apie jo protingumą sprendžia pagal save?

Mergaitė įdėmiai klausėsi jo aiškinimų ir be perstojo stebėjo jo veidą, tarsi būtų atsukusi savąjį į ugnį, kad galėtų pasišildyti. Keisti žodžiai, kuriuos ji girdėjo, regis, darė stiprų įspūdį ir veikė kaip raugas. Apsvaigusi, užliūliuota švelnaus, įtaigaus tono, ji visai nesvarstydama sutiko su naujomis pažiūromis. Į peizažą, kuris iki šiol jai atrodė toks negyvas ir monotoniškas, ji ėmė žiūrėti Borgo akimis, nepastebėdama, kad gali būti išjudintos jos pačios religinės pažiūros. Ji jų neatsisakė, priėmė tai, kas nauja, ir dėjo ant seno pamato.

- Man dar niekada neteko girdėti šitaip kalbant, - ištarė ji svajingai. - Pasakokite toliau.

Jis tylėdamas davė ženklą pakeisti kursą. Jie artėjo prie keisto Svartbodano šchero uolyno, atsiradusio po vulkano išsiveržimo. Juodai kibirkščiuojantis dioritas ryškioje saulės šviesoje atrodė dar niūresnis. Ant jo švietė lavono blyškumo jūros ženklas, pramintas "baltoji kumelė", tarsi pabrėžiantis kontrastą tarp juodo ir balto.

Mergaitės veide šmėkštelėjo šešėlis, jos bruožai sumenko, antakiai susiraukė, lyg norėdami uždengti akis ir paslėpti liūdesį. Vos juntamas vairo krustelėjimas rodė, kad ji mielai pasuktų į šalį nuo šchero, tačiau Borgas sugrąžino valtį į

buvusį kursą ir jie, varomi suspaustos vėjo jėgos, nėrė į tarpeklį tarp juodų uolų, kur juos pasigavo dejuojančios bangos ir nusinešė tolyn.

Valtyje įsivyravo tyla; inspektorius nemėgino atspėti, ką jo palydovei primena šis niūrus vaizdas, ir tik parodė iki baltumo nugludintą ledo paukščio skeletą, gulintį ant juodos uolos.

Tada vėjas vėl pastvėrė burę, įtempė ją ir nunešė valtį į atvirus vandenis.

Jie praplaukė pro ščerą su vienintelių medžiu - šermukšniu, kuriame gyveno kikiliai, ir priartėjo prie Sverdsholmo, kur jis pirmą kartą pamatė Mariją. Ten jie išlipo, jis nuvedė ją tuo pačiu keliu, kuriuo aną sekmadienį pats ėjo. Borgas norėjo, kad ji patirtų tuos pačius įspūdžius, kokius jis jau buvo patyręs, nuvedė ją žemyn į gėlių pievą ir parodė vietą tarp laukinių obelų, iš kur ją pirmą kartą pamatė.

Dabar mergaitė staiga tapo valiūkiškai linksma, nes visos šios jo atmintin įstrigusios smulkmenos reiškė, kad jis įsimylėjo. Jai buvo juokingas Borgo pasakojimas apie jos kosulį; smagiai nusiteikusi ji liepė nubėgti jam į tą pačią vietą ir pasakyti ką nors ne savo balsu; ji turėsianti atspėti, kas kalba.

Jis pakluso, nušoko nuo uolos žemyn, atsistojo už šermukšnio ir ėmė mėgdžioti jautį.

- Oho, kaip gražiai jis moka dainuoti, - krykštė mergaitė. - Be abejo, tai artistas, vaidinantis hotentotą!

Inspektoriui patiko šis vaikiškas užsiėmimas; jis seniai buvo nežaidęs su vaikais ir dabar mielai vaidino savo vaidmenį. Išsivertęs švarką ir pasikabinęs ant ausies monoklį, jis išėjo ant žalios pievos ir sušoko improvizuotą laukinių šokį, pritardamas sau zoologijos sode girdėtais garsais, kuriuos skleidė hotentotai.

Mergaitė atrodė nustebusi ir laiminga.

- Žinot, - pasakė ji, - toks jūs man daug labiau patinkate. Jūs dabar atrodote kaip žmogus, nusimetęs filosofo kaukę.

- Jūsų nuomone, hotentotas daug panašesnis į žmogų negu filosofas? - išsprūdo inspektoriui; tačiau jis tuojau pat pasigailėjo, kad privertė ją surimtėti, nuskynė šermukšnio šakelę, padarė iš jos vainiką ir padavė jį panelei, kurios veidas buvo beapsiniaukiąs, nes ji suprato, kad išsidavė pasakiusi didelę kvailystę.

- Na, dabar jūs turėsite papuošti vainiku aukojimui skirtą gyvulį, panele Marija! - linksmai sušuko inspektorius. - Aš norėčiau pavirsti šimtu jaučių ir būti paaukotas jūsų garbei!

Jis puolė ant kelių ir paėmė vainiką iš sušvelnėjusios gražuolės rankų; tada nubėgo į paplūdimį, o mergaitė nusekė iš paskos.

Apačioje prie smėlio kranto jie sustojo.

- Kepkime "blynus", - pasiūlė ji.

- Mielai, - atsakė jis ir išsirinko plokščią akmenį.

- Einam maudytis! - staiga sušuko mergaitė, tarsi seniai būtų apie tai galvojusi ir tik dabar išdrįsusi garsiai pasakyti.

Inspektorius nežinojo, ką daryti; ar tai buvo tik pokštas, ar ji siūlė visai rimtai - gal su kai kuriais apribojimais, pavyzdžiui, kad jie maudysis ne visai nusirengę ar galbūt paėjės toliau vienas nuo kito.

- Maudytis! Tuomet aš einu į šalį, - pasakė jis, kas jam šiuo atveju atrodė labiausiai tinkama.

- Jūs nesimaudysit? - paklausė mergaitė.

- Ne, aš neturiu maudymosi kostiumo, - atsakė jis, - be to, tokiame šaltame vandenyje nesimaudau.

- Cha cha cha! - iš mergaitės gerklės gilumos nugriaudėjo šaltas, nemalonus, žeidžiantis juokas. - Jūs bijote šalto vandens? - šaipėsi ji. - O gal visiškai nemokate plaukti?

- Šaltas vanduo pernelyg stipriai veikia mano dirglius nervus. Tačiau jeigu jūs norite maudytis čia, šaltame vandenyje, aš einu prie šiaurinio kyšulio ir ten išsimaudysiu šiltame!

Mergaitė jau buvo nusimovusi aulinukus, ji metė į jį niekinantį žvilgsnį ir įsižeidusi tarė:

- Galbūt iš ten jūs manęs nematysit?

- Jeigu jūs neplauksite pernelyg toli, - atsakė inspektorius ir nuėjo.

Pasiekęs šiaurinį šchero šlaitą, jis uolų masyve susirado tarpeklį, kurį gerų penkiasdešimties metrų aukščio uolinė siena saugojo nuo šiaurės vėjo. Juoda raginukė bangų mūšos buvo nupoliruota kaip agatas ir dailiai suformuota į švelnius iškilumus, primenančius žmogaus raumenų kauburius, ant kurių kaip prie volelių savo išlinkimais buvo prisispaudusios nuogos pėdos. Čia visai neužpūtė vėjas, o saulė ištisas šešias valandas kepino juodus uolų masyvus taip, kad net įšildavo oras ties jais

- jis buvo keliais laipsniais šiltesnis negu kūno temperatūra, ir akmenys tiesiog degino pėdas. Borgas nuėjo prie valties, pasiėmė kirvį ir iškapojo labiausiai išdžiūvusius viržius bei pajūrio avižas. Išsirengęs jis ant uolos užkūrė smarkiai liepsnojantį laužą. Laužas greit sudegė; Borgas nušlavė uolą tarsi krosnį, pasisėmė su kibiru skaidraus kaip krištolas jūros vandens ir užpylė jį ant įkaitusios uolos. Nuo jos ėmė kilti stiprūs garai, ir Borgas nuogas pasinėrė į juos. Tada jis atsisėdo ant vienos iš kėdžių, kurias buvo nutekinusi jūra ir uolos, užsitraukė ant savęs antklodę, susirietė taip, kad keliai liestų smakrą, ir tarsi užsnūdo. Tačiau jis nemiegojo; šis metodas jam buvo reikalingas "koncentracijai", kaip jis tai vadino, tam, kad smegenys per keletą akimirkų pailsėtų ir atsigautų. Borgą visuomet išvargindavo būtinybė derintis prie kito žmogaus minčių painiavos.

Jo mąstymo mechanizmas sunkiai ištverdavo kontaktus su kitais žmonėmis, tapdavo neramus, nepatikimas kaip kompaso rodyklė, atsidūrusi prie metalo. Visuomet, kai jis norėdavo, kad jo mintys būtų aiškios, arba kai reikėdavo ką nors nu–spręsti, šilta maudynė panardindavo jo sielą į harmoningo svaigulio būseną, tarsi trumpam užmigdydavo sąmonę, ir tuo metu jis apie nieką negalvodavo; surinkta stebėjimų medžiaga iškart išsilydydavo, o kai jis užgesindavo ugnį ir vėl paža–dindavo sąmonę, lydinys būdavo gatavas.

Truputį pasėdėjęs ir įšilęs nuo saulės, Borgas vikriai atsistojo - guvus tarsi po gero naktinio miego. Jo galva vėl buvo lengva, ir jis švytėjo laime, tarsi būtų išsprendęs kažkokią problemą.

Jai trisdešimt ketveri metai, mąstė jis. Aš pamiršau tai, apakintas jos jaunatviško grožio. Tas chaosas jos smegenyse buvo praėjusių stadijų padarinys; vaidmenų nuotrupos, kurias ji su atsidavimu vaidino, daugybė skirtingų refleksų, - viso to priežastis buvo vyrai, kuriuos ji siekdavo laimėti ir prie kurių stengdavosi prisitaikyti. Be to, tikriausiai ji visai neseniai buvo patyrusi nelaimingą meilės istoriją! Vyras, kuris šiuos sielos draiskalus buvo sujungęs į vieną daiktą, nuėjo savo keliu, maišas suplyšo, ir dabar prieš Borgo akis buvo išdėliotas visas šis skudurininko šlamštas. Jos elgesys jam priminė scenas iš 1850-ųjų klebonijos romantikos; iš jos lūpų jis girdėjo žmo-

nijos išvadavimo idėjas, kurios buvo paplitusios amžiaus pradžioje; ji parodė tikinčiojo uolumą, būdingą konjunktūrinėms "Balandžio balso" ir "Pietistų" srovėms, be to, dar Žorž Sand ir biseksualumo cinizmą. Surasti šio sieto dugną, į kurį buvo tiek daug visko pritekėję, reiškė įminti mįslę, kuri visai nebuvo mįslė - jis buvo pernelyg protingas, kad gaištų laiką tokiems dalykams! Čia tik reikėjo iš krūvos kaulų atrinkti tuos, kurie derėtų vienas prie kito, kad iš jų būtų galima sudėti skeletą, o tada jis tą skeletą apvilks gyva mėsa ir įkvėps jam savo dvasią. Tačiau ji neturėjo nieko pastebėti, antraip neleistų to daryti. Negalima leisti jai įtarti, kad ji apvaisinama jo proto sėkla, nes visa tai sukeltų neapykantą ir pasipriešinimą. Jis turėjo augti po žeme kaip šaknies stiebelis, o ji turėjo tapti to stiebelio skiepu. Išdygti ir pasirodyti pasauliui jie turėjo kartu, turėjo kartu sukrauti žiedus, kuriais stebėtųsi visi žmonės.

Išgirdęs klykiant žuvėdras, jis suprato, kad ji plaukia. Tada Borgas greitai apsirengė; susidėjęs savo daiktus, iš valtyje esančių maisto atsargų jis paruošė kuklius pusryčius, kuriuos serviravo ant samanų po vidutinio dydžio pušimi, panašia į piniją.

Patiekalų buvo nedaug, tačiau tai buvo prabangūs ir rinktiniai dalykai, patiekti porceliano servizo liekanose; tą servizą jis kadaise norėjo visą sukomplektuoti. Sviestas švietė kiaušinio trynio geltoniu serpentino sviestinėje su sraigto formos dangteliu. Sviestinė buvo padėta ant ledo Henriko II fajanso likučiuose; pyragaičiai buvo sudėti į įskilusį dubenį iš Marienbergo, o sardelės - margoje Nevero lėkštelėje. Šių daiktų savininkas bijojo banalaus skonio, kuris dabar skverbėsi į meną, pramonę ir kasdienį gyvenimą, ir ta baimė jį pastūmėjo dabartiniais laikais būdingam žingsniui - ieškoti ko nors nepaprasto. Siaubingai triviali tikrovė, kuri nekentė visko, kas originalu, vertė jį, kaip ir daugelį kitų, griebtis įmantrumo, nes jis stengėsi savo asmenybę išgelbėti nuo aptašytų akmenų lavinos šlifavimo. Jo subtilūs pojūčiai neieškojo paprasto formos ir spalvos grožio - tai buvo taip pasenę; jis norėjo jį supančiuose daiktuose atpažinti istoriją ir prisiminti pasaulio įvykius. Taigi kiekviena Henriko II fajanso šukė iš grietinėlės baltumo molio su raudonomis, juodomis ir geltonomis inkrus-

tacijomis žadino gražaus Luaros gamtovaizdžio su jo renesansinėmis pilimis prisiminimą; ją puošiantis knygos įrišimui būdingas ornamentas priminė pilies damą Heleną de Genlis ir jos bibliotekininką, - jie kartu su puodžiumi sukūrė visiškai individualų stilių, neišvengiamai įgavusį riterių epochos atspalvį. Tos epochos žmonės mokėjo vertinti grožį ir amato neaukštino labiau už meną ir mokslą, nes suprato, koks reikšmingas yra dvasios dalykų hierarchijos išmanymas.

Kai Borgas padengė stalą ir apžiūrinėjo savo kūrinį, jam atrodė, tarsi jis į puslaukinę arktinę gamtą būtų įnešęs trupinėlį kultūros. Čia buvo sardelių iš Bretanės, kaštonų iš Andalūzijos, ikrų nuo Volgos, sūrio iš Grijero Alpių, dešros iš Tiūringijos, pyragaičių iš Anglijos ir apelsinų iš Mažosios Azijos, be to, dar buvo į plaušus suvyniotas butelis kjančio vyno iš Toskanos; vynas turėjo būti patiektas aukštose taurėse, ant kurių buvo išgraviruotas auksinis Frydricho I giminės ženklas. Tai buvo margaspalvis kratinys, nieko nesakantis apie kolekcionuotoją ar kokį nors muziejų; vaizdą gyvino šen bei ten šviečiančios spalvotos dėmės - gėlės, išdžiovintos ne herbariumuose, o kaip suvenyrai tarp kelionių maršrutų knygos lapų.

Išgirdęs, kaip mergaitė iš savo maudyklės sušuko "alio", jis atsiliepė jai. Netrukus ji išlindo iš krūmų - tiesi, atsigavusi, trykštanti sveikata ir gyvenimo džiaugsmu. Pamačiusi padengtą pusryčių stalą, ji nusiėmė kepurę ir valiūkiškai nusilenkė, tačiau prieš savo pačios valią negalėjo paslėpti nuostabos, kurią sukėlė skoningas Borgo kūrinys.

- Jūs tikras burtininkas, - tarė ji. - Leiskite man jums nusilenkti!

- Tik ne dėl tokios smulkmenos, - paprieštaravo inspektorius.

- Taip, jūs norite pasakyti, kad sugebate kur kas daugiau, tačiau siekdamas tapti gamtos valdovu, kaip neseniai paistėte, tikrai pralošite, - pasakė mergaitė pamokomu motinos tonu.

- Mano panele! Aš visai nebuvau toks kategoriškas; aš tik atkreipiau dėmesį į tai, kad mes tam tikru mastu išmokome palenkti sau gamtos jėgas, nuo kurių patys esame dalinai priklausomi - prašom atkreipti dėmesį į svarbų žodelį "dalinai", - ir kad mūsų valia gali pakeisti peizažo pobūdį ir netgi jo gyventojų mąstyseną.

- Puiku! Tai paverskite šią bjaurią uolėtą vietovę itališku peizažu su marmurinėmis vilomis ir pinijomis!

- Nors aš ir nesu fokusininkas, tačiau jeigu jūs mane verčiate, prižadu per tris savaites jūsų gimtadienio proga šį nelytėtos gamtos kampelį - kito tokio nerasite visoje Europoje - jūsų pageidavimu paversti bemiškiu, saulės išdegintu kalafiorų lauku.

- Sutinku! Lažinamės! Taigi - per tris savaites; o jei aš pralaimėsiu?

- Tada aš laimėsiu - ar ne?

- Mes dar pažiūrėsim!

- Pažiūrėsim! Tačiau tuomet jūs turėsite eiti mano pareigas.

- Jūsų pareigas! Kokios tos jūsų pareigos? Gulėti ant sofos ir rūkyti cigaretes.

- Gerai, jeigu jūs sugebėsite eiti mano pareigas gulėdama ant sofos - nuostabu. Tačiau šito jūs nesugebėsite, todėl dabar paklausykite, kodėl nesugebėsite ir kokią prasmę turi mano buvimas čia, šiame šchere! Tik pirma užgerkite dešrą vynu!

Jis pripylė į taurę tamsiai raudono kjančio vyno ir padavė jai; ji išgėrė vienu mauku.

- Ar jūs žinote, - pradėjo inspektorius, - kad mano oficiali užduotis šiame žvejų kaime yra išmokyti juos gaudyti žuvį.

- Tai turėtų būti įdomu, jūs juk gyrėtės, kad niekad nesate laikęs rankoje meškerės.

- Nepertraukite manęs - aš nemokysiu žvejų gaudyti žuvį meškere. Matote, priežastis ta, kad šie atsilikėliai yra konservatyvūs kaip ir visos padugnės.

- Kaip jūs kalbate! - vėl pertraukė jį mergaitė.

- Aš kalbu aiškiai! Tad klausykite! Iš gryno nesusipratimo ir konservatyvumo šie pirmykščiai gyventojai baigia išnykti kaip žuvimi mintantys žinduoliai, todėl valstybė turi teisę imti juos globoti. Strimelei - Dieve palaimink šią žuvį! - gresia išnykimas, o ji yra svarbiausias čiabuvių maistas. Žinoma, tai manęs nė kiek nejaudina, nes jeigu keliais šimtais daugiau ar mažiau žuvėdžių sumažins ar padidins per didelę tautos armiją, visiems kitiems nuo to nebus nei geriau, nei blogiau. Tačiau jie turi gyventi, kadangi to nori Žemės ūkio akademija, ir todėl aš trukdysiu jiems gaudyti žuvį, kuri yra pagrindinis jų pra-

gyvenimo šaltinis. Ar jums aiški mano logika?

- Tai nežmoniška, jūsų prigimtyje esama kažko budeliško!

- Dėl šios priežasties aš savo iniciatyva, nereikalaudamas už tai Vazų ordino ar kitokios padėkos, suradau naują pajamų gavimo būdą, kuris atstos senąjį. Net jei ščerų gyventojai iš čia išsikraustytų ir po kokių penkiasdešimties metų čia vėl pasirodytų strimelės, šiam pajamų gavimo būdui vis tiek grėstų konkurencija, kuri po šimto metų trukusio ramybės periodo būtų itin didelė. Ar jūs žinote, kad šį rudenį silkės vėl pasirodys Bohuslene?

- Ne, aš jau seniai negavau iš ten laiško!

- Jos būtinai pasirodys. Taigi mes turime liautis gaudyti strimeles ir pradėti žvejoti lašišas.

- Lašišas? Gilioje jūroje?

- Taip! Jų *turi* čia būti, nors aš jų dar nemačiau. Jie privalo jas surasti!

- O jeigu jų nebus?

- Aš jums aiškinu, kad yra! Jie tik turi pagauti pirmąsias lašišas, ir tada čia prasidės lašišų žvejyba!

- Bet kaipgi jūs galite žinoti, kad yra lašišų, jei nematėte nė vienos žuvies? - jaudinosi mergaitė.

- Aš sužinojau atlikęs daugybę eksperimentų, kurie yra pernelyg sudėtingi, kad dabar apie juos kalbėčiau; iš dalies jie buvo atlikti atviroje jūroje...

- Pagaliau!

- Būdamas protiškai nepaprastai pajėgus, aš vienas nuveikiu tiek, kiek paprastai padaro dvidešimt žmonių. Nemaža dalis eksperimentų buvo apsvarstyti gulint ant sofos, o daugiausia man padėjo knygos. Bet pakaks apie tai. Ar jūs norite padėti man gadinti šiuos žmones - pirmiausia su lašiša, o vėliau su misijos namais, kuriuos jau pamiršote?

- Jūs esate demonas, velnias! - sudejavo mergaitė pusiau juokais, pusiau rimtai.

Inspektorius, pats to nenorėdamas, ėmė kalbėti skeptišku tonu, tačiau jis pastebėjo, kad kaip tik šis tonas daro didžiausią poveikį, ir nutarė toliau vaidinti skeptiko vadmenį.

- Žinoma, jūs netikite Dievą? - paklausė mergaitė su tokia veido išraiška, tarsi imtų amžinai jo nekęsti, išgirdusi teigiamą atsakymą.

- Ne, netikiu.

- Ir jūs norite tapti vienuoliu benediktinu ir propaguoti šchere Krikščionybę?

- Ir lašišas! Taip, aš noriu tapti demonišku vienuoliu! Argi jūs taip pat nenorėtumėt ištiesti virvių lašišoms gaudyti ir pasipuikuoti tuo prieš riksdago revizorius?

- Taip, aš norėčiau dirbti žmonėms, kuriais tikiu; norėčiau atiduoti savo silpnas jėgas šiems nuskriaustiesiems, ir aš jums įrodysiu, kad jūs esate pasipūtęs, pasenusių pažiūrų žmogus, pašaipūnas... Ne, jūs toks nesate, nors ir apsimetate esąs blogas! Jūs geras vaikas, aš tai mačiau praėjusį sekmadienį...

Atrodo, gerą vaiką ji paminėjo būdama įsitikinusi, kad jis užkibs ant šio jauko ir paklus jai kaip kūdikis - nesvarbu, kaip geras ar kaip blogas. Tačiau jam jau ėmė patikti demono, kaip aukščiau stovinčiojo, vaidmuo, todėl jis mielai vykdė demonišką priedermę. Iš patirties jis žinojo, kad pats lengviausias būdas įsiteikti moteriai - leisti jai vaidinti motinos vaidmenį, netgi su visomis intymumo laisvėmis; tačiau tai buvo toks pasenęs žaidimas, ir šiuo atveju jis būtų tik pakurstęs tuštybę, kuria vėliau taip lengvai neatsikratysi. Tokiu atveju geriau leisti jai vaidinti kur kas dėkingesnį išganytojos vaidmenį. Tada ji negalėtų absoliučiai dominuoti, o tik įgytų teisę būti Dievo Motina - tarpininke; taigi ji tapo dviejų stiprių jėgų tarpininke.

Tai padaryti nebuvo lengva. Nors šio šlykštaus žaidimo reikėjo tikslui pasiekti - o Borgas to norėjo! - jam pasidarė bloga. Jis apsimetė, kad reikia patikrinti, ar gerai prišvartuota valtis, nes pamažu ėmė kilti vėjas.

Nuėjęs prie kranto, jis smarkiai iškvėpė orą kaip po labai įtempto darbo, atsisagstė liemenę, tarsi būtų dėvėjęs metalinį berankovį, atvėsino galvą ir ilgesingai pažvelgė į atvirą jūrą. Dabar jis būtų daug atidavęs už galimybę pasilikti vienam ir nusipurtyti tuos šapus, kuriais apkimbama prisilietus prie žemesnio dvasinio lygio būtybės. Šią akimirką jis neapkentė jos ir norėjo atsikratyti ja, norėjo vėl tapti pats savimi - bet buvo jau per vėlu! Jo veidas jau buvo aplipęs minkštais kaip šilkas, gleivėtais, nematomais ir nenuimamais voratinkliais. Grįžtelėjęs jis pamatė ją ten sėdinčią ir savo ilgais pirštais bei

stpriais dantimis lupančią kaštono žievę. Ji buvo panaši į mandrilą, kurį jis buvo matęs zoologijos sode. Staiga jis pajuto begalinį gailestį, į jį padvelkė pasaulio sielvarto kvapas, kokį jaučia laimingasis, sutikęs laimės pavainikį. Čia jis prisiminė, kokia ji buvo susižavėjusi, kai jis apsimetė hotentotu, ir jį vėl apėmė pyktis; tačiau jis įveikė save ir sugrįžo pas ją kaip puikiai mokantis valdytis aukštuomenės žmogus. Pradėdamas kalbą užmaskuotais žodžiais, jis pasakė, kad jiems reikėtų plaukti, nes kyla vėjas. Tačiau ji vis dėlto pastebėjo nuovargio ir išsiblaškymo šešėlį jo veide ir ištarė šaltu balsu, kuris trumpam visai atvėsino jo jausmus:

- Jūs boditės mano draugija! Grįžtam atgal.

Kai jis neatsakė į tai jokia mandagia fraze, ji švelniai - tai nuskambėjo nuoširdžiai ir truputį dirbtinai - pridūrė:

- Atleiskite, kad aš tokia pikta! Tačiau anksčiau aš tokia nebuvau. Taip, esu nedėkinga - dabar jūs tai žinosite.

Ji pasitrynė akis ir su patyrusios šeimininkės rūpestingumu ėmėsi tvarkyti indus.

Vietoj prijuostės pasikaišiusi servetėlę, ji pasilenkė virš pusryčių likučių ir virš nešvarių lėkščių. Ir dabar, kai ji pakėlė ir buvo benešanti prie vandens servizą, ketindama jį išplauti, jis pribėgo prie jos, norėdamas paimti iš jos tą naštą. Staiga jis panūdo, kad ji nevaidintų tarnaitės vaidmens, jam buvo nemalonu, kad jį aptarnauja moteris, kurią jis siekė iškelti aukštai virš savęs. Be to, jis norėjo, kad ji žvelgtų į jį kaip į vyrą, kuris suteikė jai teisę jį valdyti.

Kiek pasistumdžius norint išsiaiškinti, kas kuriam turi patarnauti, mergaitė paleido iš rankų servizą. Ji nevalingai sukliko, bet kai iš arčiau pasižiūrėjo į šukes, jos veidas pragiedrėjo:

- Laimei, tai buvo tik senas šlamštas! Ak, kaip aš išsigandau!

Jis užgniaužė savyje apmaudą dėl patirto nuostolio ir netgi palaikė jos pusę, taigi nukentėjusiosios pusę. Patenkintas, kad jį kankinusios permainingos nuotaikos su tokiu trenksmu buvo išsklaidytos, jis ėmė mėtyti šukes, kaip pirma mėtė plokščius akmenis virš įlankos vandens. Švelnindamas situaciją, Borgas pajuokavo:

- Taip mes išvengėme indų plovimo, panele Marija!

Tada padavė jai ranką, norėdamas palydėti į valtį. Valtis jau tampė lynus, kuriais buvo pririšta prie kranto. Vandens pliuškenimas reiškė, kad tuoj sustiprės bangavimas.

SEPTINTAS SKYRIUS

Karštą vasaros rytą inspektorius sėdi su savo mokine viršuje, mediniame paviljone, kurį jis liepė įrengti aukščiausioje šchero vietoje, prie pat neseniai padėto misijos namų pamato. Apačioje, uoste, stovi škuna; iškraunamos pusiau gatavos namo dalys, statybininkų vyresnysis su darbininkais gabena tas dalis į vietą ir deda vieną prie kitos. Be viso to, šchero gyvenimas jau kurį laiką neįprastai judrus, ir tarp žvejų bei iš miestų atvykusių darbininkų (pastaruosius žvejai priėmė nepagarbiai) jau pasitaikė peštynių, o tai tapo gera proga susitaikymų šventėms ir išgėrimams, taigi naujoms peštynėms. Iškilo pavojus piliečių dorovingumui ir nuosavybės teisei. Inspektorius ir tarėjienė beveik gailėjosi, kad pradėjo civilizuoti šiuos žmones, kadangi jau pirmieji žingsniai turėjo tokių liūdnų padarinių - tuo labiau kad naktinis triukšmas, dainos, klyksmai ir dejonės trukdė dirbti normalų darbą, o damos, kurios čia atvyko vien tam, kad ramiai pailsėtų, visai neturėjo poilsio. Su inspektoriumi niekas nesiskaitė, nes jis kartą buvo praradęs autoritetą, todėl ne jo valioje buvo sugrąžinti prarastą ramybę. Tuo tarpu panelės Marijos ranka buvo laimingesnė, ir ji energingomis kalbomis, geru žodžiu su vienu ar kitu žmogumi sugebėjo prigesinti šėlimą; kadangi ji neįtarė, kad didžiausia jos galia slypi grožyje ir žavesyje, tai ėmė įsivaizduoti esanti protingesnė ir stipresnė negu iš tikrųjų. Ji taip įsijautė į nepaprastų sugebėjimų turinčio žmogaus vaidmenį, kad net dabar, sėdėdama kaip mokinė šalia savo mokytojo, kurio žinias ji priėmė kaip žinomus dalykus, regis, daugiau koregavo jas įžūliomis ir šmaikščiomis replikomis, negu dėjosi visa tai į galvą.

Motina sėdėjo šalia ir siuvinėjo staltiesę naujo misijos pastato sakyklai. Ji, atrodo, stebėjosi skvarbiu dukters protu ir gausiomis žiniomis, labiausiai tuomet, kai ši naiviu klausimu

suglumindavo mokytoją ir jis nežinodavo, ką atsakyti.

- Žiūrėkite, panele Marija, - dėstė jis, vis dar tikėdamasis ją išauklėti, - neišlavinta akis linkusi regėti paprastus daiktus, neišlavinta ausis - girdėti paprastus garsus. Čia aplinkui jūs tematote vien granito akmenis. Vien juos mato tapytojai ir poetai. Kadangi šcheras jiems atrodo monotoniškas, jam pavaizduoti jiems užtenka vienos spalvos. Tačiau jūs pažvelkite į šios vietovės geologinį žemėlapį ir pasistenkite žvilgsniu aprėpti šį gamtovaizdį! Mes dabar esame raudonojo gneiso srityje. Žvilgtelėkite į šią akmens nuotrupą, kurią jūs vadinate granitu: kaip įdomiai jame išsidėstę juodas žėrutis, baltas kvarcas ir rausvas lauko špatas! - Jis paėmė pavyzdį iš akmenų krūvos, mat pamato statytojai buvo susprogdinę uolą ir sukrovę nuolaužas statomo pastato papėdėje. - O dabar pažiūrėkite į kitą akmenį; čia vadinamasis euritas! Ar matote, kaip subtiliai mainosi spalvos - nuo šviesiai oranžinės iki melsvos? O čia baltasis marmuras, arba pirmykštės kalkės.

- Ar čia yra marmuro? - paklausė mergaitė; ją sudomino šio prabangaus akmens paminėjimas.

- Taip, marmuro yra, nors jis paviršiuje atrodo pilkas, o iš tikrųjų toks nėra!

Kai tik įsižiūrėsite iš arčiau, suprasite, koks begalinis šių kerpių spalvingumas. Kokia plati subtiliausių spalvų gama - nuo tušo juodumo degėsių kerpių virš pelenų pilkumo akmens kerpių, odos rudumo meškapėdės kerpių, žalių žiedinių kerpių iki dėmėtų vario žalsvumo plačiosios platužės ir trynio geltonumo mūro kerpių. Įsižiūrėkite geriau į šcherą, kurį dabar apšviečia saulė, ir jūs pamatysite, kad uolos yra įvairiaspalvės ir kad vietiniai gyventojai, kurie įpratę stebėti aplinką, patys to nežinodami pavadino jas pagal jiems įprastą spalvų skalę. Pažvelkite ir jūs pamatysite, kad Juodoji uola yra juodesnė negu kitos, kadangi ji yra iš juodos raginukės, kad Raudonasis šcheras taip atrodo todėl, jog yra iš raudono gneiso, ir kad Baltasis šcheras yra iš lygiai nupoliruoto eurito. Argi ne svarbiau žinoti, kodėl taip yra, negu vien tai, kad taip yra? Ir argi ne primityvu matyti čia vienodą pilkumą, kaip mato dailininkai, kurie šcherą tapo viena spalva, sumaišę juodą su balta! Įsiklausykite dabar į bangų ošimą, kaip poetai vadina šią garsų simfoniją! Sekundę užmerkite akis, kad geriau girdėtumėt, ir

šią harmoniją aš išskaidysiu į paprastus garsus. Iš pradžių jūs girdite ūžimą - tokį galima girdėti mašinų ceche arba dideliame mieste. Tai ūžia vandens masės, atsitrenkdamos viena į kitą. Po to jūs išgirstate šnypštimą - tai lengvesnės, mažesnės vandens masės, kurios ištykšta į putas; o dabar girdite grandymą, tarsi peiliu brūžintume į titnagą: tai bangos trinasi į kranto smėlį. Dar girdite triukšmą, tarsi kas verstų karučius su žvyru, - tai maži akmenys, kuriuos į krantą išmeta jūra; o dabar - griaudėjimas, duslus, tarsi išgaubtu delnu plotum per ausį, - čia didelė banga, stumianti priešais save orą į tuščią ertmę. Ir pagaliau šis dundėjimas, kaip tolimo griaustinio aidas, - tai didžiuliai akmenų blokai ritasi jūros dugnu.

- Taip, tačiau visa tai yra gamtos ardymas! - sušuko mergaitė.

- Tai yra suartėjimas su gamta! Žinojimas teikia man ramybę, ir tokiu būdu aš atsikratau baimės, kurią jaučia poetas, susidūręs su nežinomybe. O nežinomybė yra ne kas kita, kaip tik senų, poetų apdainuotų laikų atgarsis, kai bent kiek nuodugnesniam gamtos aiškinimui nebuvo laiko ir reikėjo tenkintis pasakų apie undines ir milžinus kūrimu. Tačiau dabar pakalbėkime apie būsimąją žvejybą. Lašišas palikime kol kas nuošalyje, o pirmiausia išbandykime naujus strimelių gaudymo būdus! Po dviejų mėnesių prasideda didysis žūklės metas. Jei aš neklystu, šį rudenį žūklė nebus sėkminga.

- Kaip jūs galite tai pranašauti gulėdamas ant savo sofos? - paklausė mergaitė veikiau kandžiai negu smalsiai.

- Aš galiu tai numatyti, nes gulėdamas ant sofos mačiau, kaip pavasarį dreifuojantis ledas išnešė iš jūros dugno dumblus ir kitus augalus, kuriuose neršia strimelės. Aš numatau tai remdamasis mokslinėmis išvadomis, kad maži vėžiagyviai - šiuo atveju nesvarbu, kaip jie vadinasi, - kuriais minta strimelės, šį kartą išsidangino iš seklumų po to, kai ledai išgramdė dumblius. Taigi, ką daryti? Taip, reikia bandyti žvejoti gilesniuose vandenyse! Jei žuvys pas mane neateina, aš turiu eiti pas jas. Todėl mes bandysime užmesti tinklus, kuriuos vilks plaukiantis laivas. Tai visai nesudėtinga!

- Nuostabu! - sušuko panelė Marija.

- Tai visiems žinoma, - tęsė inspektorius, - ir tai nėra

mano atradimas. Tačiau dabar mes, kaip protingi žmonės, turime pagalvoti, ką darysime ištikus nesėkmei. Jei mes ir pagausime strimelių, vis dėlto negalėsime pardavinėti jų pakankamai didelėmis kainomis, kadangi vakarinėje pakrantėje vėl bus gaudomos silkės. Todėl turime būti parengę atsarginį variantą.

- Tai būtų lašišos!

- Tai tos lašišos, kurių turėtų čia būti, tačiau jų aš dar nemačiau.

- Apie tai mes kalbėjome praeitą kartą, tačiau dabar aš norėčiau išgirsti, iš kur jūs visa tai žinote!

- Paaiškinsiu kuo trumpiau, vengdamas be reikalo kalbėti apie antraeilius dalykus, ir keliais žodžiais perteiksiu tai, kas leidžia man neabejoti savo įsitikinimais: lašišos keliauja iš vienos vietos į kitą kaip paukščiai klajūnai!

- Taip, vadinasi, lašiša - paukštis!

- Visai teisingai, tikras paukštis klajūnas. Jų galima aptikti Norlande priešais upių deltas, keletą kartų jų buvo pagavę tinklais tarp šiaurinių ščerų; jas gaudo prie Gotlando ir gan toli į pietus nuo jo, taigi jos turi eiti ir pro čia. Dabar jūsų uždavinys surasti jas, naudojant ilgas plūduriuojančias meškeres. Ar norite tai daryti? Jums, kaip savo asistentei, aš mielai mokėčiau atlyginimą!

Paskutiniai žodžiai nuskambėjo netikėtai, tačiau jie buvo ištarti ne be reikalo ir pasiekė tikslą.

- Mama, aš užsidirbsiu pinigų! - linksmai sušuko panelė Marija, sunkiai slėpdama džiaugsmą. - Bet, - paklausė ji, - ką jūs tada darysite?

- Gulėsiu ant sofos ir jūsų garbei ardysiu gamtą.

- Ką jūs darysite? - paklausė motina, pamaniusi, kad blogai nugirdo.

- Aš sukursiu panelei Marijai itališką peizažą, - atsakė inspektorius, - o dabar, mano ponios, jus palieku, nes turiu nupiešti jo eskizą.

Tai pasakęs jis atsistojo ir mandagiai nusilenkęs nusileido prie kranto.

- Keistas žmogus, - tarė motina, kai inspektorius nutolo.

- Mažų mažiausiai nepaprastas žmogus, - atsakė mergaitė. - Tačiau aš irgi nemanau, kad jo galvoje viskas tvarkoj. Vis

dėlto jis principingas ir apskritai gerų ketinimų turintis vyras. Ką tu apie jį manai?

- Paduok man kamuolį, vaikeli! - paprašė tarėjienė.

- Ne, pirma pasakyk ką nors... Pasakyk, ar tau jis patinka, ar ne, - pakartojo mergaitė.

Tačiau motina nieko neatsakė, tik pažvelgė pusiau liūdnu, pusiau rezignacijos kupinu žvilgsniu, kuris turėjo reikšti: aš nieko nežinau.

Tuo tarpu inspektorius nusileido žemyn į uostą ir pasiėmė valtį. Jis ketino nuplaukti jūra prie šcherų. Jau mėnuo, kaip čia buvo įsivyravusi vasaros šiluma, oras buvo karštas, tačiau iš šiaurės vis atplaukdavo dreifuojančių ledo lyčių - ten dėl nepaprastai atšiaurios žiemos pakrantės buvo smarkiai apledėjusios.

Į pietus plaukiantis ledas aušino vandenį, todėl apatiniai oro sluoksniai buvo tankesni negu viršutiniai. Dėl šios priežasties lūžtantys saulės spinduliai neatpažįstamai pakeisdavo šcherų vaizdą. Pastarosiomis dienomis miražai buvo nepaprastai puikūs. Šie reginiai tapo damų ir inspektoriaus nuolatinių ginčų objektu. Galiausiai į diskusijas kaip prisiekusieji teisėjai buvo įtraukti žvejai, nes jiems šie gamtos reiškiniai buvo pažįstami nuo vaikystės, taigi jie kompetentingiausiai sprendė ginčus. Kai vieną rytą lūžtantys spinduliai staiga gerokai "paaukštino" balkšvai rausvo gneiso šcherus ir dėl nevienodo oro sluoksnių tankumo jie atrodė panašūs į uolėtus Normandijos krantus, panelė Marija sugalvojo versiją, kad čia tikriausiai kaltos anos kreidinės uolos, kurios dėl mokslui dar nežinomo gamtos dėsnio atsispindi net Baltijos jūroje.

Lūžtantys spinduliai keletą kartų padidindavo ir baltą putų juostą priešais pakrantės akmenis, todėl atrodė, kad uolėtų krantų fone kreisuoja Normandijos žvejų laivų flotilė. Inspektorius veltui bandė įpiršti vienintelį teisingą paaiškinimą ir paneigti šių reiškinių antgamtiškumą, juolab kad žmonės šį fenomeną siejo su būsima nelaime. Žvejų tikėjimas bloga lemtimi slopino jų sumanumą, tad inspektoriui atėjo į galvą mintis, kad jis dabar gali pasinaudoti situacija ir išgarsėti kaip burtininkas, o kartu susigrąžinti prarastą reputaciją. Jis nusprendė vėliau paneigti stebuklą ir paaiškinti jiems tikrąsias

savo nepaprastų sugebėjimų priežastis.

Todėl inspektorius paklausė stebuklais tikinčių damų, ar jos, pamačiusios itališką peizažą, patikėtų, kad tai iš tikrųjų Italijos atspindys. Atsakymas buvo teigiamas, ir inspektorius sumanė malonumą suderinti su nauda. Truputį pakoregavęs natūralų gamtovaizdį, jis tikėjosi sukurti pietų kraštų peizažą, kurį buvo pažadėjęs panelei Marijai gimtadienio proga. Jo paskaičiavimu, miražas dėl nevienodo oro sluoksnių tankumo turės būti matomas horizonte, žiūrint pro galingą padidinamąjį stiklą. Jis sėdėjo valtyje ir pro žiūroną, kurio linzes buvo gerokai sustiprinęs, tyrinėjo Sverdsholmą. Pirmiausia reikėjo, kad dominuotų tai, kas būdinga uolienų padermei, bet šį darbą jau buvo atlikusi pati gamta. Dar reikėjo pinijos, kipariso, marmuro rūmų ir terasos su apelsinmedžiais.

Kol Borgas tyrinėjo ščerą ir piešė jo kontūrus, jo galvoje aiškėjo planas. Netrukus inspektorius priplaukė prie ščhero. Kartu jis atsigabeno laužtuvą, laivo gremžtuką, ritinį cinko vielos, kibirą geltonos ochros su dideliu šepečiu, be to, dar kirvį, pjūklą, vinių ir dinamito patronų atsargų.

Priplaukęs prie kranto ir iškrovęs savo darbo įrankius bei prietaisus, Borgas pasijuto kaip Robinzonas, einantis kautis su gamta, tačiau daug stipresnis už jį ir tikintis pergale, kadangi jo valioje buvo visi civilizacijos laimėjimai. Prisitaisęs ant stovo lentą su žemėlapiu ir išsitraukęs liniuotę su dioptru, jis ėmėsi darbo.

Nuo kalno keteros, kurios nuolaidi forma, laimei, buvo panaši į sedimentines Pietų nuosėdas, jam tereikėjo nugramdyti šen bei ten pasitaikančias kerpes; tačiau jis turėjo palikti keletą horizontalių linijų, kurios buvo tamsesnės už nuosėdas. Darbas buvo nesunkus, nes gremžtukas slydo lygiu paviršiumi tarsi retušuotojo teptukas didelės dekoracijų drobės paviršiumi.

Dirbdamas Borgas pajuto pasišlykštėjimą pačiu savimi. Jam darėsi koktu, kad jis veltui leidžia laiką ir eikvoja jėgas niekams, tačiau fizinė įtampa varė kraują į galvą ir maži dalykai ėmė atrodyti dideli. Jis jautėsi esąs titanas, šturmuojantis gamtą, taisantis tai, kas Dievo prastai padaryta, ir pasaulio ašį pasukantis taip, kad Pietūs atsidurtų daug toliau į Šiaurę.

Žinodamas, kad uolinės sienos plotas neturėjo viršyti kelių

metrų ir kad oro sluoksniai ją daug kartų padidins, jis padalijo ją juostomis, o paskui ėmėsi pinijos. Ant uolos keteros augo grupelė mažaūgių pušaičių, primenančių pamiškę. Dabar reikėjo iškirsti keletą dešimčių pušaičių ir palikti vieną, labiausiai iškilusią virš horizonto.

Nereikalingoms pušaitėms nupjauti prireikė pusvalandžio. Liko lieknakamienis medis vešliu vainiku, nes kiti arti augantys medžai trukdė formuotis apatinėms šakoms. Taigi dabar jis turėjo kirviu taip išretinti vainiką, kad jis pasidarytų skėčio formos kaip Italijoje. Tai buvo nesunku, tačiau kai Borgas, viską padaręs, pasižiūrėjo pro dioptrą, jis pamatė, kad dar nepasiekė tobulo stiliaus, kad viršutines šakas dar reikia truputį palenkti su cinko viela, o apatines daugiau pakreipti į apačią ir į šonus. Kai pinija buvo baigta, jis išgėrė stiklą vyno ir ėmė dairytis, iš ko galėtų padaryti kiparisus. Tinkama medžiaga atsirado pati savaime, nes jis pamatė keletą kūgio formos kadagio krūmų. Reikėjo išvalyti smulkius krūmus ir palikti pačius gražiausius, aiškiai matomus dangaus fone; šis nedidelis darbas buvo atliktas su kirviu ir peiliu. Kadangi tie krūmai atrodė labai šviesūs, Borgas paėmė kibirą vandens, ištirpino jame sakingos pušies suodžių ir tol šlakstė kadagius šiuo tirpalu, kol jie įgijo kapinių krūmams būdingą spalvą.

Apžiūrėjęs savo darbą, jis pasijuto nemaloniai, nes prisiminė kadaise girdėtą pasakojimą apie mergaitę, kuri sumindžiojo duoną. Kai baltos žuvėdros ėmė šaižiai klykti virš jo galvos, jų klyksmas jam asocijavosi su dviem juodais varnais, kurie nusileido iš dangaus, kad mergaitės sielą nuneštų į pragarą.

Valandėlę pasėdėjęs ir palaukęs, kol kraujas vėl suplūs į smegenis, jis pažvelgė į savo kūrinį ir nusišypsojo prisiminęs savo vaikišką baimę. Jei gamtai nesiseka sparčiai kurti naujų rūšių, tai jai paprasčiausiai trūksta ne valios, bet sugebėjimų.

Tačiau dar stigo marmuro rūmų, nuo kurių kaip tik ir prasidėjo visa istorija. Borgas buvo iš anksto gerai viską apgalvojęs gulėdamas namuose ant sofos, todėl ir šis darbas nebuvo sunkesnis už kitus.

Susiformavęs kalkių sluoksnis kaip tik buvo tinkamas fasadui; jis tebuvo kelių kvadratinių metrų dydžio, tačiau to ir užteko. Dabar reikėjo nuvalyti kalkes nuo eurito plokščių, sutrūkinėjusių dėl klimato poveikio. Iš pradžių pakako gelc-

žinio laužtuvo, vėliau uolos papėdėje reikėjo įkišti į plyšį dinamito patroną.

Kai pasigirdo sprogimas ir pasipylė skeveldrų liūtis, jis pajuto kažką panašaus į palaimą, kokią jaučia poetas, svajojantis visus armijos amunicijos vežimus vienu ypu nustumti į kraterį ir išvaduoti žmoniją nuo būties problemų ir tapsmo kančių.

Dabar marmuro plokštė jau buvo nuvalyta, ir grūdėto kalkakmenio kristalai blizgėjo saulėje kaip rafinuotas cukrus. Pasiėmęs dažų, Borgas nupiešė grubų karnizą ir du nedidelius kvadratinius langus. Viršuje, pačioje tarpulangėje, jis įkalė į žemę du strypus, uždėjo ant jų skersinį ir tvirtai jį pririšo taip, kad visuma būtų panaši į pergolę. Dabar jam tereikėjo užvynioti ant kartelės sieksnio ilgumo miltinės arkliauogės ataugą, ir jau buvo gatavas vynuogienojas, kuris kabojo kaip girlianda.

Galiausiai jis su ąsotėliu druskos rūgšties, atskiestos vandeniu, retušavo žemę, ir dėl to ant žalios žolės atsirado baltas švytintis atšvaitas, neva turėjęs reikšti saulučių dėmes. Borgas buvo matęs, kad tai būdinga Kampanijos kraštovaizdžiui, kai spalio mėnesį, pasibaigus vynuogių nuėmimo sezonui, prasidėdavo "antrasis pavasaris".

Tuo Borgas baigė savo darbą.

Tačiau viskas užtruko iki vakaro. Kad stebuklas padarytų įspūdį, dar reikėjo išpranašauti šį reiškinį, geriausiu atveju - nurodyti dieną. Borgas žinojo, kad pietų Europoje vyrauja dideli karščiai, todėl buvo galima laukti, jog ims pūsti šiaurės vėjas. Pastaruoju metu čia pūtė vėjas iš rytų, kadangi virš Šiaurės jūros buvo mažesnis oro slėgis. Jei pranešimai skelbė tiesą, prie Arholmos plaukiojo dreifuojantis ledas, ir kai tik vėjas truputį pasisuks į šiaurę, tą ledą ims nešti srovė, tekanti į vakarus nuo Elando salos, ten, kur Bosnijos įlanka susilieja su Baltijos jūra.

Jei dabar, tokį vakarą, papūstų šiaurės vėjas, tai jis tikriausiai išsilaikytų keletą dienų, ir tada įsivyrautų giedra, nes pučiant šiaurės vėjui oras paprastai būna giedras. Tokiu atveju išpranašauti miražą buvo galima beveik visiškai tiksliai, galbūt su vienos dienos paklaida. Kai Borgas visa tai apskaičiavo, jam buvo visai nesunku nurodyti stebuklingo reiškinio valandą, mat

oro atspindys paprastai atsirasdavo netrukus po saulės patekėjimo, taigi tarp dešimtos ir dvyliktos valandos.

Sugrįžęs į savo kambarį, jis užsidarė duris, ketindamas sėstis prie darbo, kurį buvo susiplanavęs prieš dešimtį metų ir kurį norėjo baigti, iki jam sukaks penkiasdešimt. Tas darbas buvo jo gyvenimo tikslas, palaikantis gyvybines jėgas, ir jis niekam apie jį nepasakojo. Jam buvo malonu galvoti, kad štai pagaliau jis galės keletą valandų skirti savo mėgstamam užsiėmimui niekieno netrukdomas, nes pastarosiomis savaitėmis, bendraudamas su abiem moterimis, visus vakarus praleisdavo jų draugijoje, ir tai, kas iš pradžių teikė malonumą ir atpalaiduodavo, pamažu tapo prievole ir pareigos atlikimu. Jis mylėjo jaunąją merginą ir ketino ateityje ją vesti. Jis tikėjosi, kad gyvenimas su ja bus pagrįstas visišku tarpusavio supratimu, kad kiekvieną laisvalaikio valandą jie panaudos intymiam bendravimui ir džiaugsis vienas kitu. Tačiau dabartinė dalinės priklausomybės vienas kitam būsena, kai jis, norėdamas to ar ne, turėdavo dalyvauti jo visai nedominančiuose pokalbiuose, kankino jį kaip sunki priedermė. Marija taip jį supančiojo, kad padarė pagrindiniu savo nuolatinių pobūvių veikėju. Mat jis sugebėdavo visada būti įdomus pašnekovas, nekartojantis to, ką jau buvo sakęs. Tačiau Borgui tie pobūviai nieko neduodavo, todėl laikui bėgant jam reikėjo atsinaujinti. Jeigu jis pasišalindavo, ji imdavo nerimauti ir nervintis, kankinti jį klausinėdama, kad galbūt jam nusibodo, o jis, būdamas gerai išauklėtas žmogus, negalėdavo to atvirai prisipažinti.

Dabar jis atidarė savo rankraščių spintą, kurioje laikė išrūšiuotus aplankus su užrašais, mažus lapelius su užfiksuotomis mintimis, netikėtai atėjusiomis į galvą atliekant stebėjimus. Tuos lapelius jis kaip augalus herbariume buvo pritvirtinęs prie sulenktų popieriaus lapų; jam buvo malonu juos tvarkyti ir rūšiuoti siekiant išsiaiškinti, ar reiškinius iš tiesų galima rūšiuoti tiek daug būdų, kiek tik leidžia smegenys, ar juos, kaip ir gamtą, galima tvarkyti remiantis vieninteliu principu. Taigi jam rūpėjo išsiaiškinti, ar gamta tikrai yra sukurta pagal vieną principą. Šis užsiėmimas žadino jam mintį, kad jis yra tikrasis chaoso reguliuotojas, atskyręs šviesą nuo tamsos, ir kad chaosas išnyko tik atsiradus skiriamajam sąmonės organui, kadangi iš tikrųjų šviesa nuo tamsos niekada nebuvo atsisky-

rusios. Jis svaiginosi šia mintimi, jautė, kaip auga jo Aš, kaip jo smegenų ląstelės plečiasi, sprogdina savo apvalkalus, dauginasi ir kuria naujas vaizdinių rūšis, kurios kada nors transformuosis į mintis, o tada kaip augimą skatinantys fermentai brausis į svetimas smegenis ir - jei ne anksčiau, tai po jo mirties - milijonus pavers lysvėmis, kuriose tarps jo minčių sėklos...

Čia kažkas pabeldė į duris, ir jis egzaltuotu balsu, tarsi užkluptas slapto pasimatymo metu, paklausė, kas ten.

Damos prašė perduoti sveikinimus ir paklausti, ar ponas inspektorius nenorėtų nusileisti žemyn.

Borgas perdavė linkėjimų ir atsakė, kad šį vakarą jis užimtas, nes jam reikia dirbti, nebent jo pasirodymas būtų neišvengiama būtinybė.

Minutę buvo tylu. Kadangi jam dabar buvo visai aišku, kas bus toliau, tai jis nutraukė pradėtą darbą ir pastūmė į šalį savo rankraščius. Vos tai padaręs, jis išgirdo tarėjienės žingsnius ant laiptų. Užuot palaukęs, kol ji pasibels, inspektorius atidarė duris ir pasveikino ją klausimu:

- Ar panelė Marija neserga?

Motina suglumo, tačiau greit susitvardė ir paprašė poną daktarą eiti kartu ir apžiūrėti ją, kadangi čia neįmanoma iškviesti gydytojo.

Inspektorius, nors ir ne medikas, tačiau buvo išstudijavęs patologijos ir terapijos pagrindus ir stebėjęs save bei visus ligonius, kuriuos jam teko sutikti. Kadaise jis mąstė apie ligų ir jų gydymo priemonių prigimtį ir pagaliau surado terapijos būdą, kuriuo pats naudojosi. Taigi išgirdęs, kad mergaitę kankina spazmos, jis pažadėjo po pusvalandžio ateiti ir atsinešti vaistų.

Jam buvo nesunku nustatyti ligos pobūdį. Kadangi pirmasis pasiuntinys nieko neminėjo apie ligą, ji turėjo atsirasti tarp abiejų vizitų pas Borgą kaip jo atsisakymo ateiti padarinys. Šis psichinis negalavimas jam buvo gerai pažįstamas ir dėl neaiškios kilmės buvo vadinamas vienu žodžiu - isterija.

Menkiausias bandymas pasipriešinti valiai, neįvykdytas noras, planas, susikirtęs su kitu planu, - ir atsiranda bendro pobūdžio depresija, kai siela bando savo skausmą perkelti į kūną, nesugebėdama jo kaip reikiant lokalizuoti.

Inspektorius, studijuodamas farmakodinamiką, šalia vaisto ir jo veikimo būdo aprašymo dažnai rasdavo mažas atsargias pastabas, pavyzdžiui: "Veikia dar ne visai žinomu būdu" arba "Veikimo būdas dar nėra visiškai ištirtas". Stebėjimu bei abstrakčiu protavimu jis tarėsi atradęs, kad gydymo priemonės veikimas yra pagrįstas dvasios ir materijos vienove ir kad vaistas veikia kartu chemiškai, dinamiškai ir psichiškai. Naujųjų laikų medicinoje pati gydymo priemonė arba jos materialus pagrindas dažnai būdavo visiškai išstumiami, o vietoj jų atsisukama į hipnotizmą, į grynai psichinį arba vulgarų, dažnai kenksmingą mechaninį metodą, paremtą dieta ir fiziniais pratimais.

Į šiuos nukrypimus jis žiūrėjo kaip į reikalingas ir teigiamas pereinamąsias formas, nors tokie bandymai pareikalavo aukų, pavyzdžiui, kai nervingi asmenys, užuot paskyrus jiems raminamai veikiančią šiltą vonią, būdavo gydomi apsipylimais šaltu vandeniu ir todėl tapdavo dar nervingesni, arba kai nusilpę žmonės būdavo varginami priverstiniais pasivaikščiojimais šaltu oru.

Jis manėsi nustatęs, kad senieji gydymo būdai, populiariai kalbant, turėjo tarnauti kaip vaizdinė medžiaga, siekiant sužadinti nuotaikas ir jas kaitalioti; pavyzdžiui, žaizdą užtraukiantys vaistai sukeldavo skrandžio susitraukimus ir kartu juos buvo galima naudoti išsisklaidžiusių psichinių jėgų koncentravimui. Nusigalavęs gėrikas tai žino iš patirties, kai jis rytą savo sustojusį laikrodžio mechanizmą vėl prisuka išlenkęs taurelę karčiosios.

Ši moteris jautėsi fiziškai negaluojanti, nors tai buvo netiesa. Todėl jis pasirinko vieną vaistų seriją, iš kurios pirmasis vaistas turėjo sukelti tikrą fizinį negalavimą, kad pacientė būtų priversta atsikratyti liguistos psichinės būsenos ir perkelti ją į kūną. Tuo tikslu jis pasiėmė šlykščiausias iš visų piliulių, kokias tik rado vaistinėlėje, būtent kvapniuosius sakus. Šis vaistas geriausiai galėjo sužadinti bendro pobūdžio negalavimus, ir Borgas pasiėmė tokią didelę dozę, kuri iš tiesų galėjo sukelti spazmas, tai reiškia, kad visas jos kūnas, jos uoslės organai ir jos skonio nervai priešinsis šiai fiziologiškai svetimai medžiagai: visos psichinės funkcijos susikoncentruos į jos pašalinimą. Kartu bus pamiršti visi įsikalbėti skausmai, ir

tuomet reikės tik stengtis, kad iš bjaurios būsenos pamažu būtų pereinama į vis mažiau nemalonią, kol pagaliau ateis išsivadavimas iš paskutinės stadijos. Tada šaldančios, gaivinančios, raminančios ir skausmą mažinančios priemonės grąžins visiško pasitenkinimo būseną, apimančią po patirtos fizinės įtampos ir pavojų, kuriuos po to malonu prisiminti.

Apsivilkęs baltą kašmyro švarką ir pasirišęs kremo spalvos kaklaraištį su švelniais ametisto spalvos dryželiais, Borgas pirmą kartą nuo damų atvykimo užsidėjo savo apyrankę. Kodėl jis visa tai darė, pats negalėjo pasakyti, tačiau pagrindinė priežastis buvo nuotaika, susijusi su ligone, kurią jam dabar reikės aplankyti. Ši nuotaika dabar užvaldė jį visą. Priėjęs prie veidrodžio, jis ėmė apžiūrinėti save, nekreipdamas dėmesio į veidą. Borgas jautė, kad jo išvaizda nuteikia švelniai ir kelia simpatiją, tačiau kartu yra neįprasta ir patraukianti dėmesį, nors ir nedirginanti nervingos būtybės.

Tada jis kaip magas, pasirengęs rodyti triukus, susikrovė savo rekvizitus ir leidosi į kelią pas ligonę.

Kai jį įvedė į kambarį, jis pamatė ant gulto gulinčią mergaitę; ji buvo apsirengusi persišku rytiniu chalatu, palaidais plaukais. Jos akys buvo nenatūraliai didelės ir su panieka žvelgė į atėjusįjį.

Inspektorius akimirką prarado savitvardą, tačiau tik akimirką, tada priėjo prie jos ir paėmė už rankos.

- Kaip jaučiatės, panele Marija? - paklausė jis užjaučiamai.

Ji pasižiūrėjo į jį įdėmiu žvilgsniu, tarsi norėtų kiaurai perverti, tačiau nieko neatsakė.

Tada jis išsitraukė laikrodį, patikrino pulsą ir pasakė:

- Jūs turite temperatūros!

Tai buvo melas, tačiau jam reikėjo laimėti jos pasitikėjimą, nes nuo to priklauso gydymo sėkmė.

Mergaitės veido išraiška iškart pasikeitė:

- Jūs tuo iki šiol abejojote? Man regis, aš tuoj sudegsiu!

Dabar jai buvo leista skųstis, ir priešiškumas atvykusiajam dingo kaip nebuvęs, jų santykius kausčiusi įtampa išnyko.

- Jegu jūs pažadėsite klausyti mano nurodymų, aš jus išgydysiu, - tęsė inspektorius pokalbį, uždėdamas ranką jai ant kaktos. Ištaręs žodį "klausyti", jis pajuto, kaip pacientė krūptelėjo, tarsi iš jos būtų reikalaujama neįmanomo dalyko, tačiau

tą pačią minutę iš po rankogalio išslydo apyrankė, ir tariamoji ligonė daugiau nesipriešino.

- Darykit su manim, ką norit, - atsakė ji pasiduodama, o jos žvilgsnis nukrypo į auksinę gyvatę, kuri ją žavėjo ir kėlė baimę kaip užuomina apie kažką jai dar visai nepažįstama.

- Kaip jūs žinote, iš profesijos aš nesu medikas, tačiau studijavau šį meną, ir man pakaks žinių, reikalingų jūsų atveju. Čia turiu vaistą, kurį labai nemalonu praryti, tačiau jo poveikis neabejotinas. Aš nesu paslapčių saugotojas ir noriu jums pasakyti, ką jums duodu. Tai yra dvokiančioji derva, pagaminta iš daugiametės žolės šaknies, augančios akmenuotoje Arabijoje.

Išgirdusi žodį "Arabija", mergaitė sukluso; galbūt šis žodis jai asocijavosi su kvepalais, kurių negalėjo nustelbti bjaurus ledi Makbet nusikaltimas.

Tada ji paėmė šaukštą ir pauostė mikstūrą. Tuo pat metu ji atsilošė ir sudejavo:

- Ne, aš negaliu!

Jis atsargiai ir kartu stipriai suėmė ją už sprando, dar kartą prinešė artyn šaukštą ir švelniai tarė:

- Dabar parodykite, kad esate klusnus vaikas!

Tada jis supylė jai vaistus į burną taip, kad ji negalėjo jam pasipriešinti.

Ji krito ant pagalvių, ir jos kūnas susirietė nuo skausmų, kuriuos sukėlė stipriai veikianti šlykšti, česnaku dvokianti derva; jos veidą iškreipė siaubas, tarsi į ją būtų sutekėjusi visa pasaulio bjaurastis ir šlykštynė. Maldaujamu balsu ji paprašė vandens, kad išsivaduotų nuo kančios.

Tačiau vandens ji negavo, o turėjo pasiduoti vaisto sukeltų nemalonių pojūčių valiai.

Kai ją visiškai priveikė šleikštulys, jis ištraukė piliulę numeris antras.

- Dabar, panele Marija, kelionės po akmenuotas Arabijos dykumas baigėsi, jūs turite pakilti į Alpes ir įkvėpti kalnų oro, kuris susikoncentravęs karčioje saulės šviesos geltonumo sveiko genicijono šaknyje, - tarė inspektorius guviu vyrišku balsu.

Mergaitė nesipriešindama išgėrė karčią piliulę ir krūptelėjo, lyg jai kas būtų į krūtinę suvaręs peilį.

Tačiau netrukus ji išsitiesė, tarsi jos išsklaidytos jėgos būtų

susikaupusios į vieną vietą, tarsi vėl būtų sugrįžusi energija.

Stiprus vaistas nustelbė šlykštų pirmojo vaisto skonį, tačiau jis buvo toks kartus, kad suerzino skrandžio gleivinę ir sutankino pulsą.

- Dabar užgesinsime ugnį nuskausminančiu preparatu, - tęsė inspektorius. - Todėl dabar mes atsidursime Bretanės pakrantėje, kad apsirūpintume švelniu prancūzišku balzamu. Jaučiate, kaip maloniai apsauginės gleivės aplipina sudirgusias skrandžio sieneles? O ar užuodžiate jūros druskos kvapą?

Įkaitusiame pacientės veide atsispindėjo dvasinė ramybė, ir kadangi gydytojas manė, kad Marija turi pakankamai jėgų klausytis jo kalbų, tai pradėjo pasakoti apie Bretanės pakrantes, apie keliones buriniu laivu Atlanto vandenyne, apie gyvenimą pas Kvimpero žvejus ir apie jūros paukščių medžioklę prie Sarzo.

Ji klausėsi jo pasakojimo, tačiau atrodė dar šiek tiek apkvaitusi, todėl Borgas nutraukė pasakojimą ir ištiesė jai savo "simfoniją" - kaip jis tai vadino. Mišinys buvo pagamintas iš klasikinės rūtos, kurią viduramžiais žmonės naudodavo namų ūkyje kaip vyno prieskonį, ir dangiškosios anželikos, iš namais kvepiančios garbanotosios mėtos su benediktinės žolės priemaišomis, suteikiančiomis žvalumo, ir trupučio kadagių aliejaus, primenančio mišką.

Jis atliko tam tikrą nuotaikų masažą, atitraukė ją nuo jos liguistų minčių, skraidindamas jos fantaziją iš vienos vietos į kitą, leisdamas keliauti po praeitį ir po dabartį, supažindindamas ją su visais galimais gamtovaizdžiais, tautomis ir klimato juostomis.

Kai jam pasirodė, kad ji pavargo, jis padavė jai šaukštą raminančių ir gaivinančių citrinos sulčių su trupučiu cukraus. Taigi ji po baisaus pusvalandžio, kurį turėjo ištverti, su dideliu malonumu priėmė šią paprastą, jėgas grąžinančią priemonę ir nusišypsojo.

- Dabar nusisukite į sieną, - liepė inspektorius, - ir penkias minutes įsivaizduokite, kad miegate, o aš tuo tarpu išeisiu ir pasikalbėsiu su ponia tarėjiene.

Inspektorius pajuto, kad jį apleidžia jėgos, todėl turėjo išeiti į gryną orą, kad sugrįžęs vėl galėtų tęsti darbą. Jam tereikėjo pažvelgti į apyšviesį nakties dangų, į melsvą jūrą, tereikėjo

užmerkti akis ir pabandyti apie nieką negalvoti, kad pajustų, kaip sujauktos smegenys vėl dirba įprastu ritmu ir leidžia jam toliau sparčiai vystytis, nors buvo priverstos atsilikti.

Kai jis taip snūduriuodamas stovėjo susidėjęs rankas ant krūtinės, jo galvoje tyliai zirzė viena mintis: ji yra trisdešimt ketverių metų vaikas!

Netrukus jis pasijuto visai atsigavęs ir sugrįžo atgal.

Panelė Marija sėdėjo ant sofos, palaidus plaukus koketiškai persimetusi per petį; šiaip jau ji atrodė visai sveika ir gerai nusiteikusi.

Inspektorius išsitraukė iš krepšio butelį sirakūziško vyno ir pakelį rusiškų cigarečių.

- Dabar jūs turite įsivaizduoti, kad esate visai sveika, - tarė jis, - ir tarsi mes susitinkame ilgai nesimatę. Ta proga turite išgerti taurę saldaus sicilietiško vyno ir surūkyti cigaretę; visa tai irgi susiję su gydymu.

Atrodė, kad mergaitė iš visų jėgų stengiasi nuslėpti savo neaiškios kilmės ligas, tačiau vyną ji gėrė nenuleisdama akių nuo apyrankės.

- Jūs žiūrite į mano apyrankę, - nutraukė tylą inspektorius.

- Ne, aš nežiūriu, - sumelavo mergaitė.

- Ją man dovanojo moteris, kuri dabar, žinoma, jau mirusi. Kitaip aš būčiau ją grąžinęs...

- Ar jūs ją mylėjote? - paklausė mergaitė nedrąsiai.

- Taip, tačiau neprarasdamas blaivaus proto! Jei mokėjimas naudotis protu yra pagirtinas dalykas, kodėl gi nepasinaudoti jo paslaugomis, kai esi nusprendęs žengti svarbiausią gyvenimo žingsnį?

- Vadinasi, mylint labai svarbu išskaičiavimai?

- Labai. Reikia viską gerai apgalvoti, kai ruošiamasi suteikti laisvę patiems stipriausiems instinktams.

- Instinktams?

- Taip, instinktams!

- Jūs netikite meile?

- Jūs keliate klausimus, į kuriuos neįmanoma atsakyti. Ar aš iš viso tikiu meile? Ką jūs turite galvoje? Yra labai daug meilės rūšių, kurios skiriasi viena nuo kitos kaip juoda ir balta! Aš niekaip negaliu tikėti abiem meilės rūšimis, visomis rūšimis kartu!

- O kokia yra pati aukščiausia meilės rūšis?

- Intelektualinė. Meilės rūšys primena trijų aukštų anglišką namą: pačiame viršuje yra darbo kambarys, po juo - miegamasis, o apačioje - virtuvė.

- Be galo praktiškai sugalvota! Tačiau meilė, didžioji meilė, negali būti siejama su jokiais išskaičiavimais; ji man aukščiausias dalykas, panašiai kaip audra, kaip griaustinis, kaip vandens krioklys!

- Kaip šiurkšti, nevaldoma gamtos jėga? Ją patiria gyvuliai ir pačios žemiausios kategorijos žmonės...

- Žemiausios? Argi ne visi žmonės vienodi?

- Ką jūs, ką jūs! Visi žmonės vienodi kaip dvi uogos, jaunuoliai ir seniai, moterys ir vyrai, hotentotai ir prancūzai. Ir kokie jie panašūs! Įsižiūrėkite į mus abu! Mes visiškai vienodi, tik aš su barzda! Atsiprašau, panele Marija, dabar matau, kad jūs esate visai sveika, ir aš galiu jus palikti. Labos nakties!

Jis atsistojo ir pasiėmė skrybėlę, tačiau kitą akimirką mergaitė prisiglaudė prie jo, apglėbė jo rankas savosiomis ir žvelgdama tuo pačiu žvilgsniu, kuriuo jį pirmą kartą nugalėjo, paprašė:

- Pasilik!

Deginamas šio žvilgsnio ir jausdamas rankų spaudimą, jis juto kažką, ką, jo nuomone, turi jausti jauna mergaitė, kai ją suvedžiotojas suspaudžia savo karštame glėbyje.

Jis sutriko, jam atrodė, kad tai žeidžia jo drovumą, ir jo įžeistas vyriškumas ėmė priešintis. Jis išlaisvino savo rankas, atsitraukė atgal ir ramiu, tačiau nepaprastai griežtu bei dirbtinai šaltu balsu tarė:

- Atsipeikėkite!

- Pasilikite arba aš einu pas jus! - išgirdo susijaudinusios panelės Marijos atsakymą. Atrodė, ji buvo pasiryžusi žūtbūt įgyvendinti savo grasinimą.

- Tada aš užsirakinsiu!

- Vyras jūs pagaliau ar ne? - šaižiu juoku nuskambėjo atviras iššūkis.

- Taip, be abejonės, tačiau toks vyras, kuris pats nori rinktis ir būti iniciatoriumi. Man nepatinka būti suvedžiotam!

Tai pasakęs jis išėjo ir išgirdo už nugaros bildesį; taip krinta

žmogaus kūnas, atsitrenkdamas į baldus.

Vos išėjęs į lauką, jis buvo bepasukąs atgal, nes dvasinė įtampa jį nualino ir jis tapo labai jautrus kito žmogaus kančiai. Tačiau pabuvęs kelias valandas vienas, jis susikaupė ir atgavo jėgas. Jis buvo pasiryžęs užgniaužti tokius santykius, kurie grėsė su didžiule jėga įsiveržti į jo sielos pasaulį; jis norėjo laiku nutraukti santykius su moterimi, kuri taip aiškiai parodė, kad jai iš jo reikia tik kūno, o sielą, kurią jis stengėsi įkvėpti šiam negyvos mėsos gabalui, ji atmetė. Ji mėgavosi jo balso skambesiu, tačiau jo mintims pritardavo tik tada, kai jos bylodavo apie konkrečią naudą. Jis dažnai ją užklupdavo stebinčią jo kūno linijas, be to, ji nesąmoningai apglėbdavo jo ranką ir pro minkštą gelumbę čiupinėdavo raumenis. Jis prisiminė, kaip ji stengėsi jį suvilioti, kai jie maudėsi, buriavo, lipo į stebėjimo bokštą, kuriame jis anksčiau niekada nebuvo buvęs, nes nemaloniai jautėsi stovėdamas dideliame aukštyje, nesant pakankamai tvirto pagrindo. O štai šiandien vakare, šios nevaldomos isterijos protrūkio minutę, jis įžvelgė, kad ji nepriklauso tai išsivysčiusių moterų rasei, kurios gali mylėti konkretų vyrą, ir kad jis jai tėra reikalingas kaip priešingos lyties atstovas.

Norėdamas atvėsti, jis nusileido į pakrantę, tačiau naktis buvo tvanki. Jūra nurimo, ir šiaurės vakaruose dangus švietė tarsi melionas; toli rytuose virš jūros tvyrojo rami naktis. Pakrantės uolos dar buvo šiltos, ir jis atsisėdo į vieną iš daugelio fotelių, kuriuos buvo išskaptavęs šaltis, o bangos lygiai nušlifavusios. Tai, ką jis ką tik išgyveno, nutolo, ir tik dabar, aprimus juslėms, jis pažvelgė į įvykį kitomis akimis. Juk jis visą gyvenimą svajojo sužadinti moteriai tokią meilę, kad ji maldaudama keliais ateitų pas jį ir pasakytų: aš myliu tave, išaukštink mane savo meile! Toks gamtos dėsnis, kad silpnesnysis nusižeminęs artinasi prie stipresniojo, o ne atvirkščiai, kaip būna tais atvejais, kai gyvenama iliuzijomis, kad moteris esanti aukštesnė mistinė būtybė. Juk tyrinėjimais nustatyta, kad mistiškumas tėra nesusipratimas, o moters didingumas - tai tik poetinių svaičiojimų kratinys, atsiradęs dėl nepaprastai stipraus vyriško instinkto.

Taigi atsirado moteris, apie kurią tiek svajota; laisva, prietarų nesuvaržyta naujųjų laikų moteris atvėrė jam pačiam jo

sielos gelmes. Jis pamatė, kokia aistra jame glūdi, ir išsigandęs atsitraukė. Kodėl? Gal jam dar trukdė tradicijų ir papročių varžtai? Juk iš tikrųjų jos jausmų protrūkyje nebuvo nieko nederamo, jokio prasčiokiško meilinimosi, jokio nepadoraus judesio ar įžūlumo veide! Ji mylėjo jį taip, kaip jai liepė prigimtis! Ko gi jam daugiau reikia? Jeigu ji šitaip jį myli, jis gali nedvejodamas ją vesti, nes iš tiesų nedaugeliui vyrų tenka garbė įpūsti šitokią liepsną. Tačiau mintis, kad jis ją laimėjo, visai neskatino pasididžiavimo savimi, nes jis žinojo savo vertę; veikiau jis pajuto slegiantį atsakomybės jausmą, nuo kurio norėjo išsivaduoti, todėl jam atrodė, kad protingiausia būtų išvykti iš čia.

Mintimis jis jau sėdėjo savo kambaryje ir dėjosi daiktus. Jis įsivaizdavo, kaip nukrausto rašomąjį stalą, ir prieš akis išniro tuščia žalia staltiesė; jis matė, kaip nuima lempą, skleidusią šviesą vakarais ir dieną blizgėjusią daugybe spalvų. Vėrėsi tuščia erdvė. Nuo sienų jis nukabinėjo paveikslus ir kilimus, ir vėl pasirodė anos baltos nykios matematinės figūros; nuo lentynų jis nuiminėjo knygas, ir priešais jį šiepėsi bauginanti tuštuma, monotonija, nuogumas, skurdas!

Tada jis pajuto didelį jo laukiantį fizinį nuovargį, alinančios kelionės baimę, pabūgo nežinomybės, į kurią dabar bus įstumtas, suvokė, kad jam stigs įprastos aplinkos ir mergaitės draugijos...

Vidiniu žvilgsniu jis regėjo vaikišką, tačiau kartu tokį didingą mergaitės žavesį, girdėjo jos skundą, įsivaizdavo jos išbalusius skruostus, kurie vėl atgautų rausvumą, jei to panorėtų kitas žmogus. Taip jis per ketvirtį valandos, kuris jam prailgo kaip valanda, iškentėjo visas išsiskyrimo kančias, kol padūmavusią vasaros naktį aukštai ant kalvos pamatė aiškius moters figūros kontūrus šviesaus dangaus fone. Gražus, jam taip gerai pažįstamas siluetas, įrėmintas geltonos debesų sienos, kuri kartu reiškė ir saulės laidą, ir tekėjimą, įgijo dar tauresnes proporcijas. Buvo aišku, kad ji eina į muitinės pusę ir kažko ieško. Ji buvo vienplaukė, ant pečių krintančiais plaukais ir dairėsi į visas puses; staiga ji, rodos, pamatė tai, ko ieškojo, ir greitu žingsniu pasileido žemyn pakrantės link, kur sėdėjo jos ieškomas žmogus - sustingęs, neturintis jėgų bėgti ar duoti ženklą, kad ji neapsiriko. Priėjusi prie jo, ji suklupo priešais

jį ant žemės, padėjo galvą jam ant kelių ir pradėjo kalbėti beprotišku, nuolankiu, maldaujamu balsu, tarsi norėdama prasmegti iš gėdos ir kartu neturėdama jėgų sutramdyti žodžių srauto:

- Nepalik manęs, - kūkčiojo ji. - Niekink mane, bet pasigailėk! Mylėk mane, mylėk mane, arba aš eisiu ten, iš kur negrįžtama!

Tada jį apėmė nepaprastai stiprus subrendusio vyro geismas. Tačiau kai jis pamatė moterį prie savo kojų, taip pat pabudo įgimtas jo riteriškumas, trokštantis savo moterį matyti ne vergę, bet valdovę. Jis atsistojo, pakėlė ją nuo žemės, apkabino ir prispaudė prie savęs.

- Tavo vieta ne prie mano kojų, o šalia manęs, Marija! - tarė jis. - Tu myli mane, nes žinai, kad ir aš tave myliu; dabar tu esi mano visam gyvenimui ir niekad, kol gyva būsi, neištrūksi iš mano rankų, ar girdi? Visam gyvenimui! Dabar aš sodinu tave į savo sostą ir suteikiu tau teisę valdyti mane ir visa, kas yra mano: vardą ir turtus, garbę ir darbus; bet jei pamirši, kad aš tau suteikiau šią teisę, jei panaudosi ją piktam arba paniekinsi, aš nuversiu tave kaip tironą, ir tu įkrisi į tokią bedugnę, iš kurios niekada neregėsi saulės šviesos! Tačiau tu negalėsi to padaryti, nes myli mane. Juk tiesa, tu myli mane?

Jis pasodino ją į uolinį krėslą, atsiklaupė priešais ją ir padėjo galvą jai ant kelių.

- Aš dedu galvą tau ant kelių, - kalbėjo jis toliau, - ir tu "nenukirpk man plaukų, kai aš guliu ant tavo krūtinės"; leisk man išaukštinti tave, bet netrauk manęs žemyn; tapk geresne už mane, nes tu šitai gali, nes aš apsaugosiu tave nuo pasaulio, į kurį turiu vykti, purvo ir skurdo; sutaurink save tomis puikiomis savybėmis, kurių trūksta man, ir mes tapsime tobula visuma.

Jo mintys vis labiau šaldė jausmus ir, atrodo, buvo beužgesinančios aistrą. Tada ji nutraukė jį, savo karštu skruostu priglusdama prie jo veido. Kai jis neatsakė į jos glamonę, ji aistringu bučiniu užspaudė jo lūpas.

- Vaike, nejaugi tu nedrįsti bučiuotis, kai niekas nemato?

Tada jis pašoko, čiupo ją už kaklo ir ėmė bučiuoti, kol ji kvatodama išsivadavo ir atsistojo priešais jį.

- Tu esi tikras mažas laukinis, - tarė ji atstumdama.

- Būk atsargi, aš iš tikrųjų moku pavirsti laukiniu. - Jis apkabino ją, ir jie nuėjo per švelnų smėlį, tekantį jų pėdomis.

Tolumoje žybčiojo švyturiai; oras vėso, iškrito rasa. Jūros seklumose ant uolų staugė ruoniai, tarsi sudužus laivui nelaimės ištiktieji šauktųsi pagalbos.

Jie ėjo valandą ar ilgiau ir kalbėjosi apie pirmąjį susitikimą, apie savo slapčiausias mintis, apie ateitį, apie ateinančią žiemą, apie keliones į užsienį.

Kalbėdamiesi jie nuėjo toli nerijos pakrante, ten, kur buvo pastatytas kryžius laivo katastrofos metu paskendusiems žmonėms. Ten jie netikėtai pamatė išnyrančius du šešėlius, kurie tolo ir pranyko iš akių.

- Tai buvo Vestmanas su savo broliene, - pasakė Borgas. - Tfu, velnias! Jei būčiau jos vyras, prigirdyčiau ją!

- O jo ne? - netikėtai griežtai įsiterpė mergaitė.

- Jis nevedęs, - trumpai atšovė Borgas. - Tai didelis skirtumas.

Įsivyravo nejauki tyla, buvo taip tylu, kad reikėjo ieškoti pokalbio temos, tačiau ir kalbant sunkiai sekėsi atsikratyti minčių, kurias sukėlė ką tik matytas vaizdas. Jis vėl pajuto anų burtų ilgesį, pajuto, kad ilgisi akinančio svaigulio, kuris pilką spalvą paverčia rožine, pastato pakylas ir ant sudužusio porceliano nutapo auksinius kraštelius.

Tą akimirką jie pasuko atgal prie uolų, norėdami grįžti namo. Taip ilgai snaudęs vėjas ėmė pūsti į juos, ir vargšas žmogus, kuriame pakirdo meilužis, tik dabar pajuto vėjo šaltį. Tai buvo šiaurės vėjas, kurio jis laukė ir kurį sveikino kaip išgelbėtoją. Mergaitė paprieštaravo jam gyvybiškai svarbiu klausimu, ir per sekundę jame kažkas nutrūko; jam pasidarė aišku, kad jų būtybės tegali būti sujungtos, o ne ištirpti viena kitoje - ir tegul. Jis neprieštaravo jai ir susitaikė su likimu. Dabar jis vėl manėsi radęs tinkamą progą pakilti aukštyn, nepažemindamas jos.

- Kodėl žmonės nekenčia manęs? - paklausė jis netikėtai.

- Todėl, kad tu stovi aukščiau už juos, - išsprūdo mergaitei; ji net nepajuto, koks svarbus buvo šis jos pripažinimas.

- Aš netikiu tuo, - atsakė jis, - nes jiems neužtenka proto, kad suvoktų mano pranašumą.

- Galbūt jiems protą aptemdė neapykanta!

- Puikus atsakymas! Tačiau jeigu jie pamatys stebuklą, ar neatsivers jų akys?

- Galimas daiktas! Jei stebuklas jiems sukels baimę.

- Na, tuomet tebūnie stebuklas! Rytoj dešimtą valandą ryto pasirodys ženklas!

- Koks?

- Tas, kurį tau pažadėjau!

Jaunoji moteris suglumusi pažvelgė jam į veidą, tarsi netikėtų tuo, ką jis sako. Tada juokdamasi pridūrė:

- O jei rytoj bus apsiniaukę?

- Nebus apsiniaukę, - tvirtu balsu paprieštaravo inspektorius. - Tačiau jei jau mes pradėjome kalbėti apie gražų orą, reikia pagalvoti, ką apie tai pamanys tavo gerbiamoji mama.

- Ji nesikiš, - iškart atsakė mergaitė.

- Man keista, kad motinai nerūpi, su kokiu vyru žada susijungti jos dukra ir kieno pavardę ji turės. Argi ji gali būti tam abejinga?

- Labos nakties! - nutraukė jį mergaitė ir atkišo lūpas, kad jis pabučiuotų. - Rytoj rytą tu mus aplankysi, ar ne?

- Taip, žinoma, - atsakė jis, - be abejo!

Ji nuėjo.

Jis liko stovėti ir žiūrėjo, kaip jos liekna figūra kilo aukštyn sieros geltonumo debesų fone, kai ji lipo į uolinę kalvą. Užkopusi į patį viršų, Marija atsisuko ir pasiuntė jam bučinį, po to, regis, pranyko kitapus skardžio. Galiausiai jis tematė jos galvą ir šiaurės vėjo plaikstomus palaidus plaukus.

AŠTUNTAS SKYRIUS

Kai inspektorius kitą rytą be didelių ceremonijų priimtas kaip žentas sėdėjo pas sužadėtinę už stalo ir gėrė kavą, jį vėl apėmė dvilypis jausmas. Jis jautė didžiulę ramybę, tapęs mažos draugijos nariu; atrodė, bendri interesai buvo puikus pagrindas begaliniam tarpusavio pasitikėjimui. Kita vertus, Borgas baiminosi, kad atsižvelgiant į daugybę dalykų, kurie neišvengiamai atsiranda esant abipusės simpatijos ir giminystės ryšiui, reikės paaukoti savąjį Aš.

Praėjusios dienos vakaras įsiveržė į jo gyvenimą, sumaišydamas didelius ir mažus dalykus, nes tokios yra gyvenimo žaidimo taisyklės. Jis svajojo apie meilę atviromis akimis, o dabar visa jo meilės istorija jau buvo prabėgusi prieš jo tyčia užrištas akis. Jis užmerkė akis prieš suvaidintą ar įsikalbėtą mergaitės ligą, ir užmerkė jas taip stipriai, kad net save įtikino, jog reikia į visa tai žiūrėti rimtai. Priešingu atveju, jei būtų tiesiai pasakęs: kelkitės, jūs sveika! Jūs įsikalbėjot sau ligą! - jis būtų užsitraukęs jos neapykantą visam gyvenimui. Tačiau jo tikslas buvo laimėti jos meilę, ir jis ją laimėjo galbūt todėl, kad mergaitė manė jį pergudravusi.

Taigi jos meilė buvo tiesiogiai susijusi su jo patiklumu, ir kai jis dabar rytą vėl klausė savęs: ar tu tiki savo Marija? - jo pailsėjęs protas štai kaip viską traktavo: ar aš esu tikras, kad galiu tave apgauti? Ne, meilė atviromis akimis neegzistuoja, ir neįmanoma laimėti moters žaidžiant atviromis kortomis; eiti prie jos pakelta galva, su nuoširdžiais žodžiais lūpose reiškė atstumti ją nuo savęs. Jis pradėjo apgaule pagrįstą žaidimą ir turėjo jį tęsti toliau apsimetinėdamas. Vis dėlto tuo metu, kai jis dalyvavo gyvame jausmingame pokalbyje, nebuvo laiko apmąstymams.

Jam buvo malonu sėdėti namuose tarp dviejų moterų, jis užmiršo visas problemas ir mėgaudamasis globotinio, vaiko, žento vaidmeniu net nepastebėjo, kad duktė, kuri buvo visa galva praaugusi motiną, ją tujino ir elgėsi su ja kaip su vaiku, kad ji dabar jautėsi esanti viršesnė ne tik už motiną, bet ir už jį. Tačiau jam buvo smagu jausti šį gamtos dėsnių tvarkos ardymą, ir prieš jo akis visą laiką stovėjo vaizdas ano milžino, kuris leido vaikui iš barzdos išrauti tris plaukus - tik tris! Taip sėdėdami prie kavos puodelių ir plepėdami, jie išgirdo nuo kranto sklindantį minios murmesį.

Pro langą jie pamatė, kad uoste ant molų susibūrę gyventojai, iki šiol stovėję nejudėdami, dabar, prisidengę delnais akis, spoksojo į tolį ir mindžiukavo nuo vienos kojos ant kitos, tarsi žemė degtų po jų pėdomis arba nerimas neleistų nustygti vienoje vietoje.

- Čia juk stebuklas! - sušuko mergaitė ir išbėgo į lauką.

Motina ir sužadėtinis nusekė paskui ją.

Užkopusios ant aukštumos, moterys sustojo ir tarsi sustingo

iš baimės; šį giedrą rytą jos pamatė virš jūros pakibusias kapines su juodais kiparisais, o virš jų kylantį neregėto dydžio blyškų kaip lavonas mėnulį. Inspektorius nebuvo numatęs, kad vaizdas, stebint jį iš šios vietos, turės tokį poveikį; jis ne iš karto suvokė ryšį su savo kūriniu ir pats išblyško kaip numirėlis, sukrėstas įspūdžio, kokį galima patirti, kai iš esmės nuoseklioje ir tvarkingoje gamtoje pamatai kažką labai neįprasta ir nelaukta.

Palikęs moteris, kurios stovėjo tarsi suakmenėjusios ir negalėjo pajudėti, jis nubėgo prie kranto, kur buvo susirinkę žmonės. Borgas iškart surado mįslės įminimo raktą. Priešais jo suprojektuotus marmuro rūmus netyčia atsirado kreiva uolų siena iš vienos pusės ir pušies vainikas - iš kitos, todėl kalkinis fasadas su pernelyg blankiai išpieštais langais atrodė apvalus ir buvo panašus į mėnulį.

Nustatytą valandą - kaip buvo išpranašavęs inspektorius - susirinkę laukti stebuklo, žmonės žvelgė į artėjantį vyrą išsigandusiais, tačiau pagarbiais žvilgsniais, ir vyrai, nusižengdami savo įpročiui, kėlė prieš jį skrybėles ir kepures.

- Na, kaip mano miražas? - paklausė jis juokaujamu tonu.

Niekas neatsakė, tačiau vyriausiasis locmanas, kaip drąsiausias, parodė ranka į dangų šiaurės vakaruose, kur kabojo tikras blyškus jaunas mėnulis.

Taigi stebuklas buvo pritrenkiantis, ir stiprus įspūdis, kurį sukėlė abu mėnuliai, buvo per didelis, kad jį galėtų sumažinti kokie nors paaiškinimai. Inspektorius pabandė tai padaryti, bet jo pastangos buvo tuščios: žmonės stovėjo visiškai be amo, tarsi įsimylėję savo pačių siaubą, kurį sukėlė niekuo nepaaiškinami dalykai. Tada Borgas suprato, kad čia neįmanoma ką nors padaryti, ir atsisakė griauti jų tikėjimą. Inspektorius norėjo jiems parodyti, kad nei jis, nei gamta negali suardyti dėsningumų, tačiau viskas dėlto per atsitiktinumą jis tapo burtininku.

Kai Borgas sugrįžo, jo sužadėtinė buvo apimta ekstazės, nors motina stengėsi ją bent kiek suturėti. Tačiau jam priėjus artyn, ji išsiveržė iš motinos rankų, puolė ant kelių ir gestikuliuodama kaip pusiau išprotėjusi ėmė rėkti žodžius, kurie būtų tikę spiritistų rateliui:

- Galingoji dvasia, mes bijome tavęs! Pasiimk mūsų baimę,

kad galėtume mylėti tave!

Taigi reikalas pakrypo pavojinga linkme, ir inspektorius pasitelkė visus savo sugebėjimus, norėdamas paaiškinti stebuklą, kurio jis visai nenorėjo, tačiau - veltui. Palaima būti apstulbintai, išgąsčio sukeltas paralyžius ir už viso to slypinti įžeista savigarba, jog visa tai tik apgaulė, taip užvaldė mergaitę, kad negelbėjo jokie prieštaravimai, jokie prisiekinėjimai. Nepajudinamai rami ir abejinga motina, atrodo, nesuprato, kas čia atsitiko, ir susirūpinusi keistu dukters elgesiu pamiršo didingą gamtos fenomeną.

Tačiau dabar pakrantėje susirinkusios minios dėmesį patraukė panelės Marijos riksmai ir gestikuliavimas, ir visi nukreipė žvilgsnius nuo reginio jūroje į ją. Pamatę jauną moterį, klūpančią prieš baltai apsirengusį vyrą, kuris vienplaukis stovėjo ant uolų ir žvelgė tamsiu giliu žvilgsniu, žmonės tikriausiai prisiminė aną Biblijos istoriją apie jauną stebukladarį. Jie greitai susispietė ir sukišę galvas ėmė šnibždėtis. Vyriausiajam locmanui davus ženklą, viena iš moterų nuskubėjo į artimiausią trobą ir grįžo su trejų metų vaiku, kuriam ant skruosto buvo atvira pūliuojanti žaizda.

Sugebėjimą sukelti miražą žmonės susiejo su antgamtinėmis galiomis, gydančiomis ligas.

Vaidmuo, kurį dabar inspektorius buvo priverstas vaidinti, ėmė jį nepaprastai slėgti. Jis pamatė, kad žvejai, locmanai, muitininko padėjėjai metė darbą, kad dailidės ir staliai paliko misijos koplyčios statybos aikštelę, norėdami pasiklausyti jo stebuklingų pranašysčių.

Jį apėmė baimė, tarsi burtažodžių sukelta gamtos jėga būtų neklausiusi jo valios. Atėjo akimirka, kai reikėjo viską pasakyti tiesiai ir aiškiai.

- Gerieji žmonės! - kreipėsi jis ir nutilo. Nuo ko pradėti, kokius žodžius parinkti, jei kiekviena sąvoka reikalinga paaiškinimo, o norint suprasti paaiškinimą, reikia turėti žinių, kurių jie neturėjo. Keletą sekundžių jis mąstė apie tai, kokia bedugnė skiria jį nuo šių žvejų. Staiga jis išgirdo artėjančius žingsnius, atsigręžė ir pamatė vyrą, panašų į atostogaujantį pagyvenusį jūrininką.

Vyras nusiėmė apvalią fetrinę skrybėlę ir iš pradžių atrodė truputį suglumęs, tačiau priėjęs artyn jis atsitiesė ir buvo

bepradedąs kalbėti, kai inspektorius, norėdamas padėti jam atgauti pasitikėjimą savimi, paklausė:

- Ar tik jūs nesate prieglaudos pamokslininkas, kurio čia laukiama?

- Taip, tas pats, - atsakė atvykėlis.

- Ar nenorėtumėt tarti keletą žodžių žmonėms, kurie nepaprastai susijaudinę dėl regėto gamtos reiškinio ir nenori klausytis jokių paaiškinimų? Aš kol kas negaliu išdėstyti visko aiškiai ir nuosekliai, - pabėrė inspektorius greitakalbe, norėdamas kaip nors išsikapstyti iš šios keblios situacijos.

Pamokslininkas iškart sutiko, paglostė savo ilgą barzdą ir išsitraukė iš krepšio Bibliją.

Pamačiusi juodą knygą, minia suvilnijo, vienas kitas vyras nusiėmė kepurę.

Pamokslininkas truputį pavartė knygą, pagaliau rado tai, ko reikia, atsikrenkštė ir pradėjo skaityti:

- "Aš mačiau, kaip jis atplėšė šeštąjį antspaudą. Tuomet kilo didelis žemės drebėjimas, saulė pasidarė juoda kaip ašutinis maišas, visas mėnulis paraudo lyg kraujas, o dangaus žvaigždės ėmė kristi žemėn, tartum baisaus vėjo purtomas figmedis mestų dar neprinokusius vaisius. Dangus atitrūko tarsi besivyniojantis knygos rietimas, ir visi kalnai ir salos buvo išjudinti iš savo vietų. Tuomet žemės karaliai, didikai, karo vadai, turtuoliai, galiūnai, visi vergai ir laisvieji pasislėpė urvuose ir tarp kalnų uolų. Jie šaukė kalnams ir uoloms: "Griūkite ant mūsų ir paslėpkite mus nuo Sėdinčiojo soste veido ir nuo Avinėlio rūstybės, nes atėjo didi jų rūstybės diena, ir kas galės ištverti?!""

Inspektorius iš karto suprato, kokia pavojinga linkme krypsta reikalas. Jis jėga išsitempė sužadėtinę iš minios ir nusivedė ją į pakrantę, norėdamas iš deramo atstumo parodyti jai, kad tai visai ne nuo dangaus nukritęs mėnulis, o itališkas peizažas, pažadėtas jos gimimo dienai.

Bet buvo per vėlu. Jos vidinė rega jau buvo užfiksavusi reiškinį tokį, koks jis pasirodė jai iš pradžių, ir pamokslininko žodžių pakurstyti pirmi apgaulingi pojūčiai tik dar giliau įsirėžė jos sieloje. Borgas ėmėsi žaisti su gamtos dvasiomis, jis - taip iš pradžių jam atrodė - pasitelkė savo priešą į pagalbą, o dabar visi perėjo priešo pusėn, ir Borgas liko vienas.

Kadangi Marijos žvilgsnį tebebuvo prikaustęs ant uolos stovintis pamokslininkas, Borgas pabandė kreiptis į motiną ir sušnibždėjo jai:

- Padėkit mums iš čia ištrūkti! Plaukite su mumis iki šchero, ir jūs įsitikinsite, kad visa tai tėra žaidimas, pokštas gimtadienio proga.

- Aš apie šiuos dalykus nieko neišmanau, - atsakė tarėjienė, - ir nenoriu nieko apie juos spręsti. Tačiau man atrodo... jums reikėtų kuo greičiau susituokti.

Tai buvo blaivus praktiškas patarimas, tačiau iš šios moters, kuri pati buvo motina, lūpų jis nuskambėjo nepaprastai protingai, juolab kad tai neprieštaravo jo paties įžvalgaus proto išvadoms, nors, kita vertus, toks problemos sprendimo būdas jam pasirodė pernelyg paprastas. Tačiau gavęs tokį patarimą, jis žengė tiesiai prie mergaitės, ranka apkabino jos liemenį, pažvelgė į ją reikšmingai šypsodamasis ir pabučiavo tiesiai į lūpas.

Šią minutę mergaitė tarsi išsivadavo iš burtininko valios ir klusniai, laikydamasi savo draugo rankos, lengvais žingsneliais nusekė jam iš paskos į motinos namą.

- Ačiū, - sušnibždėjo ji, žvelgdama jam į akis, - aš dėkoju tau, kad tu - kaip čia pasakius?

- Kad išvadavau tave nuo kalnų trolio, - užbaigė Borgas.

- Taip, nuo trolio!

Ji atsisuko atgal, norėdama dar kartą pažvelgti į praslinkusį pavojų.

- Nežiūrėkit atgal, - įspėjo sužadėtinis ir įtraukė Mariją pro trobos duris į vidų, vėjui tesuspėjus atnešti keletą kalnų pamokslininko žodžių nuotrupų.

DEVINTAS SKYRIUS

Kai praėjus aštuonioms dienoms inspektorius atsibudo rytą gerai išsimiegojęs, pirma jo mintis buvo: reikia išvažiuoti iš šchero kur nors, kur jis būtų vienas ir galėtų susikaupti, susigrąžinti savo prarastąjį Aš. Pamokslininko atvykimas iš dalies darė jo numatytą poveikį - "baugino minią": nutilo

triukšmas, liovėsi muštynės ir girtuokliavimas. Kita vertus, inspektorius negalėjo džiaugtis sugrįžusia ramybe, nes egzaltuota jo sužadėtinės būsena neleido nė sekundės išleisti jos iš akių. Taigi jis buvo su ja nuo ryto iki vakaro ir formaliai ją saugojo, begaliniais samprotavimais religinėmis temomis bandydamas atitraukti jos dėmesį nuo viliojančių pamokslininko kalbų. Jis dabar turėjo vėl pakartoti anas jaunystės dienų kovas, ir kadangi nuo to laiko buvo atsiradę naujų jo tiesą pagrindžiančių faktų, jam reikėjo iš naujo peržiūrėti visą savo apologiją. Jis bandė psichologiškai aiškinti Dievo buvimą, tikėjimą, stebuklą, amžinybę ir maldas ir tarėsi, kad mergaitė viską supranta. Tačiau po trijų dienų pastebėjęs, kad visai nejuda iš vietos, kad šis emocijomis paremtas reikalas yra kitapus visokių samprotavimų, jis metė visa tai ir nutarė pamėginti sužadinti jos erotinį pradą, tikėdamasis šitokiu būdu naujais įspūdžiais išstumti ankstesniuosius. Bet ir to jis turėjo atsisakyti, nes visi teoriniai samprotavimai apie galimus pojūčius tik dar labiau audrino mergaitės jausmus, ir jis suprato, kad tarp religinės ir erotinės ekstazės esama slapto ryšio. Šiuo plačiu pakeliamuoju artimo meilės tiltu nuo meilės Kristui ji lengvai peršoko prie meilės vyrui, nuo susilaikymo atsižadėjimo ji lieptu nutipeno prie kaimyno "savęs atsižadėjimo"; nedidelis barnis pažadino nemalonų "gėdos" jausmą, kurį tuojau išdildė malonus "susitaikymas".

Jis buvo priverstas pirmiausia sugriauti šiuos tiltus, jis turėjo be jokių užuolankų piešti jai brutalios aistros vaizdą ir tokiu būdu sužadinti jos žemiškuosius geidulius, kuriuos jis vaizdavo nepaprastai ryškiomis spalvomis. Tačiau kai jam tai pavykdavo, paskutinį momentą jis atsitraukdavo, ir tai ją atšaldydavo ir apvildavo; o kai tuomet jis bandydavo sutaurinti jos jausmus, nukreipti jos mintis į šeimą ir palikuonis, ji išsigąsdavo ir tvirtai pareikšdavo, kad nenorinti turėti vaikų. Tada ji imdavo kalbėti tokiomis frazėmis, kokios buvo labai paplitusios tarp tam tikro tipo moterų: jeigu jam tereikia motinos gimdytojos, kuri išnešiotų jo palikuonis, tegul pasieško kitur. Ji nesiruošianti gimdyti jam vaikų, rizikuodama savo gyvybe.

Jis jautė, kad gamta pastatė tarp jų kažką jam dar nepažįstamą; guosdamasis jis stengėsi pats save įtikinti, kad visa tai tėra drugelio baimė dėti kiaušinius ir po to numirti, gėlės

bandymas priešintis liūdnam likimui, nes ji žino, kad užsimezgus vaisiui neteks grožio.

Tačiau per tas aštuonias dienas jis nusikamavo; jautrūs jo mąstymo aparato ratukai pradėjo užsikirsti, jo laikrodžio mechanizmo spyruoklė atsileido.

Po panašaus persitempimo, kai jis vieną dieną norėjo keletą valandų padirbėti, jo galva buvo pilna absurdiškų dalykų. Ausyse jis girdėjo beveik garsiai kartojamus paikus žodžius; jis nuolat matė savo paties gestus ir mimiką pokalbio metu; jam ateidavo į galvą tinkami žodžiai, kurių jis, norėdamas jai paprieštarauti, reikiamą momentą nesurado, o prisiminęs vykusią repliką, labai apsidžiaugdavo. Žodžiu, jo galva buvo pilna visokio šlamšto, ir jis dabar suprato, kad savo išvedžiojimais būtų pralinksminęs mokyklinio amžiaus vaiką ir kad tai ne pats geriausias būdas surasti kalbą su brandaus amžiaus moterimi. Jis suprato, kad iššvaistė daugybę jėgų ir už tai ničnieko negavo, kad jis ant savo sielos padėjo drėgną kempinę; kempinė pilna prisigėrė, o jis pats išdžiūvo.

Jam buvo liūdna dėl viso to; jis jautėsi pavargęs ir troško išvažiuoti, trumpam išvažiuoti, nes visam laikui pabėgti negalėjo.

Kai Borgas dabar, penktą valandą ryto, pasižiūrėjo pro langą, jis nepamatė nieko, išskyrus tirštą rūką, kuris, nepaisant silpno pietų vėjo, tvyrojo nejudėdamas. Užuot atbaidęs, šis šviesus, švelniai baltas priešaušris jį viliojo, nes galėjo paslėpti ir atskirti nuo mažyčio žemės lopinėlio, prie kurio jis dabar jautėsi pririštas.

Barometras ir vėjarodis rodė, kad dieną švies saulė; taigi daug nedelsdamas jis sėdo į valtį, pasiėmęs tik navigacinius žemėlapius ir kompasą, nors šiais daiktais nebuvo galima visiškai pasikliauti, nes per pusę mylios į pietus jis girdėjo plūduro sireną: ji kaukė kaip tik toje vietoje, kur jis norėjo išsikelti į krantą.

Borgas iškėlė burę ir tuoj pasinėrė į tirštą rūką. Pirmiausia čia, kur akies neblaškė jokios spalvos ar formos, jį apėmė nepaprastai maloni būsena, kurią lėmė atsiskyrimas nuo margo jį supančio pasaulio. Jis tuojau pajuto savo paties atmosferą aplink save; jis plaukė vienišas, tarsi būtų atsidūręs kitoje planetoje - tokioje terpėje, kuri buvo ne įprastas oras, o

vandens garai, daug malonesni įkvėpti ir gaivinantys labiau negu sausas oras su savo septyniasdešimt devyniais procentais nuodingų medžiagų, likusių jame dėl neaiškių priežasčių, iš dujinio chaoso susiformavus žemės materijai.

Tai nebuvo tamsus dūmų spalvos rūkas, filtruojantis saulės spindulius. Jis buvo šviesus ir panašus į ką tik išlydytą sidabrą. Šiltas kaip vata ir gydantis, jis leidosi ant pavargusio Borgo Aš, saugojo nuo smūgių ar spaudimo. Kurį laiką inspektorius mėgavosi šia budria juslių ramybe, kuri buvo begarsė, bespalvė ir bekvapė; jis jautė, kaip jo iškankintą galvą ima gaivinti aiškus žinojimas, kad čia jo niekas negali paliesti. Jis buvo tikras, kad čia jam niekas neužduos klausimų ir nereikės į juos atsakinėti, nereikės kalbėti. Aparatas šiuo metu neveikė, kadangi visos linijos buvo nukirstos, ir Borgas vėl ėmė aiškiai, protingai mąstyti apie viską, ką jis pastaruoju metu patyrė. Tai, kas su juo atsitiko, buvo taip menka, taip juokinga, ir reikėjo, kad dar kartą praplauktų neseniai patirtų įspūdžių srovė - tik po to bus galima normaliai reaguoti į kitus įspūdžius.

Tolumoje jis girdėjo su dideliais pertrūkiais kaukiančią plūduro sireną ir per miglą plaukė tiesiai to garso link.

Tada vėl tapo tylu, tik pliuškenimas valties priekyje ir gurgėjimas kilvateryje neleido jam pamiršti, kad jis plaukia į priekį. Netrukus Borgas išgirdo žuvėdrų klyksmą rūke; tą pačią akimirką jam pasirodė, kad jis girdi iš paskos plaukiančio laivo teškenimą ir ūžesį. Norėdamas išvengti susidūrimo, jis sušuko, tačiau nesulaukė atsakymo, o tik išgirdo garsą, tarsi burinis laivas būtų keitęs kursą.

Dar kiek paburiavęs, pietų pusėje jis išvydo stiebo smaigalį, sujungtą su didžiąja bure ir foku, tačiau paties laivo ar vairininko nesimatė, nes viską dengė didžiulės bangos.

Kitomis aplinkybėmis šis atsitikimas nebūtų sudrumstęs jo minčių, tačiau dabar tai darė tokį įspūdį, kaip kažkas, ko negalima tuojau pat paaiškinti, ir todėl tai kelia baimę; tada pats nepajunti, kaip imi galvoti, kad esi persekiojamas. Jo ką tik pakirdęs nepasitikėjimas dar padidėjo, kai jis netrukus pamatė laivą vaiduoklį, tarsi išpaišytą rūke, vėl praneriantį pro šalį pietų pusėje.

Vairininko nesimatė, nes jį slėpė burė.

Tada jis vėl pašaukė, tačiau atsakymo nebuvo; jis tik pamatė, kad laivas apsisuko. Dabar Borgas aiškiai regėjo, kad vairininko vieta tuščia, po to vaiduoklis dingo - jį tarsi prarijo tirštas rūkas.

Įpratęs lengvai atsikratyti nežinomybės sukelta baime, jis tuojau pat ėmėsi ieškoti galimo paaiškinimo, tačiau galiausiai jį sutrikdė klausimas, kodėl vairininkas slepiasi. Kad laive, su iškelta bure nuplaukusiame pavėjui, turėjo sėdėti vairininkas, jam nekilo jokių abejonių. Kodėl gi tas žmogus slapstėsi? Dažniausiai taip elgiamasi tada, kai sumanyta kas nors negera, kai norima būti netrukdomam arba siekiama ką nors išgąsdinti. Buvo aišku, kad nepažįstamasis buriuotojas neieško vienatvės, nes jis laikėsi to paties kurso kaip Borgas; tačiau jeigu jis norėjo išgąsdinti bebaimį vyrą, kuris buvo abejingas prietarams, tai galėjo sugalvoti ką nors geresnio. Tuo tarpu Borgas toliau plaukė plūduro link, o laivas šmėkla atkakliai sekė jam iš paskos, tačiau tokiu atstumu, kad buvo panašus į sutankėjusį rūką.

Kai jis atsidūrė gana toli jūroje, kur pūtė gaivus vėjas, ūkanos šiek tiek išsisklaidė; rūku pasidabruotas saulės takas driekėsi kaip ilga sidabro sekluma. Kylant vėjui, stiprėjo plūduro sirenos gausmas. Dabar Borgas plaukė tiesiai į saulės apšviestą plotą, kur rūkas buvo išsisklaidęs. Dideliu greičiu jis priartėjo prie plūduro. Raudonos cinoberio spalvos plūduras suposi ant bangų, blizgantis šlapiu blizgesiu kaip ką tik išimti plaučiai, kurių dideli, įžambūs, juodi oro vamzdeliai rodo tiesiai į dangų. Kai atplaukusi banga suspaudė orą, iš plūduro pasigirdo toks garsas, jog atrodė, kad jūra mauroja saulei; didžiulė grandinė sužvangėjo ir dingo bangose. Bangai atslūgus, plūduras vėl galėjo įkvėpti oro, ir tada iš gelmių pasigirdo toks riaumojimas, tarsi garsas sklistų iš milžiniško mastodonto straublio.

Tai buvo pirmas galingas įspūdis, kurį Borgas patyrė po mėnesio, pilno vaikiškų plepalų ir visokiausių smulkmenų.

Borgas žavėjosi žmogaus genijumi, kuris klastingam vilkui - jūrai prikabino šį žvangutį, kad ji pati perspėtų savo bejėges aukas. Jis pavydėjo šiam vienišiui, pririštam prie uolos jūros dugne, kuris, galynėdamasis su vėju ir bangomis, dieną naktį gali staugti taip, kad būtų girdėti keletą mylių aplinkui, kuris

pirmasis pasveikina svetimšalį savo žemėje, kuris gali išrėkti savo skausmą ir būti išgirstas.

Šis vaizdas greit išnyko iš akių. Valtį vėl apgaubė prieblanda, ir Borgas ėmė plaukti į ščerą, norėdamas ten pailsėti. Pusę valandos jis laikėsi to paties kurso, kol išgirdo duslų kranto mūšos gaudesį. Tada jis pasuko pavėjui ir tuoj įplaukė į užutekį, kur galėjo išsilaipinti.

Tai buvo pats kraštinis ščeras ščerų juostoje; jis buvo iš raudono kaip ryto žara gneiso, be jokios augmenijos, išskyrus keletą kerpių tose vietose, kur dreifuojantis ledas nebuvo plikai nuskutęs uolų. Čia tik ilsėdavosi įvairių rūšių žuvėdros, kurios suklego, kai inspektorius pririšo valtį ir ėmė kopti aukštyn į ščhero viršūnę. Ten jis susisupo į vilnonę antklodę ir įsitaisė gerai nupoliruotame uolos plyšyje, kuris jam atstojo patogų fotelį ramybei atgauti. Jo mintys ėmė tekėti laisvai, netrikdomos jokių žiūrovų ar liudininkų. Jis galėjo pats išklausyti savo išpažintį, tyrinėti savo vidų ir klausytis savo vidinio balso. Tereikėjo kelių mėnesių trinties su kitais žmonėmis, ir jis pagal asimiliacijos dėsnį neteko geriausios savojo Aš dalies. Vengdamas ginčo, jis įprato nusileisti, išmoko atsakinėti išsisukinėdamas, nes nenorėjo, kad santykiai nutrūktų. Jis tapo beveidžiu, lengvai prisitaikančiu žmogumi. Prisikimšęs galvą visokio šlamšto ir priverstas reikšti savo mintis sausa supaprastinta kalba, jis pastebėjo, kad jo kalbinė skalė prarado pustonius, kad jo mintys atsidūrė ant senų nusidėvėjusių bėgių, vedančių prie kelio pradžios. Jis vėl prisiminė senus, lėkštus sofizmus, pavyzdžiui, tokius, kad reikia gerbti kitų tikėjimą ir kad kiekvienas turi teisę savaip siekti Dievo.

Vien iš mandagumo jis tapo burtininku ir užsikrovė sau ant sprando pavojingą konkurentą, o šis bet kuriuo momentu galėjo paveržti vienintelio žmogaus sielą, su kuria jis norėjo sujungti savąją.

Jo lūpose šmėkštelėjo šypsena, kai jis pagalvojo apie tai, kaip pergudravo tuos, kurie manė esą už jį gudresni; tačiau netyčia pusbalsiu ištaręs: "Jūs asilai!" jis krūptelėjo, nes išsigando, kad kas nors gali jį išgirsti.

Paskui jo mintys tyliai dirbo toliau. Jie įsivaizdavo, kad sugavo jo sielą, tačiau iš tikrųjų jis juos sugavo! Jie įsivaizdavo, kad jis elgsis pagal jų užmačias, tačiau jie nežinojo, kad

jis juos naudoja kaip įrankius savo sielos trenažui ir mėgaujasi savo paties valia.

Šių minčių anksčiau jis nedrįso pavadinti savosiomis, o dabar jos pasirodė esančios tikri jo sielos vaikai - dideli, sveiki vaikai, kuriuos jis nori laikyti savais! Ką gi jis darė kita, jei ne tai, ko jie norėjo, bet negalėjo daryti! Ir ši jauna moteris, kuri manė, jog privertė skambėti rylą taip, kaip jai norisi, net neįtarė, kad jai lemta gaudyti ir rezonuoti jo sielos garsus...

Tą akimirką jis pašoko ir nutraukė pavojingą savo minčių tėkmę, nes rūke aiškiai išgirdo žingsnius ant uolų. Iš pradžių jis pagalvojo, kad jo ausys dėl vienatvės ir nežinomybės baimės jį apgavo, tačiau vis dėlto pasuko žemyn prie valties. Pamatęs, kad ten nieko nėra, jis nusprendė apeiti ščerą ir surasti antrą laivą. Kadangi čia atsirado dar vienas žmogus, turėjo būti ir kitas laivas! Jis ėmė lipti pakrantės akmenimis ir už kito kyšulio užuovėjoje išvydo laivelį su ta pačia bure, kurią buvo pastebėjęs plaukdamas jūra. Taigi tapo aišku, kad vairininkas turi būti ščhere; dabar inspektorius pradėjo paieškas rūke, stengdamasis nenutolti nuo valčių, kad ieškomasis nepaspruktų. Tačiau paslaptingas atvykėlis į nuolat kartojamus jo šūksnius neatsiliepė, ir Borgas galiausiai suprato, kad norėdamas jį sugauti turės išleisti valtis iš akių. Jis dar kartą nuėjo prie valčių, ištraukė irklus, kad pabėgti būtų jokiu būdu neįmanoma, ir vėl pasinėrė į rūką. Jis girdėjo priešais save žingsnius, sekė juos pagal klausą, tačiau netrukus išgirdo garsus visai kitoje pusėje. Pavargęs nuo persekiojimo ir įpykęs, kad jo pastangos yra tuščios, jis nusprendė kuo greičiau viską baigti, nes nenorėjo laukti, kol išsisklaidys rūkas. Kiek galėdamas garsiau jis sušuko:

- Jei čia kas yra, atsiliepkite, nes aš šausiu!

- Jėzau Kristau! Nešaukite! - pasigirdo rūke.

Inspektoriui pasirodė, kad balsas kažkur girdėtas, tačiau labai seniai, galbūt jaunystėje. Kai jis priartėjo prie tos vietos, kur stovėjo nepažįstamasis, ir pamatė pilkumoje ryškėjantį jo siluetą, jo atmintyje iškilo seniai užmiršto žmogaus kontūrai. Sulinkę keliai, pernelyg ilgos rankos ir kreivas kairysis petys atitiko jo smegenų vingiuose išsaugotą gimnazijos laikų mokslo draugo - trečios klasės gimnazisto - paveikslo ekvivalentą. Tačiau kai jis pamatė iš rūko išnyrančią amerikietišką keliau-

jančio maldininko barzdą, vaizdai nebeatitiko vienas kito. Jis regėjo tik žmogų ant kalno, susiejantį Jono apreiškimą su miražu.

Išsigandusiu veidu, rankoje laikydamas kepurę, jis artinosi prie inspektoriaus, kuris ne itin tvirtai jautėsi šio iš paskos sėlinančio persekiotojo akivaizdoje, kadangi iš tikrųjų neturėjo prie savęs šaunamojo ginklo. Norėdamas paslėpti savo baimę, jis griežtai paklausė:

- Kodėl jūs slepiatės nuo manęs?

- Aš nesislepiu; rūkas mane slepia, - atsakė pamokslininkas švelniai ir nuolankiai.

- O kodėl laive sėdėjote ne prie vairo?

- Hm, aš nežinojau, kad man būtinai reikia sėdėti prie vairo, aš sėdėjau priešvėjinėje pusėje, kad laivelis geriau laikytųsi ant vandens! Matot, prie vairo aš buvau pririšęs virvę, kaip yra įprasta pas mus Roslagene.

Paaiškinimai buvo įtikinami, tačiau neatsakė į klausimą, kodėl inspektorius buvo čia atsektas. Dabar Borgas pajuto, kad jo laukia dvasinė dvikova, nes jų susitikimas negalėjo būti atsitiktinis.

- Ko jūs čia ieškote tokį ankstyvą rytą? - pabandė inspektorius pagauti pamestą giją.

- Kaip čia pasakius, man regis, tiesiog atsirado būtinybė pasilikti vienam su savimi.

Atsakymas sukėlė tam tikrą klausiančiojo atgarsį. Įžvelgęs jo veide simpatiją, pamokslininkas pridūrė:

- Matot, kai aš apmąstymuose ir maldose ieškau savęs ir save surandu, tada aš surandu ir savo Dievą.

Šiuose žodžiuose slypėjo naivus prisipažinimas, tačiau inspektorius nenorėjo aiškinti šios netyčia išsprūdusios erezijos ir daryti iš to išvadas: taigi Dievas yra mano paties Aš arba jis yra manyje pačiame. Borgas pajuto tam tikrą pagarbą šiam vyrui, kuris galėjo būti vienas su tokia fikcija, taigi, galimas daiktas, ir vienišas.

Žmogaus veidą iki pat viršutinės lūpos dengė ilga ruda barzda - tokias barzdas įpratę nešioti jūreiviai ir keliaujantys pamokslininkai. Barzdą jis užsiaugino galbūt tam, kad galėtų košti žodžius ir būtų panašus į apaštalą. Tuo metu, kai inspektorius stebėjo pamokslininko veidą, jam dingtelėjo mintis,

kad šis veidas jam yra kažkur matytas. Jo smegenyse prasidėjo nemaloni įtempta veikla ir todėl jis tiesiai paklausė:

- Ar mes nesimatėme kada nors anksčiau?

- Taip, iš tikrųjų matėmės, - atsakė pamokslininkas, - jūs, ponas inspektoriau, galbūt pats to nežinodamas smarkiai įsibrovėte į mano gyvenimą ir, galima sakyti, netgi nulėmėte mano gyvenimo kelią.

- Negali būti! Papasakokite, aš negaliu nieko prisiminti! - paprašė inspektorius, atsisėdo ant uolos ir pakvietė prisėsti pašnekovą.

- Taigi nuo to laiko, kai mes kartu ėjome į trečiąją klasę, praėjo maždaug dvidešimt penkeri metai...

- Kokia tada buvo jūsų pavardė? - pertraukė inspektorius.

- Tada mano pavardė buvo Olsonas, ir mane vadino Ochsenoliu, nes mano tėvas buvo valstietis, ir aš vaikščiodavau apsirengęs namų darbo rūbais.

- Olsonas? Palaukite! Jums geriausiai iš mūsų visų sekėsi skaičiavimas?

- Taip, iš tiesų! Vieną gražią dieną buvo penkiasdešimtasis rektoriaus gimtadienis. Mes papuošėme mokyklą medžių lapais ir gėlėmis, ir baigiantis pamokoms kažkas pasiūlė mūsų klasei paimti gėlių puokštes ir nunešti jas rektoriaus žmonai su dukteria. Man regis, jūs pasakėte, kad to bus per daug, nes rektoriaus damos neturėjo nieko bendra su mokykla, priešingai, dažnai tik trukdydavo kišdamosi į mokyklos reikalus. Vis dėlto jūs nuėjote, aš - irgi. Kai lipau laiptais, jūs pastebėjote mano namų darbo rūbus. Aš manau, jūs taip pat pastebėjote, kad mano puokštė pati gražiausia, ir sušukote man: "Ar ir Saulius tarp pranašų?"

- Aš nieko neprisimenu, - tarė inspektorius labai šaltai.

- Tačiau aš to niekad nepamiršau, - pasakė pamokslininkas drebančiu balsu. - Man tiesiai į akis buvo pasakyta, kad aš - nusususi avis, įsibrovėlis, kurio pagarbos pareiškimo aukštuomenės dama niekada rimtai nepriims. Aš mečiau mokyklą, norėdamas atsidėti prekybai, kad tokiu būdu greičiau įsigyčiau pinigų ir gerų rūbų, kad išmokčiau gerų manierų ir taisyklingos kalbos. Tačiau aš taip ir negavau geresnės vietos. Mano išvaizda, mano kalbėsena, mano elgesys neleido man to padaryti. Tada aš ėmiau šalintis žmonių ir vienatvėje pajutau

augant savyje tokias jėgas, kokių niekad neįtariau manyje esant. Aš panorau tapti kunigu, tačiau dabar tai buvo per vėlu. Vienatvė sukėlė man žmonių baimę, ir ta baimė padarė mane dar vienišesnį. Aš pasijutau toks vienišas, kad vienintelio savo draugo turėjau ieškoti Dievuje ir šventoje bedalių, nevykėlių, likimo paženklintųjų žemėje, mūsų Jėzuje Kristuje. Už tai turiu jums dėkoti!

Paskutinius žodžius jis ištarė su tam tikru kartėliu, taigi inspektorius pajuto, kad protingiausia dabar atidengti kortas, ir sušuko:

- Vadinasi, jūs dvidešimt penkerius metus manęs neapkentėte?

- Be galo! Tačiau dabar jau ne. Nuo to laiko, kai savo kerštą pavedžiau Dievui.

- Vadinasi, jūsų Dievas kerštauja! Ar jūs manote, kad jis jus pasirinks savo įrankiu, o gal esate įsitikinęs, kad jis nukreips į mane savo elektros kibirkštį, kad jis apvers mano burlaivį arba pasiųs man raupus?

- Niekam nežinomi Viešpaties keliai, tačiau neteisiųjų keliai visiems aiškūs!

- Ar jūs matote kažką nusikalstama tame, jei mokinys nemokėjo laikyti liežuvio už dantų? Ar už tai jį Dievas visą gyvenimą persekios? Man kyla klausimas, ar šis kerštingas Dievas nesėdi jūsų širdyje, kur jūs, kaip pirma sakėte, su juo susitinkate?

Priremtas prie sienos savo paties žodžiais, pamokslininkas nebegalėjo ilgiau valdytis.

- Piktžodžiaukite toliau! Dabar aš žinau, kas jūs esate! Obuolys nuo obels netoli tenukrenta! Dabar aš suvokiu visą šėtono klastą! Jūs statote Dievui namus - kaip viešnamį, kad paaukotumėt juos mergai! Jūs apsimetate burtininku ir magu, kad žmonės klauptųsi prieš jus ir melstųsi Dievo išniekintojui. Tačiau Dievas šitaip sako: "Palaiminti, kurie išsiplauna savo drabužius, kad įgytų teisę į gyvybės medį ir galėtų įžengti pro vartus į miestą. O lauke lieka šunys, burtininkai, palaidūnai, žudikai, stabmeldžiai ir visi, kurie mėgsta melą ir jį daro".

Paskutinius žodžius jis ištarė taip, lyg jie būtų buvę užrašyti ant jo lūpų arba jis būtų juos nepaprastai gerai mokėjęs ir be

galo jais žavėtųsi. Tarsi bijodamas, kad atsakymas į juos susilpnins įspūdį, jis apsisuko ir nuėjo prie laivo.

Tuo tarpu rūkas išsisklaidė, priešais jį plytėjo vaiskiai mėlyna, raminanti, dvasią išlaisvinanti jūra.

Inspektorius dar kurį laiką sėdėjo savo uolinėje kėdėje ir mąstė apie tai, ar jo siela pavaldi tiems patiems dėsniams kaip ir fizinės jėgos. Audra prie Estijos krantų iškėlė bangą, ją vijosi kita, ir paskutinioji, galingai atvilnijusi net iki Švedijos pakrančių, išjudino mažytį titnago gabalėlį, ant kurio laikėsi visas uolinis blokas; ir tik praėjus laiko tarpui, prilygstančiam žmogaus amžiui, kai blokas nuvirs, bus aiškūs dabar pliką uolą iš apačios ardančio skalavimo padariniai.

Prieš dvidešimt penkerius metus jo smegenys išmetė lauk jam visai nereikšmingą žodį; tas žodis įsiskverbė pro kito žmogaus ausį ir taip stipriai sujudino jo smegenis, kad jos tebevirpa dar ir dabar, po to, kai tas žodis nulėmė visą žmogaus gyvenimą. Ir kas žino, ar šis inervacijos srautas, palietus jį ir pajudinus, vėl nesustiprės, kad pasikrovęs naujomis jėgomis suaktyvintų kitas priešiškas jėgas ir sukeltų sukrėtimus bei katastrofas kitų žmonių gyvenimuose.

Dabar, kai pamokslininko laivas, apiplaukęs kyšulį, pasuko Esterskero kryptimi, inspektorius visa savo esybe pajuto, kad ten sėdi priešas, kuris puola jo pozicijas. Jis atsistojo ir pasuko prie valties; jam reikėjo plaukti namo, kad galėtų pasiruošti gynybai.

Kai jis, nuramintas sūpavimo ir bangų, vėl laimingas sėdėjo savo valtyje, jį apėmė stiprus noras dar keletą valandų pabūti jūroje visiškai vienam, kad išblėstų paskutiniai nemalonūs įspūdžiai.

Kodėl gi jis turėjo bijoti šio žmogaus įtakos savo sužadėtinei? Juk, šiaip ar taip, jeigu ji nusileistų iki beraščių lygio, tai jau nebūtų tinkama sąjungai visam gyvenimui. Vis dėlto jis jautė baimę, ir tai jį erzino. Ši baimė priminė elgesį vyrų, nuolat kankinamų praradimo baimės. Tai buvo vadinama komišku "pavydo" vardu. Ar tai buvo nesugebėjimo išlaikyti jos savo rankose pojūtis, sukeliantis jam silpnumą? O gal tai buvo kur kas labiau jos silpnybė, kad ji negalėjo savęs įveikti ir kylant balionui išmesti paskutinę gelbėjimosi priemonę - re-

ligiją ir jausmų balastą? Galbūt kaip tik taip ir reikėjo elgtis, nors dažniausiai taip elgdavosi tie, kurie neturi ką prarasti.

Dabar jis pasisuko ir plaukė į pietryčius nuo šchero. Iš čia jis dar niekada nebuvo stebėjęs savo įkalinimo vietos. Aukštai ant skardžio viršūnės stovėjo pastoliais paremti nebaigtos koplyčios griaučiai, tačiau darbininkų nesimatė, nors rytas toli gražu nebuvo ankstyvas. Jis taip pat nematė žvejų valčių ant vandens. Šchere tvyrojo tyla, žmonių nebuvo nei prie muitinės pastato, nei prie locmano bokšto. Norėdamas apiplaukti šcherą, jis pasirinko kitą kursą, tačiau jam artėjant prie salos, bangos padidėjo, ir jis vargais negalais pamažu yrėsi į priekį, tad tik po valandos galėjo pasiekti uostą. Dabar jis išvydo namą, kuriame gyveno moterys, ir netrukus, plaukdamas pro uosto molus, pastebėjo, kad visi salos gyventojai susirinkę prie to namo, o jo priebutyje stovi vienplaukis pamokslininkas ir sako pamokslą.

Visiškai įsitikinęs, kad čia jo laukia kova, jis priplaukė prie kranto, nuleido burę ir nuėjo į savo kambarį.

Pro atvirą langą Borgas girdėjo giedant choralą.

Jis norėjo sėstis prie savo darbo, tačiau mintis, kad tuojau kas nors sutrukdys, neleido jam nieko imtis.

Praslinko kankinantis pusvalandis; sėdėdamas jis aiškiai kaip niekada anksčiau suprato, kad nėra pats sau ponas, kad jis netgi nėra keleto kvadratinių metrų šeimininkas, kur būtų galima užsidaryti siekiant išvengti kontakto su kitais žmonėmis, kurie kaip kriauklės kibo prie banginio odos, kad galų gale savo svoriu imtų trukdyti jam judėti.

Kažkas nedrąsiai pasibeldė.

Atsidarė durys, ir priešais jį pasirodė panelė Marija su visiškai jam nepažįstama veido išraiška. Jos veide atsispindėjo skausmingas priekaištas, sumišęs su pranašesniojo užuojauta. Be to, ją palaikė žmonių nuomonė, todėl ji jautėsi stipresnė už vienišąjį.

Norėdamas išsiaiškinti situaciją, jis leido jai kalbėti pirmai.

- Kur tu buvai? - pradėjo ji, stengdamasi neatrodyti itin išdidi.

- Aš buvau išplaukęs į jūrą ir buriavau!

- Ir nepasiėmei kartu manęs?

- Aš iš tiesų nemaniau, kad tau tai bus taip svarbu!

- Ne, tu tai žinojai, tačiau tikriausiai norėjai pabūti vienas su savo niūriomis mintimis.

- Galbūt!

- Be abejo! Nemanyk, kad aš nieko nepastebėjau! Gal tu manai, kad aš nematau, jog įkyrėjau tau?

- Tu man neįkyrėjai, aš buvau su tavim kasdien, nuolat, netgi tada, kai vieną rytą, tau dar miegant, leidau sau pabūti vienas ir paburiuoti. Man regis, tau praėjo noras mokytis žvejoti, aš tavęs nė karto nemačiau plaukiant į jūrą tuo tikslu.

- Žvejoti dabar neapsimoka, tu pats kuo puikiausiai tai žinai! - atsakė Marija, būdama visiškai įsitikinusi, kad sako tiesą.

- Ne, čia ne tai! - paprieštaravo inspektorius, norėdamas prieiti kuo arčiau prie savo minos ir kartu priartinti sprogimą. - Aš matau, kad žvejai metė darbą, norėdami pasiklausyti pamokslų...

Tikslas buvo pasiektas, prasidėjo iškrova.

- Argi ne tu norėjai čia, šioje saloje, turėti bažnyčią?

- Taip, sekmadieniais! Šešias dienas reikia dirbti, o septintą eiti į bažnyčią. Tačiau dabar jokią dieną nebedirbama, vien tik pamokslaujama. Užuot pasirūpinę savo ir savo artimųjų pragyvenimu čia, žemėje, visi lenktyniaudami vaikosi tokio neapibrėžto dalyko kaip dangus. Net koplyčios darbininkai pabėgo, ir mes turbūt niekada nepamatysime stogo ant bažnyčios. Aš kiekvieną akimirką laukiu, kada kas praneš, jog saloje prasidėjo skurdas. Tada mes būsime priversti tenkintis labdara.

- Kaip tik apie tai aš ir norėjau pakalbėti! - pertraukė jį panelė Marija nudžiugusi, kad pačiai nereikia imtis tos temos, tačiau ji nepastebėjo, kad inspektoriui iš anksto viskas buvo aišku.

- Aš atvykau čia ne tam, kad užsiiminėčiau labdara, o tam, kad išmokyčiau žmones, kaip be jos apsieiti.

- Iš tiesų tu esi beširdis žmogus, nors ir apsimeti toks nesąs!

- O tu nori būti geraširdė mano pastangomis, pati dėl to neprarasdama nė metro savo suknelės plisės.

- Aš nekenčiu tavęs! Aš nekenčiu tavęs! - išsiveržė iš mergaitės lūpų, ir jos veidas įgijo šlykščią išraišką. - Aš gerai žinau, kas tu toks, aš žinau viską, viską, viską!

- Na, tai kodėl tu nepalieki manęs? - paklausė inspektorius šaltu kaip plienas balsu.

- Aš tave paliksiu! Aš tai padarysiu! - sušuko ji ir pasuko prie durų, tačiau iš kambario nėjo.

Inspektorius atsisėdo prie stalo, paėmė plunksną ir ėmė rašyti, kad neimtų pagunda tęsti jau baigtą pokalbį, kadangi viskas buvo pasakyta.

Kaip per sapną jis girdėjo ją kūkčiojant, paskui durys užsidarė, namo prieangyje nuaidėjo žingsniai ir sugirgždėjo laiptai.

Atsipeikėjęs jis pažvelgė į popierių, kuriame vedžiojo savo plunksną, ir pamatė, kad čia daugybę kartų parašytas žodis Pandora. Vadinasi, nuo jų kivirčo buvo praėję labai daug laiko.

Tačiau jį dabar sudomino šis žodis. Kadangi jam buvo smalsu išsiaiškinti jo reikšmę, kurią metams bėgant buvo pamiršęs, - liko tik blankus vaizdas, kad tai susiję su mitologija, - jis pasiėmė nuo stalo nedidelę enciklopediją, atsivertė reikiamą puslapį ir perskaitė: "Pandora, Antikos Ieva, pirmoji moteris žemėje; ją dievai pasiuntė pas žmogų, keršydami už tai, kad Prometėjas pavogė ugnį. Moteris atnešė visas nelaimes, kurių nuo to laiko pilnas pasaulis; poezijoje ji būtybė, linkusi apgauti ir užpulti iš pasalų, tai blogis, kuris iš pirmo žvilgsnio atrodo esąs gėris".

Tai buvo mitologija, taip pat kaip ir pasaka apie Ievą, dėl kurios žmonės buvo išvyti iš rojaus. Tačiau ši pasaka per amžius nuolat pasitvirtindavo; be to, ir jis pats patyrė, kad net čia, nuošaliame žemės kampelyje, apsuptame jūros, į kurį jis norėjo įnešti aiškumo, moters buvimas paskleidė miglą. Taigi ši vaizdinga graikų ir žydų p etų kalba, be abejo, turėjo gilią prasmę.

Kad ji jo neapkenčia, jis suprato pamatęs, kad ji susidėjo su ta šutve ten, apačioje; tačiau jis nenorėjo abejoti jos meile, nors ta meilė tebuvo kaip pienės gręžimasis į saulę, kad saulės spinduliai padėtų jai tapti prasta geltono disko imitacija. Kartu jos elgesyje buvo ir kažkas žemo - taip esti žemuosiuose sluoksniuose, - kažkas pikto, susijusio su noru daryti bloga, neteisėta kova dėl valdžios, kadangi jam tai reiškė pergalę prieš tai, kas neprotinga. Jai tai pasakyti - taip, tai reikštų santykių nutraukimą, nes jie buvo pagrįsti tuo, kad jis jai nusileisdavo. Visa tai reiškė kurti gyvenimą remiantis priverstiniu melu, kuris išleis šaknis, augs ir galbūt sunaikins visas garbingo bendrabūvio galimybes.

Kaip tik čia glūdėjo didžiausia visų santuokų reliatyvaus nesėkmingumo priežastis, būtent kad vyras vesdamas sąmoningai save apgaudavo ir dažnai tapdavo instinkto auka, kadangi jis savo Aš poetinėse vizijose sutapatindavo su ta būtybe, kurią jis norėdavo padaryti panašią į save. Antra vertus, Milis buvo taip atsidavęs šiai juslinei apgaulei, kad manė, jog visų jo puikiųjų minčių įkvėpimo šaltinis - paprasta moteris, kurią jis prilygino pats sau.

Nuo neatmenamų laikų meilės kaina buvo tokia, kad vyras turėdavo nutylėti, kas iš tikrųjų yra moteris, ir dėl to nutylėjimo amžiams bėgant pasidarė toks melo chaosas, kurio mokslas nedrįso pajudinti. To melo nedrįso liesti netgi patys drąsiausi valstybės vyrai, pavedę teologams paneigti Pauliaus žodžius, jo pasakytus apie moterį bažnyčios bendruomenėje.

Tačiau jo meilė buvo ką tik prasidėjusi ir beužsiliepsnojanti, kai jis iš jos prašančių žvilgsnių pajuto, kad ji žvelgia į jį aukštyn. Ta meilė dingo, kai ji atėjo pas jį su kvailybės pergalės šypsena lūpose, prieš tai sutrypusi tai, ką jis norėjo pastatyti jos ir daugelio kitų žmonių labui.

- Gana! - pasakė jis pats sau, atsistojo ir užrakino kambario duris.

Nebeliko jaunystės vilčių surasti tokią moterį, kokios jis ieškojo: moterį, kuriai pakaktų proto įžvelgti vyriškosios lyties pranašumą savo - moteriškosios lyties - atžvilgiu. Nors jis buvo sutikęs vieną kitą moterį, kuri pripažindavo šį faktą, tačiau visos jos nuolat priešindavosi to priežasčiai - vyrui, skųsdamosi neegzistuojančia priespauda. Gavusios daugiau laisvių, tokios moterys imdavo puikuotis, kad galės greit aplenkti vyrą, ir tada vėl įsiliepsnodavo įnirtinga kova.

Jis nenorėjo eikvoti savo intelekto nelygioje kovoje su uodais, kurių negalėjo užmušti, nes jie buvo per maži ir jų buvo labai daug. Todėl dabar jam reikėjo visam laikui atsisakyti tuščių pastangų ieškoti to, ko nėra. Jis norėjo atiduoti savo jėgas darbui, atsisakyti giminystės ryšių, šeimos, namų, poreikio tenkinti lyties instinktą, giminės pratęsimą pavesti kitiems "reproduktoriams".

Laisvės jausmas suteikė jo sielai ramybę. Jam atrodė, tarsi jo smegenyse būtų atsidariusi sklendė ir jos vėl būtų pradėjusios funkcionuoti visu pajėgumu. Pagalvojęs, kad dabar jo

išvaizda visiškai neturi būti patraukli, jis nusiėmė apykaklę, kuri jo sužadėtinei atrodė elegantiška, tačiau veržė jam kaklą. Jis susišukavo plaukus taip, kaip jam buvo patogiau, ir pajuto malonų nervinės įtampos sumažėjimą, nes iki tol šukuodavosi plaukus taip, kaip labiausiai patiko jo sužadėtinei, tuo tarpu jo paties santykį su savo šukuosena buvo galima palyginti su nuolatine karo padėtimi. Jis vėl išsitraukė tabako pypkę, kurią mylėjo kaip seną pažįstamą ir buvo priverstas laikinai padėti į šalį; pižama ir mokasinai, kurių jis jau seniai nebedrįso dėvėti, sukėlė jam išsilaisvinimo iš prievartos jausmą, panašų į skaidrią substanciją, kurioje gali laisvai kvėpuoti ir galvoti ką tinkamas.

Ir tik dabar, išsivadavęs nuo būtinybės prie kažko taikytis, jis pastebėjo, į kokią tironiją, neišleidžiančią iš akių netgi smulkmenų, buvo patekęs. Dabar jis galėjo vaikštinėti po savo kambarį nejausdamas baimės, kad jį sutrukdys beldimas į duris, galėjo atsiduoti savo mintims nesikankindamas, jog kažkieno atžvilgiu elgiasi nenuoširdžiai.

Nespėjo jis kaip reikiant pasimėgauti iš naujo atgauta laisve, kaip kažkas pastukseno. Jo kūnas sudrebėjo, tarsi jis dar keletu laidų būtų buvęs pritvirtintas prie savo ankstesnės būsenos. Kai jis išgirdo tarėjienės balsą, mintis, kad iš tikrųjų dar niekas nesibaigė, veikiau prasideda iš naujo, buvo jam tarsi vėzdo smūgis į galvą.

Iš pradžių jis norėjo neatidaryti durų, tačiau jo padorumas ir baimė būti palaikytam bailiu neleido jam taip pasielgti. Kai jis pamatė draugiškas, protingas senosios damos akis, gerąširdišką šypseną veide ir šelmišką galvos krestelėjimą, einant jai pro duris, jam pasirodė, kad prieš pusvalandį įvykęs kivirčas tėra sapnas, iš kurio jis dabar pabudo laimingas, kad pagaliau viskas baigėsi.

- Taigi mes vėl susipykome, - pradėjo senoji ponia, nemalonų kritišką toną sušvelnindama familiariu "mes". - Jums reikia susituokti, vaikai, kol jūs dar galutinai neišsiskyrėte! Pasikliaukite senos moters žodžiais ir nemanykit, kad jūs, būdami susižadėję, bandote vienas kito širdžių tvirtybę, nes kuo ilgiau būsite susižadėję, tuo bus blogiau!

- Tačiau po to bus per vėlu išsiskirti, - atsakė inspektorius. - Jeigu jau dabar mes pastebime tiek daug būdo ir požiūrių

skirtumų, tai vėliau...

- Kokie gi čia požiūriai? Jie jokiu būdu nėra skirtingi, jokiu būdu; mergaitė paprasčiausiai nuobodžiavo, kai jos Akselio nebuvo greta, ir dėl to ji nusekė paskui misijos pamokslininką. O dėl jos būdo, tai jis keičiasi priklausomai nuo jos nervinės būsenos. Akseli, jūs toks mokytas žmogus ir galėtumėt suprasti, kokios mes, moterys, esame.

Susižavėjęs, kad sutiko moterį, blaiviai vertinančią savo lytį, ir pasidavęs pirmam įspūdžui, jis norėjo pabučiuoti jai ranką, tačiau tada jam dingtelėjo, kad blogos kalbos apie moteris nuolat pasigirsdavo tuomet, kai moterys norėdavo palenkti vyrą į savo pusę. Tai nebuvo paprastas meilikavimas ar moters silpnumo pripažinimas, nes išaiškėjus tikrajai padėčiai jos visada atsiimdavo tokius savo teiginius, be to, su dideliais procentais.

Taigi jis tik pasakė:

- Palaukime dar truputį, mieloji mama! Aš negaliu vesti čia, šiame užkampyje, tačiau kai tik rudenį mes nuvažiuosime į miestą... žinoma, jei Marija bus pakantesnė mano darbui ir mažiau priešinsis mano gyvenimo būdui bei pasaulėžiūrai.

- Akseli, jūs esate toks nepataisomas filosofas, ir jei vargšė mergaitė nesugeba jums visu kuo prilygti, tai čia nėra nieko keisto.

- Taip taip, bet jeigu ji negali pakilti iki manęs, tai, kita vertus, aš irgi negaliu nusileisti iki jos, tačiau kaip tik to ji, regis, ir siekia, be to, taip tvirtai, kad man šiandien pasirodė, jog po visu tuo slepiasi neapykanta.

- Neapykanta? Čia gi tik meilė, mano drauge! Jums tereikia nusileisti į apačią ir pasakyti jai ką nors švelnaus, tada ji ir vėl bus gera!

- Po tokių žodžių, kuriuos mes šiandien vienas kitam pasakėme, - niekada, nes arba tie žodžiai kažką reiškia, ir tada mes esame priešai, arba jie nieko nereiškia, ir tokiu atveju bent jau vienas iš mūsų yra nepakaltinamas!

- Taip, jinai nepakaltinama, tačiau jūs, Akseli, turėtumėt žinoti, kad moteris yra tol vaikas, kol tampa motina. Eime, mano drauge, ir pažaiskite jūs su tuo vaiku, antraip ji susiieškos kitų žaislų, kurie gali būti pavojingesni!

- Taip, mieloji mama, tačiau aš negaliu žaisti ištisas dienas ir nepavargti, be to, man atrodo, kad Marija nesijaučia esanti laiminga, kai su ja elgiamasi kaip su mažu vaiku.

- Ne, ji jaučiasi laiminga, tik taip neatrodo. Ak, Akseli, kaip dar vaikiškai jūs samprotaujate apie šiuos dalykus!

Vėl komplimentas, kuris, ištartas kitos moters, o ne uošvienės lūpomis, būtų nuskambėjęs kaip įžeidimas! Ir kai ji paėmė jo ranką, norėdama išsivesti, jis pajuto, kaip dingsta visas jo pasipriešinimas. Neatsakinėdama į jo argumentus ir sąmoningai vengdama tolesnių atsakymo paieškų, ji tik išpašė susiraizgiusius siūlus, užuot juos išpainiojusi. Ji užliūliavo jo abejones ir išblaškė nerimą; savo moterišku kvapu, savo motiniškumu ji palenkė jo valią taip, kad jis atsisakė asmeninės laisvės.

Apsivilkęs kitą švarką, jis klusniai nusekė jai iš paskos, beveik su malonumu klausydamasis, kaip lipdama laiptais be perstojo plepa senoji moteris; nusekė tam, kad iš naujo tęstų žaidimą ir vėl užsidėtų grandines.

Įėjęs į priebutį, jis susitiko pamokslininką, kuris įteikė jam laišką su Žemės ūkio akademijos antspaudu.

Inspektorius tuoj pat perlaužė antspaudą, tada įsikišo laišką į kišenę ir patenkintas, kad surado pokalbio temą, nuskubėjo paskui jo laukiančią tarėjienę pranešti naujienos:

- Atvyksta svečių! - pasakė jis. - Įstaiga siunčia man jauną vyriškį, kuris mokysis žvejybos.

- O, tai puiku, Akseli, kad jūs turėsite vyrišką kompaniją, - nuoširdžiai pasakė senoji moteris. Ir inspektorius lengvu žingsniu nuėjo pas jo laukiančią sužadėtinę. Jis buvo tikras, kad atėjęs su naujiena išvengs be galo nemalonaus santykių aiškinimosi.

DEŠIMTAS SKYRIUS

Praėjus kelioms dienoms nuo to laiko, kai inspektorius vienas burine valtimi buvo išplaukęs į jūrą, norėdamas visai slapta ištiesti lašišų tinklus, o dabar - pavėlavęs pietų - nuo uosto lipo aukštyn, jis išgirdo iš damų verandos balsų klegesį ir juoką. Nenorėdamas klausytis už durų, įėjo vidun; priėjęs prie vakarinės frontono sienos, pro abu kampinius didžiojo kambario langus namo gale jis pamatė, kad abi damos pietauja

lauke ir kad prie stalo sėdi vyriškos giminės svečias. Jis paėjo keletą žingsnių į priekį ir išvydo panelę Mariją. Tuo metu ji pakėlė stiklą vyno ir žvelgdama spindinčiomis akimis ištiesė jį per stalą vyriškiui, kurio jis tematė tik plačius pečius. Jis iškart prisiminė, kad jau anksčiau yra regėjęs tokį mergaitės gestą ir tokią jos akių išraišką. Jo atmintyje vėl išilo scena šchere, kai ji siūlė alaus valties irkluotojui, o jis pagalvojo: ji koketuoja su tuo bernu. Dabar jis su nuostaba pamanė, jog niekada nebuvo pastebėjęs, kad ji su tokia akių išraiška žvelgtų į jį patį. Argi jos žvilgsniai teturėjo atspindėti jo žvilgsnius? Ar jinai nuolat slėpė nuo jo savo vidų, siekdama, kad jis taptų jos auka?

Kurį laiką jis stebėjo ją, ir kuo ilgiau į ją žiūrėjo, tuo svetimesnė jam atrodė mergaitės veido išraiška; ji buvo tokia svetima, kad jį apėmė baimė, - tai būna tais atvejais, kai sugauni artimą žmogų tave apgaudinėjant.

Jei tiek daug galima pamatyti, kai pats esi nematomas, tai ką gi tokiu atveju bus galima išgirsti? - pagalvojo jis ir atsistojo už namo kampo, norėdamas pasiklausyti.

Tuo tarpu motina pakilo ir nuėjo į virtuvę, o abu jaunuoliai liko vieni.

Jų balsai pritilo, panelės Marijos žvilgsnis sudrėko, kai ji klausėsi šiltai tariamų atvykėlio žodžių:

- Pavydas - pati šlykščiausia iš visų aistrų, meilėje nėra jokių nuosavybės teisių...

- Dėkui už tuos žodžius! Tūkstantį kartų dėkui! - tarė panelė Marija ir pakėlė taurę, o jos akys buvo beapsiašarojančios. - Jūs esate tikras vyras, nors ir jaunas. Jūs tikite moterimi.

- Aš tikiu moterimi kaip didžiausia tobulybe, kokią tik Dievas yra sukūręs, kaip pačia gražiausia ir tikriausia, - su pakiliu susižavėjimu tęsė jaunasis vyras. - Aš tikiu ja, kadangi tikiu Dievą!

- Jūs tikite Dievą? - pasigavo panelė Marija jo mintį. - Tai rodo, kad esate dar ir inteligentiškas, nes tik kvailybė neigia Viešpaties buvimą!

Inspektoriui pasirodė, kad jis išgirdo pakankamai daug. Norėdamas įsitikinti, kiek sugeba apsimetinėti moteris, kurią jis pasirinko savo drauge visam gyvenimui, jis visai nelauktai

išlindo iš slėptuvės, prieš tai užsidėjęs švytinčios šypsenos kaukę, tarsi be galo džiaugtųsi pamatęs savo išsiilgtąją.

Mergaitė su ta pačia svajinga susižavėjimo išraiška ir tuo pačiu įkarščiu, su kuriuo klausėsi ką tik išpažinto tikėjimo moterimis, atsakė į sužadėtinio apkabinimą ir pabučiavo jį karščiau nei bet kada anksčiau.

Tada ji juokaudama pristatė asistentą Blomą, kuris čia atvykęs nuo pat ankstyvo ryto ir jau spėjo užkariauti visų Schero gyventojų širdis, nes jis buvo žvejys, kokio antro nerasi.

- Mes kaip tik kalbėjomės apie Bohusleno silkes, kai tu atėjai ir mums sutrukdei! - baigė mergaitė pristatymą.

Inspektorius melą praleido negirdomis, kaip ir pavojingą žodį "sutrukdei" bei iššaukiantį pasakymą "visų širdis", ir ištiesė ranką milžiniško ūgio jaunam, gal kokių dvidešimties su viršum metų vyriškiui. Kadangi šis neturėjo bent kiek ryškesnio talento apsimetinėti, tai pagriebė ištiestą ranką su nusikaltėlio išraiška veide ir pralemeno keletą neaiškių žodžių.

Tą akimirką iš namo išėjo motina, pasisveikino su žentu ir pradėjo nuiminėti stalą.

Pokalbis greit pagyvėjo, ir panelė Marija, aiškiai jausdama, kad susilauks pritarimo, ėmė šaipytis iš savo sužadėtinio aprangos.

- Žinai, šis tinklelis tiesiog nuostabus, - plepėjo ji linksmai, - tau dar reikėtų pasiimti skėtį, kai tu sėdiesi prie vairo.

- O, aš taip ir padarysiu. Būtinai, - atsakė inspektorius, slėpdamas nemalonų įspūdį, kurį darė šis atviras šaipymasis jo nepažįstamo valdinio akyse.

Asistentas, jau pajutęs pranašumą savo delikataus viršininko atžvilgiu, negalėjo nepastebėti, kaip blogai inspektorių veikia toks šiurkštus tyčiojimasis. Pajutęs visai nederamą užuojautą šiam vyrui ir savo ilgais pirštais čiupinėdamas ploną permatomą tinklelį, pritvirtintą prie inspektoriaus skrybėlės, jis tarė:

- Taip, tačiau tai labai praktiška! - Bet greit jis vėl ėmė kalbėti pataikaujamu tonu, kokiu kalbėjo iš pat pradžių, ir pridūrė: - Na, o jei panelė Marija taip pat rūpintųsi savo puikia oda...

- Kaip jūs savo gražiomis rankomis! - išsprūdo mergaitei, ir ji tuo metu palietė asistento ranką, kurią šis buvo padėjęs ant stalo ir pirštais voliojo duonos trupinėlius. Atrodo, ji vėl atgavo

tą nuotaiką, kuri - kaip įtarė sužadėtinis - vyravo visą priešpietę.

Jis pasirodė pats sau juokingas, kaip žmogus, kuris valgė vienas, kai kiti jau pavalgę. Norėdamas nustelbti nemalonų jausmą, kurį sukėlė ką tik girdėtas pokalbis, jis turėjo sukaupti visas savo dvasios jėgas. "Jie jau drįsta mano akivaizdoje sakyti komplimentus vienas kitam", - pamanė jis su pasišlykštėjimu, tačiau iškart suprato, kad praloš, jei parodys bent menkiausią nepasitenkinimą nederamu jų elgesiu, nes jo nepasitenkinimas bemat bus palaikytas ana bjauria yda, apie kurią jis kaip tik girdėjo juos kalbant.

- Jūsų ranka tikrai nepaprastai daili, ponas asistente, ji rodo inteligentiškumą, - pasakė jis, su žinovo mina tyrinėdamas savo sužadėtinės žavėjimosi objektą.

Tačiau ji visai nenorėjo, kad jų požiūriai sutaptų, todėl pasuko kalbą kita linkme, siekdama suduoti antrą smūgį jo tariamam kvailumui.

- Argi galima kalbėti apie inteligentiškas rankas? - nusijuokė ji, ir jos juokas nuskambėjo šiek tiek per garsiai.

- Dėl to aš kaip tik pavartojau konkretų posakį "rodo inteligentiškumą"...

- Ak tu, filosofe! - juokėsi mergaitė pašaipiai. - Tu svajoji ir nematai, kad mes suvalgėme visus tavo ridikėlius!

- Man malonu, kad jie patiko keliautojui, ir aš džiaugiuosi, kad jūs aplenkėte mane, rūpindamosi jo sveikata, - pasakė inspektorius nesivaržydamas. - Ponas asistente, leiskite pasveikinti jus atvykus ir palinkėti maloniai leisti laiką čia, vienatvėje. Tačiau dabar aš jus palieku panelės Marijos globai; ji gali duoti jums visą pradinę informaciją žuvininkystės klausimais. Einu į viršų pailsėti. Lik sveika, mano balandėle, - kreipėsi jis į mergaitę, - pasirūpink jaunuoliu ir atvesk jį į teisingą kelią! - Tarėjienei jis pasakė:

- Labos nakties, miela mama! - ir pabučiavo jai ranką.

Jo atsisveikinimas buvo labai netikėtas, tačiau pakankamai svarbios priežastys ir išbaigta forma, kuri nepaliko jokio nepasitenkinimo pėdsako, išgelbėjo jį nuo protestų. Taigi jie leido jam tarti paskutinį žodį ir tokiu būdu parodyti, kad jo viršus, nors patys taip nemanė.

Sugrįžęs į savo kambarį, jis nejautė nieko daugiau, tik begalinę nuostabą, kad "pralaimėjimo baimė" suteikė jam tokį neįtikėtiną sugebėjimą apsimesti, paslėpti nemalonius jausmus, būti griežtam. Pats nepajuto, kaip atsidūrė lovoje, užsiklojo antklode galvą ir kietai užmigo. Po kelių valandų jis pabudo ir atsikėlė, kaip jam atrodė, tvirtai apsisprendęs išsivaduoti nuo tos moters.

Bet kadangi jis buvo prie jos pripratęs ir ji jau buvo labai giliai įsiskverbusi į jo būtybę, tai jo laukė gana sunkus darbas iškrapštyti ją iš tenai; be to, jis turėjo pagalvoti, kuo užpildyti tuštumą, kuri liks joje, jam pasitraukus: tai tikriausiai padarys tas, kuris, kaip atrodė, sužavėjo ją pačią pirmąją susitikimo akimirką.

Čia jo mintis nutraukė beldimas į duris.

Tai buvo savamokslis pamokslininkas. Jis įėjo daugybę kartų atsiprašinėdamas ir sumišęs bandė išstenėti tai, ką norėjo pasakyti.

- Ar jūs, ponas inspektoriau, pastebėjote, - pradėjo jis, - kad žmonės čia gana atmestinai atlieka savo pareigas?

- Aš tai pastebėjau iš karto, - atsakė inspektorius. - Tačiau ką jūs norite tuo pasakyti? Kas atsitiko?

- Matote, atėjo darbininkai iš misijos namo ir pasakė, kad dingo dalis lentų. Taigi jų nepakanka namui baigti.

- Tai manęs nestebina, tačiau kuo aš čia galiu padėti?

- Taigi matot, ponas inspektoriau, jūs buvote tas žmogus, kuris parūpinote viską, ko reikėjo!

- Tai buvo anksčiau! Tačiau dabar aš gailiuosi, nes pamačiau, kad jūsų pamokslai atitraukė žmones nuo darbo ir netiesiogiai padarė vagimis.

- Negalima taip tiesiai sakyti...

- Ne, todėl aš ir sakau "netiesiogiai"! Tačiau jeigu jūs norite gauti pinigų, kreipkitės į ką kitą. Tik pasakykite man viena: kas tas naujasis asistentas?

- Žinot, sako, kad jis buvęs jūrų laivyno kadetas, dabar jis mokysis žuvininkystės. Sako, kad jo tėvas - turtingas žmogus.

Prasidėjus pokalbiui, inspektorius atsisėdo ant palangės ir dabar stebėjo, kaip panelė Marija ir anas asistentas žaidžia kamuoliu. Jis taip pat matė, kad kiekvieną kartą, kai ji atsilošdavo norėdama atmušti partnerio kamuolį, jos suknelė

pasikeldavo. Dabar jis išvydo, kaip asistentas, suknelei pasikėlus, tyčia pasilenkia, gestais ir mimika rodydamas, kad kažką pamatė.

- Paklausykite, - tęsė Borgas, - aš ilgai mąsčiau apie tai, kad gyventojų ūkiniai reikalai labai pagerėtų, jei čia būtų parduotuvė ir jiems nebereikėtų plaukti į miestą pirkinių. Parduotuvės savininkas galėtų duoti jiems prekių kreditan ir už tai pardavinėtų jų žuvis. Ką jūs apie tai manote, ponas Olsonai?

Pamokslininkas paglostė savo ilgą barzdą, tuo tarpu jo veide šmėkštelėjo daugybė jo norų, potroškių bei abejonių.

Dabar inspektorius pro langą matė, kaip asistentas įlipo į stebėjimo bokštą ir viršuje išskėtė rankas, o panelė Marija apačioje plojo delnais.

- Na, pasakykit pats, pone Olsonai, jei būtų galima čia atidaryti parduotuvę, argi tai neišeitų vien į gera...

- Taip, tačiau matote, bendruomenės valdžia tikriausiai neleis, jei neatsiras prekiautojo, kuriuo būtų galima pasitikėti, aš turiu galvoje asmenį, kuris...

- Mes paimsime tikintį žmogų ir taip sutvarkysime, kad dalis pajamų tektų misijos koplyčios fondui, tokiu būdu laimėsime ir bendruomenės, ir misijos palankumą.

Savamokslio pamokslininko veidas nušvito:

- Na, šitaip bus gerai!

- Taigi pagalvokite apie šį reikalą ir pabandykite surasti tinkamą žmogų, kuris neplėštų gyventojų ir nekenktų bažnyčiai. Gerai pamąstykite apie tai! Dabar prie kito reikalo: man regis, aš pastebėjau, kad šchere labai pašlijo moralė. Ar jūs, ponas Olsonai, matėte, ar jums nekilo įtarimo, kad apačioje, pas Vestmanus, kažkas ne taip?

- Hm! Taip, iš tiesų sklinda kalbos, kad ten kažkas yra. Tačiau niekas nieko nežino! Ir aš nemanau, kad reikėtų kištis!

- Jūs taip manote? Tačiau aš keliu sau klausimą, ar ne geriau būtų laiku įsikišus, kol visa tai neiškilo į paviršių. Čia, saloje, toks dalykas sukeltų didžiulį skandalą!

Buvo aišku, kad savamokslis pamokslininkas jokiu būdu nenori kištis į šį reikalą; galbūt jis manė, jog tas dalykas nevertas dėmesio, arba tiesiog nenorėjo prasidėti su tais žmonėmis. Be to, sprendžiant iš nesveikos išvaizdos, jo mintys

daug labiau sukosi apie jo paties negalavimus, todėl jis staiga pakeitė temą ir išdėstė savo prašymą:

- Taip, aš dar norėjau paklausti, ar jūs neturėtumėte man kokių nors vaistų. Nuo bėgiojimo čia saloje, drėgname ore, mane krečia šaltis.

- Šaltis? Leiskite, aš jus apžiūrėsiu!

Uoliai, tačiau nė sekundės nepamiršdamas, kad turi reikalą su priešu, inspektorius pamatavo paciento pulsą, apžiūrėjo liežuvį bei akių baltymus, ir jam pasidarė aišku, ką reikia paskirti.

- Jus blogai maitina pas Emanus?

- Taip, tiesą sakant, maistas niekam tikęs, - atsakė pamokslininkas.

- Jus krečia šaltis, nes jūs nuolat alkanas, todėl jums reikės maitintis prie mano stalo. Visų stiprių gėrimų tikriausiai atsisakėte?

- Taip, nors alų aš geriu...

- Pradžiai paimkite chinino ir gerkite tris kartus per dieną. Kai suvartosite, pasakykite man.

Inspektorius padavė jam butelį chinino ir paėmęs pamokslininką už rankos tarė:

- Gerai būtų, kad nejaustumėt man neapykantos, pone Olsonai, nes mes turime daug bendrų interesų, nors ir einame skirtingais keliais. Aš esu pasirengęs jūsų paslaugoms, kai tik jums to prireiks...

Tereikėjo parodyti truputį tariamo palankumo, ir patiklaus žmogelio žvilgsnis susidrumstė. Jis pamanė įsigijęs draugą. Nuoširdžiai susijaudinęs pamokslininkas ištiesė inspektoriui ranką ir sulemeno:

- Kadaise jūs padarėte man pikta, tačiau Dievas jums apšvietė protą. Dabar aš jums dėkoju už viską ir prašau poną inspektorių nepamiršti, ką jūs kalbėjote apie parduotuvę ir bendruomenės valdžią.

- To aš tikrai nepamiršiu! - baigė inspektorius pokalbį ir mostelėjo ranka atsisveikindamas.

Jis keletą minučių susikaupęs pastovėjo ir ėmė leistis skardžiu žemyn, norėdamas surasti asistentą; Borgas rado jį besifechtuojantį su panele Marija. Jie abu nepaprastai stengėsi, kad rankų ir viso kūno judesiai fechtuojantis būtų kuo grakštesni.

Pasakęs komplimentą, inspektorius atsiprašė už sutrukdymą, tačiau jam reikia su ponu asistentu pasikalbėti dėl jo apgyvendinimo.

- Visame šchere nėra kito laisvo kambario, kaip tik palėpė virš damų buto, - pasakė jis įžūliai, tarsi būtų daug vargęs ieškodamas kito kambario.

- Ne, tai neįmanoma! - sušuko panelė Marija.

- Kodėl gi ne? - paprieštaravo inspektorius. - Kas tam trukdo? Yra tik šis kambarys, arba ponas Blomas turi eiti į mano kambarį, tačiau tokiu atveju aš pats turėčiau gyventi viename name su damomis, o tai iš tiesų neįmanoma!

Kadangi nebuvo kito pasirinkimo, reikalas buvo išspręstas, ir asistento manta buvo užnešta į viršų.

- Dabar bus daug darbo! - tęsė inspektorius, kai viskas aprimo. - Pasirodo strimelės, ir po aštuonių dienų prasidės žūklė. Todėl jums, ponas asistente, reikėtų tuoj pat, geriausiai šiąnakt, kol dar nepakilo vėjas, išplaukti su tinkliais į jūrą ir pabandyti juos užmesti, kadangi jūs tą sugebate.

- Ar aš galėsiu plaukti kartu? - ėmė maldauti panelė Marija, pamėgdžiodama mažo vaiko kalbą.

- Žinoma, galėsi, mano angele, - atsakė inspektorius, - jei ponas Blomas neprieštaraus. Tačiau dabar aš atsiprašau, kad turiu palikti jus vienus, nes man visą naktį reikės rašyti pranešimus. Pirmą valandą jūs turite būti jūroje. Jūs galėtumėt pasiimti aną kavinuką.

- Oi, kaip malonu, kaip malonu! - džiūgavo mergaitė ir atrodė gera dešimčia metų pajaunėjusi.

- Tad aš einu ir liepsiu sutvarkyti burlaivį bei tinklus. Žiūrėkit, kad laiku nueitumėt gulti, kitaip pramiegosit!

Tai pasakęs jis pasišalino, pats stebėdamasis savo valios stiprybe, nes dabar jis iš nepakenčiamos gynimosi pozicijos perėjo į puolimą.

Pirmą kartą jis įžengė į priešiškai nusiteikusio didžiojo žvejo Emano namus.

Jis iškart pajuto, kad čia jį sutinka šaltai ir priešiškai, tačiau savo klausimus ir įsakymus ištarė taip tvirtai, kad visi jam pakluso. Jis įterpė keletą malonių klausimų apie vaikus, pažadėjo, kad į salą greit ateis geresni laikai, ir netgi smarkiai

rizikuodamas paklausė, ką jie mano apie parduotuvę. Jis paragino žmones pasirūpinti statinėmis ir druska ir pasakė, kad jeigu jiems neužtektų pinigų tiems dalykams nusipirkti, tai jie turėtų gauti tai kreditan. Jis išėjo iš Emano kaip visų draugas, prieš tai pažadėjęs senajam žvejui, kuris buvo persišaldęs, atsiųsti truputį stiprių lašų.

Tada jis nuėjo prie valčių saugojimo pašiūrės ir išrinko krūvą tinklų su sunkiais plūdurais bei tvirtais lynais. Jis patikrino geriausią laivą ir iškvietė nakčiai du darbščius vaikinus.

Kai jis baigė parengiamuosius darbus, apačioje, damų name, paskambino vakarienei.

Vakarieniaudamas jis kalbėjosi su motina, tuo tarpu "jaunieji", kaip jis juos dabar vadino, rijo vienas kitą akimis, šmaikštavo ir niuksėjo, tarsi negalėdami pasipriešinti vienas kito kūnų traukai.

- Ar tu leisi jiems abiem pasilikti vieniems? - sušnibždėjo jam motina, kai jis, palinkėjęs labos nakties, buvo beeinąs namo.

- O kodėl ne? Jei aš parodysiu savo susierzinimą, tuomet iškart apsijuoksiu, o jei to neparodysiu...

- Tai dar labiau apsijuoksi!

- Taigi, kad ir kaip aš pasielgčiau, būsiu juokingas. Tokiu atveju visai nesvarbu, ką aš apie juos manau! Labanakt, mama!

VIENUOLIKTAS SKYRIUS

Po ano pirmojo bandymo žvejoti su tinklais aštuonias dienas lijo, todėl žūklė nedavė jokio rezultato, išskyrus tai, kad sužadėtiniai iškėlė vienas kitam nedidelę sceną. Inspektorius labai gerai žinojo, kad jie nesugaus jokios žuvies, ir norėjo tyčia suklaidinti jaunus žmones. Jis nuėjo prie kranto pasitikti parplaukiančiųjų, ir jo sužadėtinė, kuri po naktinės žūklės jautėsi kaip sudaužyta, metė jam pilną kartėlio ir pasipiktinimo "idiotas". Jūreiviai slapčia šaipėsi, o asistentas atsikirto šmaikščiu žodeliu, nes bijojo kylančios audros. Prie pietų stalo visi į valias išsityčiojo iš naujo žvejybos būdo, ir inspektorius apsimetė, kad labai dėl to kremtasi, o ponas Blomas jautė

pareigą ginti inspektorių, kas pastarąjį be galo žeidė.

Dėl lietingo oro draugija turėjo sėdėti namuose, ir damų bute įsivyravo nepaprastai intymi atmosfera, kadangi asistentas įvedė paprotį garsiai skaityti švedų poetų kūrinius. Iš pradžių inspektorius klausydavosi, tačiau galiausiai pasitraukė pareiškęs, kad švedų poezija skirta konfirmantams ir damoms, ir jis laukia, kol pasirodys poetas, rašantis vyrams. Dėl to visi vieningai nusprendė, kad Borgas nesupranta poezijos; tai jį visiškai patenkino, nes išlaisvino nuo pareigos dalyvauti skaitymuose.

Lietingas oras taip pat nutraukė misijos koplyčios statybos darbus, darbininkai sėdėjo trobose ir vaišino visus ne tik kava, kurios jie gaudavo, bet ir degtine. Negalėdamas sukviesti žmonių ant pylimo, keliaujantis pamokslininkas pirmomis dienomis trynėsi aplink virtuves ir vis taikėsi paskaityti ką nors iš Biblijos, tačiau buvo sutiktas abejingai ir susiginčijo su darbininkais, kurie daugiausia buvo laisvamaniai. Paskui jis užsidarė savo kambaryje, pasakė, kad serga, ir ištuštinęs pirmą karčiosios butelį paprašė atnešti iš inspektoriaus chinino. Tada jis staiga dingo, ir pasklido kalbos, kad jis garlaiviu išplaukė į miestą.

Vakar vakare jis vėl grįžo į ščerą lydimas vyro, kurį vadino "mano broliu", ir atsivežė pilną laivą įvairiausių prekių, daugiausia alaus. Viskas buvo sukrauta į pašiūrę, kur laikė valtis, prie pašiūrės durų iš dviejų statinių ir ant jų padėtos lentos buvo padarytas prekystalis, nes bendruomenės valdžia davė leidimą prekiauti.

Pastarosiomis dienomis čia, nuošaliame ščere, susirinko netoli žemyno esančių ščero salų žvejai. Valčių pašiūrėse apsigyveno ištisos žvejų šeimos; žvejų trobos prisipildė giminių ir pažįstamų, ir ščere užvirė gyvenimas, kuris nepaprastai skyrėsi nuo įprastinės gan nykios buities tėkmės.

Kadangi ščeras su žūklavietėmis priklausė sausumoje gyvenančiam asmeniui, tai kiekvieno laivo savininkas turėjo mokėti tam tikrą mokestį, kurį čia atsiųstas valdininkas padidino. Tarp to valdininko ir inspektoriaus iškart kilo konfliktas, kai inspektorius pradėjo kalbą apie žvejybą tinklais; mat naudojant tinklus nebereikėtų žvejoti seklumose ir todėl atpultų visi vandens mokesčiai.

Tačiau ir šią neva nepalankią aplinkybę inspektorius panaudojo savo naudai, nes valdininkas buvo nusiteikęs prieš visokias naujoves ir netgi ėmė propaguoti senąjį žvejybos būdą su degtinės pagalba, tokiu būdu jis prieš savo valią sukūrė tamsų foną, kuriame žvejojimas tinklais atrodė be galo viliojantis. Borgas buvo visiškai tikras dėl savo pergalės, kadangi jis įvairiu dienos ir nakties metu ėmė vandens mėginius, žvejojo su svambalu, su žeberklu gaudė ungurius ir tyrė gelmes su savo povandeniniu žiūronu, norėdamas nustatyti, kur laikosi strimelių būriai.

Tačiau visų šių smulkių veiksmų tikslas buvo vienas - treniruoti jėgas būsimoms kovoms, kurios leis jam vėl pajusti aną valdžios jausmą, be kurio negali gyventi nė vienas žmogus, turintis ypatingos energijos. Jei tos energijos nenaudosi, ji nueis veltui.

Nuo to laiko, kai čia atvyko asistentas, Borgas, nuolat stebėdamas abiejų jaunų žmonių arogantišką elgesį, taip priprato prie savo žeminančio vaidmens, kad pradėjo vaidinti jį su tam tikru įsijautimu, juolab kad nenorėjo pats ardyti santykių, o siekė viską pakreipti taip, kad jie iširtų patys. Tuo tarpu abu jauni žmonės visais atžvilgiais sutarė ir jautė vienas kitam begalinę simpatiją. Borgas matė, kaip subrendusi moteris akimirksniu prisiderino prie nesubrendusio vyro, kurio pienburniški išvedžiojimai buvo priimami kaip didžiausia išmintis. Kiekvienas Borgo bandymas suniekinti kvailystes suduždavo atsitrenkęs į jų abiejų nesugebėjimą laikytis nuoseklios minties logikos, kadangi jų mąstymą skatino tik instinktas priklausyti vienas kitam. Jis nenorėjo pradėti ginčo apie silpnąją lytį su akrobatiškais triukais ir liaupsinančiais himnais, nes siekė būti išstumtas; jo nuomone, taip buvo geriausia nutraukti santykius, kurie kėlė grėsmę tolesniam jo gyvenimui. Dabar jis žaidė dvigubą žaidimą, kadangi, retsykiais pasilikęs dviese su savo sužadėtine, vien tik gaudė kito sukeltus refleksus, jautė jo kvapą ant jos lūpų, girdėjo jo vaikiškas mintis, kurias kartojo sužadėtinė. Visa tai galiausiai ėmė kelti jam pasišlykštėjimą šiais santykiais, taip primenančiais *menage a trois**.

* Trijų šeima, t. y. vyras, žmona ir turtingas meilužės išlaikytojas *(pranc.)*.

Vaikėzo pasipūtimas tolydžio didėjo, ir jį veikiausiai užvaldė idėja fix, kad jis pranašesnis už jį, inspektorių, vien dėl to, kad su Marija *al pari**! Ji savo ruožtu vaizdavosi esanti pranašesnė už Borgą, vadovaudamasi labai teisinga formule: jei A daugiau už B ir jei C lygu A, tai ir C daugiau už B; tačiau ji visai nesigilino į tai, ar A iš tikrųjų daugiau už B.

Jis niekada negalvojo, kad kada nors pamatys taip atvirai tarsi ant padėklo pateiktą jaunystės paslaptį, taip kaip ji dabar jam buvo pateikta *gratis***; kaip puikiai jis čia atpažino pats save, tarsi vėl iš naujo būtų patyręs šią raidos stadiją.

Argi jis pats neraudojo kankinamas alkio ir aistros? Argi jis pats nepatyrė "pasaulio sielvarto", pavydėdamas vyresniesiems, kurie jau buvo pasiekę tai, ko jis dar tik siekė, ir trukdė jam veržtis į viršų; tai lėmė jo simpatiją visiems pasaulio mažiesiems ir prispaustiesiems. Jis matė tokį pat nesugebėjimą įvertinti savo jėgų, norą užbėgti už akių tam, ką galima pasiekti per visą ilgą gyvenimą, sutelkus dėmesį į vieną vienintelį dalyką.

Jam buvo pažįstamas šis sentimentalumas, gimstąs vien dėl nepatenkintų instinktų, šis moters pervertinimas, susijęs su dar gyvais vaikystės ir motinos prisiminimais. O šios silpnos, nesubrendusios dar minkštų smegenų mintys, veikiamos kraujo indų ir sėklidžių - argi tai nebuvo jo paties mintys?

Jis atpažino netgi ir tą apsimestinį protingumą, pasireiškiantį primityvia gyvuliško gudrumo forma, kai vengiama dalykus vadinti tikraisiais jų vardais, ir vien dėl to toks protingumas laikomas aukštesniojo sąmoningumu, nors iš tiesų tai tėra kuklūs, bet nepaprastai klaidinantys lapės triukai, kaip gerai žinoma moteriška klasta, dvasininkų apsukrumas ir advokatų gražbylystė.

Vaikinas net bandė įtraukti Borgą į minčių skaitymo žaidimą, tačiau kartu išsidavė, kad įtaria inspektorių turint kažkokių pavojingų paslapčių, kadangi jis buvo kitoks negu visi aplinkiniai žmonės.

Asistentas elgėsi taip neapdairiai, kad inspektorius sužinojo viską, kas apie jį kalbama ir kas galvojama apačioje, damų

---

* Lygiosiomis *(it.)*.

** Dykai *(lot.)*.

bute; užuot tiesiai atsakęs į klausimus, jis savo išvedžiojimais taip supainiojo jaunuolį, kad šis jau nežinojo, kas jo varžovas - kvailys ar demonas. Jo požiūriu, "demonas" buvo toks žmogus, kuris viską daro sąmoningai apgalvojęs, siekia tikslo apsimesdamas didžiausiu naivuoliu, apskaičiuoja kiekvieną žingsnį ir kaskart veikia vis ryžtingiau, kuris savo planų įgyvendinimui paaukoja kitus žmones. Nors sąvoka "apskaičiavimas" iš tiesų reiškė pozityvų dalyką, tačiau jauniems žmonėms ji buvo nemaloni, nes jie nesugebėjo numatyti veiksmo padarinių, ir jo pavydas tapo aistringu žemesniojo troškimu viską sumaišyti su purvais ir sutrypti.

Tokie buvo reikalai, kai atėjo svarbioji diena, turėjusi nulemti visų šchero gyventojų egzistenciją ateinančią žiemą.

Viršum šchero pakilo šiltas, tarsi ką tik iš patalų išlindęs rugpjūčio vakaras; net saulei nusileidus uolos ir akmenys tebebuvo karšti ir jų neatvėsino iškritusi rasa. Virš jūros tekėjo raudonas kaip varis mėnuo ir kaip tik šią akimirką jį užstojo brigantina - atrodė, kad ji plaukia per žemės palydovo *mare serenitatis**. Apačioje plytėjo rami levandos pilkumo jūra. Toliau kranto link eilėmis išsirikiavę tinklų plūdurai buvo panašūs į besisupančių ant bangų jūros paukščių būrius.

Tuo metu, kai žvejai laukė naujos dienos brėkšmo, kad galėtų patikrinti tinklus, ant kranto degė laužai, aplink kuriuos buvo išdėlioti kavinukai ir degtinės buteliai. Valčių saugojimo pašiūrėje, kur prekeivis pardavinėjo alų, šalia brolio įsitaisė keliaujantis pamokslininkas, kad susidarius spūsčiai prie prekystalio galėtų jam padėti. Prisirišęs mėlyną prijuostę, su alaus buteliais rankose jis dabar atrodė kaip senas patyręs smuklininkas.

Inspektorius išėjo į lauką, norėdamas patikrinti srovės kryptį, temperatūrą ir pažiūrėti, ką rodo barometras. Plačiu žingsniu jis žygiavo smėlio pakrante, stengdamasis kartu nuraminti savo mintis. Šen bei ten jis susidurdavo su poromis, ieškojusiomis čia vienatvės. Negalėdamas suvokti, kaip galima būti tokiems naiviems, jis su panieka ir pasibjaurėjimu nusisukdavo nuo jų. Atėjęs iki kyšulio, inspektorius užkopė uolomis į viršų, į tą vietą, kur jis paprastai sėdėdavo ir matuodavo. Tai buvo

*Ramybės jūra *(lot.)*.

tobulai bangų nušlifuotas krėslas, įkaitęs nuo karštos dienos saulės tarsi koklinė krosnis.

Jis atsisėdo ir kurį laiką leidosi užliūliuojamas švelnaus bangų ošimo. Netrukus išgirdo apačioje, prie vandens, girgždant smėlį. Sušnarėjo išdžiūvę dumbliai, ir jis pamatė asistentą su savo sužadėtine apsikabinusius ir lėtai einančius į jo pusę. Atsidūrę tarp nematomo žiūrovo ir mėnulio tako vandenyje, jie sustojo; Borgas galėjo stebėti ryškius jų figūrų kontūrus, tarsi jie būtų patekę tarp mikroskopo objektyvo ir lęšio fokuso. Ir dabar nuo neapykantos paaštrėjusiu žvilgsniu jis išvydo, kaip jos paukštiškas profilis palinko prie beždžioniškos partnerio galvos. Platūs asistento skruostai būtų galėję gerai pasitarnauti trimitininkui, o smailas siauras kiaušas buvo beveik be kaktos. Jis taip pat matė mėsingos masės perteklių ant vyriškos figūros, kurios drambloti kontūrai ir pernelyg storos šlaunys labiau panėšėjo į moters figūrą, - kaip farniečių Heraklis: tų laikų vyro idealas, kai žmonės dar buvo pusiau žvėrys, kai kumštis dar reiškė daugiau negu pusiau susiformavęs didysis smegenų pusrutulis.

Jis pasijuto įžeistas, tarsi būtų užmezgęs ryšį su kentauru. Pagalvojęs, kad galėjo susigiminiuoti su žmogaus tipu, jau nueinančiu į praeitį, jis įsivaizdavo vos nepadaręs nusikaltimo; kartą įvykdytas, toks nusikaltimas priverstų jį paaukoti savo vienintelį gyvenimą svetimo žmogaus vaikui, kuriam jis turėtų iššvaistyti geriausius savo jausmus, o vėliau, vaikui suaugus, tas žmogus būtų privertęs jį amžinai jausti savo pažeminimą ir vilkti jį tarsi prie kojos pririštą rąstą.

Pavydas, ši "nešvari yda" - argi jis buvo ne kas kita, kaip tik stipraus lytinio instinkto baimė, kuri dėl savo pagirtino egoizmo trukdė vystytis geriausioms individo savybėms. Ir kas gi daugiau stokojo šios sveikos aistros, jei ne sterilus šeimos tėvas, moterų suvedžiotojas, silpnas ir kvailas žmogus, *cicisbeo**, moters garbintojas, tikintis platoniška meile?

Borgas buvo pavydus, tačiau jis įveikė pyktį, sukeltą įžeistos vyriškos garbės, ir tada jį apėmė nesuvaldomas noras turėti šią moterį ir jos nevesti. Pirštinė buvo numesta, jis turėjo

*Italijoje - nuolatinis ištekėjusios moters palydovas, lydintis ją pasivaikščiojimų metu *(it.)*.

pasirinkimo laisvę ir panoro priimti iššūkį, nutraukti santykius ir tapti meilužiu, kad laimėjęs pergalę galėtų ramus iškeliauti jausdamas savo pranašumą, kurį jis iškovos meilės dvikovoje. Čia nebuvo tas atvejis, kai garbingas ginčas sprendžiamas lojaliomis priemonėmis, tai buvo klastinga dviejų įsilaužėlių tarpusavio kova. Tas, kuris drįso išprovokuoti kovą, buvo ginkluotas primityviais Dytricho ginklais, ir kova vyko dėl vogto daikto! Kai kovos laimikis yra moteris, dingsta visokie skrupulai. Žvėris pabudo, ir netramdomi instinktai, prisidengę didžiuoju meilės vardu, šėlo kaip stichiška gamtos jėga.

Niekieno nepastebėtas jis nusileido nuo uolos ir parėjo namo, norėdamas sutvarkyti savo likimą, kaip jis visa tai pavadino.

DVYLIKTAS SKYRIUS

Kitą rytą apie septintą valandą šchere tvyrojo slegianti tyla, nes žūklė seklumose dėl visų tų priežasčių, kurias minėjo inspektorius, nepasisekė. Nevilties apimti žvejai sėdėjo savo laiveliuose ir narpliojo tinklus, iš kurių retsykiais ištraukdavo kokią pasiklydusią strimelę ir mesdavo ją ant žemės.

Sumažėjus kreditui, spūstis prie parduotuvės išnyko; pamokslininkas nusiėmė mėlyną prijuostę ir paėmęs Bibliją į rankas subūrė troboje aplink save nedidelį nusiminusių moterų pulkelį. Su nesuvokiama, tačiau jo sluoksnio žmonėms gerai pažįstama logika jis pasakojo apie tai, kaip Jėzus, turėdamas penkis duonos kepalėlius ir dvi žuvis, pamaitino penkis tūkstančius žmonių. Situacija į biblinę legendą panėšėjo tik tiek, kad iš tiesų buvo daug burnų ir maža žuvų, tačiau kaip tos kelios žuvys pamaitins tokią daugybę žmonių, jis negalėjo paaiškinti. Kadangi nebuvo kitos išeities, jam reikėjo įrodyti, kodėl dabar negali įvykti stebuklas - priežastimi jis laikė dabartinių žmonių netikėjimą. Jeigu jų tikėjimas būtų bent garstyčios grūdo didumo, stebuklas pasikartotų. O atgauti tikėjimą galima tik malda.

Todėl jis ragino bendruomenę melstis.

Niekas iš čia esančiųjų netikėjo stebuklu, kad dvi žuvys

pamaitino penkis tūkstančius žmonių; dauguma niekada nebuvo to girdėję, nes jie nebuvo skaitę tos istorijos. Vis dėlto jie pasekė pamokslininko pavyzdžiu ir kartojo "Tėve mūsų" - maldą, kurią buvo išmokę per privalomas pamokas prieš konfirmaciją.

Įpusėtą maldą nutraukė šurmuliuojantys balsai uoste. Sėdėjusieji prie pat lango pamatė į prieplauką atplaukiantį laivą su tinklais, kuris kaip tik nuleidinėjo rėją. Priekyje stovėjo panelė Marija besiplaikstančiais iš po mėlynos škotiškos kepurės plaukais, prie vairo buvo asistentas, jis mosavo kepure, tokiu būdu duodamas ženklą, kad atplaukia su geromis žiniomis. Laivas buvo pilnas tinklų, kurių tamsiose akutėse blizgėjo žuvis prie žuvies.

- Eikite čionai, jūs gausite strimelių! - kvietė mergaitė, ir jos balse skambėjo nugalėtojo kilniadvasiškumas.

- Žmonės gaus žuvų tik po to, kai aš jas pasversiu ir pamatuosiu, - įsiterpė inspektorius; jis pro langą stebėjo sugrįžtantį laivą ir dabar atėjo norėdamas pamatyti savo darbo rezultatus.

- Kam to reikia? - paprieštaravo mergaitė pasipūtusiu tonu.

- Tai būtina dėl statistikos, mano mieloji, - atsakė inspektorius nemaž pykdamas, nes jis žinojo, kad šios žūklės rezultatas priklauso nuo jo pateiktų duomenų, paremtų srovės krypties, gylio, vandens temperatūros ir dugno stebėjimais.

- Eik tu su savo statistika, - šaipėsi panelė Marija, neslėpdama didžiulės paniekos.

- Na, tai imkite žuvis, tačiau bent jau paskui pasakykite man, kiek jų buvo, - baigė inspektorius pokalbį ir nuėjo į savo kambarį.

- Jis mums pavydi, - tarė panelė Marija asistentui.

- Galbūt jis tiesiog man pavyduliauja tavęs? - paklausė šis.

- To tai jau negali būti, - ištarė mergaitė pusbalsiu tarsi sau pačiai ir tokiu būdu išreiškė jau keletą dienų slepiamą pyktį dėl neregėto jos sužadėtinio abejingumo varžovui; ji tai laikė įžeidžiančiu jo puikybės pasireiškimu, be to, ji matė, kad jis buvo visiškai tikras dėl jos. Malda baigėsi, ir visi šchero gyventojai susirinko prie parplaukusio žvejų laivo.

- Tik pasižiūrėkit, panelė tikras vyras! - šnekėjo pamokslininkas pataikaujamu tonu. Jis ieškojo progos, kad - kaip jis manė - galėtų pasėti nesantaikos grūdą.

- Tupinti varna nieko nepagaus, - šmaikštavo muitininkas.

- Jis turi galvoje sėdintį ant sofos, - sušnibždėjo asistentas panelei Marijai į ausį.

Šitaip giriama mergaitė augo savo pačios akyse ir pilnomis saujomis dalijo žuvis prieplaukoje stovintiems žmonėms, kurie negailėjo pagyrimo ir padėkos žodžių juos išgelbėjusiam angelui.

Tačiau tai nebuvo kilni padėka už geradarystę, veikiau baimė, kad išaiškės faktas, jog jie buvo neteisūs inspektoriaus atžvilgiu, nes anksčiau visi juokėsi iš šio žvejybos būdo. Čia pasirodė išvirkščioji neapykantos tikrajam geradariui pusė, - jie nenorėjo būti jam dėkingi ir nusilenkti.

Kai žuvys buvo iškrautos iš tinklų ir padalytos patiems skurdžiausiems, paaiškėjo, kad liko dešimt tonų; likusias žuvis prekeivis tuojau supirko ir pasūdė. Pinigai iškart pavirto kava, cukrumi ir alumi, nes visi manė, kad žiemą jie lengvai sugaus jūroje strimelių - mat panelė Marija pateikė visą informaciją, kaip reikia žvejoti tinklais naujuoju būdu.

Įėjęs į savo kambarį, inspektorius rado laišką, kurį atnešė sugrįžęs namo muitinės padėjėjas. Tai buvo kvietimas inspektoriui ir jo sužadėtinei savo dalyvavimu pagerbti karininkų balių korvetėje "Lokė", kuri turėjo nuleisti inkarą prie šchero tos pačios dienos vakarą, aštuntą valandą.

Inspektorius suprato, kad atėjo metas nutraukti santykius, kadangi jis nenorėjo viešai rodytis su kito meiluže ir pristatyti ją kaip savo būsimą žmoną. Todėl jis nusiėmė sužieduotuvių žiedą ir įkišo jį į laišką, kurį praeitą naktį buvo pradėjęs rašyti tarėjienei. Laiške jis su didžiausiu nusivylimu apgailestavo, kad turi nutraukti santykius su panele Marija; tai daryti jį verčia ankstesni santykiai su moterimi, kuri pagimdė jo vaiką ir dabar nori patraukti jį baudžiamojon atsakomybėn. Jeigu ji ir neprivers jo vesti ją, tai bent jau neleis vesti kitos. Kaip džentelmenas, nenorintis ko nors įžeisti, jis pasiruošęs padėti taip nekaltai nukentėjusiai ir galbūt į vargą patekusiai mergaitei - jis turi galvoje jos garbės išsaugojimą ir finansinę padėtį.

Ši išgalvota istorija jam pasirodė esanti vienintelė galima išeitis, kaip nutraukti santykius, kadangi ji nekėlė pavojaus nė vienos kurios pusės garbei, svarbiausia, žinoma, panelės Marijos garbei. Jos poveikis turėjo būti neatšauktinas, kaip ne-

palenkiamas likimas, nepaliekantis vilties ką nors pakeisti.

Užantspaudavęs voką, jis sušvilpė tarnui ir padavė jam laišką, liepdamas įteikti jį tarėjienei.

Tada jis užsidegė cigaretę ir atsistojo prie lango, norėdamas pamatyti smūgio poveikį. Senoji dama stovėjo apačioje prie laiptų ir kratė lovatiesę, kai prie jos priėjo vyras ir ištiesė jai laišką. Ji paėmė jį truputį nustebusi, nuostaba dar padidėjo, kai ji kairiąja ranka pabandė užčiuopti, kas tame laiške galėtų būti. Tada tarėjienė apsisuko ir nuėjo į namus.

Netrukus jis pamatė panelės Marijos figūrą, judančią už valgomojo užuolaidų. Atrodė, kad ji įnirtingai žingsniuoja ten ir atgal, retsykiais sustodama ir gestikuliuodama rankomis, tarsi norėdama apsiginti nuo jai daromų priekaištų.

Tai truko apie valandą. Pagaliau ji pasirodė ant laiptų ir kerštingu žvilgsniu pažvelgusi į inspektoriaus langą pamojo ranka asistentui, kuris, atrodė, ką tik grįžo iš uosto. Jie abu įėjo į vidų ir pusvalandžiui išnyko, po to vėl pasirodė ir nuėjo į malkų sandėlį, iš kur atsinešė lagaminą ir kelioninį krepšį.

Vadinasi, jie pamatė, kad tolesnis jų buvimas šchere neįmanomas, ir tikriausiai padarė atitinkamą išvadą. Po kurio laiko asistentas vėl išlindo, dabar jis nešėsi savo kelioninį krepšį, kurį inspektorius atpažino iš žalvarinių apkaustų.

Taigi jis taip pat nusprendė išvykti.

Tuojau atsirado namo šeimininkas su tarnais, atrodė, kad visas namas apsivertė aukštyn kojomis.

Apie pietus - inspektorius tas valandas praleido skaitydamas - jis pamatė asistentą ir panelę Mariją išeinančius ant laiptų ir gyvai besišnekučiuojančius. Pokalbis darėsi vis gyvesnis, jį ėmė lydėti gestai, rodantys, kad abu kažko karštai ginčijasi.

Jie jau toli nuėję, jei gali ginčytis, - pamanė inspektorius.

Po pietų senąją damą ir asistentą locmanų laivas nugabeno į garlaivį, kuris plaukė į miestą. Kodėl pasiliko panelė Marija - inspektorius negalėjo suprasti. Galbūt ji tikėjosi susitaikyti, galbūt norėjo parodyti savo užsispyrimą, o gal dar kas nors.

Ji atsisėdo prie lango taip, kad iš muitinės namo galėjai gerai ją matyti. Taip ji sėdėjo beveik visą laiką, kartais papūsdavo į langą, kartais skaitė; retsykiais pakeldavo prie veido nosinę.

Buvo apie septinta valanda, kai pasirodė iš Landsorto atplaukiančios korvetės dūmai, ir netrukus ji nuleido inkarą tarp Norsteno ir Esterskero. Kai laivas garine sirena davė ženklą locmanui, mergaitė pakilo ir išėjo pasižiūrėti, kas atsitiko. Ji stovėjo ant pylimo ir stebėjo ištaigingą laivą, kurio stiebai ir turėklai buvo papuošti šventinėmis vėliavomis, o denyje buvo išskleistos margos palapinės.

Inspektorius matė, kaip ją sužavėjo šis viliojantis vaizdas. Susidėjusi rankas už nugaros, ji stovėjo liūdna poza, kol vėjas atnešė į ščerą šventinio maršo garsus; tada jos kojos ėmė judėti. Kūnas lėtai išsilenkė į priekį, tarsi jį būtų patraukę muzikos garsai, tačiau tada visai netikėtai mergaitės figūra susmuko, ji rankomis užsidengė veidą ir įpuolė atgal į žvejo trobą su baisia neviltim, tarsi vaikas, iš kurio atėmė pažadėtą pramogą.

Inspektorius pasipuošė baliui; ant juodo daktaro frako jis grandinėle pritvirtino savo šešis miniatiūrinius ordinus ir užsimovė apyrankę, kurios nuo sužadėtuvių dienos nebuvo užsidėjęs.

Kadangi Borgas baigė savo tualetą likus valandai iki to laiko, kai jį paims laivas, jis nutarė aplankyti panelę Mariją su atsisveikinimo vizitu - pirmiausia dėl to, kad nebūtų įtartas bailumu, taip pat norėdamas įsitikinti, kad valdo savo paties jausmus. Įėjęs į prieangį, jis iš pradžių truputį sutrinksėjo, kad mergaitė nebūtų užklupta iš netyčių; tokiu būdu jis iš jos laikysenos tikėjosi suprasti, kodėl ji pasiliko ir kokio tikslo tuo siekia.

Pasibeldęs jis įėjo į vidų ir rado panelę Mariją sėdinčią prie siuvinio - užsiėmimo, prie kurio jis jos niekada nebuvo matęs. Jos veide buvo matyti nusiminimas, atgaila ir nuolankumas, nors ji ir stengėsi atrodyti abejinga ir išdidi.

- Jūs mane priimsite, panele Marija, ar man išeiti? - pradėjo inspektorius. Išvydęs ją su moteriškais atributais rankose ir matydamas, kad ji žvelgė į jį kaip į stipresnįjį, jis vėl pajuto nepaaiškinamą poreikį išaukštinti ją kaip moterį. Tas noras buvo toks stiprus, kaip ir nesuvaldoma aistra ją pažeminti, retsykiais jį apimanti, kai ji ateidavo su vyriškomis pretenzijomis ir gestais. Šią akimirką ji atrodė jam tokia graži, kokios jis jau seniai nematė, taigi jis pakluso savo jausmams

ir nesipriešindamas atsivėrė jai.

- Aš jums suteikiau rūpesčių, panele Marija...

Išgirdusi švelnų jo toną, ji iš karto išsitiesė ir kandžiai tarė:

- Tačiau jūs pabijojote pasakyti man tai pats!

- Būkit maloni, panele Marija! Man nėra taip lengva kaip jums trenkti kitam per veidą. Jūs juk matote, kad aš drįstu jums pasirodyti, taip pat kaip ir jūs drįstate mane priimti.

Paskutiniai žodžiai buvo sąmoningai dviprasmiški; jis norėjo sužinoti, ar ji tiki jo sužadėtuvių nutraukimo motyvais.

- Gal jūs manote, kad aš jūsų bijau? - paklausė ji ir dūrė adata į siuvinį.

- Aš juk nežinojau, kaip jūs reaguosite į mano pasiaiškinimą, nors ir maniau, kad tai nesuteiks jums nepaguodžiamo skausmo...

Žodyje "nepaguodžiamas" slypėjo kažkas, kas užgavo panelę Mariją kaip užuomina apie jaunąjį guodėją. Tačiau nė vienas nenorėjo išsiduoti: pirmasis iš baimės pasirodyti pavydus, kitas iš susirūpinimo, kad turės išklausyti, jog anas kažką pastebėjo.

Norėdama gerai įsižiūrėti į savo priešininko veidą, mergaitė pakėlė akis nuo siuvinio, prie kurio buvo palinkusi. Neslėpdama nuostabos, ji žvelgė į daugybę ordinų ant frako atlapo. Paskui su vaikišku įniršiu, kuriame slypėjo pavydas, patraukė jį per dantį:

- Kaip puikiai jūs atrodote!

- Aš juk ruošiuosi eiti į balių!

Dabar mergaitės veide kažkas trūktelėjo ir trūktelėjo taip smarkiai, kad inspektoriui atrodė, jog jis jaučia jos skausmo refleksus. Tą pačią akimirką, kai ji pratrūko gailiu verksmu, jis paėmė jos ranką. Kai jis pasilenkė prie jos, ji padėjo galvą jam ant krūtinės ir raudojo drebėdama, tarsi karščiuotų.

- Vaike tu! - švelniai tarė inspektorius.

- Taip, aš esu vaikas! Todėl tu turėjai būti man atlaidus! - kūkčiojo mergaitė.

- Paklausyk! Kiek laiko galima būti su vaiku atlaidžiam?

- Kiek reikės!

- Ne! To aš nesu girdėjęs! Yra aiškios ribos visam tam: kai prasideda nusikalstamo elgesio savivalė.

- Ką tu turi galvoje?

Dabar ji pašoko.

- Tu žinai, ką aš turiu galvoje; aš tai matau, - atsakė inspektorius. Jis tarsi pabudo iš burtų, kai ji parodė savo kietumą. Taip ji iš karto pasidarė atstumianti.

- Taigi tu pavyduliauji, - šaipėsi mergaitė; ji manėsi jį sugavusi.

- Ne, nes pavyduliavimas yra nuolatinis įtarinėjimas neturint tam pagrindo, kartu atsargumo priemonė; tačiau mano būgštavimai pasirodė esą pagrįsti. Taigi čia ne pavydas!

- Ir tu pavydi jaunikliui, pienburniui, už kurį esi nepalyginti aukštesnis, - skverbėsi mergaitė gilyn, nekreipdama dėmesio į pasiaiškinimus.

- Tuo gėdingesnis tavo elgesys!

- Vadinasi, visa tavo istorija netikra, - pakreipė mergaitė kita linkme, nes pasijuto užgauta piktų jo kaltinimo žodžių.

- Nuo pradžios iki galo! Tačiau aš nenorėjau suteikti rūpesčių tavo motinai ir padaryti gėdos tau pačiai! Ar tu supranti tokius dalykus?

- Kaipgi, aš suprantu, tačiau tavęs aš nesuprantu!

- Aš tai galėčiau, jei tu papasakotum man apie savo praeitį!

- Apie savo praeitį! Ką tu turi galvoje?

- Taigi tavo gyvenimas turi praeitį! Tai, ką aš visuomet įtariau, buvo.

- Tu drįsti mane įžeidinėti...

- Kadangi man visai nesvarbu, kas tu esi ir kas tu kadaise buvai, tai... Aš noriu tau pasakyti - lik sveika! - nutraukė inspektorius, pamatęs aukštyn lipantį kanonierių, atvykusį jo paimti.

- Tik nepalik manęs! - ėmė prašyti mergaitė, sugriebusi jo ranką ir žiūrėdama jam į akis tarsi skęstančioji. - Neišeik, nes kitaip aš nežinau, ką padarysiu.

- Kodėl gi mes turime ir toliau kankinti vienas kitą, kai išsiskyrimas neišvengiamas?

- Mes nekankinsime vienas kito! Tu turi pasilikti pas mane šiandien vakare, ir mes pasikalbėsime prieš išsiskirdami. Aš tau papasakosiu tai, ką tu nori žinoti, tada tu visai kitaip į mane žiūrėsi.

Inspektorius manė galėsiąs iš jos pasakojimų viską sužinoti

ir dabar buvo tikras, kad išvengė nelaimės surišti savo likimą su kito ar daugelio kitų mylimąja. Jis jau žinojo, ką darys, todėl priėjo prie lango ir paaiškino kanonieriui, kad atplauks vėliau su savo valtimi.

Po to jis atsisėdo ant sofos, norėdamas tęsti pokalbį.

Tačiau mergaitė, išsivadavusi iš savo nerimo, susmuko ir nutilo, ir galiausiai kambaryje įsivyravo visiška tyla. Jie neturėjo ką pasakyti vienas kitam, ir baimė, kad vėl įsisiautės audra, dar labiau prislėgė nuotaiką, padvelkė nuoboduliu.

Inspektorius paėmė į rankas keletą knygų, gulėjusių ant stalelio prie sofos; jam krito į akis viena knyga, ant kurios buvo užrašyta asistento pavardė.

- Man regis, tai jaunos moters istorija... Ar tu ją skaitei? - paklausė jis.

- Ne, aš neturėjau laiko! Kokia tai knyga?

- Taigi čia gana keista knyga, kadangi parašyta moters ir, nepaisant to, teisingai.

- Ak! Ir apie ką gi ten rašoma?

- Ten rašoma apie laisvąją meilę: jaunas akademikas susižieduoja su laisvų pažiūrų mergina. Ir tuo metu, kai jis išvykęs į ekspediciją, ji atsiduoda menininkui, kad po to ištekėtų už savo sužadėtinio.

- Na ir ką apie tai sako autorė?

- Žinoma, ji juokiasi iš to.

- Fui! - prunkštelėjo mergaitė ir atsistojo norėdama išimti butelį vyno.

- Kaip tai? Juk meilė nesuderinama su nuosavybės teisėmis! Be kita ko, kiek galima spręsti iš aprašymo knygoje, kiekvieną kartą, kai sužadėtiniai likdavo dviese, sužadėtinis būdavo nuobodus.

- Na, o dabar mes pradedame nuobodžiauti, - nutraukė jį panelė Marija, pripildydama taures.

- Ir kaipgi mes linksminsimės? - paklausė mylimasis su ciniko šypsena lūpose, kuri buvo anaiptol nedviprasmiška. - Ateik čia ir sėskis šalia manęs!

Užuot įsižeidusi dėl brutalaus tono ir rankos judesio, rodančio kvietimą, mergaitė su nuostaba pažvelgė į vyrą, kurio ji anksčiau dėl jo pernelyg mandagaus elgesio beveik neapkentė.

Ėmė temti, ir mėnulio delčia nutiesė ant grindų gelsvai žalią juostą, kurios fone kilo balzaminų šešėliai.

Pro atvirą langą skverbėsi prislopinti pirmojo valso "Baliaus karalienė" garsai, tarsi priekaištas ir pasveikinimas iš prarasto rojaus; kartu jie žadino viltį, kad dar ne viskas prarasta.

Tikėdamasi patraukti Borgą į savo pusę jų patirtos didžiausios palaimos priminimu, po jo audringų meilės prisipažinimų ji paskutinį kartą jam nusileido.

TRYLIKTAS SKYRIUS

Po trijų dienų inspektorius išvyko iš Esterskero į žemyną, pakeliui šiek tiek užtrukęs Dalarėje. Sužinojęs, kad panelė Marija išvažiavo ir daugiau negrįš, jis pajuto neapsakomą palengvėjimą, tarsi oras būtų tapęs švaresnis ir gaivesnis. Pasiekęs savo kambarį, jis atsigulė prie atviro lango, norėdamas parūkyti ir dar kartą apmąstyti permainingus pastarųjų dienų įvykius.

Apie vidurnaktį ištrūkęs iš mergaitės rankų, jis patenkintas įsėdo į savo valtį, tarsi būtų atlikęs būtiną pareigą. Jam atrodė, kad tik dabar jis atgavo vidinę pusiausvyrą. Jo teisė buvo pažeista tokiu būdu, kad teismas negalėjo suteikti jam satisfakcijos, taigi jis pats turėjo ją apginti ir elgėsi vadovaudamasis tais pačiais principais, kaip ir jo priešininkai. Kai jis po to išlipo korvetės denyje ir sutiko žmones, su kuriais galėjo užmegzti rafinuotą pokalbį, kai su laivo gydytoju ėmė aptarinėti mokslines temas, visa tai jį tiesiog apsvaigino. Čia jam nereikėjo su savo mąstymu nusileisti iki plepalų lygio, nereikėjo apsimetinėti puskvailiu, kad jį suprastų.

Dabar jis pajuto, kad tris mėnesius praleido tarp barbarų, kurie jį pamažu buvo bejtraukią į smulkius kivirčus. Jo dvasios gyvenimas buvo palenktas afektams ir vegetatyviniams patyrimams, reprodukcija buvo tapusi svarbiausia jo gyvenimo problema ir privertusi jį pasidaryti konkurentu eržilų varžybose, kurios baigėsi jo pergale. Dabar jis suprato, kodėl visuotinės krikščionių Bažnyčios atstovams, kurie norėjo civilizuoti laukines tauteles, kadaise nebūdavo leidžiama susisaistyti su

moterimi ar vaikais; jis suprato, kad susilaikymas ir išsižadėjimas turėjo didžiulę prasmę tiems, kurie norėjo pasišvęsti aukštesniems dvasiniams dalykams. Ne trokšdamas ramybės ieškojo atsiskyrėlis vienatvės, nes kaip iš atsitiktinai ant dirvono nukritusio kviečio grūdo galėjo išaugti šešios varpos, kai iš nukritusio į įdirbtą žemę grūdo išaugdavo tik dvi - kadangi jį nustelbdavo milijonai kitų į patręštą dirvą nukritusių grūdų, - taip ir individas, kuris siekė labiau išsivystyti, galėjo išaugti dykynėje.

Tai patvirtino trijų praėjusių dienų patirtis. Korvetėje ir paplūdimyje Borgas buvo kviečiamas iš vienos draugijos į kitą, ir kiekvieną vakarą, atsigulęs į lovą, jis jautė, kaip per dieną šlifuojamos jo briaunos, todėl jis kaip brangakmenis įgaudavo vis patrauklesnę formą, tačiau prarasdavo karatus. Jausdamas didelę simpatiją tiems žmonėms ir poreikį prisitaikyti prie jų bendraujant, jis buvo priverstas daryti niekingus kompromisus, kadangi perėmė paplitusias pažiūras, kurios iškildavo atmintyje tarsi jo paties kuo nuoširdžiausios mintys. Galiausiai jam visa tai nusibodo, ir paskutinę dieną jis pajuto, kad tapo nenuoširdžiu žmogumi, kuris sako viena, o galvoja kita. Jis pradėjo gėdytis pats savęs ir pastebėjo, kad įgydamas vis didesnį autoritetą visuomenės akyse dėl savo malonaus elgesio prarado pagarbą pats sau.

Nenorėdamas dar žemiau pulti, jis turėjo izoliuotis; vienatvė, kurią jis tarsi iš naujo atrado, veikė jo dvasią kaip garų maudynė ar plaukimas jūra, kai dingsta visoks išorinis spaudimas, kai nebejauti jokio sąlyčio su grubia materija; ir jis nutarė praleisti žiemą škere.

Dėl to jis išsinuomojo namą, kuriame anksčiau gyveno damos, ir pačią pirmąją dieną ėmėsi apstatinėti kambarius. Vieną didelę patalpą jis paskyrė bibliotekai ir laboratorijai, kitoje įrengė valgomąjį ir gyvenamąjį kambarį, o palėpę pavertė miegamuoju.

Kai Borgas, naktį kietai miegojęs, kitą rytą atsibudo savo naujajame bute, jį apėmė malonus pasitenkinimas, kad namas dabar priklauso jam vienam ir kad jis čia galės gyventi netrukdomas jokių pašalinių garsų; čia jo netrikdys jokie išoriniai įspūdžiai, išskyrus tuos, kurių jis pats norės.

Išgėręs kavos, jis pasakė, kad iki trečios valandos po pietų nieko nepriiminės, ir užsidarė bibliotekoje.

Dabar jis ėmėsi pagal ankstesnį savo planą tyrinėti šiuolaikinę Europos etnografiją. Kad nereikėtų leistis į nereikalingas keliones, jis ant fiktyvios firmos blankų užrašė adresą ir pramonės įmonės pavadinimą, sudėjo blankus į vokus ir užklijavo ant jų pašto ženklus. Norėdamas gauti kuo tikslesnius antropometrinius duomenis, jis sugalvojo, kad geriausia bus išsiuntinėti blankus svarbiausių Europos miestų firmoms, gaminančioms skrybėles, karstus, taip pat marškinius ir kojines, ir kad tiksliausius rezultatus jis gaus tada, jei paprašys duomenų ir išmatavimų tų prekių, kurios parduodamos tiek šalies viduje, tiek užsienyje *en gros** ir duoda didesnį pelną negu paprastai. Be to, jis dar sukūrė raštus didesnėms ir mažesnėms Europos sostinių ir mažesnių miestelių bibliotekoms, prašydamas atsiųsti jam su išperkamuoju mokesčiu visokiausių fotografijų ir pažadėdamas gerai už jas sumokėti. Jis taip pat susitarė su techniku, kuris supirkinėjo fotografijas ir naudojo jas sidabro gavybai. Remdamasis šiais ir tūkstančiais kitų portretų, kuriuos buvo išsikarpęs iš užsienio žurnalų, jis norėjo pradėti savo tyrinėjimus.

Kai Borgas baigė šį darbą, buvo pietūs. Jis išėjo iš namų norėdamas pavalgyti ir pamatė, kad į dėžutę prie durų įmestas laiškas. Rašysena buvo jam pažįstama; įsitikinęs, kad laiškas tikrai nuo panelės Marijos, Borgas jo neatplėšė, o pasidėjo ant stalo šalia savęs ir nepaprastai skubėdamas ėmė valgyti savo kuklius pietus. Jis suprato, kad laiške nebus nieko malonaus, mat buvo sulaužęs duotą pažadą grįžti kitą dieną ir atsisveikinti; todėl, norėdamas atitolinti nemalonius įspūdžius, įkišo laišką į stalo stalčių.

Tačiau po pietų valandą pamiegojęs, praėjus darbo įkarščiui ir nebekankinant alkiui, Borgas konstatavo, kad jo mintys krypsta ne į knygas, o į stalčių. Varginamas sunkios vidinės kovos, jis pradėjo vaikščioti po kambarį iš vieno galo į kitą. Jam atrodė, kad jis uždarė į stalčių dalį jos sielos; ji buvo kambaryje, ir jos dvasios žavesys gulėjo čia tarsi į voką įdėta elektros kibirkštis, o antspaudas ant jo švytėjo tarsi bučinys.

*Urmu *(pranc.)*.

Jis matė ją sėdinčią ant miegamojo suolo, girdėjo jos šnabždesį, jautė tamsoje degančias jos akis, ir jį vėl apėmė geismas. Kokia kvailystė paleisti iš rankų didžiausią gyvenimo palaimą! - galvojo jis. Jei meilė - abipusė apgavystė, kodėl gi nesileisti apgaudinėjamam? Nieko nebūna iš nieko! Ir jei tobula laimė neegzistuoja, kodėl nepasitenkinti netobula?

Dabar jis jautė: jam reikėjo šliaužte šliaužti prie jos, apsimesti jos vergu, prisipažinti nugalėtam! Varžovu jis juk galėjo atsikratyti; ir dviese su ja, galutinai su ja susijungus, būtų buvę lengva pririšti ją prie savęs įpročio ir suinteresuotumo saitais, ir galiausiai jai nereikėtų tenkinti savo geismo su kuo kitu.

Tačiau tada jį apėmė baimė, kad šis laiškas atima iš jo paskutinę viltį; tai buvo geriau negu nieko, todėl jis nenorėjo jo skaityti. Jis atsisėdo už stalo savo laboratorijoje ir beveik negalvodamas, ką daro, atidarė vieną metalinę retortą, įkišo į ją laišką ir uždegė po ja orapūtį.

Netrukus iš retortos kaklelio išsiveržė dūmai, ir kai jie nustojo rūkti, jis degtuku uždegė dujas. Keletą minučių degė melsvai geltona liepsnelė, skleisdama garsą, panašų į dejonę, tarsi švilptų šikšnosparnis.

Laiško dvasia - taip būtų pasakęs alchemikas! Popieriaus gabalėlis, kurį prarijo ugnis ir kuris išskyrė tuos pačius degimo produktus - anglį ir vandenį - kaip ir deganti siela gyvame kūne: anglį ir vandenį! Tai buvo viskas ir vien tai, kas liko!

Liepsnelė pleveno, darėsi vis mažesnė, kol sulindo atgal į retortos kaklelį. Kambaryje vėl pasidarė tamsu.

Lauke virš jūros atsirado debesų, rytų vėjas ginė bangas, ir jos vaitodamos bei šnypšdamos plakėsi į krantą; vėjas daužėsi į namo kampą tarsi bangų mūša; šioje į skundą panašių garsų lavinoje buvo girdėti, kaip jūroje riaumojo plūduras, ritmiškai kaip tragikas, deklamuojantis su pauzėmis, tarsi jam būtų reikėję įkvėpti oro arba jis norėtų, prieš ištardamas kitą žodį, leisti nuskambėti paskutiniajam.

Tai buvo tarsi solo titanui, pritariant audrai - milžiniškiems vargonams, kurių dumples pūtė rytų vėjas.

Kambarys jam darėsi per ankštas. Jis apsivilko apsiaustą ir norėdamas, kad vėjas išpūstų jo blogą nuotaiką, išėjo pasivaikščioti per audrą. Pats nepajuto, kaip pasuko prie parduotuvės, iš kurios sklido žibinto šviesa. Kadangi žvejoti su tink-

lais sekėsi gerai, parduotuvė buvo gausiai lankoma; gaubiamas tamsos, jis galėjo niekieno nepastebėtas prieiti visai arti prie žiaumojančių žvejų.

- Ir šitas asistentas paveržė iš jo merginą, - tarė senasis Emanas. - Taigi ji gavo geresnį vaikiną, o ne šitokį...

- Taip, jis nekoks žmogus, - pasakė viengungis Vestmanas, - o šiandien tikriausiai vėl parašė šimtą laiškų, kurie turi būti išvežti su paštu! Kokį marmalą tas tipas ten rengia, kokie jo planai, šito negali pasakyti joks mirtingasis, tačiau aš numanau, kuo jis užsiima! Ir mes turime nežiopsoti, nes žinome tokius tipus, kurie užsidaro nuo žmonių ir kažin ką veikia!

- Ak, tegu jį velniai! - įsiterpė vedusysis Vestmanas. - Tegul jis varo savo degtinę; su juo turbūt nebus blogiau kaip su senuoju Sederlundu, kuris darė misą ant uolų ir paskui pardavinėjo degtinę! Aš manau, geriau mums nesikišti!

- Taigi, kad čia būtų vien tai, - vėl tęsė kalbą senasis Emanas, - aš nieko nesakyčiau, tačiau niekaip negaliu pamiršti, kad jis tada norėjo atimti mano tinklą, ir jei tik man pasisektų jį nutverti, aš nepaleisčiau jo tol, kol nesugrūsčiau į žuvų statinę...

- Taip, blogas tas žmogus, kuris neturi Dievo! - baigė pamokslininkas. - Tai yra aišku!

Neturėdamas menkiausios iliuzijos dėl jų dėkingumo, inspektorius dabar negalėjo jausti nieko kita, kaip tik tam tikrą nemalonią būseną, kad jis čia, šioje dykynėje, iš visų pusių apsuptas priešų ir, be kita ko, labai pavojingų, kurie laiko jį nusikaltėliu ar bepročiu. Jie įtarinėjo, jog jis slapta varo degtinę, kad galėtų užsidirbti penkiasdešimt erių už kvortą! Jie manė, kad jis įmaišys jiems į degtinę nuodų. Jei čia atsitiktų kokia nelaimė, jis būtų dėl to kaltas. Ir jeigu jie, nusikalsdami įstatymui, žvejos su savo tinklais, jis negalės jų konfiskuoti, kadangi po to reikėtų bijoti daugiau ar mažiau skandalingos kratos arba - tai dar blogiau - jų keršto.

Čia buvo jam pavojinga draugija, mirtinai pavojinga kaip tamsa. Tai jam paaiškėjo iš karto, nors jis ir žinojo, kad bet kada galės patraukti juos į savo pusę, jei tik pasiūlys kvortą degtinės ir pats gers kartu su jais. Jų priešiškumas jį išlaisvino, o jų draugystė galėjo jį tik supurvinti. Jų neapykanta paveikė jo jėgas tarsi srovės šaltinis; jų palankumas, priešingai, būtų

jas neutralizavęs, nors jo dvasia niekada nebūtų radusi su jais ryšio. Pavojus netgi buvo savotiškai malonus, kadangi skatino jo protą budėti ir būti lankstų, vertė jį reaguoti ir tokiu būdu neprarasti formos. Be kita ko, pavojus čia, saloje, tarp laukinių nebuvo didesnis negu ten, viršuje, anuose sluoksniuose, iš kurių jis buvo ką tik pasprukęs: turint valdžią ir pinigų, galimybė padaryti žmogui nemalonumą ten buvo kur kas didesnė. Argi korvetės gydytojas nežiūrėjo į jį kaip į ligonį, kai jis ėmė kalbėti apie tai, kad reikia rasti būdą, kaip panaudoti didžiulį kiekį azoto, kuris prarandamas gaminant sieros rūgštį, tuo tarpu dirvožemio tręšimui naudojama brangi Čilės salietra. Ir kai kažkas pasišaipė, kad neblogai būtų protingai panaudoti iš kaminų rūkstančius dūmus, tai argi ši pastaba nebuvo pretekstas važiuoti prie jūros ir ten ieškoti žmonių, su kuriais galėtum bendrauti?

Taigi jis teikė pirmenybę absoliučiai vienatvei ir verčiau sutiko būti laikomas laukiniu bepročiu negu pasilikti tarp sau lygių, kurių autoritetas ir nepajudinamas tikėjimas savo įsitikinimų teisingumu būtų pasmerkę jį filisteriškai mirčiai.

Truputį pasivaikščiojęs tamsoje, jis grįžo į savo namą, abiejuose kambariuose uždegė žvakes ir lempas ir atidarė duris į priebutį, todėl iš šalies neatrodė, kad jis sėdi užsidaręs.

Jis pasižiūrėjo į laikrodį: buvo dar tik aštuonios. Ilgas vakaras ir artėjanti naktis jį baugino. Jo dvasia buvo pernelyg išvargusi, kad jis galėtų dirbti, tačiau nuovargis buvo nepakankamas, kad jis būtų galėjęs užmigti. Audros staugimas aplink namo kampus, bangų šėlimas ir plūduro riaumojimas jį nervino. Jis nenorėjo tapti nemalonių, klausą erzinančių triukšmų vergu, todėl, norėdamas nuo jų išsivaduoti, įsidėjo į ausis Vokietijoje įsigytus "miego šratus", - mažus metalinius šratelius, kurie neleido prasiskverbti jokiems garsams.

Tačiau dabar, kai jis uždarė bene svarbiausius ryšių su išoriniu pasauliu kelius, suintensyvėjo jo fantazijos veikla. Jį apėmė toks neįveikiamas beprotiškas smalsumas sužinoti, kas buvo parašyta sudegintame laiške, kad jis net atidarė retortą, norėdamas ką nors įskaityti pelenuose. Tačiau ugnis buvo sudeginusi ir rašalą, todėl rašto nebuvo likę anei pėdsako. Dabar atsivėrė visos spekuliacijų ir abejonių galimybės. Jam kartais atrodydavo, kad jis gali padaryti išvadas iš viso to, kas

atsitiko, ir tokiu būdu sužinoti, kas buvo parašyta laiške, tačiau ir vėl atmesdavo šį variantą, nes prisiminė, kokie nelogiški kartais būdavo mergaitės poelgiai ir mąstymas.

Taigi galų gale jis padarė išvadą, kad nieko neįmanoma sužinoti, ir nusprendė apie tai negalvoti. Tačiau šios mintys užvaldė visas smegenis; jos mąstė pačios, nepaisydamos jo valios, malė, sijojo, kol jį taip išvargino, kad jis negalėjo užmigti. Silpstant mąstymo organui, atbudo žemieji instinktai.

Išsigandęs, kad jo siela neištvers dvikovos su trapiu kūnu, jis galiausiai išgėrė dozę kalio bromido; smegenys iškart nustojo pasiutiškai lėkusios, fantazija užgeso, sąmonė apsvaigo, ir jis kietai užmigo.

KETURIOLIKTAS SKYRIUS

Artėjo ruduo, tačiau šchere dar nesimatė, kad vasara baigiasi, nes čia nebuvo nė vieno lapuočio, kurio lapai būtų galėję pagelsti. Kerpės ant uolų buvo prisisunkusios drėgmės ir vešliai kerojo; iš naujo sužaliavo viržiai ir girtuoklės, lietus atgaivino kadagius bei žemaūges pušis - amžinai žaliuojančius Šiaurės medžius - ir nuplovė nuo jų dulkes.

Žvejai, baigę savo rudens darbus, išsikraustė; vėl tapo tylu, ir parduotuvė valčių saugojimo pašiūrėje buvo uždaryta. Mediniai koplyčios griaučiai darėsi vis nuogesni, nes lentos buvo naudojamos kaip malkos kavai virti ir stalių darbams, taigi liko tik stulpai, panašūs į kartuvių grupę.

Pamokslininką retai galėjai pamatyti, nes, tapęs abstinentu, jis ėmė piktnaudžiauti chininu, kurio sudėtyje buvo konjako; nuo to jam ėmė zvimbti ausyse ir daužytis širdis, todėl jis beveik visą laiką miegojo.

Inspektoriui po mėnesį trukusio darbo pavyko išgydyti savo sielą nuo šautinės žaizdos, kuri jam buvo padaryta žaidžiant meilės žaidimą. Kalio jodidu ir nuosaikia dieta jis apmalšino savo aistrą, ir kai tik jį apimdavo vienatvės neviltis, jis pasigamindavo dozę linksminančių dujų iš amonio nitrato, nes jau seniai jam buvo paaiškėję, kad svaiginimasis alkoholiu yra pernelyg primityvus būdas, tik dar labiau klampinantis neviltin

ir net skatinantis mintis apie savižudybę.

Iš pradžių puikūs nuodai suteikdavo jam žvalumo, ir jį imdavo juokas, tačiau banalus kvatojimasis pavertė niekais visas kilnias jo mintis ir didelius siekius, iš kurių jis turėjo juoktis. Susilyginęs dabar su tais, kurie iš jo šaipėsi, jis vėl pajuto poreikį pakilti virš savęs paties ir vėl panoro susigrąžinti savo liūdesį ir savo skausmus.

Kai Borgas visiškai atsiskyrė, - net tarnaitė, kuri valė kambarius ir atnešdavo valgyti, turėjo teisę užeiti tik tada, kai jis užsidarydavo palėpėje, - jį ėmė lankyti pamėkliški praėjusios vasaros prisiminimai. Prieš jo valią atmintis kuo tiksliausiai atgamino kiekvieną anuomet pasakytą žodį. Dabar keliaujančio pamokslininko pasirodymas rūke ant uolos atrodė jam kaip kažkas iš anksto užplanuota. Žodžiai, kuriuos tas žmogus ištarė apie jo tėvą ir jį patį, be to, dar panelės Marijos šauksmas, kad ji gerai žinanti, kas jis toks, įleido šaknis, ėmė augti ir plėstis. Jo gyvenime turėjo slypėti kažkokia paslaptis, žinoma visiems, išskyrus jį patį. Ir tada jam ėmė atrodyti, kad pamokslininko pasirodymas buvo sąmoningas šnipinėjimas, sugalvotas žmonių, kurie norėjo jį persekioti. Nusiraminęs jis pats tuo netikėdavo, nes žinojo, kad persekiojimo manija yra pirmasis nusilpimo simptomas, kuris atsiranda gyvenant izoliacijoje.

Žmonija - tai didelė elektros baterija su daugybe elementų, ir izoliuotas elementas bematant praranda savo jėgą. Varine viela apvyniota ritė prarasdavo traukos jėgą, kai tik iš jos ištraukdavo minkštą geležinį strypelį; taip pat ir jis buvo benusilpstąs, nes jo geležies strypelis buvo tapęs kietu metalu.

Taip, tačiau, tiesą sakant, jį kankino ne liguista persekiojimo manija, atsirandanti kaip fizinio nusilpimo padarinys, o tai, kad jis iš tikrųjų buvo persekiojamas nuo tos akimirkos, kai dar mokykloje ėmė reikštis kaip jėga, galinti tapti naujos rūšies pradžia, nes jis galėjo ištrūkti iš šeimos ir - kaip augalas, siekiantis diferencijuotis, - išgarsinti savo vardą, gal netgi suteikti jį naujai šeimai. Jį instinktyviai persekiojo tie, kurie buvo žemesni už jį ir jam pavaldūs, taip pat virš jo iškilusios vidutinybės, kurios vėliau tapdavo matų ir svorių rūmų tarnautojais ir nustatinėdavo mastelį, pagal kurį turėjo būti matuojamas dydis! Jis buvo nekenčiamas ir kapojamas

kaip tas grynakraujis geltonas Kanarų salų paukštis, išskridęs iš narvelio ir patekęs tarp alksninukų, kur jo pernelyg prašmatnios plunksnos erzino laukinius paukščius.

Tačiau gamta, kurios prieglobsčio jis anksčiau ieškojo, dabar buvo jam mirusi, kadangi trūko tarpinės grandies - žmogaus. Jūra, kurią jis garbino ir kurios troško kaip vienintelio tikrai didingo dalyko savo skurdžiame krašte su pedantiškais vasarnamių peizažais, darėsi jo akyse tuo menkesnė, kuo labiau augo jo Aš. Kaip kalėjimo kiemas supo jį dabar šis čia mėlynas, čia terpentino žalsvumo, čia pilkas žiedas, ir monotoniška, ankšta sala jam kėlė kančią, panašią į tą, kurią jaučia žmogus kalėjimo vienutėje: trūko įspūdžių. Jis negalėjo nuo to pabėgti, nes laikėsi su šaknimis įsikibęs į šią žemę, į tuos menkus įspūdžius, į savo gyvenimo būdą; ir jis nesileido persodinamas su šaknimis. Čia slypėjo šiauriečio tragizmas, pasireiškiantis Pietų ilgesiu.

Kaip tik dabar jis ėmė galvoti apie šios žemės - salų karalystės - sujungimą su sausuma ir ėmė kurti planus, nes tai, kad Švedija per Laplandiją buvo sujungta su kontinentu, nekeitė dalyko esmės. Visų pirma šešias valandas į Helsingborgą važiuojantis traukinys ekspresas ir garlaivių kelias per sąsiaurį turėjo Danijos sostinę paversti Šiaurės centru. Ledlaužiai ir neužšąlantys Jurės ir Nineso uostai turėjo įgalinti prekybą ir laivininkystę apskritus metus; tokiu būdu būtų apribotas šiaurietiškas žiemos miegas ir iš esmės pasikeistų nacionalinis charakteris - tas ramybės neturėjimas, kuris neva priklausė nuo šešis mėnesius trunkančio visokios veiklos pertrūkio. Rusų prekyba su Anglija turėtų būti vykdoma per Stokholmą ir Geteborgą; tokiu būdu būtų įgyvendintas Karlo XI ir Karlo XII planas visą Persijos ir Indijos prekybą nukreipti per Rusiją ir Švediją.

Švedija turėjo tapti turistų šalimi; reikėjo prisivilioti užsieniečius. Stokholmą jis norėjo paversti jūriniu miestu, užtvenkdamas Melareno ežerą prie Norbro ir prie Sluseno ir atidarydamas kanalų sistemą nuo įlankos prie Strengneso per Boveno ežerą iki įlankos prie Trosos. Tokiu būdu sūrus vanduo atitekėtų iki Skepsbro ir iki Niubro įlankos, dėl to pasikeistų klimatinės sąlygos ir kartu žmonės.

Jis mąstė apie tuos laikus, kai Švedija priklausė didžiajai

visuotinei krikščionių Bažnyčiai ir turėjo tiesioginius santykius su Roma, todėl Europoje šį tą reiškė. Dabar jis norėjo - jei paaiškėtų, kad dauguma gyventojų negali apsieiti be religijos, - vėl įvesti savo tėvų tikėjimą, nuo kurio atsisakyti mes buvome priversti ugnimi ir kalaviju ir kurio žudikų Hanso Brasko, Olauso ir Johaneso Magnusų, Nilso Dakės ir Turės Jonsono vardai istorijoje buvo taip smarkiai suteršti. Katalikybė, romėnų palikimas, pirmoji europietiškumo nešėja, pradėjo savo triumfo žygį per Europą. Bismarkas patyrė katastrofą su savo kultūrkampfu, nuvyko į Kanosą ir paprašė popiežių būti taikos teisėju po to, kai jis pradėjo tikėti trečiųjų teismais be plieninių patrankų... Danija pristatė katalikų bažnyčių, ir šia tema buvo daug rašoma "Jaunosios Danijos" puslapiuose. Šiaurės germanizavimas - kaip ir šiaurinėje Vokietijoje - buvo tik grįžimas atgal į barbarų laikus po 1870 metais vykusių hunų mūšių. Germanizavimo rezultatas buvo lotynų kalbos persekiojimas ir neapykanta prancūzams, niokojantys karai prieš prancūzų literatūrą, šiaurės vokiečių "šeimos politika", liuteroniška inkvizicija su eretikų kalėjimais ir bendru inteligentiškumo lygio nuosmukiu.

Liuteronybė - štai kas buvo priešas - teutonų kultūra, buržuazinė religija juodomis kelnėmis, sektantiškas ribotumas, partikuliarizmas, izoliacija, užsidarymas ir dvasinė mirtis!

Ne, Europa vėl turėjo būti suvienyta, ir liaudies kelias ėjo per Romą, o inteligentijos - per Paryžių; švedų valstietis turėjo vėl pasijusti pasaulio piliečiu ir išsivaduoti iš savo menkavertiškumo komplekso, jis vėl turėjo susigrąžinti anos grožio kultūros spindesį, kurį anksčiau Bažnyčia buvo taip dosniai paskleidusi tapyboje ir muzikoje. Pamaldos vėl turėjo tapti tikra Dievo šlovinimo giesme lotynų kalba, ir šią giesmę kurtų poetai, o ne giesmynų autoriai. Valstiečiui pakaktų suprasti tiek, kad visa tai sukeltų kuo didžiausią jo pagarbą, kurios jis nesugebėtų suvokti. Svarbiausias pareigas turėtų vykdyti tikri kunigai, jie savo gyvenimą paskirtų religijai ir rūpintųsi sielų išganymu, o ne žemdirbyste, pieno gamyba, kortų lošimu ir kontoros reikalais! Tada valstiečio žmona turėtų sielos ganytoją, kuriam ji per išpažintį galėtų patikėti savo rūpesčius, užuot bėgusi į pastorienės virtuvę ir savo skausmą išliejusi tarnaitėms!

Sugrąžinus lotynų kalbą, kiekvieno Upsalos universiteto studento darbą vėl galėtų kaip ir anksčiau skaityti Europos mokslininkai, ir kiekvienas švedų tyrinėtojas pasijustų esąs gausios visuotinės inteligentų sąjungos su pontifikatu Paryžiuje narys...

Šios ir kitos mintys vertė jį rašyti; lapus jis dėjo į stalo stalčių, nes nebuvo laikraščio, kuris tokius dalykus spausdintų, juo labiau jų nespausdino patriotų spauda: pavydėdami vienas kitam ėdalo, jie nenorėjo teikti kokių nors pasiūlymų, galinčių pakelti tėvynės kultūros lygį.

Tuo tarpu jis gavo atsakymus į savo laiškus, ir jo kambarys palėpėje prisipildė medžiaga Europos etnografijos tyrimams. Tačiau dabar medžiaga jo visai nedomino, ir jo siela pavojingai susirgo taip, kad jis net nebedrįsdavo išeiti pasivaikščioti. Žmogaus vaizdas sukeldavo jam tokį pasibjaurėjimą, kad jis, bent vieną pamatęs, apsisukdavo ir grįždavo atgal. Kartu didėjo poreikis girdėti savo balsą ir iškrauti savo superproduktyvias smegenis palaikant ryšį su kitais žmonėmis, jausti savo įtaką kitų žmonių gyvenimui ir su kuo nors bendrauti. Vieną akimirką jis pamanė, kad reikia įsitaisyti šunį, tačiau savo sielos išgyvenimus, savo jausmus perkelti į gyvulio kūną - tai būtų reiškę vynuogienoją paskiepyti dagiu, ir jis nepasidavė šio nešvaraus, parazitų apsėsto gyvulio žavesiui.

Tebuvo vienas vienintelis žmogus, kuriam jis jautė simpatiją; tai buvo vedusysis muitininko padėjėjas Vestmanas, kurio žmona gyveno bigamijoje, vyrui apie tai nežinant. Muitininko padėjėjas buvo padorios išvaizdos bei guvaus proto, ir su juo inspektorius vėl užmezgė ryšius, padovanojęs jam tinklus su kabliukais lašišoms gaudyti. Vasaros pradžioje jis buvo paskolinęs jam keletą knygų ir davęs dailyraščio pamokų, tačiau kai prasidėjo žūklė ir atplaukdavo daugiau laivų, jų keliai buvo išsiskyrę.

Norėdamas, kad šis žmogus iš tikrųjų užmestų lašišų tinklus, inspektorius nepasakė, kad tai lašišos tinklai, nes tada konservatyvus žvejys niekada nebūtų ėmęsis tokio, jo nuomone, beprasmiško ir nenaudingo užsiėmimo; todėl jis užliūliavo jį tikindamas, kad tai naujas, pelningas menkės gaudymo būdas, kad tais tinklais galima ištraukti pačias didžiausias žuvis.

Po mėnesį trukusios izoliacijos išplaukęs su Vestmanu į jūrą

ir vėl girdėdamas savo balsą, inspektorius konstatavo, kad nuo ilgo tylėjimo jo balsas pasidarė plonesnis, ir jam atrodė, kad jis girdi kalbant kitą žmogų. Dabar jis svaiginosi kalbėdamas. Jo smegenys iki tol dirbo ir išreiškė save tik su rankos ir plunksnakočio pagalba; dabar jos prasiveržė pro gomurio šliuzus, visos jo mintys plūstelėjo kaip srauni kalnų upė, išsiliejusi į daugybę mažų upelių. Kadangi jis galėjo šnekėti į žmogaus ausį kaip į rezonuojantį pagrindą, žinodamas, kad jo nepertrauks ir neužduos klausimo, tai įsivaizdavo, kad turi puikų klausytoją. Po jų pirmos išvykos jis įsitikino, kad Vestmanas yra inteligentiškiausia asmenybė, kokios jis seniai nebuvo sutikęs.

Tos kelionės truko aštuonias dienas, šių išvykų metu jis pasakojo apie visas gamtos paslaptis, aiškino mėnulio įtaką vandens paviršiui ir įspėjo, kad negalima tikėti, jog viskas, ką mato akis, iš tikro taip ir yra. Pavyzdžiui, jis dėstė, kad mėnulis yra kriaušės formos, nors ir atrodo apvalus, ir kad todėl negalima būti tikram, jog ir žemė yra apvali...

Čia Vestmanas išsišiepė ir pirmą kartą išdrįso paprieštarauti:

- Taip, tačiau apie tai parašyta mano kalendoriuje!

Inspektorius suprato, kad per toli nueita ir reikia grįžti atgal, tačiau buvo per vėlu. Apie naujausius tyrinėjimus, pagal kuriuos žemės forma yra panaši į triašį elipsoidą, jis galėjo pasakoti tik tuo atveju, jei klausytojas turi pradinių žinių, todėl jis perėjo prie kitos temos. Jis kalbėjo apie miražą ir naudodamasis proga paklausė, ar jie aplankė Sverdsholmą ir matė, kaip jis, inspektorius, ten gyveno.

- Mes jau matėme, kad ten kažkas gerai gyveno, tačiau toje saloje daugiau niekas neišsilaipina, ir tinklai nuėjo po velnių, avių ganyklos taip pat, - labai įtikinamai atsakė Vestmanas.

Po šio prisipažinimo inspektorius susigūžė susigėdęs, jog tapo tokios iliuzijos auka, ir tarėsi, kad jo klausytojas supranta, ką jis nori pasakyti. Jis kalbėjo sienai ir savo balso aidą laikė kito žmogaus balsu.

Praėjus aštuonioms dienoms, škere kilo didelis sujudimas, nes Vestmanas pagavo lašišą, kuri svėrė dvidešimt šešis svarus. Kadangi jis laikė save naujo žvejybos būdo išradėju, netrukus laikraštyje pasirodė žinutė ščerų gyventojams apie naują

pajamų šaltinį, nes strimelės buvo atsitraukusios. Taip laimingas žvejys, Erikas Vestmanas iš muitinės, įgijo savo bendrapiliečių pagarbą ir dėkingumą...

Greit po to savaitraštyje krašto gyventojams pasirodė šmeižikiškas straipsnis apie žuvininkystės inspektorius, kurie patys nieko nesupranta, tačiau įsivaizduoja galį kitus ko nors išmokyti.

Paskui inspektorius gavo raštą iš Žemės ūkio akademijos. Jame buvo prašoma išsamiai papasakoti apie žvejybos būdus, ypač apie lašišų žvejojimo būdą. Į tai Borgas teatsakė raštišku prašymu atleisti jį iš darbo.

Taip jis pasidarė gyventojams visai neįdomus ir neteko tos mažytės paramos, kurią jam teikė jo ligšiolinė tarnyba. Netrukus jis pajuto, kaip laukiniai, kurie buvo girdėję, kad jis "išmestas", ėmėsi karo žygių, norėdami jį išstumti. Pirmiausia jie ėmė atrišinėti jo valtį sakydami, kad prie molo nėra vietos; dėl to valtis buvo ištraukta į sausumą ir supleišėjo.

Užėjus liūčiai jis pastebėjo, kad pro jo palėpės stogą teka. Kai jis pasiskundė Emanui, pradėjo tekėti ir kituose kambariuose, nors jis negalėjo aptikti, kur stoge trūksta čerpių.

Netrukus kažkas įsiveržė į jo rūsį, ir jam buvo paaiškinta, kad įsibrovėliai neva buvo estai.

Pernelyg išaiškėjo užmačia jį išgyvendinti, tačiau dabar jis jautė malonumą jiems priešintis, ir tai darė nesiskųsdamas, o viską tyliai iškęsdamas.

Bet kai jį dabar iš visų pusių apsupo tikri priešai ir jis buvo visiškai išstumtas iš visuomenės, izoliacijos baimė apėmė jį su dviguba jėga.

Naktimis jis blogai miegojo; nors ir mėgino reguliuoti savo sapnus, prieš miegą atsiduodamas stipriai sugestijai, tačiau pabusdavo susapnavęs, kad jis yra nutrūkęs staugiantis plūduras, kuris plaukia vis tolyn ir tolyn, ieškodamas kranto, į kurį galėtų būti išmestas. Miegodamas jis nesąmoningai apglėbdavo kaip atramą lovos lentas vien tam, kad paliestų kokį daiktą, nors ir negyvą. Jis sapnavo, kad kybo ore ir negali nei pakilti aukštyn, nei nusileisti; kai alpulio priepuolis praeidavo ir jis vėl atgaudavo sąmonę, pamatydavo, kad laikosi rankomis įsikibęs į pagalvę, ant kurios ilsėjosi jo galva. Dabar vis dažniau jis prisimindavo savo mirusią motiną. Dažnai Borgas

pabusdavo susapnavęs, kad jis kaip vaikas guli prie jos krūtinės. Jo intelektas akivaizdžiai krito, ir jį užplūdo atsiminimai: jis prisiminė motiną - pradžią, tarpinę sąmonės ir pasąmonės jungtį, guodėją, užtarėją. Pabudo vaikystės vizijos apie pasimatymą kitame pasaulyje, jo pirmieji savižudybės planai reiškėsi tuo, kad jis pajuto nesuvaldomą poreikį surasti motiną kitame pasaulyje, nors jis juo ir netikėjo.

Mokslas buvo bejėgis prieš krinkantį protą, kuris prarado visokį gyvybingumą; smegenys kovojo, kol pavargo, fantazija dirbo nevaldoma.

Kai atėjo Kalėdos, jis dar laikėsi ant kojų, tačiau mažai valgė ir nakčiai išgerdavo eterio. Visas gyvenimas jam atrodė šlykštus, ir jis šaipėsi iš savo ankstesnių siekių. Lietaus vanduo sunaikino jo knygas ir popierius; prietaisai pažaliavo ir ėmė rūdyti. Jis nustojo rūpintis kūno priežiūra, apžėlė barzda, nesišukavo plaukų ir vengė vandens. Jau labai seniai jis nedavė skalbti savo baltinių ir prarado sugebėjimą matyti purvą.

Kostiumuose trūko sagų, švarko priekis visą laiką buvo dėmėtas ir aplaistytas, kadangi ranka, kuria jis laikė peilį ir šakutę, nebeklausė jo valios.

Kai jis kartą išėjo į gatvę, jį apstojo vaikai, šaipėsi ir pravardžiavo.

Vieną rytą jį apsupo būrys vaikų. Jie tampė jo švarką ir kai jis apsisuko, paleido į jį akmenį, kuris pataikė tiesiai jam į smakrą taip, kad ėmė tekėti kraujas. Tada jis pradėjo verkti ir prašyti, kad jie nebūtų jam tokie žiaurūs.

- Kad tu greičiau nudvėstum, prakeiktas nevidone! - sušuko dvylikametis berniukas. - Jei ne, mes įkišim tave į prieglaudą.

Tada jie visi ėmė mėtyti į jį akmenimis, bet išėjo Emano tarnaitė ir čiupo berniūkštį už plaukų. Nubaudusi jį, ji priėjo prie užpultojo ir prijuoste nuvalė kraują nuo veido.

- Vargšas ponaitis! - pasakė ji.

Tuomet jis priglaudė galvą prie jos putlios krūtinės ir tarė:

- Aš norėčiau pas tave miegoti.

- O, kaip jums negėda! - sušuko tarnaitė įpykusi ir atstūmė jį nuo savęs. - Koks tu nepadorus! Fui!

Praėjus kelioms dienoms, vieną vakarą atbėgo Vestmano tarnaitė ir paprašė daktarą atsikelti ir užeiti pas madam, kuri

mirtimi vaduojasi. Kvietimas inspektoriui buvo šiek tiek netikėtas, tačiau prašviesėjus protui - ligos metu tai retkarčiais pasitaikydavo - jis suprato, kad čia įvykdyta žmogžudystė ir kad norima pasinaudoti jo vardu ir moksliniu laipsniu, siekiant išvengti gydytojo apžiūrėjimo. Jis buvo abejingas šiam reikalui, tačiau tai jį trumpam išjudino. Kažkas atsitiko, ir situacijos neįprastumas padarė jam tokį įspūdį, kokio jis seniai nebuvo patyręs. Taigi jis užlipo aukštyn į muitinės namą; ten jį pasitiko abu broliai ir mandagiai nuvedė į ligonės kambarį, kuris inspektoriui pasirodė labai įtartinas. Tačiau jis nieko nepasakė ir nieko neklausė, nes norėjo išgauti kraupų prisipažinimą, priversdamas vyriškį prabilti pirmą ir būdamas tikras, kad šis tuojau pat išsiduos.

Lajaus žvakės šviesoje sėdėjo vaikas ir knebinėjo šafraninį riestainį, kuris buvo duotas ne tam, kad vaikas pralinksmėtų; mergaitė buvo aprengta geriausiais drabužiais, galbūt todėl, kad atrodytų iškilmingiau ir tokiu būdu išduotų savo nenatūralumą.

Apsidairęs po kambarį ir pastebėjęs, kad Vestmano brolis išslinko į lauką, inspektorius priėjo prie lovos, kurioje gulėjo moteris.

Jis iškart pamatė, kad ji mirusi. Iš įtemptų jos veido raumenų jis suprato, kad įvykdyta žmogžudystė; ir kai jis dar pastebėjo, kad jos plaukai rūpestingai sušukuoti ant viršugalvio, jam pasidarė aišku, kad čia panaudotas seniai pasiteisinęs vinies metodas.

Tačiau jis norėjo, kad pirmas prabiltų sutuoktinis, todėl pasisuko su pusiau pravertomis lūpomis ir iškalbingai pažvelgė į Vestmaną, tarsi norėdamas kažko paklausti. Tas iškart leidosi apkvailinamas ir kadangi tikėjosi, kad su beprotiu nebūtina labai gudriai elgtis, pasakė:

- Ponas daktare, turbūt galite patvirtinti, kad ji mirusi, tada mes ją iškart laidosime, nes, matot, esame vargšai žmonės ir neįstengiame pakviesti čia gydytojo.

To užteko, kad inspektoriaus įtarimas pasitvirtintų. Tačiau užuot atsakęs, jis beveik pašnibždomis kreipėsi į sutuoktinį, kuris išdėstęs reikalą buvo visiškai ramus, ir paklausė:

- Kur plaktukas?

Iš pradžių vyras atšoko per du žingsnius atgal, tarsi norėdamas pasmaugti savo priešininką, tačiau pastarasis nuginklavo jį,

mesdamas žvilgsnį į mergaitę, todėl jis drebėdamas sustojo.

- Jūs nežinote, kur plaktukas, tačiau aš žinau, kur įkalta vinis, - tęsė inspektorius, likdamas nepajudinamai ramus. - Jūs, gudragalviai asilai, nesugebantys sugalvoti nieko nauja ir kaip vaikai žaidžiantys slėpynių, slepiatės vis toje pačioje vietoje! Aš esu įsitikinęs, kad vinies kalimą į pakaušį viduramžiais sugalvojo koks nors kilmingasis ar dvasininkas, ir dabar šį metodą perėmė žemutiniai sluoksniai; tai įrodo, kad liaudis yra linkusi griebtis apgaulės. Viskas ateina iš viršaus: lašiša, arsenas, vinys, nekliudantys šūviai, revoliucijos, liaudies laisvė, aukštas ekonominis lygis, liaudies dainos, dialektai, patarimai valstiečiams, antropologiniai muziejai... tačiau veikiau kaip vagių grobis, nes jūs, prastuomenė, mieliau vagiate, negu priimate dovanas, nes jūs esate per dideli elgetos, kad pasakytumėt mums ačiū. Todėl jūs savo geradarius uždarote į bepročių namus, o savo kilminguosius vedate ant ešafoto! Uždaryk mane į beprotnamį, ir tu išvengsi kalėjimo!

Kai jis grįžo į savo kambarį, jam toptelėjo, kad leisdamas sau malonumą išsikalbėti buvo truputį neapdairus, ir kadangi tarėsi pažįstąs žmonių charakterį, tai žinojo, kad žudikas savigynos tikslais stengsis nutildyti pavojingą liudininką. Todėl jis naktį miegojo su revolveriu lovoje ir sapnavo negerus sapnus, kurie jį prižadindavo.

Kitą dieną jis praleido užsirakinęs duris ir matė, kad muitinėje ant langų buvo pakabintos baltos paklodės. Trečią dieną lavoną išnešė laukan ir laivu nuplukdė toli į jūrą. Ketvirtą dieną vyrai grįžo. Nuo to laiko jis negalėjo miegoti, ir nemiga toliau ardė jo organizmą. Baimė išprotėti ir būti uždarytam į beprotnamį, susijusi su siaubu, kad jį kiekvieną akimirką gali nužudyti, stiprino jo ryžtą išeiti iš gyvenimo savo paties valia. Dabar, artėjant mirčiai ir vieno gyvenimo, vienos giminės pabaigai šioje dykvietėje, atrodė, kad staiga savo teisių ėmė reikalauti jo lytinis instinktas, pasireikšdamas didžiuliu noru turėti vaiką. Tačiau mintis, kad reikės pereiti visą banalų kelią ieškant moters ir per šeimą prisitvirtinti prie žemės ir visuomenės, buvo jam atstumianti, ir jo nusilpusi, susipainiojusi dvasia rado išeitį, kai bent kelioms valandoms galėjo dovanoti jam tėviškų džiaugsmų.

Aplinkiniais keliais, kuriems dar prieš keletą mėnesių prie-

šinosi jo padorumas, daug nelaukęs jis pasigamino žmogaus sėklą, prieš tai mikroskopu sukonstravęs *couveuse**, kurį reikėjo laikyti 36-41 laipsnio temperatūroje. Kai įvyko apvaisinimas, jis pamatė, kad vyriškos sėklos būriuojasi aplink nejudrią moterišką ląstelę, ir įsivaizdavo matąs, kaip ši rausta. Tos sėklos grūdosi, stumdėsi ir daužė viena kitą kovoje už tai, kad taptų impulsu šeimos pradžiai, kad pratęstų savo pačių polinkius, kad savo pačių gyva kūrybinga dvasia paskiepytų stiprų laukinį poskiepį. Tačiau pirmosios sėklos, kurios pradūrė membraną ir įsiskverbė į branduolį, buvo ne grubiausios su didelėmis ir kvailomis galvomis bei storomis uodegomis, o vikriausios, elastingiausios ir temperamentingiausios.

Nykščiu laikydamas spiritinės lempos varžtą ir viena akimi žiūrėdamas į termometrą, jis keletą valandų stebėjo šią niekuo nepridengtą meilės misteriją, matė, kaip ląstelė pradėjo dalintis ir kaip vystėsi darbo pasidalijimas tarp chromosomų. Jis nekantriai laukė, kol iš priešakinių ląstelių pasidarys pūslelė, iš kurios išaugs smegenys. Jis svajojo pamatyti, kaip gražiai ims vingiuotis ši proto buveinė; sekundę jis didžiavosi savo kūriniu, kuris išsprendė homunkulo problemą, kai staiga neatsargiai sujudinus lempos varžtą išbėgo baltymas ir užgeso gyvybės kibirkštis.

Per tas valandas jis taip intensyviai įsijautė į šios antros būtybės gyvenimą, kad dabar, žiūrint į balkšvą dėmę ant stiklo, jam pasirodė, jog jis mato mirties sustingdytą akį. Nesveikos sąmonės išdidintas skausmas peraugo į liūdesį, - liūdesį dėl savo mirusio vaiko. Nutrūko ryšys tarp jo ir ateities, ir jis nebeturėjo jėgų pradėti viską iš naujo.

Atgavęs sąmonę, jis pajuto, kad jo dešinę spaudžia stipri šilta ranka, ir staiga prisiminė vieną sapną: jis buvo nelaimės ištiktas laivas, mėtomas bangų tarp oro ir vandens, kol pagaliau pajuto inkaro trūktelėjimą ir ramybę, tarsi vėl būtų susijungęs su tvirta žeme.

Nepakeldamas akių jis paspaudė šią tvirtą ranką, kad pajustų gyvos būtybės prisilietimą, ir jam atrodė, kad jis jaučia, kaip į jį plūsta jėga, silpnesnei nervų srovei prisijungus prie stipresnės.

---

*Inkubatorius (*pranc.*).

- Kaip jūs laikotės? - išgirdo jis keliaujančio pamokslininko balsą virš galvos.

- Jei tu būtum moteris, aš atgyčiau, kadangi moteris yra vyro šaknis šioje žemėje, - atsakė ligonis ir pirmą kartą savo senam mokyklos draugui pasakė "tu".

- Dėkok Dievui, kad pametei tą supuvusią šaknį!

- Be šaknies mes negalime augti ir žydėti!

- Gal su tokia moterimi, Borgai?

- Su tokia? Ar tu žinai, kas tokia ji buvo? Aš to niekada nesužinojau...

- Taip, tai žinok viena, jog ji buvo tokia moteris, kurios vyras neveda. Nepaisant to, ji dabar susižadėjusi...

- Su juo?

- Su juo! Užvakar skaičiau laikraštyje.

Po trumpos tylos keliaujantis pamokslininkas norėjo atsistoti ir išeiti, tačiau ligonis jį sulaikė.

- Papasakok man pasaką! - ėmė prašyti jis vaikišku maldaujančiu balsu.

- Hm! Pasaką?

- Taip, pasaką! Kad ir tą apie nykštuką! Padaryk tai, aš prašau tavęs!

Pamokslininkas vėl atsisėdo ir supratęs, kad ligonis prašo visiškai rimtai, nutarė padaryti jam malonumą ir papasakoti.

Inspektorius klausėsi labai atidžiai, bet kai savamokslis pamokslininkas, kaip buvo pratęs, panoro moralizuoti, ligonis jį pertraukė ir paprašė laikytis teksto.

- Labai gera klausytis senų pasakų, - pasakė jis, - tai labai ramina, atrodo, kad paskęsti pačiuose geriausiuose prisiminimuose iš tų laikų, kai buvai mažas gyvulėlis ir taip mėgai visa, kas nenaudinga, neprotinga ir beprasmiška... Sukalbėk dabar man "Tėve mūsų"!

- Bet juk tu netiki "Tėve mūsų"!

- Ne, juo labiau aš netikiu pasakomis; tačiau vis tiek labai malonu klausytis; kai artinasi mirtis ir kai tu vėl grįžti atgal, ima patikti tai, kas sena, ir tu daraisi konservatyvus. Sukalbėk "Tėve mūsų"! Jei sukalbėsi, gausi visą mano palikimą ir savo kalčių atleidimą!

Pamokslininkas akimirksnį dvejojo. Tada jis ėmė kalbėti.

Ligonis iš pradžių klausėsi tylėdamas, paskui jo lūpos ėmė

kartoti garsus ir pagaliau jis aiškiai tarė žodžius pagal besimeldžiančiojo intonaciją.

Kai jie baigė, pamokslininkas tarė:

- Man regis, gera yra melstis!

- Tai vaistai. Žodžiai, seni žodžiai žadina prisiminimus ir įkvepia jėgą, tą pačią jėgą, kurią jie kadaïse suteikdavo beasmeniams žmonėms ir kurios Dievas ieškojo anapus savęs. Ar tu žinai, kas yra Dievas? Tai Archimedo ieškotas stabilus taškas išorėje, iš kur jis būtų galėjęs pakelti žemę aukštyn... Tai išgalvotas magnetas, esantis Žemės rutulyje, be kurio nebūtų galima paaiškinti magneto rodyklės sukimosi... Tai eteris, kurį reikėjo išrasti, kad būtų galima užpildyti vakuumą... Tai molekulė, be kurios chemijos dėsniai taip ir liktų stebuklas. Duok man daugiau hipotezių, tačiau pirmiausia duok man atramos tašką už manęs: aš esu visiškai jį praradęs...

- Ar tu norėtum, kad aš papasakočiau apie Jėzų? - paklausė keliaujantis pamokslininkas, pamanęs, kad ligonis kliedi.

- Ne, apie Jėzų nereikia! Tai nėra nei pasaka, nei hipotezė... Tai kerštingų vergų ir piktų bobų prasimanymas; tai moliuskų dievas, palyginti su stuburinių dievu... tačiau palauk, aš juk esu moliuskas. Pasakok apie Jėzų! Kalbėk apie tai, kaip jis elgėsi su muitininkais ir parsidavusiomis moterimis, kaip aš turėjau su jais elgtis; kalbėk apie tai, kaip neturtingos dvasios žmonės turės dangaus karalystę, kadangi žemėje jie nebuvo valdovais; kaip jis nesąžiningiems nuomininkams patarė sufalsifikuoti skolinius pasižadėjimus, kaip amatininkus pamokė pragyventi nedirbant, kaip jis nieko neturintiems maldininkams, dykaduoniams ir sūnums palaidūnams pasakė, kad jie turi gyventi kartu su tais, kurie dirba ir kažką turi...

- O nuodėmingasai, aš nenoriu sėdėti prie tavęs kaip tavo juokdarys! - pertraukė jį pamokslininkas ir visiškai surimtėjęs atsistojo.

- Neišeik, neišeik! - sušuko ligonis. - Palaikyk mano ranką ir leisk man klausytis tavo balso! Pasakok man ką nori! Paskaityk ką nors! Paskaityk iš kalendoriaus ar iš Biblijos, man visiškai tas pats... *Horror vacui** - lai išnyksta tuščios nykumos baimė!

---

*Tuštumos baimė (*lot.*).

- Ar tu matai, kad bijai mirties?

- Žinoma, aš jos bijau, kaip ir visa, kas gyva, kaip visa, kas be mirties baimės niekada nebūtų galėjęs gyventi... tačiau žinok - teismo aš nebijau, nes kūrinį nulipdo meistras, o aš pats savęs nesukūriau!

Pamokslininkas jau buvo išėjęs.

Dieną prieš Kalėdų vakarą inspektorius pabudo po neramios nakties, kai jam atrodė, kad jis girdi patrankų šūvius ir žmonių balsus, ir išėjo pasivaikščioti norėdamas pereiti per šviežiai iškritusį sniegą. Dangus buvo juodai mėlynas kaip metalo plokštė, ir bangos daužėsi į krantą; plūduras be perstojo rėkė ir staugė, tarsi šauktųsi pagalbos.

Dabar jis pietryčiuose - jūroje ant rifo - pamatė didelį juodą garlaivį, kurio cinoberio raudonumo apatinė dalis švietė kaip kruvina, perplėšta krūtinė. Suskilęs kaminas su baltu lanku buvo palinkęs į šoną, ant stiebų ir rėjų kabojo tamsios būtybės, kurios raitėsi ant kablių kaip sliekai masalui.

Atrodė, kad per plyšį laivo viduryje bangos traukia visokias gėrybes - paketus, ryšulius, medines ir popierines dėžes, sunkesnes skandina, o lengvesnes plukdo į krantą.

Su nelaimės ištiktojo abejingumu likimui - toks abejingumas apima tą, kuris į mirtį žiūri kaip į laimę, - ėjo jis pakrante ir priėjo žemės kyšulį, kur buvo kalva su kryžiumi. Čia bangos putojo smarkiau negu kitur, ir žaliame vandenyje jis matė išmėtytus įvairių formų ir spalvų daiktus, virš kurių piktai klykdamos skraidė žuvėdros, tarsi kažkas būtų apgavęs jų godų laimikio troškulį.

Apžiūrinėdamas tuos keistus daiktus, kurie plaukė vis artyn, jis pamatė, kad jie panašūs į labai gražiai aprengtus mažus vaikus. Vienų buvo šviesios garbanėlės virš kaktų, kitų tamsios; jų skruostai buvo rausvi ir balti, didelės, atviros mėlynos akys nejudėdamos ir visiškai nemirksėdamos žvelgė aukštyn į juodą dangų. Tačiau kai jie dar labiau priartėjo prie kranto, jis pastebėjo, kad kai kurių akys juda, kai jie supasi ant bangų, tarsi duodami jam ženklą, kad jis jais pasirūpintų. Ir lūžus kitai bangai, penki vaikai buvo išmesti į krantą.

Idėja fix turėti vaiką buvo jo sergančiose smegenyse taip giliai įsišaknijusi, kad jam neatėjo į galvą mintis, jog čia gali

būti lėlės, kurias į Kalėdų mugę atgabeno vėluojantis ir ant seklumos užplaukęs garlaivis; taigi jis paėmė ant rankų tuos mažus rastinukus, kuriuos jam padovanojo jūra, didžioji motina.

Prispaudęs savo šlapius globotinius prie krūtinės, jis nuskubėjo namo, norėdamas juos išdžiovinti. Tačiau jis neturėjo nieko, su kuo būtų galima užkurti ugnį, nes šeimininkai jam paaiškino, kad neturi malkų parduoti. Jis pats nejautė šalčio, tačiau jo maži Kalėdų svečiai būtinai turėjo sušilti, todėl jis sulaužė knygų lentyną ir didelėje krosnyje sukūrė liepsnojančią ugnį, paskui pritraukė artyn miegasuolį ir susodino viduryje iš eilės penkis vaikus prieš ugnį. Supratęs, kad jie nenorės džiovintis, kol jis jų nenurengs, jis pradėjo juos išrenginėti, tačiau pamatė, kad visos buvo mergaitės, todėl paliko jas su mažyčiais lino marškinėliais.

Tada jis su savo kempine nuprausė joms kojas ir rankas, sušukavo plaukus ir paguldė miegoti.

Atrodė, kad į namus atėjo svečių, ir jis vaikščiojo ant galų pirštų, nenorėdamas jų pažadinti.

Dabar jis turėjo kažką, dėl ko galėjo gyventi, kuo galėjo rūpintis ir kam galėjo dovanoti savo užuojautą. Kurį laiką pavaikščiojęs ten ir atgal, jis pažvelgė į miegančius mažylius ir pamatė, kad jie guli atviromis akimis, tada pagalvojo, kad jiems trukdo dienos šviesa, ir nuleido žaliuzes.

Kai kambaryje pasidarė tamsu, jį apėmė didžiulis noras miegoti; tai buvo dėl alkio, nes jo pojūčiai jau buvo sutrikę ir jis nežinojo, kada yra alkanas ir kada ištroškęs. Kadangi miegasuolį buvo užėmę mažyliai, jis atsigulė ant žemės ir užmigo. Kai jis pabudo, kambaryje buvo tamsu, tačiau durys buvo atviros, ir ant slenksčio stovėjo moteris su degančiu žibintu.

- O Jėzau, jis guli ant grindų! - išgirdo sušunkant Emano tarnaitę. - Ak, mielas mažasis pone! Argi jūs nežinote, kad šiandien Kalėdų vakaras?

Jis miegojo dvidešimt keturias valandas ir atsibudo tik kitą dieną po pietų.

Gerai nesuvokdamas, kas darosi, jis atsikėlė ir kažko pasigedo, nes per tą laiką buvo atėję muitinės padėjėjai ir konfiskavo pakrantėje rastą turtą; tačiau jis negalėjo prisiminti,

ko čia trūksta. Jis jautė tik baisią tuštumą - panašiai būna atėjus dideliam liūdesiui.

- Eime pas Emanus valgyti Kalėdų košės, nes juk visi Kalėdų vakarą yra krikščionys. O Jėzau Kristau, koks vargas!

Ir mergina ėmė verkti.

- Matant šitaip žūstantį žmogų, reikia verkti kruvinomis ašaromis! Na, eime su manim! Eime!

Pusiau išprotėjęs inspektorius davė ženklą, kad jis ateis jai išėjus.

Kai ji išėjo, jis dar kurį laiką pabuvo kambaryje, pasiėmė paliktą žibintą ir priėjo prie veidrodžio. Į jį žvelgė panašus į laukinio veidas; tada jo protas, rodos, prašviesėjo, ir jo valia paskutinį kartą įsitempė.

Jis pastatė žibintą ir išėjo laukan.

Vėjas ėmė pūsti į vakarų pusę ir kiek nurimo, oras buvo giedras, ir žvaigždėtas dangus spindėjo. Lydimas šviesų namuose, jis nuėjo uosto link, įlindo į vieną pašiūrę ir iš ten pasiėmė laivo burę.

Pritvirtinęs ją, jis išplaukė į atvirą jūrą, paėmė vairą ir pučiant palankiam vėjui ėmė plaukti tolyn. Atsigręžęs atgal jis dar kartą pažvelgė į žemės gabalėlį, kuriame pastaruoju laiku kentėjo, ir pamatė tristiebį šviestuvą už muitinės namo lango; ten žudikas garbino tą, kuris atleidžia visas nuodėmes, Jėzų, visų banditų ir niekšų stabą, kurio vardu buvo atleidžiama viskas, už ką baudė pilietinis įstatymas. Tada jis apsisuko, nusispjovė, stipriai patraukė šotą ir paleido laivą visu greičiu. Atsukęs nugarą žemei, vadovaudamasis didžiuoju žvaigždžių žemėlapiu, jis ėmė plaukti į rytus, ten, kur švietė antro ryškio žvaigždė tarp Lyros ir Sietyno. Jam atrodė, kad ta žvaigždė spindi ryškiau už visas kitas. Pasirausęs savo atmintyje, jis vargais negalais prisiminė Kalėdų žvaigždę, vedančią į Betliejų, kur tapę maldininkais keliavo trys nuversti karaliai, kad kaip puolusios didybės išpažintų savo niekingumą mažiausiajam iš visų žmonių, kuris vėliau buvo paskelbtas visų mažų žmonių dievu...

Ne, tai negalėjo būti ta žvaigždė, nes krikščionių fakyrai, paskleidę žemėje tamsą, buvo už tai nubausti tokiu būdu, kad nė vienas šviečiantis taškas po dangaus skliautais nebuvo pavadintas jų vardu; todėl jie garbino patį tamsiausią metų

laiką - kaip subtilu ir kaip juokinga! - uždegdami vaškines žvakes! Dabar jo mintys nušvito. Tai buvo Heraklio žvaigždyno beta. Heraklis - Graikijos moralės idealas, jėgos ir proto dievas; jis užmušė šimtagalvę Lernos hidrą, išvalė Augėjo arklides, sugavo žmones ryjančias Diomedo kumeles, pavogė amazonių karalienės juostą ir ištraukė iš požemio karalystės Cerberį. Galiausiai jis žuvo per moters kvailumą: ji nunuodijo jį iš didelės meilės, kai jis, užėjus proto aptemimui, trejus metus tarnavo nimfai Omfalei...

Pirmyn, pas tą, kuris buvo priimtas bent į dangaus palapinę, kuris niekada nesileido išplakamas ir spjaudomas į veidą, kad kaip dera vyrui neduotų atgal ir neapspjautų to, kuris jį šitaip paniekino... Pirmyn, pas tą, kuris pats susidegino, kuris pats save nužudė savo stipria ranka, neieškodamas paguodos taurėje, pas Heraklį, kuris išvadavo šviesos nešėją Prometėją, pats būdamas dievo ir žemiškos moters sūnus, kurio gimimą vėliau suklastojo neišmanėliai ir mergvaikiai ir todėl jis buvo ką tik gimęs pasveikintas pieną geriančių piemenų ir bliaunančių asilų.

Pirmyn, naujos Kalėdų žvaigždės link vedė kelias, pirmyn per jūrą, kuri buvo visatos motina ir kurios įsčiose įsižiebė pirmoji gyvybės kibirkštis, pirmyn per jūrą, neišsenkantį meilės ir vaisingumo šaltinį, gyvybės pradžią ir - gyvybės pabaigą.

TURINYS

Pirmas skyrius 5
Antras skyrius 17
Trečias skyrius 25
Ketvirtas skyrius 48
Penktas skyrius 61
Šeštas skyrius 75
Septintas skyrius 88
Aštuntas skyrius 108
Devintas skyrius 113
Dešimtas skyrius 130
Vienuoliktas skyrius 138
Dvyliktas skyrius 144
Tryliktas skyrius 152
Keturioliktas skyrius 158

St333 A. **Strindbergas**
Atviroje jūroje: Romanas / Vertė N. Matiukaitė. - V.: Mintis, 1993. - 175 p.
ISBN 5-417-00665-3

Pats A. Strindbergas savo romaną "Atviroje jūroje" pavadino "griausminga knyga, parašyta nauju, didingu renesanso stiliumi". Knygos herojus Akselis Borgas tam tikra prasme yra rašytojo autoportretas, atspindintis asmenines jo krizes ir konfliktus. Borgo, esteto, inteligento aristokrato, nesugebančio integruotis į visuomenę ir galiausiai pasmerkiamo pražūčiai, istorija susiejama su plačiu dvasiniu ir kultūriniu kontekstu, ją atliepia meistriškai piešiami nuostabūs gamtos vaizdai.

UDK 2 839.7-3

Augustas **Strindbergas**
ATVIROJE JŪROJE

Redaktorė *Rima Dulkinienė*
Dailininkas *Dainius Paškevičius*
Meninis redaktorius *Romas Dubonis*
Techninė redaktorė *Danutė Navickienė*
Korektorės: *Marijona Rėzienė, Irena Čupalienė*

SL 255. 1993 10 10,63 leidyb. apsk. l. Tir. 8000 egz. Užsakymas 1450. Išleidė „Mintis" leidykla, Z. Sierakausko 15, 2600 Vilnius. Spaudė „Aušros" spaustuvė, Vytauto pr. 23, 3000 Kaunas.
Kaina sutartinė

Augustas Strindbergas

A. STRINDBERGAS (1849-1912) "buvo didelė Dievo išrinkta ir pasmerkta siela, svetima ne tik tuometinėje visuomenėje, bet ir apskritai gyvenime..." Jis buvo "poetas, mąstytojas, pranašas, naujos pasaulio sampratos kūrėjas" (T. Manas). 1880 m. baigtas romanas "Atviroje jūroje", paties Strindbergo žodžiais tariant, yra "griausminga knyga, parašyta nauju, didingu renesanso stiliumi". Pagrindinio veikėjo Borgo likimas atspindi kintančias vidines rašytojo būsenas, kartu tai sąskaitų su praeitimi suvedimas ir polemika su to meto problemomis.

E. Munko litografija